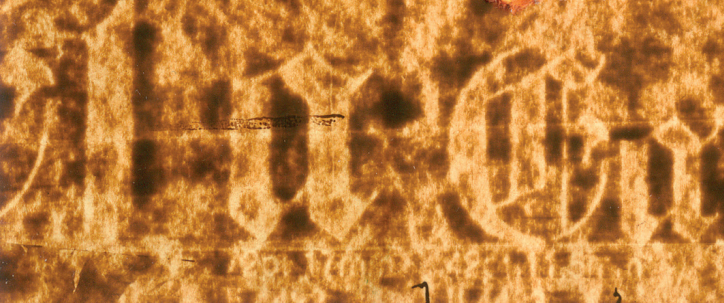

atölele
biztos
ledbet
halott
hoz életet ad
mindig csatla
nem leszün

AGRIA

AGRIA

Irodalmi, mővészeti és kritikai folyóirat

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: HOMA JÁNOS
Alapító főszerkesztő: KÖDÖBÖCZ GÁBOR

Főmunkatársak: BERTHA ZOLTÁN
BÉRCZESSY ANDRÁS
GERGELY GÁBOR

Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER
Arculattervező: HERCZEG ISTVÁN

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata megbízásából
a Bródy Sándor Könyvtár
A kiadásért felelős: TŐZSÉR ISTVÁNNÉ GÉCZI ANDREA,
a Bródy Sándor Könyvtár igazgatója

www.agriafolyoirat.hu
E-mail: janoshoma56@gmail.com

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

HU ISSN 1789-4379

A folyóirat megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap.

Nemzeti
Kulturális
Alap

Tartalomjegyzék

Beköszöntő

Homa János

Főszerkesztői ajánlások	13
-------------------------	----

ARTériák

Törő István

Tavaszcímő óda	16
Liliomtisza széllel	16
Verssel készülj!	17
Kis földdarab	17
Ünnep-csalogató	18
Tavaszi úton	18

Oláh András

felújításra várva	19
hajnali levél	19
[modortalanság]	20
távoli üzenet	20

Tornai Xénia

Apuska régi képe	21
Az Idő tetején	22
A kő magánya	23
Asszony a síneken	23

Török Nándor

Jaj, és jaj	24
Ébredés	25
Café noir	25
Ki vagyok	25
Úgy szeresd hazádat	26
Relációk	26
A szőnyeg	26

Csontos Márta

Fényérzékeny	27
Vaktérkép	27
Égi játéktér	27

Bozók Ferenc

Rózsabokor	28
Az üvöltő szelek írójához	28

<i>Szente B. Levente</i>	
A semmi hatalma a gonoszé	29
Bocsásd meg az égnek	30
<i>M. Fehérvári Judit</i>	
Sylvia Plath Tedet keresi	31
Sylvia Plath utolsó levele Tedhez	32
<i>Vadász János</i>	
Égi-földi zsoltár – Szonettkoszorú (részlet) Detti lányomnak	34
<i>Koncsek József</i>	
János Kórház, Orgonás	36
Koncsek szerkesztő úr	36
Transz	37
Az élet megölhetetlen	37
Megtalálva	38
Mozaik	38
<i>Katona Kálmán</i>	
Kék-ezüstfehér	39
Approximáció	39
Régi dal	39
<i>Orosz Margó</i>	
A szerelem himnusza	40
Credo	40
Tavaszi zengés	41
<i>Murawski Magdolna</i>	
Szédület	42
Zizzenés	43
Már lanyhuló hévvel	45
Ütemesen	46
<i>Németh Péter</i>	
megrendülve	47
Parti fohász	47
Hálaadás	47
<i>Wessetzky Dániel</i>	
Hívatlan	48
Vihar	48
Miserere	49
2025 karácsonyára	49

Ködöböcz Gábor

A szív dicsérete	50
Az őszikék diszkrét bája	50
Hajózni muszáj	50
Az idők világnapján	50
A nagy dilemma	50
Régi naplementék	50
Szordínós dalocska	50
Mintha hét nyelven szólna	50
Fénnyel írtad	51
Mozarti derűvel szól	51
Majd nyárderű s méhecske	51
Jeleket látunk	51
Cédrus és napraforgó	51
Holt költő a kedvesének	51

Parázs István

Egri harangszó	52
----------------	----

Pozsgai Györgyi

Homályló-fénylő	53
Örök visszatérés	53
Kora tavaszi pillanatok	53
Meztelenség	54
Visszafogottság	54
A bánat természetrajza	54
Tuonelai hattyú	54

Zsirai László

Sors ölében	55
A sírnál	55
Párbaj	55
Kérdés, válasz	56
Diktátum	56
Találkoztam egy kutyával	56
Akár...	56
Mosolyod íve...	57

Juhos-Kiss János

Virágos völgyi boldogulás	58
Valaki örök	58
Míg Isten fogja a kezemet	59
Tovább visszük, őrizzük őseink szellemét	60

<i>Baka Györgyi</i>	
Lángok suhanása	62
Múló időmben	62
<i>Varjú Zoltán</i>	
Bevégezted	63
Egymásba olvadó lélekkeresztjeink	64
Kegyelet és emlékezet	
<i>Ködöböcz Gábor</i>	
Pannon derű, életszépség és szakralitás Kiss Benedek bordalaiban	65
Laudatio – Cs. Varga István 80 éves	
<i>Köszöntjük a nyolcvanéves Cs. Varga István irodalomtörténész professzort!</i>	
<i>Homa János</i>	
53 év az <i>Egri csillagok</i> városában	73
<i>P. Barsi Balázs OFM</i>	
Az ember érintkezik az Örökkévalóval...	118
<i>Bíró László</i>	
Ajánlás	119
<i>Tőkés László</i>	
Cs. Varga István irodalomtörténész úrnak...	123
<i>Bakonyi István</i>	
Cs. Varga István: Hagyatékból – örökség (<i>Bencés tanárain, példaképeim, diáktársaim</i>)	124
<i>Lukácsi Zoltán</i>	
Tanár, mester, példakép	127
<i>Korzenszky Richárd</i>	
Ló vonta vonat	135
<i>Sarkady Sándor</i>	
Hazamegyek Kapuvárra	139
Épül a templom	139
<i>Horváth László</i>	
Kapuvár köszönti díszpolgárát!	140
<i>Fodor András</i>	
Vendégség, új barátok	142
<i>Babus Antal</i>	
Cs. Varga Istvánnal a tihanyi bencés apátságban	143

Bertha Zoltán	
A magyar „literatura sacra” tudós misszionáriusa	146
Jánosi Zoltán	
A templomot rajzoló lélek	155
Katona András	
Minket Németh László hozott össze	158
Hajnády Zoltán	
Cs. Varga István tudósi és emberi portréja	164
Druzsín Ferenc	
„Száguldó trojkán...”	168
Széplaki György	
Lehetetlen vállalkozás? Neki az egyetlen lehetséges	170
Keller Péter	
Akinek Gárdonyi szakralitása egri és nemzeti ügy	174
Prokopp Mária	
Cs. Varga István köszöntése	178
Iancu Laura	
Kik Istent el nem altatták	188
Toldi Éva	
„Az ember többre tanítható és jobbra nevelhető”	192
Sáry Pál	
A vallás és a tudomány összhangjáról	195
Büki Attila	
Vázlatos költemény	
<i>Gondolatok Szergej Alekszandrovics Jeszenyin sírjánál</i>	201
Murawski Magdolna	
Egy utazó tudós	202
Hubert Ildikó	
Barcsay Ábrahám és Barcsay Péter közöletlen levele Cserey Farkashoz	205
Bertha János	
„Isten éltesse az urat...!”	210
Zsirai László	
Jellemrajz	217
Popa Péter	
Cs. Varga István Professzor úr 80. születésnapjára	
<i>Confessio; nemCsak címek; Vagyok</i>	218

<i>Devecseri Zoltán</i>	
Cs. Varga Istvánnak a nyolcvanadikra	220
<i>Fűrész János</i>	
A kultúra misszionáriusa	221
<i>Bakonyi István</i>	
Nyolcvan	224
<i>Kelemen Erzsébet</i>	
Literatura Sacra	225
Agria Exkluzív	
Az Egri Bikavér Borlovagrend vendéglőadásai és borkóstolója a Százak Tanácsa gyűlésén, a Magyarságkutató Intézetben	226
<i>Mikuska Péter</i>	
Az egri bor Magyarország kincse	227
<i>Dr. Lőrincz György</i>	
Az egri bor hagyomány, felelősség, kötelesség és lehetőség	236
Száz éve született Nagy Ernő festőművész	
<i>Cs. Varga István</i>	
Nagy Ernő festőművészetéről – Jegyzetek	239
<i>Lőkös István</i>	
A hevesi táj költészete	245
<i>Botz Domonkos</i>	
Látogatóban Nagy Ernő festőművésznél	247
<i>Bérczessy András</i>	
„A saját örömömre szeretek legjobban dolgozni”	252
<i>Keletiné Nagy Éva Eszter</i>	
Édesapám, Nagy Ernő festőművész	254
<i>Bíró Linda</i>	
Nagyapám, Nagy Ernő	258
<i>H. Szilasi Ágota</i>	
„Ami nekem szép...”	260
Kortárs hangon	
<i>Bakacsi Ernő</i>	
Az ezüstitakodalmom	269

<i>Jámbor Ildikó</i>	
Hét Húsvét emléke	273
<i>Kaszás István</i>	
Négy lépcsőn lefelé	276
<i>Bérczessy András</i>	
Valahol, Európában	281
<i>Kaiser László</i>	
Bermuda-háromszög, emlékek, Tandori és egy rajz	284
<i>Murawski Magdolna</i>	
Ó, az a Jókai!	286
<i>Pósa Zoltán</i>	
Az örök árulók	290
<i>Vicei Károly</i>	
Baráti kárpótlás 1.	293
<i>Szentgyörgyi László</i>	
Lúzerek	305
<i>Zilahy L. Ágnes</i>	
Éltem...	309
<i>Zsirai László</i>	
Öt történet	311
<i>Radnai István</i>	
Kabátlegenda	320
<i>Bara Gabriella</i>	
Orgona	323

ARTériák

<i>Balajthy Ferenc</i>	
Madárlátta világ	326
A legnagyobb szerep	326
<i>Bíró József</i>	
KAVICSOK A TANÖSVÉNYEN	327
<i>Csáky Károly</i>	
Elmaradt sorok	330
Bokraink árnyékában	330
Vigasz	331

<i>Csák Gyöngyi</i>	
Szócsokor	332
Idegen vagyok	332
Szilánkok 11-	332
<i>Sajtos Orsi</i>	
Agapé	333
Tavas	333
<i>Fellinger Károly</i>	
Szent Gellért	334
<i>Kuti József</i>	
Menjünk el	335
Csendesedj el	335
Ott szeretnék	335
Valahol	336
<i>Malejkó Norbert</i>	
melegség	337
csendélet	337
nélküleévszak	338
<i>Mátay Melinda Mária</i>	
In memoriam Banka	339
<i>Bolovits Gábor</i>	
Károgó éj	341
Kértem én Szerelmet?	342
Magány a fahéjban	343
<i>Juhász Pál</i>	
Tekintette harangja	344
A halhatatlan szél	344
<i>Egry Artúr</i>	
Belőlem készült lélek	345
<i>Balogh Ferenc</i>	
Hamvazószerda	346
nagybőjt	346
(Et) RESURREXIT (tertia die)	346
Quid quæritis	346
Húsvéti haikuk	346
húsvét öröme	347
Isten veled Püspök atya!	347

Sándor József	
A jövő most a tét	348
Simek Valéria	
A dombon	349
Közös imáink	349
Ezen az úton	349
Nézek utánad	350
Sípos Anna	
Méretegetik velünk az erőt	351
Lefuttatott hangok	352
Fanyalgó tél	352
Wilhelm Ottó	
Fogamzáskor halált öl az élet	353

Könyvjelző

Juhos-Kiss János	
A téboly sorozatvetőinél	
– <i>A magyar igazságért kiáltó könyv</i> –	354
Kövári Éva	
Németh Nyiba Sándor új esszékötetének köszöntése	357
Müller Péter	
Ajánlás	362
Petrusák János	
Az író vaskora (<i>Pósa Zoltán önéletrajzi regényéről</i>)	363
Pósa Zoltán	
Könyv ezerszer vezeklő népünk pünkösdi diadaláról és kálváriájáról	368
H. Móra Éva	
Újból megidézni az ifjúkort	
<i>Háy János: A csokimikulásos lány (Európa Kiadó, Budapest, 2025)</i>	372

ArtMűhely

Lőkös Péter	
Radnótiék Párizsban	375
Tusnády László	
Rügy-idő. Takáts Gyula mindensége	378

Homa János

Főszerkesztői ajánlások

Megjelent az *Agria* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat 2026. évi tavaszi száma, melyben közel 100 szerző novellája, verse, esszéje, fotója, visszaemlékezése található.

Az *Agriában* rendszeresen publikáló, több mint fél évszázada Egerben élő Cs. Varga István József Attila-díjas irodalomtörténész tanár, kritikus, szerkesztő 1946. február 11-én született Kapuváron. Nyolcvan esztendő életútja és hatvanéves alkotópályája kimeríthetetlen emlék- és élménytár, bőséges ismeretforrás. Ahogy Ő fogalmazott, az *Agria* tavaszi számában olvasható interjúja öröm és megtiszteltetés – és lelkiismereti vizsga. Arra a kérdésemre, hogy „Hogyan éli meg életének ezt a szép jubileumát?” a következőképpen válaszolt: „Hálatelt szívvel. A *Deo gratias* örömeivel. Áldás, hogy még a magam módján munka- és járóképes vagyok! Számomra egyre fontosabb üzenet: »Emlékezz vissza az egész útra, amelyen vezetett téged Istened, az Úr...« (MTörv 8, 2) A református zsoltároskönyv szerint »Életünk ideje hetven esztendő, vagy ha több, nyolcvan esztendő, és nagyobb részük hiábavaló fáradság, olyan gyorsan eltűnik, mintha repülnénk.« (Zsolt. 90, 10) Szabad fordításban: Az emberi élet teljessége 70 esztendő, s ha erősek vagyunk, akkor 80! Azonban ezek is nagyrészt fáradságos munkával és hiúsággal vannak tele. Mert bizony gyorsan múlnak az évek és mi elrepülünk.”

Az ünnepelt professzort, a Győri Bencés Gimnázium egykori diákját, az egri főiskola, a debreceni egyetem, majd az ELTE Tanárképző Karának egyetemi tanárát írással köszöntik papok, szerzetesek, egykori munkatársai, irodalomtörténészek, tanítványok és barátok. A teljesség igénye nélkül említenék néhány nevet: Barsi Balázs (az ismert ferences szerzetes), Korzenszky Richárd (bencés szerzetes), Bíró László (püspök), Tőkés László (egykori nagyvárad református püspök), Keller Péter (Gárdonyi Géza dédunokája), Jánosi Zoltán (József Attila-díjas irodalomtörténész), Prokopp Mária (Széchenyi-díjas művészettörténész), illetve költők, írók, közöttük a József Attila-díjas Kelemen Erzsébet és Lancu Laura is méltatta Dr. Cs. Varga István Németh László, Jeszenyin és Gárdonyi-kutató irodalomtörténészi munkásságát.

2026. január 8-án, a Százak Tanácsa gyűlésén, Budapesten, a Magyarországtutató Intézetben az Egri Bikavér Borlovagrend képviselői tartottak előadásokat és borkóstolót. Keller Péter, Gárdonyi Géza dédunokája a bevezetőben elmondta: köszöni a Százak Tanácsának, hogy befogadták Cs. Varga István tanár úrral tett közös javaslatukat a mostani összejövételre, és megköszönte a vendégeknek, hogy elfogadták a meghívást, és a rossz idő dacára eljöttek a programra.

– A mai előadásra vállalkozókat kértünk fel azért, hogy a *Százak* képet kaphassanak arról, hogy létezik alternatív magyar út, amihez alternatív magyar emberekre van szükség – mondta Keller Péter. – Az Egri Bikavér Borlovagrend céljai között szerepel az Egri Borvidéki közösség építése, az Egri Csillag és Egri Bikavér – két igazán egri bor – sikerességének elősegítése. Az előadások előtt két szempontot emelnék ki. Az egyik, hogy az Egri Bikavér Borlovagrend közösségépítő tevékenység, ami az elmúlt év sikereiben mutatkozik meg. Három területen minősítik a szakma művelőit. 2025-ben mind a három területen az Egri Borvidék képviselői kapták a legmagasabb elismeréseket: Dr. Lőrincz György és fia ifj. Lőrincz György, valamint az egerszalóki St. Andrea Pincészete kapta „Az Év Pincészete Magyarországon 2025” díjat. Ifj. Gál Tibor egri borász elnyerte a Borászok Borásza díjat. Lamport József, a noszvaji Thummerer Pincészet főborásza, elnyerte az „Év Bortermelője Magyarországon 2025” díjat. A másik szempont, ami engem személyesen is érint, hogy tevékenységükbe integrálják Eger kulturális múltját, mégpedig – Cs. Varga István ötlete nyomán és Mikuska Péter kezdeményezésére – az egri borászok összefogásával, Dr. Lőrincz György dédapám, Gárdonyi Géza mennyei születésnapja századik évfordulójára megalkotta az Egri csillagok superior fehérbort, és az Egri Bikavér superior vörösbort. Hála és köszönet Nekik ezért. Hála és köszönet azért is, hogy a Lovagrend rendezvényeibe mindig beiktatnak Dédapámtól származó kulturális betéteket.

A 2026. évre az Egri Bikavér Borlovagrend Gárdonyi Géza gondolataival köszöntötte és köszönti a Százak Tanácsát:

Légy az, kiből árad a nyugalom.

Légy az, kire nem hat a hatalom.

Nyújtsd oda, hol kéri a kezdet.

S menj oda, hol fázik a szeretet – fejezte be beszédét Keller Péter a Százak Tanácsa előtt.

Ezt követően Dr. Lőrincz György és Mikuska Péter beszélt az egri borról. Előadásukat az *Agria* mostani számában közöljük.

A 100 esztendővel ezelőtt született Nagy Ernő festőművészt nemcsak a szülőhely köti városunkhoz, de a majd' hét évtizedes művészi és pedagógiai munkássága is egybefonódik Egerrel. Hagyatékát családja gondolzza. Szilasi Ágota művészettörténész róla emlékezik meg tanulmányában. Amint írja: „Néhány festményét, akvarelljét a Dobó István Vármúzeum törzsanyagában, illetve letétként őrzi, de a városlakók is szívesen vásárolták meg festményeit, és az önkormányzat is tisztelettel adózott munkásságának évtizedeken keresztül. Ugyanis Nagy Ernő vonzó életművének nagy része Egerről (barokk pompájáról) és az azt körülölelő tájról – hegyekről, völgyekről, csobogó patakokról, szélesen elterülő folyószakaszokról

(hiszen nagyon szerette a vizet és látványát), az évszakok váltakozásáról, fák-bokrok-virágok mikrolétezéséről, az élet pezsgéséről szól lírai hangvétellű, de egyben dokumentumértékű tartalommal.”

Több frissen megjelent könyvet is bemutatunk az *Agriában*.

A Magvető kiadásában jelent meg a *Radnótiék Párizsban* című kötet. A kiadványt Lőkös Péter mutatja be. Megállapítja, hogy „Párizs még Velencénél is jobban vonzotta az írókat, festőket, zeneszerzőket és más művészeket. Több oldalt is megtöltene azoknak az íróknak a neve, akik rövidebb-hosszabb ideig itt tartózkodtak – csak néhány az ismertebbek közül: Heinrich Heine, Ivan Turgenyev, Rainer Maria Rilke, Ernest Hemingway, Henry Miller, James Joyce, Joseph Roth, a magyarok közül pedig többek között Ady Endre, József Attila, Illyés Gyula, Márai Sándor vagy Radnóti Miklós. (...) Radnóti Miklós és felesége, Gyarmati Fanni is Párizs szerelmesei voltak, az 1930-as években háromszor (1931, 1937, 1939) jártak a francia fővárosban – először Radnóti egyedül, majd feleségével együtt. Az itt töltött hetek, hónapok impresszióit, élményeit mindketten megörökítették naplóikban, leveleikben, a költő pedig verseiben, riportjaiban is.” Ezekből a levelekből, naplórészletekből, versekből és prózai művekből válogatta össze a könyv anyagát Schmal Alexandra.

A téli számunkban az Egert bemutató fotókat Gergely Gábor készítette.

A verssel, novellával, műfordítással jelentkező szerzőink közül a József Attila-díjas Bíró Józsefet, Ködöböcz Gábort, Oláh Andrást és Pósa Zoltánt, valamint Ambrus Józsefet, Balajthy Ferencet, Bakacsi Ernőt, Bérczessy Lajost, Csák Gyöngyit, Csáky Károlyt, Csontos Mártát, Fellingner Károlyt, Jámbor Ildikót, Juhász Pált, Juhos-Kiss Jánost, Kaiser Lászlót, Kaszás Istvánt, Konczek Józsefet, Malejko Norbertet, M. Fehérvári Juditot, Murawski Magdolnát, Németh Pétert, Orosz Margitot, Parázs Istvánt, Petrusák Jánost, Pozsgai Györgyit, Radnai Istvánt, Sajtos Orsit, Sándor Józsefet, Simek Valériát, Sípos Annát, Szente B. Leventét, Tornai Xéniát, Török Nándort, Törő Istvánt, Vadász Jánost, Vicei Károlyt és Wessetzky Dánielt emelném ki.

Minden szerzőnknek megköszönném a verseit, novelláit, tanulmányait, illetve a fotókat. Köszönet kiadónknak, az egri Bródy Sándor Könyvtárnak, illetve civil támogatóinknak és Eger Megyei Jogú Város Önkormányzatának.

Törő István

Tavaszwáró óda

Mielőtt a fagy szétrepeszti,
tavak, befagyott folyók jegét,
még szorít egyet, érezd, hogy van,
jégvirágot fest, tündér szerelmét,
de madarakkal úgy csalogatod,
mint nap a tőzikét, hóvirágot,
apró örömet, pacsirta énekét,
kandúrok zenéjét megcsodálad –
sebesebb lesz a szív, s a gondolat,
kabátok gombjai is kinyílnak,
szétomló hajjal lányok, asszonyok
szemsugarában mosoly kacsintgat,
a szelek, ahogy bennünk cikáznak,
hozzám és Hozzád is beköszönnek,
és utat lelnek a rések között:
és érzései bennünk köröznek –
eldobni kéne a pókhálós magányt,
szaporítani a cselekvés ütemét,
ahogy a lélegzet kitárulkozik,
s hinti a vágyat, a szenvedélyt,
örök érzések szárnyakat hajtanak,
aranyat hintenek és sűrű mézet,
Napnak tüzét, mely másként ragyog,
s hallgatod a zsongó zenéket,
túl szirénákon, még álmok előtt,
megéled benned sok korábbi tavasz,
bizsegést indítanak szívedben,
feledett, s életre keltett szavak.

Liliomtisza széllel

Liliomtisza tavaszi széllel
május köszönt, virágok hava,
vadgesztenyék fázós virágját
méhek dongják, s bogarak hada,

az almáskert merő illatozón,
csak emléke maradt, a kert sehol,
kedved is vígan harmonikázik,
gyerek sír, új időt írnak valahol,

és boldog esküt fogadnak párok,
karikagyűrű villan és arra int,
becsülni kell a vágyat, mi árad,
s a szívből kirajzó édes ízt,

jövőt ígér minden majális,
angyalként röpít fel az égbe,
lázít, szabadít öntudatlan,
hogy akkori lényed elcserélje,

s a kis meleget, mely forróság volt,
amit a tavasz odaintett,
tudod, akkor mégis boldogság
lázadó szervei annak hittek,

nem vártad, mégis jön az alkony,
csupán az emlék, s illat emel,
orgonavirággal hódítottál
liliomtisza halk üzenettel.

Verssel készülj!

A Költészet Napjára

Versek sora az élet mezsgyéje,
útjelző, ahova állítottad,
szerszámaid, mivel műveled
vesznek, kihunynak, mind elkopnak,

mit tárol még az emlékezet?
mert az idő bőven sarabol,
ütközetbe küldött szavaknak
van-e még éle, vagy kicsorbult vas?

mikor a versek hátrébb lépnek,
az öklök állhatnak csatasorba?
szem parázsló gyújtóbomba,

sohasem lesz semmi fehérebb,
félénken pislog élet-lángja,
verssel készülj feltámadásra!

Kis földdarab

A mindenségben kis földdarab,
ez a Hazám, s a földi létem,
szétszakadt minden kötelék,
amikkel anyám vesződött értem,
egymás nyomában testvéreimmel,
karcsú szél-gomolyag idomított,
s ahogy a sorsunkat vigyáztam
elszéledtek, és mind itt hagyott,
eveznék már én is a partra,
csónakom, dereglyém, sajkám nincsen,
félúton hagyott kiforratlan
az áldott szavakkal küldő Isten –
próféta így mégsem lehetek,
az idő elszedi, amit gyűjtöttem,
a rózsaszálak megfakult színét
nézem, hogy játszanak köröttem,
motor bőghet, villamos dübörög,
e zajban nem keres belső csönd,
lusta, unalmas játékkal jön
a felhő, s tisztasággal megöntöz,
léptek mérik és gondolatok,
ősök, akik így megőrizték,
sziget az égből, sziget a szívben,
ne jöjjenek, kik erdőbe vinnék!
lassan az időből kikopnak
régi társak, bölcs erősítők,
akik a fényben csak kaszáltak,
segítsd e földbe belenövőt!

Gyerekeknek

Ünnep-csalogató

Mikor a tűzike
bimbóját kidugja,
meleg szelek járnak,
nem fázik borz ujjja,
soros körét futja
egy éhes pocok,
bármit megcsócsálna,
öröljön a fog –
mikor a kankalin
a völgybe leint,
a napocska lágyan
kelyhébe tekint,
kirándulók jönnek
a hegyi utakon,
és öröm cikázik
piruló arcukon –
a hóvirág körül
álmos rovarok,
lustán hálálkodnak,
köszöntik a Napot,
és meleget hoznak
a böjti szelek,
piros, vadvirágos
öröm-ünnepet.

Tavaszi úton

Mikor útra kelek,
erdőn, réten át,
virágot keresek,
nyíló ibolyát,
és sárga kankalint
a domboldalon,
hol nyulak szaladnak,
s őzike oson,
Jeges, a kiskutyám
immár olyan heves,
nem győzi kívárni
az út merre vezet,
apró virágjával
biztat egy sombokor,
ő látott egy rókát,
ahogyan sompolygott,
Jeges a lábnyomát
hosszan szimatolja,
dagonyába esik,
mit túrt disznó csorda –
mikor úton vagyok,
bennem a boldogság,
és a friss levegő
lábaim vonszolják,
de messze a város,
a busz eltekereg,
mire újra jön egy,
lángost eszegetek’.

Oláh András

felújításra várva

felújításra várunk miként a város is
ismerős sóvárgás tombol bennünk
a sétálóutcán botorkálunk tétova
emlékek után kutatva... csonka lábú
barátunkat lessük a morzsákat csipegető
galambok között... pirított cipóból
tárkonyos ragu illatát hozza felénk a szél
arcod a nyakamba fúrod
s szavatolva a megmásíthatatlant
odalakatoľjuk magunkat az emlékekhez
hogy ott rekedjünk a kulcstalan homályban
örökre összezárva míg a törvényszerűségek
lehetőséggé bonyolódnak majd és a féltékeny
álmok záporában önmagunk túlélőiként
kitaláljuk egymást újra hogy legyen
kivel megosztani legszebb bűneinket

hajnali levél

tele vagy befejezetlen történetekkel
a kialvatlan éjszakák arra jók
hogy szálánként átvizsgálhasd
mindegyiket... de a titkok elhalnak
csupán pár hajnali levél
és naplójegyzetnek szánt szösszenet
marad... már csak ők emlékeznek
s azok a vallomásos szünetjelek

[modortalanság]

modortalanság így lelépni
azzal se védekezz hogy tested a rák falta fel
ekkora hiátust hagyni akkor sem szabad
kivándorolni készülsz emlékeimből
mielőtt újból összerakhatnálak
mert összetört minden
mint azon az időtlenségbe
hanyatló reggelen amikor a virágágyást
igazgattad a kertben s közben
egy túlméretezett csigára leltél
akkor határoztad el hogy lakókocsit
bérelsz és soha vissza sem nézve
járod majd vele a világot
– utoljára akkor láttalak

távoli üzenet

monoton
esőkopogás és kínzó
fejgörcs ébreszt
kimerülten hallgatom az ablakon
beszűrődő morzejeleket
mondatok képződnek
távoli üzenet
vajon ki küldözgeti rám és miért
először vonakodtam
de figyelni kell ha szólítanak
nincs ennél bizalmasabb irgalom
azon kapom magam
hogy beszélek vele
hitet teszek
s kezem szorítja amikor elköszön

Tornai Xénia

Apuska régi képe

Édesapám 80. születésnapjára

Apuska régi képe ez: mi ifjú és szerény!
Szeméből csillogón suhan a boldog, égi fény.
Arcának huncut íve még jövő ígérete,
Nem húzza vissza őt sután a múlt ígérete.

A sok remény még ott bújik meg ajka szegletén.
A nap vidám, örök sugár az élet kezdetén.
Még azt hiszi, hogy könnyű lesz, ha várja hű kebel,
Lesz otthona, meleg vacok s utód, ki benne kell.

Még nem törette össze kor s unottan lusta nap,
Még hittel él, hevíti vágy, s örül, ha enni kap.
Még élteti a titkosan feltáruló jövő,
És felkiált, csillag ha hull, szivárvány hogyha nő.

De túl időn és túl teren, hol minden porba hull,
Hol mennybe száll a hű erény, s az ördög poklosul,
Túl nyolcvan éven látja már az égi lényeket –
Kis unokái szemében a régi fényeket!

Az Idő tetején

Mottó: ... *amint fogy-fogy a jövőndő,*
egyre-egyre drágább lesz a múlt.

Babits Mihály

A táj a végtelen pillanat itt fenn, a dombtetőn.

Lábam alatt a Duna fodrozó pikkelyein
szilánkokra törik, majd újra összezár a múlt:
a gyerekkor nyílik egésszé.

Innen a szomszédos Szobra látni,
ahol az Idő kezdődött,
amikor eszmélkedésem peremén
megjelent a fény.

Az öböllé szélesedő folyó kanyarulatában
mesekönyv-lapozgató kislányképzeletemből
hófehér kastélyt emelt a valóság.

Pilismarót látatűz edzette kúpjait
szelíd macskaháttákká simították az évmilliók.
Kezem alá gömbölyödik a táj.

A folyó ezüst kígyója ernyedten tekergőzik –
Ádám és Éva nincs sehol.

Az Édenkert fáí bőven teremnek,
gyümölcseit még nem dézsmálta meg
az első emberpár.

Isten akaratából
kaktuszvirág és sivatagi rózsza szelídül
a szőlősorok közé,
kiemelve a térből e földi pagonyt.

A Teremtő kertje ez
az ötödik napon.

Most poharak koccanásának villáma
reszketteti meg a levegőt.

S míg a pezsgő ibolya illatú buborékjai
bizsergetik nyelvbimbóimat,
időtlen némesedik a pillanat.

És a szemközti hegyek hajlatán
önfeledt kacagással lebukfencezik egy kisfiú,
aki még nem is sejti,

hogy hét évtizeddel később önmagával
 néz majd farkasszemet
 a zebegényi domboldal mediterrán teraszán,
 hogy visszaálmodja
 a gyerekkor elveszett Paradicsomát,
 amire egy kőányka vigyáz.
 Arca éppen olyan, mint az angyaloké
 az imádságos könyvben őrzött
 szentképeken.

Zebegény, 2024. augusztus 20.

A kő magánya

Kő vagyok. Érdes.
 Akarattalan.
 Süt a nap.
 Nem izzadok.
 Eső csorog rajtam.
 Nem fázom.
 Síkos gyíklábak
 futkároznak testemen.
 Nem csiklandanak.
 Vágtázó vihar korbácsolja
 szögleiteimet.
 Állom szenvtelen.
 Ide estem. Itt maradok.
 Vagyok a rendíthetetlen,
 a néma.
 De ki sejti meg a kő
 belsejében fakadó erek
 lüktetése nyomán ébredt
 üregek erjedő magányát?
 Kő vagyok. Érdes.
 Akarattalan.
 Szikla-voltom az
 alázat súlya idelenn

Asszony a síneken

A sínek közt egy asszony áll a csendben.
 Az útvesztőben elszakadt a szál,
 de ösztönével még utat talál
 a cél felé. Körötte szél se lebben.

A csend hártáján rést hasít a mozdony.
 A megváltásra Istené a jog.
 Egy másodperc csupán, de fájni fog,
 s örökre ékelődik így a horgony.

Az őszi fény ezer szilánkra pattan.
 A masiniszta fenn az alkonyatban
 ez ellen többé semmit nem tehet.

A rémület idegbe markol immár.
 Szemét lehunyva roppanásnyi kint vár...
 A pillanat rég elvégeztetett.

Török Nándor

Jaj, és jaj

A férfi... jaj(!), ki oly erős,
eljátssza csak, hogy ő a hős.
Eljátssza csak, mert tudja, hogy
a súlyok alatt összerogy,
ha nincs mellette ott a Nő,
ki főz, ki mos, ki fon, ki sző,
ki ápolja, ha nagybeteg,
mikor a láztól úgy szepeg,
mint kisgyerek s csak arra vár,
szeresse hölgye végre már.

Nem új dolog ez: régi vágy,
titokban erről szól imád.
Barátom! Valld be bátran itt,
ezért mormolod százait
föhászoknak, ha jó az est
(kell, hogy önmagad szeresd),
hisz önző vagy, mint ősapád,
akit oly gyakran ért a vád,
hogy lázba csak az hozta őt,
ha látott mamutot, s ha nőt.

Pár ezredév nem nagy dolog,
hisz semmi meg nem változott,
de próbáld egyszer, mily nemes,
ha fegyvered nem nőre les:
nemcsak a hús, mi érdekel,
nemcsak a formás, dús kebel,
nemcsak a bőr, ha színe bronz,
nemcsak a lábak íve vonz,
nemcsak a rés, mi jól takart,
nemcsak a most. Hanem a majd!

A 'majd', az hidd el, lényeges,
hogy holnap is épp úgy szeress,
ahogy szívedtől azt ma is
elvárod, ami nem hamis.
Ezért csak bátran játszd is el
a hőst, ki nadrágot visel,
szeresd és óvd a szépnemet,
mert esélyed csak egy lehet:
ha kardod mártod húsba tán...
A női lélek mást kíván!

Lehet, ma még nem érted ezt,
mert ösztönöd el nem ereszt,
de felejts el, hogy férfi vagy
(ha kevés vért is kap agyad),
megérzed: másképp ver az ér,
ha szerelemben összeér
a két lélek, s ott egybekel.
Ez érzésnek az enyhe kell,
ha mást kívánna... jaj, a test:
magadban is csak őt keresd!

Ébredés

A gondolat körbevesz:
mind megannyi bestia,
prédájára lesve les,
szívziálva rezg ina.

Ily remegve ébredek:
áldozat, ki vágy halált,
hol megszűnnek kételyek,
s boldogság vár odaát.

Minden gondolat Te vagy:
légy hóhérom! Akarom!
Bennem veled kél a Nap,
halni, legjobb alkalom.

Café noir

(Jiří Žáček verse alapján)

Itt kávé fő, fekete!
Oly fekete, mint az éj.
Fekete és keserű,
mint szerelmi szenvedély.
Fekete és keserű,
mint szerelmi bánat.
Fekete és keserű
illat száll utánad...

Szereted ez illatot,
mit, régóta őrzöl.
Nem érdelem, jól tudod:
csak keserűn főzöl,
mert hiába cukrozod,
édes soha nem lesz.
Keserű, mint e sorok,
mint a sorsunk, kedves.

Ki vagyok

Egy egyszemélyes klub vagyok.
Egy személy vagyok: egy mély személy.
Egy tag vagyok: egy roskatag.

Egy vagyok. Egy szám vagyok.
Nem prím vagyok, de páratlan.
Határozott és pártatlan.

Egy vagyok, az vagyok.
Névelőnek is jó vagyok.
Az vagyok, egy névelő.
Határozatlan, de érező.

Vagy ok vagyok,
vagy okozat.
Alsó vagy felső fokozat?

Már nem tudom, hogy ki vagyok,
csak azt tudom, hogy kivagyok.
Kivagyok..., bevagyok...,
levagyok..., de megvagyok!

Megvagyok és itt vagyok.
Vagyok. Vagyok?
A kérdőjelek nagyok.

Úgy szeresd hazádat

*Mottó: „Ne haragudj rá, bűnét ne keresd,
Bocsáss meg néki, sajnáld és szeresd.”
(Szép Ernő: Imádság)*

Úgy szeresd hazádat, mint egyszülött gyermeked,
sorold el hibáit, míg füzéred pergeted,
fohászkod fonálát gombolyítsd őerte,
csak tiszta szívből tedd, ne úgy, hogy ő kérte!

Leheld rá áldásod, meg áldott bocsánatod,
ha törvény botja vert is, mint úzótt állatot,
sose haragudj rá, és bűnét se keresd,
ha vétett is talán, így bűnösen szeresd!

Szeresd így, bűnösen! Mert ifjúként még szeles,
jó István király óta a jog nem lett kegyes.
Kell még pár ezer év, hogy ő is úgy szeressen
téged, ahogy te Őt: kétségbeesetten.

A szőnyeg

Összegyűrődött szőnyegünk.
Zilált rojtjai fésületlenül veszik ezt tudomásul.
A kisebb-nagyobb vakondtúrásnyi halmok
új értelmet adnak a régi, lapos tájnak.
Napról napra több a kitüremkedés rajta,
ami végül összeáll egy nagy domborulattá,
egy hatalmas púppá
(hátunk közepére sem kívánjuk),
egy nagy mintás mezővé a nappalinkban.
Ezt a konvex problémát
csak egy módon simíthatjuk el:
ha több mocskot már nem söprünk alá!

Relációk

Ekevasban a tett jelleme...
Búzaszemben a nyár kelleme...
Cipóban a kettő szelleme...
.....
Fohászból így három kellene!

Csontos Márta

Fényérzékeny

Uram, a fény fölött Te vagy a Fény,
s én vagyok általam a tartalom
Ég és Föld között.

Te vagy az Abszolút Létből kilépő
bölcs hallgatás, én vagyok az emberi
hangból gyúrt, önigazolást
sürgető ideológia.

Köréd építem a gondolatot,
majd újra meg újra átrendezem,
hogy végre elérjelek Téged.
Csak egy marék por vagyok,
mely veled kíván keveredni.
A távolságot önmagamba oldva
magamhoz ölelni akarom a messzeséget.

Oly nagy köztünk a hasonlóság,
mégis két külön világ vagyunk.
Te ikon maradsz egy arany képkeretben,
mint megbonthatatlan világszellem,
míg én csak hibás rekonstrukció
lehetek, elhanyagolható
részesedésem van az örök Egyben.

Vaktérkép

A Nagy Árnyék térképén nem
találom a nyomod, Uram,
már nem bírom sokáig a keresést,
én is csak fogyó árnyék vagyok.

Arccal a fénynek látom:
létem égett lepke, nincs helyem
a mennyei válogatottban, nem
minősítesz többé versenyképesnek,
s a célszalagot is egyre
messzebbre húzzák az angyalok.

Uram, összefutnak odafönt
az erőterek, hiába keresem az utat,
elvesztettem nyomkereső képességemet.

Égi játéktér

Csak egy klikk, egy bejelölés,
és elérhetlek téged.
Égi tetőd alá én is beférek.

Meg akarom tartani a helyem,
Uram, a tőled kapott terméklistán.

Melletted ébredek, s nem félek
magamra venni köntösöd,
pedig nem rám méretezték.

Ám mindhiába akarok dobókocka
lenni az *Irány a Paradicsom*
című társasjátékban.

Klikk, de az angyalokat
megtéveszteni nem lehet.

*Bozók Ferenc***Rózsabokor**

Pihékönnyű dala árad,
rokokó-báj, szerelem.
Zene sincsen, susogás csak,
puha táncát figyelem.

Csupa párna – csupa tüske:
mint a szívem: keverék.
simogat, bár sebez olykor,
ahogy egy hű feleség.

Csupa giccs, ám sose művi.
Méz-parfümös szeretet.
Tündér-szirmát leforogják
hiperaktív verebek.

Az üvöltő szelek írójához

Figyeld: Miként repeszti szét a szél,
a testtelen vihar tömör lakunk.
Nézd: fáradékony, sápadt kőporunk
repül, miként a pille hópehely.

A testtelen nem unja el soha:
lebontja mind a büszke testeket.
A test ledől. Tudom. Miért hiszem,
hogy mégis él tovább a testtelen?

Hogy szakadt ki szűzleány-fejedből
sétálva kutyáddal, gyér fenyéren,
kócos, haworth-i lópvidékeken
az érthetetlen vadromantika,

vágy, üvöltés, sikoltozó szelek,
lidérces vágy és gyilkos képzelet?
Mely testtelen kéz fogta két kezéd?
Komoly kisasszony, szinte még gyerek.

Délutáni fények a Nagy-Eged hegyen

Szente B. Levente

A semmi hatalma a gonoszé

*(XXI. századi emlék: majd, hogy fogjuk szégyellni magunkat,
emberül, a mindenkori hatalomhoz)*

nem fogok fegyvert se melletted se ellened
a mindenkori korszellem engem szeretetre nevelt
ez nem a tudás diadala a hit felett
nem fanatizmus áltudás mint a tied
nem is a félelemé
te az önimádat egyéne egy másmilyen tömegé
egy ősi massa védjele büszkesége vagy
elfeledve hogy csak a halált nem birtokolhatod
a semmi hatalma a gonoszé
nem állhat másmilyen jog
élet és halál fölött
kényed kedved szerint mint kamasz ha lázad
azt és úgy akarod hogy –
ördögi kód lüktet agyad helyett
ezért küldesz a semmi mélyére oda mindenkit
azt gondolod addig is ha nem enyém
senkié sem legyen
hátha valaki megbocsájtással
majd visszatér –
téged és beteg istened
ne félj
soha sem igazol többé
ember
történelem
senki
semmi

Bocsásd meg az égnek

utak lépnek s jönnek visszafele mind
így érkezik szemünkbe költözik
egyre csak jönnek arcunkba néznek
talpunk alatt gyűrött ismerős ismeretlen utak

eltapossák az ösvényeinket
mert félünk szeretni – ennyi az egész
por vagyunk valami igen ősi
jobban kellene tisztelni bennünk az életet

habzó szájú mélységeben
a csupa üresség száján a lég ki és bejár
templomok bejárata omladozik
emberben az ember ember ellen perel

sarokba bújt hamis istenek
gyönyörű hús-képmások felett marakodunk
oldalági kórban szenved a kegyelem
hol van már a fent meg a lent kérdezem

rozsa marta szép üzenet a szerelmek tüze
félíg vadon miként az ünnepek
képzelt árnyak között ülök – te meg én
szélben sodródó falevél vagyunk – madárfészek álom

lakóimat megölték
és megettem ami ehető volt –
ki kéne betűzzem az összes virágnyelvet
kő a kőhöz kötött babonák ellen

szájamból hull
esik alá a földszagú göröngy
koporsók tetején kopogó szellem lelkiismeret
súlyos léptekkel közeleg ami rég ismeretlen

döng hallom egyre dönget a rög
szavak és szavak között esdekelsz – szájam visszabeszél
bocsásd meg az égnek én-emlékem
a vihar előtti csöndet

M. Fehérvári Judit

Sylvia Plath Tedet keresi

Hol talállak, ki társammá szegődtél,
együtt lépdeltünk nyárban, télben,
jégesőben egymás kezét fogtuk,
szandálaink levéve tépett virágként
így futottunk menedéket keresve.
Aztán a szám megtalálta hímporod
összezsugorodva és tejfehér zsarátot
csapolt belőled forró lüktetésben
nyögve: nem számított többé az
égbolt féktelen dühe.

Dimenziók

váltják egymást, villámok dühöngnek,
ruháink lefejtik rólunk a feltámadt szelek.
Csak néhány csillag tartja elénk tükrét,
meghempergünk a fűben, s a végén
testemmel védlek, de lehet, te vagy az,
aki vágyait így szeretné megosztani
velem. Életemmé lettél, ha egymásba
olvadtunk, s a mindenemmé leszel, ha csókolunk.
Ne hidd, hogy holnapra felejtene tudnám ezt az éjt,
mi megpecsélte sorsunk ismét és örökké.

Nem birtokolni akartalak soha, ha aludtál,
lábujjhegyen libegtem, mint tavasszal a nádszál.
Te pedig gyöngé madár voltál, kalitkában
mégis én éreztem magam, akár egy elárvult madár.
Miért kellett neked minden nőt megszeretni,
akire, csak ránéztél, poligám alkatod nem
akart már rólam is hallani, csak elviseltél,
mint egy berendezési tárgyat, akit, ha kedved
tartja, becézve ringathat. Verődő vadmadár
kevés voltam neked, mindenestől tiéd lettem,
kevéske életem eléd helyeztem, ha rám néztél
csordultig kielégült kinyílt kelyhem.

Sylvia Plath utolsó levele Tedhez

Ó, Ted! Hogy tehetted? Miért kellett neked másik nő? Mindent megtettem, ami tőlem telt, mert azt gondoltam, egyek vagyunk szerelemben, alkotásban, háborúban, a két gyermekünk mosolyában, de mégsem voltam neked elég. Soha sem voltam igazán jó neked, már azt sem tudom, hogyan is indult szerelmünk, s, amikor költöztünk éppen, az közös döntés volt-e, vagy csupán a te nárcisztizmusod, ömlengésed...

Előttem ez kép elevenedik meg. Pihepuha füleid apró selymes pihéit csókolják nyelveim egészen sokáig, míg a légzésed egyre szaporábbá válik, a nyakad íveinél már- már kiegyenesednek az erek, s hasad diadalittasan várja, hogy nyelvem csússzon a nadrágod szárába lentebb. Lassan gombolom ki a slicced, érosz rakétájának íze a számban hófehér zsarát, még forró, akár az első csókunk, aminek a végén egymás testébe burkolódtunk, akár a hó alatti jég télen, olyan síkos volt mindkettőnknek ott alul, s vágyva vágytunk arra, hogy ringatózva minél előbb tornádóként egymásba csússzunk...

Ó, Ted! Gondoltál rám akkor, mikor éppen lakótársunk volt az, akinek ágyából kócosan kikecmeregtem, nem néztél rám, tűzarcod köntösödbe temetve a fürdőbe menekültél, majd végezvén megölelted méhem gyümölcseit, Friedát, Niholast, a veled közös sorsfonalainkat, rólam elfordítottad tekinteted, pedig ekkor már szerelmet nem, csak szánalmat éreztem, és az akaratot, hogy visszacsábítsalak attól a nőtől, ki el mert tőlem venni, mert micsoda erő az, aki ezt büntetlenül megteheti? Így sáladnál fogva behúztalak közös hálónkba, s, mint egy bábut, beleejtettelek a fotelba, míg én hatalmas ágyunkban meztelenül fetrengtem, kezeim a bimbóimat formálták egyre hegyesebbre, majd lentebb is sűrögtek arra a sikamlós helyre, nyögtem, míg kielégültem, s te lángra lobbantál újra, így ma reggel szeretődde lettem...

Ó, Ted! Maradj mellettem, boldogságba babonázlak, ha kell, minden egyes napon eljátszom az aznapi csábító hancúrom... Nem, nem kell több pszichiáter, sem elektro-sokk, sem depresszió, s a kocsival sem merülök el a vízben, csak Ted, varázsolj el édes szavaiddal, testeddel, klárisok fűzte szemeiddel, s olyan leszek, mint a vaj: lágy, puha, vonzóan édes, vadítóan kéjes... Ha mégis elhagysz, gyógyító vízzé válok, nem nézek fel többé rád, elhagyom e világot, törve, zúzva: boldogtalan harminc éves.

Sylvia Plath (1932–1963) amerikai költő és író, a vallomásos líra egyik legmeghatározóbb alakja. 1956-ban házasodott össze Ted Hughes angol költővel, akivel Londonban éltek, s, aki többször megcsalta, majd elhagyta. Plath egész életében depresszióval küzdött, ami többszörös kórházi kezelést igényelt. Két gyermeke, Frieda és Nicholas a szomszédos szobában aludtak, miután teljesen elszigetelte azt, és fejét a kinyitott gázsütőbe tette.

Vadász János

Égi-földi zsoltár

szonettkoszorú

(részlet)

Deti lányomnak

1. ellenpontok

búza és ocsú fény és árnyék
a csalitban pöttöm ökörszem
bókol a létnek – csöppet áll még
aztán szabadon tovaröppen

lásd világom: illanó öröm
és bánat – együtt éltet reményt
holdat napot termő televényt
kék csillaga este rámköszön

bár kín pusztít és fájdalom öl
életerőm nem omlik össze –
édened véd gyógyít tündököl

szabad madárként hozzád szállnék
s mindezt megköszönném – messze:
búza és ocsú fény és árnyék

2. forrjon a dal

világra nyílt éber bagolyszem
világol téli éjszakákból –
dohszagú dermedő szobákból
száll áldás átok rendületlen

a sorshoz – amely dologtalan
nyomorba űzött sok milliót
torz hatalma szít hazug valót –
ám az élet nem haszontalan:

újra zeng az ember fohásza
a föl kéne szabadulni már!
ne ez legyen az Ő országa –

bukjon minden béklyós rendszer
forrjon a dal – mindeneket lát
világra nyílt éber bagolyszem

3. lét-himnusz

bennem lélegző csend: időtlen
szívdobbanás hajnalt ígéző
teremtő ének – nem lázító
láz – igaz éltetőm a hitben

lelkemben örömszene lüktet
körülölel Ég-Föld szerelme
lét-himnusz s gyógyító béke
– megbánt bűneimen túllépek

s a fájdalomon kimért időmért –
mert e csendből fölzengő dalod
áldásért esdett ma: jövőmért

kérte – kegyelmed óvjon engem
vers-imáim is mind hallhatod –
bennem lélegző csend: időtlen

4. a méltóságról

létednek hű Atlasza lennék
nem titán: ember méltósággal
Dutka-i *vékony kicsi testtel*
lélekerővel – de csak emlék

lehetek árnykép tudom: fárosz
– rendszerek elleni lázadó
fény és hő – mennyedet megtartó
mindig bukásra ítélt hőrosz

ki építetek – szépen okosan
amint rendeled nem ellened
nem önmagamnak – gondosan

vagyok helyét megálló: fenség
mindent tudó – mégis egy Velede
létednek hű Atlasza lennék

5. tanítások

míglen gödröt ás a hitben
napra nap megfeszít világa
Barabást kiált gyávasága –
Te tudod senki sem hitetlen

haragod vétekbe ne ejtsen
bárány farkas mind e Földön él
a kor szelíd lázadója légy –
hasztalan ne függj a kereszten

válassz bátran jó és rossz között
élet-szerelmed nem magtalan –
békét akar minden üldözött

léted ma nélkülözhetetlen
a *ne ölj!* parancs hatástalan
míglen gödröt ás a hitben

Konczek József

János Kórház, Orgonás

Volt, hogy csak a hídig mehettem el vele,
Kért, hogy ott szálljak le, ne menjek tovább.
Ugyanis neki ott kell leszállnia, és nem szabad megtudnom.

Azért... még integetett, ahogy tovább haladt a
szerelvény – mert máskor meg fennmaradtam,
a végállomásig utaztam és onnan vissza, ahol már nem volt ott.
Aztán az alsó végállomás.
János Kórház, Orgonás... Erdei iskola... és vissza...

*

És most együtt utazunk. Egészen föl.
Ott van egy vadkörtefánk.
Tízéves volt, amikor belevestem az „A+T” jelet.
A mi jelünket.
A kislányommal.
A nagylányommal.

(1982–2019)

Konczek szerkesztő úr

Időnként a fény az asztallapra hullott, és úgy délelőtt tíz felé
már az összes hírt kiolvasta az újságból az araszolató sugár,
máskor a város ágyékból égre okádó ködlámpái közt sétálgattam
hajnalban, a gyors indulása előtt,
de nézegetni nem nagyon nyílt mód, mert olyankor még sötét is van,
és a házfalakba karcolt neveket olvasgatni sem tudtam,
ugyanígy a piaci kosárral érkező olvasóra sem figyeltem túlságosan,
miközben Optima írógépembe fűzve, félig kihűlve
kisriport, portré vagy színes írás, az is előfordult,
hogy megkezdetlen fehér papírlap volt.

Transz

Hasfelmetsző orvosom
bennem az ősbűnt üldözi,
s míg a legbelsőm tükrözi,
én az ágyszélét mardosom,

De íme, megadom magam,
tépje ki, mint egy rossz lapot,
mit egy vad kor bennem hagyott,
irgalmas én uram.

Amint itt fekszem jámborul,
lehet, hogy imakönyv leszek,
az én imáim véresek –
ég, föld fedélként rám borul.

Irgalmasrendi Kórház, 2013. január

A műtét után Dr. Torda István főorvosnak, aki a Jóistent szolgálja.

Az élet megölhetetlen

Az élet megölhetetlen
Mintegy ugyanaz lesz belőle
Anyagot, húst, csontot elhamvasztottak
Majd gyalogbékák és tízlovak vagyunk a temetőben
Nem csapunk nagy zajt
Csak a sárga bokor, arany homok a segítőnk
Nincs semmi elfelejtve
És jól esik, hogy még zöld, még kék, még vörös, még sárga
Nagy pompájában egyszerre gyülekeznek az adatok
És igaz, hogy olyanok
A zöld például tölgyfát vállal, az aranyeső aranyat
Bennük vagy te is

Megtalálva

Felelj, Apám, jó rég már nem vagy már, úgy, hogy válaszolhatnál
Még játszottunk is
Mondjuk,
ABRAKADABRA-tot
A TALÁNY-t.
Láthatod, ha akarod
Úgy fogom a kenyérre a nagykést, mint egykoron Te fogtad
Egy mozdulat annyi mindent megtud, beismertet,
mert a mértéke ugyanaz
Létezik a mértékben
Rád ütök vissza, Apám
Ugye, nem fáj?

Mozaik

(a Kilencek verseiből)

A hagyomány földrajza mindent megmagyaráz
(OLÁH JÁNOS)

Szerelem kápolnavirága
(UTASSY JÓZSEF)

Maga harangozik a pap
(KOVÁCS ISTVÁN)

Egy titkos Isten kezében
(KISS BENEDEK)

Sosem halunk meg ezen a csatatéren
(RÓZSA ENDRE)

Azon jődögél le egy fekete bárány
(GYŐRI LÁSZLÓ)

...adj kerek száját
(MEZEY KATALIN)

Mint ablak nyílik rád a táj
(PÉNTEK IMRE)

Megköt bennem haragtalan izzással
egy emberi táj
(KONCZEK JÓZSEF)

Katona Kálmán

Kék-ezüstfehér

1.

Ne féljetez ne féltsetek.
Az est harangvirágzemű szelindek
szájába fog házába visz vigyáz ránk.

Ott vadorgonákra dőlt az ég. Sötétlő
lomha örvény. A holdperem
hajnal-lilán kék lángba lobbanó.

Itt a por csak por.
Elkopott lélekdoboz.

2.

Gondoltam rátok annyiszor
nevetésekre nyári partokon.
Mesélt rólatok eperfák fekete fürtje
s egy rég kidőlt diófa árnya is.
Udvar s ház ahol már senki sem lakik.

Mikor itt éltünk sok száz éve annak.

3.

És most láthattok színről színre mindent
halk lilán és kék-ezüstfehérben
mert oly szép az égbolt szőttetésére lépni
konok hittél hogy holnap is kerül
ki áldott arcát fénybe fölveti.

Approximáció

Fodros félelmek tornyairól
zuhanni készülünk akár a kő.
Hatalmas ívű éveket röpit
minden újabb elrugaszkodásunk.

Ki vár mindannyiunkat
lúktető ölébe vissza?

Sorsunk visszaszámlálás előtt
megismételhetetlen.

Régi dal

Álmában meghalt.
Sírva ébredt.
Semmi baj.
Csak álom.

Másnap meghalt.
Semmi.
Csak.

Orosz Margó

A szerelem himnusza

(Nagy László:
„Gyönyörűm, te segíts engem!”)

Tüzeket gyújtó remények,
Mik aláhullanak létnek,
Lázadó láz, piros élet,
Jogokat tipró törvények.

Oltáron imbolygó fények,
Templom hűsén emlékek,
Zamatos íze a szónak,
Csend hegyén figyelő jónak.

Szivárvány színben öltöző,
Babonás örvényt kereső,
Harsogó hajnal, harangszó,
Sebeket oldó, takaró.

Parázsló paripa, pej ló,
Befagyott dallamot halló,
Pernyéből tüzet csiszoló,
Tengernek fodrát simító.

Pirkadó hajnal felettem,
Szerelmváró reggelem,
Nap izzó vágya vállamon,
Ősi fény reszket álmomon.

Hamuból követ építő,
Hűségből fogant seb, égő,
Vágyból font-épített váram,
Ölelő karod a házam.

Credo

A jóságban hiszek, mely bennünk lakik,
A megértésben, mely belőlünk árad,
A bizalomban, mely kilincset ad az
ismeretlen kéznek, előlegezve
holnapot, szépet.

Két tekintet zsongásában köröttünk,
a teljes élményben, közös egészben,
magamban hordozó énekeim
hevében, melyben egymásra süt nap-hold
emberarcú égen.

Az Istenben hiszek, a teremtésben,
Jövővel kikövezett út-reményben,
Lélek szabadságában, mely magasba
szárnyal, ölelkezve a szeretettel,
az új világgal.

Eleimben hiszek, a völgy szavában,
Békét sóhajtó rét puha zöldjében,
Bán-patak vizén fénylő napsugár
csorgásba', mely hidat bearanyozva
kísér otthonomba.

Otthonomba, hol verseim már mellém
kuporognak, szavai, mint írott törvények,
bátor mondatok arcom mögé bújnak,
pirosra perzselve indulnak
álmok pilláján.

Tavaszi zengés

Nap tüze fénylik, ragyog a fényben,
pillangó, virág rezdül a kékben.
Pezsdül a vérem, szilaj a kedvem,
erdei fák közt árnyék-fény lebben.
Nyújtózik ágra, fűre, virágra,
zöld moha-párnán pihenés várja.
Friss pázsit tövén százszorszép ébred,
szerény kis szirma létnek integet.
Szellő is libben, tájat ölelve
fáknak szoknyáját férceli körbe.
Ég-karjuk remeg, táncba kezdenek,
halkuló dal hoz rég-üzenetet.
Mi ez a zajlás? Mi ez az ének?
Régi tavaszok mának üzennek.
Ritmusuk dobban szíved szavára,
újra ébrednek, új tavaszt várva.

Mész-völgyi patak

Murawski Magdolna

Szédület

Mint egy szédület... az évek teltek.
Valami elragadott. Napok szálltak és keltek.
Mégse jött el a változás.

Csak egy lépés, hitted. Nem jött, vártad.
Már minden mozdult. Házad, várad és lábad.
A döntő pillanat váratott. Messze szállt.

Minden szédület rohanás volt mégis.
Érezted: maga alá temet valami súly. Szakad az ég is.
Romok alatt képzelte magadat.

A szédületből csendes, lágy léptek voltak.
Együtt vonultak minden teremtetek s a holtak.
A marche funebre dallama erős volt.

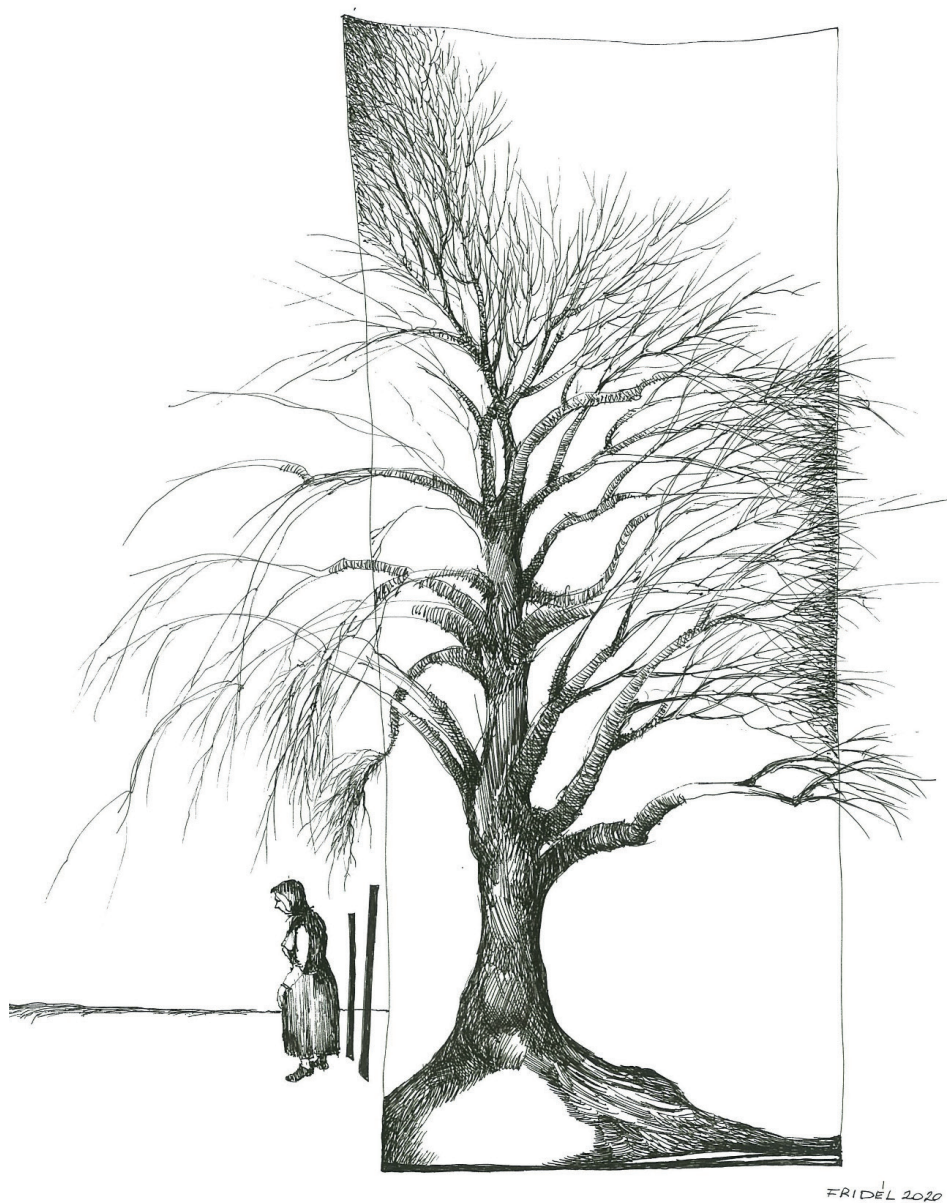
Valami felemelt. Nem tudtad, merre
visznek, csak érezted, talán a végtelenbe.
Dolgoztak hatalmas gigászi erők.

Mégse volt gyászmenet. Mindenki éledt.
A gondolat volt, amely rossz útra tévedt.
Dob pergett. Citera szólt. Füttyült a pánsíp.

Tovább szédültél. Szebb álom kell, másik.

Zizzenés

Papírka zizzent. Fejem felkapva néztem.
Mintha üzentek volna. Aztán mégse. Tévedtem. Értem.
Picinyke illúzió, ennyi csupán. Álmodik a lélek.
Álmai ébren érik. Mintha mások is értenének.
Míg eltöprengek a dolgon, lassan vagy gyorsan szállnak a percek.
Illan az álom. Máshova száll, ahol illatosak most a kertek.
A zizzenés vele száll. Pillangószárny viszi.
Ahogy lebben, mozgása aprócska, csekélyke, pici.
Most nem gerjeszt dúlást, rombolást. Az útja szép.
A lélek megőrzi emlékét. Mindig visszahívható a kép.
Papírlap zizzen. Talán egy elfeledett gondolat
jelez: dolgozod ne feledd! Bár megvár, jobb a kellő pillanat.
Nincs rosszabb, mint a kihagyott sansz és mulasztásaid.
Tehettél volna s nem tetted. Mind rád hozzák lelkipurdalásaid.
Egy eldobni való levél zizeg. Várja utolsó útját,
de most nem rá figyelsz. Tárgyaid is vágyaid tudják.
Ezért türelmesek. Csupán egy zizzenés. Tudják, hogy rájuk
aztán figyelsz, hogy felvegyék vagy levessék kopott ruhájuk,
melyet a figyelmed széppé varázsol. Pompáznak egyre,
mint aki veled szárnyal. Általad jutnak csillagra, egekre.
A pillanat elszáll, de megél, amit méltón megörökítesz.
Úti köpenyedet veszed. Vágyat és tárgyat magaddal röpítesz.

Fridél Lajos illusztrációja

Már lanyhuló hévvel

Már lanyhuló hévvel, de a lépések gyűlnek.
Nem hódolok be senkinek. Sem úrnak, sem tetűnek
nem állok társaul. Az ő útjuk másfelé visz, látod?
Ők birtokolni akarják az egész szélhámos világot.
Kisebb a hév. Nem keretezik harcok.
Beérem azzal, ha akadnak még arra érdemes arcok,
melyekre emlékezni szép lesz. Pályájuk jól belátható
Mindegy, hogy ló robog velük, vagy hullámok hátán hajó.
Nekem kényelmesebb a tempó. Nem sietek.
Futottam én is eleget, de ma már csak hazamegyek.
Elég egy kósza érzés: otthon csücsülni *velük* volna jó.
Boldog révben, szerep-levetve, csak egyet kiáltva: hahó!
A többi múltó álom. Derengés gyenge hajnali fényben.
Visszatekintve látom: egykor közöttük jártam, éltem.
Mennyi káprázat! Szivárvány, délibáb, tűnő mágiák.
Általuk mégis szegényesebb ez a kapkodó világ.
Már lanyhuló erővel, fáradtabb léptekkel lépek.
Rohanni ennyi évesen nemcsak szégyen. Durvaság, vétek.
Amit mások hajszoznak, azért én egyet se lépek.
Nekik életcél, nekem elhagyott illúziók, nincs benne lélek.
Nos, hát csak ennyi. Minek ragozzam tovább?
Kalaplevéve köszönünk egymásnak, én és a világ.

Ütemesen

Ütemesen verik a ritmust meg a balhét
Nincs semmi szent csak a nagy szent lopkodás
Míg erre fény derül ők futnak erre-arra meg szanaszét

Háromnegyedre járkák a mai valcert
mintha ez is igazi volna de ne reménykedjete
hiszen a lépésekben egyetértés sőt csapják a maltert

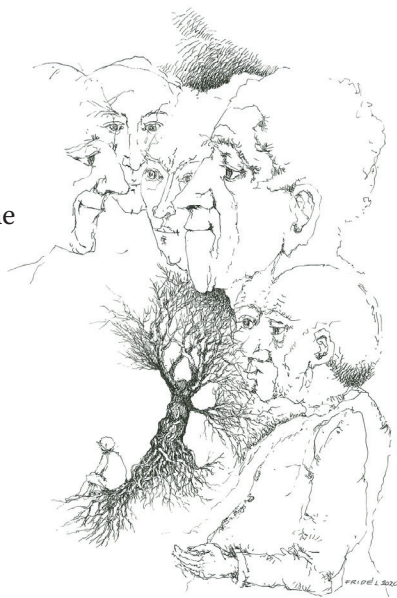
mely nagy szilárd falakat von körjük de még
a szemük káprázik mondják: meg is vagyunk
és nem szakad rájuk a kegyes és magas ég

Ütemesen járkák mindez oly szabályos
van kire fogni mindent ide figyuzzatok!
minden másképp van hasra borul előtte a város

Pattog a ritmus lejtének körbe a párok
már minden egy szédület ne hidd hogy soká így marad
aztán megtelik velük a pöce és az útmenti árok

Mire fel hajtnak? Mitől ez a fene sebesség?
Csak mindig előre s körbe-körbe ahogy illik
hogy végül meghajoljanak: tapsolni tessék!

elül a zaj csak a háttérben zümmög tovább a zene

Fridél Lajos illusztrációja

Németh Péter

megrendülve

üvölt a feszület
láng csap ki a sebekből
emberi dolgaim
berendezése megdől

lándzsát szegez
az őr nekem
szívedben bűneim
idült borzalma reszket

véred az arcomon
vonaglik
szent kereszted
halálra kínzott Jóistenem

Parti fohász

Sziklák. Sirályok vijjogása.
Tájékos tengerár.
Hallod a hallgatást? Hullámok
egyre-másra.
Fönt felleg. Mozdulatlan áll.

Térdre borulsz a part homokján,
arcra borulsz a súlyos Úr előtt.
Bődül a tengeri oroszlán.
A hullámtörés harsonája bőg.

Uram, a torkolat-öbölnél
mint cethal hanykolódom én.
Mielőtt magadhoz ölelnél,
hadd legyek tékozló bohém.

Hálaadás

Francesco jámbor férfi volt,
ha imádkozott, a földig hajolt,
s mondotta alázattal és türelemmel:
„Köszönöm, hogy nem vagyok olyan,
mint a többi ember.”

„Mások szépek, mint hó a
mozdonyon,
én gátlásaim poklát hordozom.
Köszönöm a poklot, mely együtt nő velem,
köszönöm, hogy elhagytál, Istenem.”

Ekkor egy angyal szállt a légen át
s megcsiklandozta a nyakát,
Francesco mondotta: „Nahát!”
Aznap már nem is mondott más imát:

éneklek vidáman neked
a csodálkozó éneket
a „hűha” dalát dalolom
a „nahát” peng a húromon

csodálkozom csodálkozom
hogyan ennyire szeretsz azon
„nahát” és „hűha” peng a húron
csodálkozom az édes Úron

jézusi koldus
a legmagasabb hegyre fuss
ordítsd a csúcsról a világnak
hogy a „nahát” bevált imádnak

Wessetzky Dániel

Hívatlan

Házad falához dől és tántorog,
az árok mentén bokorra pisál,
a lányod stíröli, nagyokat fütttyent,
s fenéken csapja őt egy vaskos bókka;
fiadba beleköt, hogy ez meg az lesz,
arcába tolja képét, hadonászik,
fog egy követ, s az ablakod bezúzza,
mattreszegen az ajtódat veri,
nem is köszön, csak egyre beljebb szédül,
nem hívod, mégis asztalodhoz ül le,
a húslevesbe mohón belefal,
hátról meg az asszonyod lesi,
böfög nagyot és bőszen kritizál,
dalol – föl-föl, te éhes proletár,
piál és közben gyilkosokat éltet,
üvölt belőle ezer diabolosz,
mi az igaz? megmondja ő helyetted,
de visszavágni neki nem lehet,
torkodba visszapréseli a szót,
veréssel, akasztással fenyeget,
a pisztolyával – durr – plafonba lő,
forradalomról, vérről képzeleg,
hogy szabadság meg rendszerváltozás,
és különben is támogatni kell...
Leheletét a ruhák rég beitták,
kanapédon bagózik kiscsatyában,
hívatlan vendég: rekedt Közbeszéd.

Vihar

Vihar. Szürke szél üvölt,
egybefolyik ég s a Föld.
Meghajlik a büszke ág,
kettétörik a virág.

A szél, míg a házad áll,
kígyó-nyelvű szót dobál.
Kimondani erény lett,
megnevezni: merénylet...

Meddig bírja majd a ház,
hogya a szél megaláz?
Ha nem őrzöd a falat,
végül semmid sem marad.

Miserere

Még hűvös az este, a hajnal,
Még alszik a föld, a madárdal.
Még rád terül, altat az éjjel,
még harcol a tegnap a mával.

Még rossz az idő. Palaszürkék
s mindent betakarnak a felhők.
Vad szél tekereg poros úton:
birkózna, a két keze fellök.

Mégis, ha a fény leszüremlik,
élet-meleget vet a légbe.
Megrezdül a rügy meg a lélek,
és felnyög a Föld: miserere!

2025 karácsonyára

Az Isten arcát füst takarja.
Poros, fátyol-sötét december
az emberek lelkét akarja.

Ínsége van megint a Földnek.
Mennyből az angyal, menj sietve,
ahol a fegyverek dörögnek,

s házrom alá szorult a pátosz.
Megannyi poshadt, ócska szívből
a világ Heródesnek áldoz.

Fegyverrel életekre támad:
az ördög zsoldoskatonái
fújják a harci harsonákat.

Mennyből az angyal, égi fénnel,
egy kis magot hozz csak magaddal,
melyből ibolyakék remény kel:

lesz még tavasz, lehetne mégis
Istenre néző földi élet.
Lehetne szent, lehetne szép is...

Ködöböcz Gábor

A szív dicsérete

A csillagködökben hunyorogva vártam
Okuláré nélkül orromig se láttam
Kiscsikó koromtól szemüveggel jártam
De tisztán látóvá szívem által váltam

A nagy dilemma

Kérik vegyem fontolóra
Kellene-e gondosóra
Frappáns válaszra törekszem
Majd ha egyszer megöregszem

Az őszikék diszkrét bája

Olykor némi alvászavar
Ami sosem alvászavar
Holdkórosság nem kenyerem
A mormotát zsebre teszem

Régi naplementék

– *Vámosatyára gondolva* –

Sok múltbéli naplemente
Bíborlik föl estelente
Nyáron későn ám telente
Korán szólt a tente-tente

Hajózni muszáj

Vénasszonyok nyarát áldva
Tekintsünk az Ararátra -
Hiába hogy közelg az est
Navigare necesse est

Szordínós dalocska

Szarvaskői sokadalom
Napos oldal mért fájdalom
Szordínósan szól a dalom
Mert nem vagy az oldalamon

Az idők világnapján

– *J. A.-nak hódolattal* –

Réges-régóta vagyok már 'idős'
Mert „az összejtig vagyok minden ős”
Minden felmenőm áldott ismerős
„Gyenge létemre így vagyok erős”

Mintha hét nyelven szólna

– *Kárpátiné Editnek köszönettel* –

Szarvaskői fakanálon
Csipkebogyó tizenhárom
S egy virágszál tündérálom
Delej-tüzét megcsodálom

Fénnyel írtad

– Kégl Ildikónak –

Okos szívvel elmemézzel
Ezerfürtű leleménnyel
Simon mágust szóra bírtad
Egri esténk fénnel írtad

Cédrus és napraforgó

Lényed fele napraforgó
Másik fele cédrus
Hologramod a tanító
Lélekarcod Jézus

Mozarti derűvel szól

– Ádám Áginak –

Úr mandalájának hallani tudása
Gutenberg-galaxis szép partitúrája –
Könyvek között élve nincs gondok özöne
Mozarti derűvel szól a lét öröme

Holt költő a kedvesének

Sose fakuljon a holdja
Lennék fényhozó heroldja
Holt költő ki búját oldja
Örömszerző víg koboldja

Majd nyárderű s méhecske

Társtalan vörösbegy röpköd ím a fákon
Csókjaid nektárját érzem most a számon
Zimankó múltával rügy fakad az ágon
Nyárderű s méhecske zümmög majd a tájon

Jeleket látunk

Bodzaillatban a stégen
Jeleket látunk az égen –
Kezdet és vég kéz a kézben
Öröknyarunk édenében

Parázs István

Egri harangszó

Mily szép a vers, így önmaga. S ha összeállnak
a gondolatok, és azok egymásutánján
sorjáznak a traktusok, már jóval nehezebb felemelni,
mert ők ülnek törvényt a világ algoritmusán.

Ó, áldott mátrai szavak, amint összezsengenek
és a sorok végéig cipelik el a rímet,
könnyű szökkenni utánuk, gyönyörűség hallani,
ahogy meg-megpengetik a prímet.

Áldás a szavak nappalijában lakni. Itthon vagyok.
Egy platánfalevél megrezzent az Érsekkertben,
örvösgalamb tollpihéje szállt rá. Harangszót hallani.
Szívemben lüktet a barokk város. Hazaértem.

Naplemente a Nagy-Eged hegyen

Pozsgai Györgyi

Homályló-fénylő

1.

Párás levelek
tapadnak rám;
zöld álmú
esőcseppek,
szememben
kristályszirmok;
utolsó pillantásod
rám vetül.

2.

Vadvirágok
a sínek között.
Kerék csikordul –
megrezennek
a fák.
Remiz...
Tompá neszek.
Szarka rebben.

3.

Légiesen zöld a fű.
Eső szítál.
A lélek emelkedett...
Smaragddá tisztul
A fénylő határ.

Örök visszatérés

Ahogy visszatér
az erek lüktetése,
úgy ragyog be hozzám
minden pillanat,
ahogy ablakom
kinyitva visszavárja
az évszakok
megtartó melegét.
Ragyog a reggel –
lombok rajzolják
arcod körvonalát.

Kora tavaszi pillanatok

I.

Szél fut –
fák agancsai rázkódnak,
nap villanyozza a
lázadó tavaszt.
Tűzbe nyúl a
tél fagyott keze –
nem éri meg a
reggelt.

II.

Rángatóznak
a szorongó bokrok,
didergésük múlik
az égi varázssal –
egyszerre eltűnnek
a sötét foszlányok,
behegednek a
téli sebek.

Meztelenség

Eltűnt a fenség;
átlátok rajtad,
szállongó ködben
szemed itt
hagytad.
Elárul mindent
hiába bánod,
itt maradt nálam
zavart világod.

Visszafogottság

Ablakon át
nézel rám
a köd mögül –
nem érinted
a múltam,
fékezett
gesztusaid
fullasztanak.
Csak szemed
tárja ki két karod.

Tuonelai hattyú

Ringatózik
a víz tükren...
úszik a lemenő
nap után...
Búcsú...
Habfehér szárnyán
reménysugár villan,
fenséges tartása
távolba vész.

*

Halk melódia
kíséri a tájban
úszó szürkellő
távozót.
Még látom, ahogy
viszi a folyó...
aztán már csak
apró pont –
csillag a
halotti folyón.
Végül már
képzelet játéka
a láthatatlan
alvilágban.

A bánat természetrajza

Lélegzet-kihagyások,
árnyékban futó utak,
vázig lebomlott érzések...
görcsös némaság
kavarog a szélben –
fény felé nyúló
lótuszvirág nyöszörög.
Magamban látom, hogy
benn rekedt egy mosoly.

Zsirai László

Sors ölében

Látom, amit látok.
Tudom, amit tudok.
Ettől – se ti, se én –
nem leszünk boldogok.

Hallom, amit hallok.
Érzem, amit érzek.
Lelkem legmélyéből
vidám vigaszt vérzek.

Sohasem ártottam
senkinek a létben.
Senkit sem bántottam
méltó személyében,

de hogyha az ördög
békétlent szít köztünk,
menten elítélem,
mert nem ezért jöttünk.

Jöttünk szívjóssággal
szépet cselekedni –
minden gonoszságot
lakat alá tenni,

mert a boldog élet
nem préda, nem semmi.
Sors ölében élve
egymást kell szeretni.

A sírnál

Állok a sírnál. Nem hiába
díszítem néhány szál virággal,
mormolok néha pár imát;
vitába szállnék a halállal,
könnyem küszködik a hiánnyal –
s míg megértésre változik a kín,
behavazódnak emlékeim.
Szüleim végső otthonát
őrzik a farkasréti fák.

Párbaj

Fúj-e a szél? Csak fúj.
Esik-e eső? Esik.
Messze hallik a júj!
Tétlen lények lesik.

Süt-e a Nap? Nem süt.
Páran szegnek esküt.
Él-e a nép? Remél
derűs jövőt. Nem fél,

felveszi a kesztyűt,
gondot és vészt elűz.
Napja jelez pár bajt,
éjjel vívhat párbajt.

Minden hőség kihűl,
a fagy is melegszik,
tervek regimentje
sikerbe menekszik.

Kérdés, válasz

– Te, aki ismered már a Sorsot,
életed filmjét szinte végig nézted,
áruld el: mi az értelme-titka
ennek a homályos egésznek?

– Az élet. Maga az értelmes,
jóságos, szerelmes élet.
Jutalma Isten mosolya.
Kerüld, aki másként gondolja,
mert ritka nagyot téved!
Ördögi csapdába vezetne téged.

Diktátum

Egy ember áll és diktál.
Te írod, amíg bírod.
A tarpataki hídnál
viháncolnak a gyíkok.

Ártatlan feltevés ez,
kevéske bizonyíték,
olvasatlan levélke
mit rejt a zöld boríték.

Egy könnyű szélfuvallat
eloszlatja az álmod,
eső csepeg a házra –
Jövődet kell kívánnod.

Találkoztam egy kutyával

Találkoztam egy barna kutyával.
Lépkedtem a járdán lassú igyekezettel.
Elmosolyodtam. Kíváncsivá tettem ezzel.
Nem morgott, nem ugatott
csak bámult tágult nagy szemekkel,
fürkészte: ki lehet ez az ember,
milyen szándékkal érkezett a ház elé,
s milyen szándékkal ment el?
Láttam, hogy nem fél, nem berzenkedik,
jámborságával nem lázad.
Kezemben esernyő, fejemen kalap.
Így haladtam a szürke felhők alatt,
ő pedig őrizte tovább az udvart, a házat,
és leghálásabban a gazdákat.

Akár...

Akár a mozdulatlan tengerek,
merengenek némán az emberek,
amíg vitázik terveik felett
a lehet és az álnok nem lehet.

Akár a csendben alvó, éjszaka
felszín alatti álmok démona
várja, hogy emlékezetek sora
legyen tettekre sarkaló csoda.

Mosolyod íve...

Mosolyod íve csendesen dalolt,
míg a boldogság rejtve ráhajolt.
Hajad fénye gesztenyebarna volt,
ezüstfehérre színezte a Hold.

Ne figyelj cselvető szólamokra,
nyugalmat emésztő jóslatokra!
Dédelgetett álmok tarka csokra
bizakodva köszönt holnapodra.

Szemed tükre nem arany, nem ezüst,
nem csalhatja hamis homályba füst.
Legtisztábban kéklő, békés tenger,
szívből merül el benne az ember.

Naplemente – Eger, Donát utca

Juhos-Kiss János

Virágos völgyi boldogulás Valaki örök

(A Magyar Költészet Napján)

A nedvkeringés: rügyfakadás,
a költészet napi bimbózás.
A vérkeringés: lét-szárnyalás,
a virág-völgyi örömforrás.

A Remény hűséges jó barát,
elkísér egy életen át.
Ha leesel, nyújtja a karját,
leporolja szakadt ruhád.

A Remény sosem érdek-barát,
figyeli a szemed sarkát:
ha kövér könnycseppeket lát,
védi szívednek fájdalmát.

A Remény hűséges lelki társ,
a világ gonosz árulás!
Tenyeredben verejtekcsappek,
és keményedések lesznek.

A Remény boldog életérzés,
lepkeszárnyakon röpködés,
egy vágódó felemelkedés,
nagy szitakötő körözés.

Szeretetben és szerelemben
– könnycseppjeink érlelődnek–
megemelkednek a tengerek,
igazgyöngyök keletkeznek.

A Remény bokrétás hitvestárs
– gyönyörű menyasszonypártás –
virágos völgyi boldogulás,
tisztá forrás s lelki áldás.

valaki örök
a halandók ne ugráljanak

valami örök
a csöndbe ne üvöltsenek
a messzeségbe ne ordítsanak
ott a farkasok jól orgonálnak
Bach szimfóniákat nem hallgatnak
a lőtt sebek halált szivárognak
a tegnapod a ma végzetében:
a titkokban megújul szüntelen

valaki örök
a halandók ne ugráljanak

2025.április.11.

Míg Isten fogja a kezemet

Míg Isten fogja a kezemet,
földre nem kényszerítenek.
Megáldja bús életemet,
leverten is szerethetek.
Veszedelemet, meredeket,
vele könnyen leküzdhetek.

Míg Isten fogja a kezemet,
fejre, pofára sem eshetek.
Szelleme nógatja szívemet,
leesnek béklyók s bilincsek.
Megköszönöm az életemet,
éljenek a jó teremtmények!

Míg Isten fogja a kezemet,
vívódásaim égig érnek?
Istenem az örök bölcsélet:
földi hazámba bevezetett!
Isten kezét jól szorítottam,
elereszteni sosem tudtam.

P. S.
Láttam a kénköves poklot,
hol egy kutya sem ugatott.

Tovább visszük, őrizzük őseink szellemét

(Tisztelettel és szeretettel a magyar Győzőknek!)

Veri az ördög a feleségét. Dante
Poklában az ördög mindenre képes.
Veri az ördög a feleségét, a bamba
népeket, mint eső a bádogtetőt.
Közben kongatja kobakunk az Úr:
a mesebeli királyfi nem jön – itt van!
Azért se feledd a népmesék tanulságát,
a szegénylegény elnyeri méltó jutalmát,
azután boldogan él, amíg meg nem hal.
A bolond idő ver, szél csapdos, fojtogat,
ha nem állsz keményen, magával ragadhat,
– a pokolban pirulhatsz! tűzben kupálódhatsz? –
mert nem éltél őseid tudásával, tapasztalatával,
mert letértél az összetartó országunk ösvényéről.
Ne feledd, minden hit által van! Nézd a Nagy Szent:
a magyarok bátor kiállítását, összefogását, ölelését,
s nincsenek egyedül, sokan vannak a világon,
senki sincs elveszve – talán Európa sem!
Még igazi tóban megkeresztelkedhetsz,
csillogó napfényben, játszva fürödhetsz.
Ne félj! Még sűrű tölgyerdőbe kerülhetsz,
reccsenő ágak tört fájdalmán is taposhatsz,
érezed, tudod, hogy nem lehet belőlük furulya,
faragott pásztorbot, furkósbót, ostornyél; azután
a zöld, füves tisztáson nyírfaszellem köszön rád,
útba igazít majd a szakadék széléről, csodálhatod
a vérpiros csipkebogyó tüzes, gyógyító szerelmét!
Azonnal levinné a vérnyomásodat! vagy felpumpálná?
hogy a zümmögő méh fullánkját röptében is lásd, mint
virágkelyhek megszállását! A mezőn a suták legelésznek:
a bakok koronáját méricskélik! Egy eltévedt csodaszarvas
agancsai között megláthatod, hogy a Nap is viszi aranyát!
Már nem láthatod Erdély, Felvidék, Őrvidék, Muraközt,
Délvidék s Kárpátalját egységben minden fényes ékét!
Rég elrabolt, elkótyavetyélt kincsét! Ki láthatja az
a Nagyalföld és a Kisalföld rejtegetett mélyét?

A jövőnk a fekete felhők mögül is felkel,
az orkán hátán is egyszer belovagol,
népdalt fúj, basszus hangján kiált
– égeti a régi-új istennyilát! –
hogyan szedd össze magad!

Hallani a szívek dobbanását, verését –
tárogató hívását, észkincsek csengését,
a gyerekek lármáját, asszonyok örömét –
tovább visszük, őrizzük őseink szellemét.

Budapest, 2026. január 12.

Krisztus, Bory-vár

Baka Györgyi

Lángok suhanása

Beney Zsuzsa emlékére

Odaadottságod sugárzásában
rebbenve szállsz fölfelé
a jelen és az öröklét
egymáson átható hullámain.

Ujjaid között mintha
lángok suhannának,
rejtett utak nyílnak meg
feléd, lelked ajtóit
megnyílnak a fényre.

Ismeretlen lehetőségek
tárulnak eléd, életerő,
öröm, zöldülő remény,
a gyermekkor újra éledése.

Múló időmben

Nem vagyok egészen
a magamé már,
bizonytalanul toporgok,
enyhet nem találva.

Alig lobog már belső tüzem,
növekszik bennem a sötét,
vakuló szemeimben
elsorvadnak az álmok.

Múló időmbe ragadva
lehúzó mélységekben
tántorgok, lábam alól
lassan kifogy az út.

Elérhetek-e még valaha
belső békém csendjébe?
Szívemben éghet-e még
az éltető szerelem tüze?

Égből áradó kiolthatatlan
látomások angyala, ne hagyj el!

Varjú Zoltán

Bevégezted

„Az erkölcsi jellem nem attól formálódik, hogy egyszer helyesen cselekszünk, hanem attól, hogy ezt szokássá tesszük.” – (Albert Pike 33°)

Tudod, arra nincs bocsánat,
amit tettél, ha nincs gerinced –
nincs időd, ami ne hajolna meg
a könnytől, a haldokló ricsajtól.

Erre a keserűség sem lehet érved,
nem véd meg a bajtól, csak vérvád
leszel egy belső jegyzőkönyv
oldalán, ahol minden mulasztás

Fel van írva, nem lesz elfeledve.
Zselégerinced gyávaság-jelmez,
ami téged jellemezve tárja fel
lelki torzód, még miket tervez.

Tudod, ha egyetlen tiszta
gondolat sincs benned, tényleg
nincs mit tenned. Hiába nő
tavasszal a fű, te már télen:

BEVÉGEZTED

Egymásba olvadó lélekkeresztjeink

„Az igaz szerelem nem birtokolja a lelkeket, csupáncsak jelen van akkor is egymás életében, amikor a lángolás utáni izzást már képtelen felülmúlni a végtelen mennyiségű parázs.” – (Ego)

Nem –
nem nyelvhegyen olvadó ígéret csupán
az igaz szerelem: bőrpárás sóhajháló
amit a vágygenerált végítélet a szívre kivet
mint bordakapun át szökő csók
úgy követ a forró ajkak alatt
égre meredő mellbimbó-rozsdafoltja
ami érintésre fényesedik lebontva szégyen-
érzetet létrehozva hű szerelmeket éget
egymásba a hév: önként vállalt –
egymásba olvadó – lélekkereszt
melyet se test se lélek
többé el nem ereszt

Nagy-Eged hegy

Ködöböcz Gábor

Pannon derű, életszépség és szakralitás Kiss Benedek bordalaiban

Az emberiség kultúrtörténetében, kiváltképp a filozófiában és a művészetben mindig központi szerepet játszott az idő, illetve a hozzá való viszonyulás. Megannyi festői, zenei és költői alkotás mellett jó pár bölcselő is a 'múlik az idő' és a 'telik az idő' különbségére hívja föl a figyelmet. A kettő valóban ég és föld, hiszen a múltó idő öregít, a telő idő pedig megérlel. Az idő múlása nyugtalanítja és szomorúvá teszi az embert, az idő telése pedig megbékéltet és vigasztal. A múltó időben a halál az életünk vége, a telő időben azonban a halál csak a mulandóság vége, és az örökölet kiteljesedése. Ha szépen öregszik az ember, akkor nem múlik, hanem telik az idő. Ezért aztán nem kiüresedik, hanem beteljesedik a lélek. Nem besavanyodik, hanem – akárcsak az aszú – megnemesedik és megérlelődik, sőt kitüzesedik a lélek.

A bor és a kulturált borivás sokat segíthet abban, hogy vékonyka földi jelenlétünket a múltó idő helyett a telő idő határozza meg. A bornak az emberi életből való kiküszöbölhetetlenségére a Nobel-díjas tudós, Teller Ede is figyelmeztet: „Aki nem szereti a bort, a nőt és a nótát, az élete végéig számár marad.”

Kiss Benedek összegyűjtött verseinek kötete (*Utak keresztje*, 2010), illetve válogatott verseinek gyűjteménye (*Isten csavargója*, 2013) is azt mondhatja velünk, hogy az életörömök, életszépségek és életértékek legnagyobb és legtalányosabb foglalatát tisztelhetjük a borban. „Mielőtt ezen a világon kert, szőlőtő és szőlő létezett volna, a lelkünk megrészegült a halhatatlan bortól” – írja a talán legnagyobb szufi misztikus költő, Jalal-od-Din Rumi.

A bor szimbolikájáról és szakralitásáról értekező Hamvas Béla az isteni eredetű nedű kivételes fontosságát és üdvtörténeti jelentőségét hangsúlyozza: „A bort én csak egyik legmagasabb kegyelmi aktusként tudom megérteni. (...) A bor az embert a megzavarodott világból kiemeli, hogy az aranykori rendbe visszahelyezze.(...) A bor visszahozza eredeti életünket, a paradicsomot, és megmutatja, hová fogunk érkezni a végső világünnepen. (...) A bor hieratikus maszk, a bornak isteni arca van. Valamennyi bor egyetlen istenség alá tartozik, de minden egyes bornak külön génusza van.”

A hagyomány újítását az újítás hagyományával ötvöző Kiss Benedek líravilágában sok-sok emlékezetes szépségű versben jelenik meg a múltó idő és a telő idő paradox párhuzamossága, a belső békét és külső harmóniát feltételező szép öregedés művésze. A személyesen kozmikus és kozmikusan személyes versek sorából most az egyazon élmény-, gondolat- és hangulatkörben fogant boros tematikájú műveknek

szentelünk figyelmet. Az ominózus vers-vonulat a 2005-ben megjelent *Októberi tücskök* című kötetben olvasható. A címével is transzprens és telitalálatos ciklusban (*Szép magyar boroknak dicséreti*) a lírai alany nem kevesebb, mint kilenc remekbe szabott költeménnyel magasztalja és dicsőíti a különféle tájegységek reprezentatív borait.

„Mennyi fickós tűz lobog boraidban, / Szent György-hegy elfekvő elefántja! / Mily szárnyalásra / készted a lelket, / tüzes olaszrizling, / Szent György-hegy első bora!” (*Szentgyörgyhegyi Olaszrizling*); „Szomorú férfiak itala, / Száraz Szamorodni, / te feloldod a cseppköves bűt is, / fel a megcsökött csüggedtséget, / mi-mindent oldasz fel te, / foglalsz magadba, / szomorú férfiak aranyló itala: / Száraz Szamorodni!” (*Száraz Szamorodni*); „Papp Jutka szájának kislányos ízeivel / emlékszem rád most, / régi italom, / Villányi Oportó! / Amikor csitri vagy, / akkor vagy magad is a legjobb, / s akár a déli nő, / hamar öregszel. (...) Rubin-csillogásod kigyújtja vérem, / testes vagy, fűszeres, savaid / bársonyosan elomlók...” (*Villányi Oportó*); „Gyerekkorom bora, / tinta-piros Kadarka, / hogy feledkezhetnék meg rólad?(...) Kadarka-bor! / habzó és vörös, akár a vérem: / (...) (*Akasztoi Kadarka*); „Bor, / te nemes ital, / mit tettél vélem? / Szépnek látom a jövőt újra. / Ha van... / De mért ne lenne? / Hányszor mondták már ki a végszót / atyafiak, / s hányszor szüreteltek azóta / Szekszárdon / atyafiak?! // (...) Igyunk hát, cimborák, vörösbort, / szekszárdit lehetőleg, / s ne feledjük, / sőt bízunk a Mindenhatóban, / hogy mi mind / derék legények vagyunk!” (*A szekszárdi vörös*); „Egri Bikavér – / kiveszik tán belőled végül / a tüzes-nemes kadarka? / Papok pincéi / őrzik még ízeidet! / (...) Egri Bikavér, / én hiszek benned, / mint a szénszemű palóc menyecskék / erkölcsében, / mint a nagyfüttykösű palóc legények / virtusában, / és nagyra tartalak téged, / nagy bor vagy te / a nagy borok között, / de a világ is úgy ámul rád, hidd el, / ha kadarka is tüzesít-nemesít, / s fölszikkraznak tőled újból / a lebecsült régi lándzsák, / Balassák kardja, / s Dobó Katica tébolygó szemei!” (*Egri Bikavér*); „Hallottad, pajtás, mit én hallottam? / Hogy édes soproni Kékfrankost ittam! / Ha hallomás is – még ilyen szegényt! / Igyon csak édeset Hernádi – / meg a német! // Bezzeg Sopronban nem azt isszák! / Nem csak nem isszák – tudva tudják, / a Kékfrankos biz’ szilánkos-karcos, / illet kért, illet kapott már / Jurisics Miklós.”

(*A soproni Kékfrankosról*); „Csóró életem ajándéka, / nagyravágyó, de / kisemmi-zett szerelmem, / te világszépe! / Kemény vagy, mint Áron / vesszeje vala, / miként az Írás, / s oly ritka is vagy, / mint ama vessző! / Nem hiába neveztetted / Bécsben / a ruganyos matracokon / gyerekcsináló bornak! / (...) hisz vetekszel te / a legjobb Rajnai borral, / de hozzám, / csóró imádódhoz / mindétig jó szívvel légy. / Én ingyen is imádlak!” (*Somlói Juhfark*); „Mandulás ízedtől immár / halálig hiába menekülnék, / te pedig gömbölyödsz, szépem, / ezer-fürtűvel kicsinyég meglágyítva, / harmonikusán, évről évre, / torkom nagy gyönyörűségére.” (*Zöld Veltelini*).

Kiss Benedek teljesítménye művészileg és emberileg is egyedülállónak számít, hiszen nemcsak verseinek tárgya és ihletadója a bor, hanem mindennapjainak is állandó kísérője, életének is egyik legfőbb gondúzóje és örömszerzője az isteni nedű. Hamvas Béla klasszikusa, *A bor filozófiája* nyomán költőnk is bízvást magáénak vallhatja az alapmű két tételmondatát: „Végül is ketten maradnak: Isten és a bor”; „Igyál, a többi majd hozza a bor.” Egy közelmúltbeli interjúbán (*Magyar Napló*, 2013. március) erről Kiss Benedek így beszél: „A nehézkes rajttal együtt én elég gyorsan írok. Egyébként éjszaka jön rám, általában bor mellett, és ha jó passzban vagyok, ilyenkor akár három-négy vers is megszülethet.”

A bor mágiáját a költői megragadottság alapján, az áhítat, a kontempláció, a mámor és egzaltáció jegyében megéneklő s fentebb már idézett opusok az élmény- és érzékenység-formák gazdagságával, kivételes nyelvi erővel, az archaikus életrend lebírhatatlan szépségével szólaltatják meg a boros tematika személyes és egyetemes tartalmait, a borhoz és szőlőhöz kapcsolódó konnotációk kifogyhatatlan bőségét. Közülük azokat a költeményeket emelem ki (*Szentgyörgyhegyi Olaszrizling*; *Akasz-tói Kadarka*; *Zöld Veltelini*), melyek a költői személyiséget a bensőséges élettények relációjában, szerettei és barátai körében mutatják föl.

A Badacsonyi borvidékhez tartozó Szent György-hegy Kiss Benedek magánmitológiájában az Éden hívószava. A sokat emlegetett *genius loci*, a hely szelleme teszi azzá, ami táj, ember, kultúra varázslatos egységét jelenti. Valóban rendkívüli szépségű, egészen különleges adottságú, ősi kultúrtájról van szó, melynek pompás panorámáját és összetéveszthetetlenül karakteres borát a közelmúltban magam is megcsodálhattam. A Tapolcai-medence tanúhegyének bazalt orgonákkal ékes, „elfekvő elefánt”-ra emlékeztető látványa meditációs objektum-ként is szakrális képzeteket kelt, ha pedig ehhez a régióból származó kevéske olaszrizling, kékenyelű vagy szürkebarát is társul, az már maga a Kánaán.

Isten – sokkal inkább, mint bármi másban – ott van a borban. Ott van az illatban, a harmonikus aromában, a savgerincben, a gyümölcsös-mandulás ízekben, a fenséges olajokban. És mindenekfölött ott van a bormámorban születő, önmagunk fölé emelő, csöppnyi öröklétet kigyöngyöző gondolatban. Végére is ott van a köznapi józanságnál határtalanul magasabb rendű állapotban, amit jobb híján éberálomnak mondunk. Hamvassal szólva „a borból tanulhatjuk meg, mi a mámor, mi a magasabb józanság, mi az illuminált élet. (...) A vita illuminativa kulcsa itt van a kezünkben, jobban mondva itt van a hordóinkban és üvegeinkben.”

Mindezt ki tudná jobban, mint a Balassi és Nagy László nyomán költő- és borvitézként jeleskedő Kiss Benedek, aki cikluskezdő darabjában a *Szentgyörgyhegyi Olaszrizling* apoteózisát adja. Az életszentséget komplex módon kifejező emblematis-ikonikus költemény méltán lehet a pannon derűvel áldott életszépség és szakralitás hiánytalanul teljes foglalatja. Az egy tömbből faragott s vélhetően a címbeli

megszólított jótékony jelenlétében született harminc sornyi bordicséret az Isten által teremtet világ legfőbb csodáját a bor misztériumában véli fölismerni. Azon belül is a zöldesfehéren csillámló, a lelket szárnyalásra készítető, tüzes Olaszrizlingben, melyet „Szentgyörgyhegy első bora”-ként aposztrofál a szerző. A sokak által kedvelt, Hamvasnál is szent áhítattal emlegetett zászlósbor a lehető legnagyobb ajándék, hiszen az önfeledt együttlét, az örömtias jókedv, a felhőtlen barátság, a jóízű humor és a csillámló játékosság legfőbb záloga. „Barátom boltíves pincéjében / munka után ha / hersegő testedet harapjuk jó fogakkal, / hogy szikrázik tőled az élc, a szellem, / hogy harsan pajzán történetekre / legyőzhetetlen, szilaj nevetés!” Az Olaszrizling áldásos jótéteménye az is, hogy a fentebb említett pannon derű a verszárlatban – „a csillagokkal kivert éjszaka” s a táj varázsa révén – kozmikus bukolikával egészül ki, a boros öröm pedig – metafizikai távlatban feltétlenül – az időtlen mámor esélyét kínálja. A pragmatikai kontextus és a versbéli előzmények ismeretében mélységesen motivált, hogy a lírai alany „úgy nézi szemközti fényeidet, Badacsony, / mint aki e tájat immár / el sose hagyja, / mint aki örökön, / s örökön mámorban él.”

Az *Akasztói Kadarka* az otthon hangulatával, a szülőföld emlékeivel, a tájhaza atmoszférájával teljes bor, mely ízével és erejével is a gyermek- és ifjúkort idézi. Azt a tizenhét évet, amit Kiss Benedek szűkebb pátriájában töltött. A költő vallomásaiban Akasztó 'imago mundi'-ként, vagyis abszolút viszonyítási pontként és a létezés centrumaként jelenik meg. „Így utólag nézve aranyéletünk volt. Bandáztunk, betlehemeztünk, fociztunk, birkát legeltettünk, zöld barackot loptunk. Akkor még voltak ott gyerekek – mára sajnos kiürült az a kis utca, szinte teljesen halott rész: öregek, maradék családok lakják. (...) Gyerekkoromban is szőlőművelő család voltunk, ismertem és szerettem ezeket a fizikai munkákat. Jó borunk volt, borozgatunk is nagypapával: téli favágáskor, amikor húztuk a keresztfűrész, nagypapa egyre többit mondta: 'Na gyere, Bencikém, nézzük meg a pincét...' Nem kellett nagy szoktatás, hogy megismerkedjek a borral – persze csak minimálisan fogyasztottuk, annyira, amíg jól érzi magát az ember.”

A „tinta-piros”, „habzó és vörös” *Akasztói Kadarka* – mint afféle biztonságot és bátorságot adó enigmatikus értékjelkép – az élet természetes keretét szolgáló bensőséges mikrovilághoz, illetve legfőbb fogyasztójához, az amúgy „csendes kis töpörtyű-ember”-ként jellemzett dolgos nagyapa alakjához kötődik. Akárcsak a pince, amely alig tipegő, piciny gyermekként Kiss Benedeket óvta a háború idején, illetve a szárkúp, amely a bort rejtette a végrehajtók elől.

A lírai alanyt először a még forrásban lévő Kadarka íze kísérti meg: „Emlékszem édes-csípős murci ízedre: / hosszú nádszálon át titkon / mily gyönyörűséggel szítpantgattalak”, majd a télvíz idején kortyolt, a már kiforrott bor dicséretét zengi: „hogy aztán, zimankó jöttén, / tuskó hasogatás közben / egy-két korty érett cseppdel / magunkat megerősítsük: én és a nagyapám. / Mert erőt adtál te, milyen

erőt!” Eladdig, hogy a „kisember” nagypapa „estére kelvén némelykor hogy nekibátorodott: / ki akarta szórni tüzelve / az egész pereputtyot”. A verszárlat ábeles / lúdasmatysis leleménye egyszerre mutatja a hagyományos paraszti világ archaikus jellegét, s Janus-arcúságában is emberre szabott, életes természetét: „Én előbb remegtem, / majd somolyogtam, / végtére is kezét / kamaszerőmmel csendben lefogtam, / ágyát megbontottam... // S nem feledhetem döbbenetét”.

Kiss Benedek egykori Szent György-hegyi szőlősgazda a fentebb már hivatkozott, Csontos János által készített interjúban a következőket mondja: „Nagyon beleszerettünk abba a tájba, bennem pedig, látva a szőlőhegyeket, fellángolt a nosztalgia a szőlő iránt. (...) A terepszemlét az alkotóházból (Szigliget) kijárva meg tudtam csinálni, s amikor a szentgyörgyhegyi szőlőt megláttam, azt mondtam, hogy ne tovább: ez az, ami érdek. Egy kis emelkedőn van, és előtte Badacsonyig lapály. Benne van a róna, meg a dimbes-dombos vidék is: annyira megkapott ez a jó fekvésű telek, hogy rögtön megvettük. (...) Beleszeretett az egész család, s nemcsak a család: nagy társasági élet folyt a hegy szoknyáján. Jöttek a cimborák és barátok, s vidáman éltük ott a napjainkat. Egy kötetnyit összeírtak a poétatársak a zöld veltelinimről. Egy barátom tanácsára ugyanis zöld veltelinít telepítettem, ezerfürtűvel meglágyítva. Ezek a fajták együtt érnek, s a táj tipikus borához, a rizlinghez képest akár két-három héttel is korábban. Nekem ez fontos szempont volt: ha bejönnek az őszi esők, hogy csináljam meg akkor a szüretet? (...) Nem volt mindegy, hogy az őszi esők előtt vagy után van-e ez a nevezetes alkalom. Mert mindig megadtuk a módját”.

A *Zöld Veltelinít* megéneklő remeklés – sok szempontból Csokonai *Szerелеmdal a csikóbőrös kulacshoz* című versét megidézve – rögtön az elején szíven üti az embert: „Feleségem-bor – / az vagy, / az lettél nekem, Zöld Veltelini! / Monogám sose voltam, / de benned találtam állandóságot, / akihez minden kicsapongás után / meg-visszatérek”.

A „feleségem-bor” versindítás azért telitalálatos, mert a szószerkezet mindkét tagja (a feleség is meg a bor is) úgy képviseli az állandóságot a költő életében, hogy sohasem kellett egyikben sem csalódnia. A feleség (Katika) és a bor (Zöld Veltelini) metaforikus egybe-rántása emocionális elkötelezettségen nyugszik, hiszen a versben ismétlődő „életem társa” megjelölés mindkettőre érvényes. A feleség és a bor közötti interferenciát, a kettő közötti mély és lényegi azonosságot a „benned találtam állandóságot”; a „szerelemben vársz rám”; az „akkor kelsz életre, ha megcsókollak”; a „melegíts az egyre hűlő világban” típusú szöveg-részek érzékeltetik, s mindezt anélkül, hogy a versvilág artistikus eleganciája és sok irányú nyitottsága bármiféle kárt szenvedne.

Alighanem a mozarti derűvel megkomponált, minden ízében istenközeliséget recitáló, szívet-lelket gyönyörködtető partitúrában rejlik e csoda-vers hatásmechanizmusának legfőbb titka.

Nem véletlenül ihlette meg a Zöld Veltelini (a bor és a vers) a pályatársakat, köztük a jóbarát Utassy Józsefet két alkalommal is. „Bizony mondom nektek, / nem apad el soha / a zöldveltelíni: / Kiss Benedek bora!” (*A Zöldveltelíni*); „Vedelem a veltelínit, / ne szólj rám, Te Örök Asszony, / azért költő, ha ki költő, / hogy vedeljen, hogy virrasszon!” (*Vedelem a veltelínit*)

Az életörömet és életszépséget pannon derűvel és Dsidára emlékeztető bájjal, sőt szakralitással megéneklő Kiss Benedek kvalitásait mutatja az is, hogy Tokaj legendás aranyáról alighanem ő írta meg minden idők legszebb költeményét.

Ha létezik a hungaricumok között nagybor, akkor az mindenekelőtt a Tokaji aszú. És ha létezik a kortárs lírában a borok királyának mondott isteni nedűt méltóképpen megéneklő nagyköltészet, akkor az leginkább és legelsősorban Kiss Benedek lírája.

Az ominózus vers (*Tokaji aszú*) a boros tematikájú vonulat legragyogóbb ékköve és abszolút viszonyítási pontja. Olybá tűnik, hogy a bor géniuszát és a borban rejlő életszentséget korábban is emlékezetes szépségű opusokban dicsőítő Kiss Benedek eme 2010-es keltezésű darabjában alkotta meg a bormisztika, a borlegenda és bordicséret szintézisének legmaradandóbb érvényű, kultúrhistoriai szempontból is legteljesebb, legtökéletesebb alakzatát. A textus finom nyelvi strukturáltságát, összetett jelentésvilágát, személyesen kozmikus és kozmikusán személyes beállítottságát csak egy gondosan körütekintő, aprólékosan tüzetes, szeretetteljes elmélyültségen alapuló értelmezői módszerrel tárhatnánk föl.

A verscímmé emelt etalon jellegű értékjelkép (*Tokaji aszú*) a magyar géniusz legmarkánsabb, legkifejezőbb és legismertebb foglalatja. A magyar és világirodalomban könyvtárnyi előfordulással bíró Tokaji aszú nem csupán egy a borok között, hanem maga a BOR. Ebbéli minőségében lehet ez az isteni eredetű nektár a bor csodájának és misztériumának transzparens kifejezője, a vékonyka földi jelenlét talán legtitkosabb és leguniverzálisabb értékjelképe, ember és Isten párbeszédének leginkább szakrális szimbóluma.

Az evangéliumi esztétika és modern bukolika szerves egységét példázó harmincnégy soros kompozíció az utóbbi évek egyik legtüneményesebb, poétikai és világképi szempontból is legfigyelemreméltóbb borapoteózisa. Gondosan fölépített architektúrája, belső arányrendje, pannon derűvel stilizált képvilága, nyelvi szépsége és emberi mélysége teszi azzá. A hős-költemények retorikáját idéző mitizáló, heroizáló eljárás mindvégig fontos vivőereje a versnek, de a szöveg algoritmusát, a vers geometriáját leginkább meghatározó tételmondatokról külön is szólnunk kell. A szuperlatívuszokban is bővelkedő, kitüntetett szöveghelyek nemcsak tagolják a művet, de öt alkalommal árnyalják s teszik teljesebbé a borlegenda Tokaji aszúról alkotott képünket. Először rögtön a vers kezdetén („Folyékony aranyrögökként gördülő / magyar könny!”), majd pár sorral lentebb („Pápák, császárok serlegeiben égő / foghatatlan nedű”), aztán egy különösen archimédeszi pozícióban („Édes hazám,

/ te gyöngyöződ ki ezt a csodát”), utána egy aranymetszésre valló helyzetben („Ünnepek remegő kézzel csurgatott bora”), végül pedig a verszárlathoz közelítve („Mert nem bor ez csak, hanem jelkép”).

Nem lehet nem észrevenni, hogy Kiss Benedek borhimnuszába beépül egy a genius locit magasztaló haza-himnusz is. A vers partitúráját és értékvilágát igencsak domináns módon színezik az olyasféle szövegelemek, mint például „magyar könny”; „Berzsenyi bús sorai”; „Édes hazám”; „halhatatlan gerezdek”; „ez a föld”; „a Kárpátok medencéje”. Mindezt pedig alapvetően szakrális kontextusba, az életszentség fénykörébe vonják azok a magyarság-jelképek és keresztényi képzetkörök, melyek a transzcendencia és az ars sacra felé mozdítják el a versvilág szemléleti és szemantikai rendjét. Mindenekelőtt a latin nyelvű vendégszöveg („resurrexit vulnera inclitae Gentis Hungariae” – fölhorgadnak a magyar nemzet metszett sebei), továbbá „Mária”; a „kisdéd”; „istenszüdő nagyszony”. Az egyetemes jelentések, idő- és nemzetek fölötti tartalmak kiterjesztését a mitológiai képzetkör olyan toposzai szolgálják hatékonyan és atmoszférikusan jelentésszerűen, mint például „istennők”; „tüzes görög szűzek”; „Zeusz”. Feltétlenül hangsúlyozni kell, hogy az „ünnepek” szövegszerűen kétszer fordul elő, a vers végén pedig utalásos formában jelenik meg („egyszer jókedvünktől is dörgő lesz még / a Kárpátok medencéje!”), s ezáltal a Tokaji aszú ünnepi idejét időtlen ünneppé avatja a költő.

Donát utca, Eger

Életének 83. évében, 2026. január 2-án elhunyt Kiss Benedek Kossuth-díjas költő, műfordító a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) rendes tagja – tudatta az MMA.

A közlemény szerint Kiss Benedeket az akadémia saját halottjának tekinti. A költő, műfordító Akasztón született 1943. március 19-én Kiss László Károly és Pusztai Mária gyermekeként. Gyermekkorra a

Fotó: MMA

Kiskunsághoz kötötte, általános iskolai tanulmányait szülőfalujában végezte, majd Kalocsán, a Szent István Gimnáziumban érettségizett. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem magyar-népművelés szakán 1967-ben szerzett diplomát, egyetemistaként a Kilencek költőcsoport tagja volt. Szakdolgozatát Nagy László költészetéről írta.

1967–1969 között nevelőtanárként dolgozott, majd szellemi szabadfoglalkozású író és műfordító lett. 1969-ben az *Elérhetetlen föld* című antológiában mutatkozott be, de ugyanebben az évben a *Költők egymás közt* című antológiában is szerepelt verseivel. Első önálló kötete, a *Gazdátlan évszak* 1970-ben látott napvilágot Kormos István szerkesztésében, a Móra Kiadó gondozásában, ezt még több mint harminc önálló könyv követte. Kiss Benedek a nyolcvanas évek második felétől őstermelőként szőlészetből, borászatból egészítette ki jövedelmét, betegsége súlyosbodásáig a Szent György-hegyen gazdálkodott – írták az MMA közleményében.

A Holnap Kiadónál 2010-ben jelentek meg *Utak keresztje* címmel az 1962 és 2009 között született, összegyűjtött versei, 2012-ben a Széphalom Könyvműhely kiadó gondozásában látott napvilágot *Napi gyász, napi vigasz* című kötete. Az MMA *Közelképek írókról* című sorozatában 2014-ben jelent meg Kodöböcz Gábor Kiss Benedekről szóló monográfiája. 2011-től az MMA rendes tagja volt. Munkásságát több állami díjjal és kitüntetéssel ismerték el: 1979-ben és 1999-ben József Attila-díjat kapott, a Bolgár Népköztársaság Kulturális Bizottságának kitüntető oklevelét 1987-ben vehette át, 1994-ben a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével, 2014-ben Magyarország Babérkoszorúja díjjal tüntették ki, 2018-ban kapta meg a Kossuth-díjat.

53 év az Egri csillagok városában

Köszöntjük a nyolcvanéves Cs. Varga István irodalomtörténész professzort!

Az interjút készítette: Homa János.

Cs. Varga István (Kapuvár, Sopron megye, 1946. február 11.) irodalomtörténész, tanár, kritikus, szerkesztő. Nyolcvanesztendő életút és hatvanéves alkotópálya kimeríthetetlen emlék- és élménytár, bőséges ismeretforrás.

Ez az interjú a *Salvo sine errore et omissione* – Tévedések és kihagyások fenntartásával készült. *Florilegium*, vagyis virággyűjtemény jellegű. Az *antológia* eredeti jelentése: virággyűjtés, virágszedés, virágcsokor, virágfüzér. (*Anthosz*: virág; *legem*: gyűjt, szed; lego, legere...) Ez az interjú számomra öröm és megtiszteltetés – és lelkiismereti vizsga.

– **A „Cs” betű mit jelent? Hogyan került a Varga elé?**

– 1946. február 11-én Kapuváron, apai nagyszüleim házában születtem, a Kis-Rába partján, a Széchenyi utcában. Onnan költöztünk az északi, *Házhely* nevű részre, a Mátyás király utcába. Ott édesanyámat jól ismerték, szerették. Vezetéknevem megkülönböztetésére édesanyám, Csiszár Gizella nevének kettős kezdőbetűjét választottam. *Csiszár Varga Pistiként* nőttem fel. Utcánk nevéből a Rákosi-diktatúrában, de utána sem hagytuk el a *királyt*. Kapuvár népére jellemző, hogy megmaradt a Szent László utcanév is.

– **Hogyan éli meg ezt a szép jubileumot?**

– Hálatelt szívvel. A *Deo gratias* örömeivel. Áldás, hogy még a magam módján munka- és járóképes vagyok! Számomra egyre fontosabb üzenet: „Emlékezz vissza az egész útra, amelyen vezetett téged Istened, az Úr...” (MTörv 8, 2) A református zsoltároskönyv szerint „Életünk ideje hetven esztendő, vagy ha több, nyolcvan esztendő, és nagyobb részük hiábavaló fáradság, olyan gyorsan eltűnik, mintha repülnénk.” (Zsolt. 90, 10) Szabad fordításban: „Az emberi élet teljessége 70 esztendő, s ha erősek vagyunk, akkor 80! Azonban ezek is nagyrészt fáradságos munkával és hiúsággal vannak tele. Mert bizony gyorsan múlnak az évek és mi elrepülünk.”

A 80 év talán még nem aggastyánkor, csak a küszöbe. *Ráléptem a küszöbre*. A belső óránkat nem tudjuk átállítani. Egy olasz mondás szerint: az öregség moró-zus, sok gonddal-bajjal jár, de nagyon örüljön, aki megéri.

– **Névnapon, születésnapon, évfordulóinkon jókívánságokkal köszöntjük egymást. Mi a titka a jókívánságnak? Mitől jó egy jókívánság?**

– A válaszhoz jeles, kedves alkotók bölcsességét hívom segítségül: „A házról házra járó, jókívánságos köszöntők ma jóformán alamizsnagyűjtésnek látszanak, de nem lehettek-e régen az évszakok fordulópontjaira figyelmeztető, szinte rituális jellegű társadalmi események? A jókívánság a civilizált embernek többnyire üres szó. A régi embernek szinte varázssértékű érték lehetett, amit szívesen viszonzott tőle telhetően. A sok ünnepi, névnapi köszöntő egy melegebb, barátságosabb, testvéribb, emberszeretőbb népelet emléke!” Ez a megközelítés rávilágít az archaikus köszöntők mélyebb, közösségi és hitbéli erejére, amely a jeles napi népszokások alapja volt. (Kodály Zoltán: *A Magyar Népzene Tára II.* Jeles napok dalai. Budapest, 1953. VIII.)

A titok nyitja: a hit a szóban. A régi ember hitt a szó erejében. A köszöntések, névnapi rigmusok a rituális közösségi élet fontos részei voltak, a viszonzás szándékával párosultak. A jókívánság nem csupán udvariasság, hanem a boldogság, egészség, a siker, az öröm előidézésének eszköze, közösségi funkciója volt. A közösségi kapcsolatokat, élményeket erősítette, egyfajta rituális eseményként működött. A régi népelet közvetlenségét és emberségét emeli ki Kodály a hagyományos köszöntések kapcsán.

Közismert „A jókívánság sose rossz” mondás. A szellemes, leleményes jókívánságok viszonzására hasonló érkezik: „Mindannak a párját viszont is kívánom.” Évszázadok, nemzedékek bölcsessége érett aszúörömmé ezekben a köszöntőkben. Arany János Évnapra: „Nyolcvan év / Ritka szép; / Hetven év / Jó, ha ép / Hatvan-négy esztendő: / Untig elegendő.” Arany után szabadon, hogy ne fogjon szavamom! A jókívánság titka: komolyan gondolják, szívesen mondják, ezért szívesen is fogadják, ki-ki tőle telhetően viszonozza is. 'Aranyos' parafrázissal szólva: 'Hatvan év – Jó, ha ép. Hetven év az már szép. Nyolcvan év Ritka szép; meg amennyit még ad az Ég'.

Az életkorral, évfordulókkal kapcsolatos Bella István *Hatvan év* című verse, amelyben megcsillan a hálaadó derű, humor, amely számmódosítással rám is érvényes: „Mint aki rossz fát tett a tűzre, / Rajtakaptál hát, Istenem. / Köröttem nyolcvan év lángja, üszke. / Ígérem, többet nem teszem.”

A köszöntőkbe komponált jókívánságok rendszerint az egészségre, szerencsére, gazdagságra vonatkoznak. Arany *Vágy* című versének bölcs gondolata: „Földi ember kevéssel beéri, / Vágyait ha kevesebbre méri.” Sorsommal megelégedve, tisztos módon, boldogul, megelégedett szívvel élek. Bod Péter *Hilarius* szellemében szeretem a Ki a gazdag? kérdésre adott lakonikus választ: „Akinek elég, amije vagyon.” Életünk tartalma, minősége fontosabb, mint a hossza. Időskorban a jó, de tűrhető egészség is – külön kegyelem. Sokféle munkám eredményeiből, amit lehet, szeretnék csűrbe gyűjteni.

A babitsi „Versenyt az esztendőökkel” időszakában újult erővel jelenik meg az emlékezés, a számvetés és a hálaadás lelkiismereti parancsa. Babits fohászatát idézem a *Jónás imája* végszavait: hogy „bátran / szólhassak (...) és ne fáradjak bele estelig / vagy míg az égi és ninivei hatalmak / engedik hogy beszéljek s meg ne haljak.”

– A *Cum honore* című, köszöntő kötetben kapuvári jókívánságok is találhatók.

– Bíró Péter, az első szabadon választott kapuvári polgármester üzenete: „Kívánjuk – mint igazi »vir robus« dolgozzon (...) további pályája sok jó baráttal ajándékozza.” 2009-ben, Hámori György polgármestersége idején szülővárosom díszpolgárává választottak. Köszöntőjének végszava igazi tökesúly: *Hazavárunk*. Novits László, emeritus iskolaigazgató jókívánsága: „A Jóisten érvényesítse rajtad a mondás igazát: »Nem baj, ha az ember nem elég fiatal, csak sokáig legyen öreg«”. Nagy László, természetvédő barátom, a hansági erdők, rétek, mezők, hazánk legnagyobb lápvidékének őrzője, a Pro Natura-díjas természetvédelmi örkerület vezetőjének üzenete: „Tiszta erdőt! Ragyogó mezőt!”

– A jókívánság rendszerint a boldogságra, gazdagságra, a hosszú életre irányul.

– Cicero szerint: „az öregség leghatalmasabb védő fegyvere a tudományokkal való foglalkozás és az erények gyakorlása; ezek ugyanis, ha minden időben foglalkoztunk velük, miután sokáig és sokat élünk, bámulatos gyümölcsöket teremnek..., mert a jól eltöltött élet tudata és a sok szép tettre való visszaemlékezés a legnagyobb öröm forrása.

Tanulságos Bod Péter kérdése és felelete: „A tudomány hasznos? Ha mással közlöd: ha titkolod, nem sokat ér.” Gyökössy Endre szerint: „boldog öregedő az, aki *sub specie aeternitatis* és nem *sub specie mortis*, az örökkévalóság és nem a halál felől néz az életre.”

– Az emlékezés hitelesítő öröme a hálaadás?

– Abszolút igaz! létfontosságú a hálaadó és tanúságlevonó emlékezés. a szellemi találkozás. Hitfogyatkozásos, értéktagadó, vészesen szekularizálódó világunkban rendkívül fontosak azok a tradícióink, amelyek életünk pozitív, építő részévé váltak. Múltunk értékei, élményekből lett emlékei közül lélekerősítők azok lehetnek, amelyeket megértettünk, amelyek tanulságait levontuk, és a jövő érdekében kamatoztatni tudjuk.

Nagyon igaz, például, hogy Trianont nem elfeledni kell, hanem drágán megszenvedett tapasztalatait felhasználva haladni előre – találó szóval – a veszélyek korának nevezett jelenünkben. Egy összegező visszatekintés során – a már ismerős, hiteles gondolatok mellett – a ma leginkább hasznosítható tanulságokról kell szólni. Európához való múlt- és jelenbeli viszonyainkról is szót kell ejtenünk.

Különösen fontos most a tisztánlátás, mert az elkövetkező időszakban visszafordíthatatlan hibákat követhetünk el.

Hioszi Tatiosz, az emberszeretet tanának megalkotója, a szeretet filozófusa szerint: „Ha a boldogságot kutatod, belül keresd, emlékezeted roppant csarnokában. Itt tiéd az ég, a föld, a tenger, a csillagok. Itt találkozatsz önmagaddal. Csak egyetlenegy nem lehet a tiéd: a perc, amelyet elfeledtél. Amire nem emlékszünk, már nem a miénk...”

Szívet melengető távlatos gondolat Vergilius *Aeneis*éből: „Forsan et haec olim meminisse juvabit”. Szó szerinti fordításban: „Talán egyszer jól fog esni, ha erre is gondolunk.” Értelem szerinti jelentése: „Jó lesz egyszer emlékezni a régi dolgokra is.” Két variánsa ismert: „Et hoc meminisse juvabit”. A lényeg két szóban: „meminisse iuvabit” – „emlékezni jó lesz”.

A kilencedik „évtized-hídhoz érve, erőst él bennem az intelem: „Legyetek hála-lásak!” – *eucharistóite*! A hálaadás, köszönetmondás elválaszthatatlan a kereszténység központi *mysterium*ától: az Eucharistiától. „Mert úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, az el ne vesszen, hanem örökké éljen.” Ez a János evangéliumából való egyik legismertebb vers, hitünk alaptételét, Isten megváltó szeretetét foglalja össze. (Jn 3:16)

A hálásszívűség a legszebb emberi tulajdonság: csodálatos lelki örömforrás. Hála azért, hogy sokszor átélhetjük a táborhegyi öröm-előzetését: „Uram, jó nekünk itt lennünk!” (Informátoraim közt is akadt olyan is, akit pontos adataiért köszönet illet: „Aki (...) rendőrrel jegyeztetett föl rólam utókorban hízelgő adatot.” [József Attila])

Számvetésem 'aranyos' parafrázissal zárom: „Mily temérdek munka várt még!... Mily kevés, amit beválték. Félbe'-szerbe'. S hány reményem hagyott cserbe'!” Egerben megvalósult – asszonykám és a fiam, az unokák jóvoltából – a „kis független nyugalom”: „Csöndes fészek zöld lomb árnyán”, és a „Munkás, vidám öregség”.

– **Jogos kérdés: kapuvárinak vagy egrinek tartja magát?**

– Nehéz a válasz, az is csak magyarázat. A következtető és magyarázó mondat lehetősége. A hiteles felelet Gárdonyi szállóigéje: „Nem születhet mindenki egrinek, de mindenki kivívhatja az egri nevet” Hiszem, hogy az egrivé válás nem csak születési jog, a városért végzett munkával is kiérdemelhető. Hiszem, hogy ki lehet érdemelni az „egri nevet”.

Kapuvár a szülővárosom, ahol *otthon* érzem magam. Oda éltető, élni segítő gyökereim kötnek. Egerben, választott, csodálatos lakóhelyemen pedig *itthon* vagyok. *Hazulról haza megyek...* Egerért, a közjóért (*bonum commune*) kiváló emberekkel összefogva számos jó ügyben most is munkálkodom, tüsténkedem. Közösségért munkálkodom: „*non sibi, sed patriae*” – 'nem magamnak, a hazának.' „Pro Christo et Hungaria” a köznapokban is zászlónkra van írva.

– **Kapuvár mi mindent jelent a tanár úr számára?**

– Elmondhatatlanul sokat. Nem véletlen, hogy ki, mikor, hova és minek születik. Ezt a jogot a Teremtő nem adta ki a kezéből, bár próbálják tőle eltulajdonítani. Édesapám is örvendett, amikor 2009-ben Kapuvár díszpolgárává avattak: „Fiam, többet kell tenned Kapuvárért.” „Mire gondol? – kérdeztem. „Többször jössz haza, többet láthatlak.”

– **Eger és Kapuvár között sikerült kapcsolatot építeni?**

– Szép összefogás bizonyítéka a *Cum honore* kötet, amelyet Büki Attila költőbarátom a 60. születésnapomra szervezett. Az egeri Segít a Város Alapítvány gondozásában látott napvilágot. Felelős kiadója az egeri Mandák Attila, szerkesztője Büki Attila és a történész Ágoston Magdolna. Borítóját az egeri Molnár István Géza fotója nyomán Molnár Zoltán tervezte. A nyomdai előkészítő munkában részt vett Hubai Gruber Miklós, egeri rádiós íróbarátom, és az egeri Garamond Kft. Kiadását támogatta Eger és Kapuvár önkormányzata is.

Fejér István egeri fotóművész „Csíksomlyói képkiállítását” a kapuvári várkastélyban, a Polgármesteri Hivatalban rendeztük. Hámori György kapuvári polgármester és Habis László, Eger polgármestere mondott köszöntőt. Jáki Sándor Teodóz csángómagyar Mária-énekekkel köszöntötte a jelenlévőket. Jómagam megnyitó beszédet tartottam.

A fotókiállítást Bertha János, a fertődi Haydn Zeneiskola igazgatója, a Fertődi Kalendárium szerkesztője átszervezte a fertődi Muzsikaházba. Az Esterházy-kastély mellett a Muzsikaház a művelődés és a szellemi élet fontos színtere. A Muzsikaház épületén látható a világ legszebb Haydn-emléktáblája. Rajta a zeneszerző neve magyarul olvasható: Haydn József.

Esterházy Pál – a magyar zenetörténetben is egyedülálló jelentőségű *Harmonia caelestis* szerzője – gyönyörű Mária-imádságot hagyott ránk: „Emlékezzél meg, Istennek dicsőséges Anyja, magyarok Nagyasszonya, szentséges Szűz Mária! – emlékezzél meg örökségedről, amelyet hű szolgád, első királyunk és apostolunk, Szent István, neked felajánlott és égrendeletében reád hagyott...”

Jáki Teodóz és Radó Tamás atyákkal, a kapuvári versmondó asszonyokkal, élükön Najdek Lászlóné Évával, Dukai Miklóssal és feleségével, Dukai Miklósné Margittal, kapuvári sajtóapostollal, és számos meghitt, jó emberrel összefogva alapítottuk meg a Szent Anna plébánián a *Nádasi Alfonz Katedrát*. Teodóz atya távozása után a *Jáki Sándor Teodóz* névvel kiegészítve folytattuk ismeretterjesztő, kultúráközvetítő rendezvényeinket.

– **Hogyan emlékszik vissza kapuvári gyermekkorára?**

– Hálátelt szívvel. Radnóti-fohással: „Emelj fel emlék! Lélek vagyok. Élni szeretnék!” A „tündérvilág” Rábaközben, Hanság-szálen szép és szabad gyerekkort, dolgozó családot, sok jó pajtást kaptam. Tanítóim, tanáraink között igen kiválóak is voltak.

A hálaérzés a legmélyebb spirituális mélységekből sugárzik, lélekerősítő, tiszta érzés. „Emlékezem nagy hálaadással...” – írja Pál apostol a római börtönben, lélekben derűsen, sőt ujjongva. Ott áll mellette a pretoriánus katona. Pál arca ragyog, a filippi-i gyülekezetre, tanítványaira gondol. Lélekerősítő élményeiből lett emlékeit számlálgatja...

Radnóti *À la recherche* című versében az eltűnt idők nyomában barangol: „Régi szelid esték, ti is emlékké nemesedtek! / (...) tündöklő asztal, (...) hol van az éj, amikor még vígan szürkebarátot / ittak a fürgé barátok a szépszemű karcsu pohárból?” Babits élni segítő emléket, Vörösmarty közösségben megélt „öröm borát” idézi: „Elzengett az őszi boros ének...” Weöres Sándor ezt folytatja: „Hűvös és öreg az este. Remeg a venyige teste. Elhull a szüreti ének. Kuckóba bújnak a vének.”

– **Jubileumi emlékezésének, számvetésének mi a célja?**

– Szabó Lőrinc szavával válaszolok: „... hogy értsem magam, s hogy megértsetek: örök véget és örök kezdetet.” Amikor érdemes elődökre, kortársakra emlékezem, élőknek és holtaknak megvallom: vannak utódaik, akik hivatásukat szeretik, az általuk képviselt értékeket ismerik, tisztelik, és korigény szerint folytatják. Alkalmasság, rátermettség, meggyőződés, jóra, szépre, igazra, szent eszményekre, értékekre való elkötelezettség, elhivatottság, küldetéstudat élt számos tanáromban. Oktató-nevelő munkájuk, szellemi hagyatékuk ma is iránymutató motivációm. Csoóri Sándor Széchenyi-parafrázisa univerzális, találó: 'A múlt nem mögöttünk, nem velünk van, bennünk élő jelen.'

– **Mit tart szülőföldje legfőbb örökségének?**

– Rábaközi parasztcsaládban születtem. Elődeim a minden kultúra alapját képező *cultura agriensi* képviselői voltak. Zsigerükben érezték Ég és Föld egységét, harmóniáját. A lekacagott Hit, Remény, Szeretet, az *Isten, haza és család* eszményét szívükben hordozták. Tudták: az imádságból lelkierő fakad, a munka pedig a megmaradás, a boldogulás záloga. Éltette őket a legszebb erény: a remény. A reményt adó munkamorált, a józan ítélőképességet, a tisztesség becsületét képviselték. Családi jussom életre szól, élő-eleven örökség. Hitből fakadó közmegegyezésnek számított: a lélek tesz bennünket magyarrá, az erkölcs, a jellem pedig értékes emberré. Tamási Áron ismert mondása igaz és találó: „Aki embernek hitvány, az magyarnak alkalmatlan.”

Barsi Balázs pontosan fogalmaz: „Magyar keresztényként, keresztény magyarként hogyan lehetsz Krisztus szolgálatára, hogy közben nemzedet és hazád javát is szolgálj? Isten ügyét és a haza ügyét ne külön két feladatként fogd fel, hanem az előbbi részeként tekintsd az utóbbit... A magad posztján helytállva mutass példát a krisztusi étellel beoltott nemzeti öntudatra, s teremjed az Istennel egyesült élet gyümölcseit szűkebb és tágabb környezeted, családot, közösséged és egész nemzedet javára.”

Barsi Balázs konkretizáló megállapításaiából egy csokor: „Magyarország az én hazám, mint Jézusé Izrael.” „Jézus a nemzeti kultúrát szentelte meg, mert ő, az Isten fia zsidó lett, tehát a magyarságom szent dolog.” „A hit és a nyelv erős kötőanyaga a mindenkori nemzetnek.” „A nemzet fogalmát nem szabad a XVIII. sz. politikai nemzet szintjére szűkíteni.” „Az Istennel való kapcsolat: a lelkiismeret. A lelkiismeretét hallgató minden ember egy, az evilági polgárság fölött levő örök mennyei állampolgárságra hivatott.” Konklúziója evangelizáló parancs: „Nem szabad abbahagyni az igehirdetést semmiféle vád miatt, mert tulajdonképpen minden kereszténynek és minden embernek ez hivatása.”

– **A nagyszüleit mennyire ismerte?**

– Anyai nagyszüeim közül nagyanyám korán eltávozott. Nagyapám az özvegyiség sorsára jutott, hamarosan követte párját. Apai nagyapámmal szerettem mezőre, erdőre, rétre járni, tőle füvek, virágok, bokrok, fák, állatok, madarak nevét tanulgattam. Kapuváron békebírónak, vagyis pipabírónak választották. A községházán irodája és fogadóórája volt. Haragosokat békéltetett. Sokszor azzal, hogy „Békességre törekedjétek! Segítsétek egymást! Ne versengjétek!” A szegény panaszosokat képviselte. Kérvényeket írt helyettük. Egyik intelme: „Jobb a békesség!” „Ha valamibe belefogtál, csináld végig! De ha kiderül, hogy rossz, azonnal hagyd abba! Kezdj valami újat!” Bizonyára nemzedékről nemzedékre szálló bölcsesség: „Csúnya az irigység! Tanulj meg mások örömeinek is örülni.” Tőle valóban lehetett valóságismeretet és önismeretet tanulni. Talán az I. világháborút az olasz fronton, lóról leszállított huszárként, végigharcolt tapasztalataiból szűrte le bölcs, óvó figyelmeztetését, jókívánságba illesztett intő szavát: „Sok jó ismerősöd legyen! De barátoknak csak azt tekintsd, akit járőrtársnak is szívesen választanál.”

– **Szülei milyen nyomot hagytak az életében?**

– Sok szép és tanulságos emlékeket örök róluk. Édesanyám igen jó szívű, dolgozószorgalmas asszony volt. Temetésén a kanonok úr odasúgta: „Nem volt kérdés, hogy »A derék asszony dicséretét« kell felolvasnom.” – „Derék asszonyt kicso-da találhat? Értéke sokkal drágább az igazgyöngynél...” (Példabeszédek 31:10–31)

Egyszer az egyik szomszédasszony újságolta édesanyámnak: „A Pisti írt Pátzay Pál *Kenyérszégő Asszony* szobráról.” Csak ennyit válaszolt: „A Szűzanyáról még nem írt.” Aztán tanulmányt közöltem a *Boldogasszony anyánkról*, és költészetünk anyaképéről is. De csak a *Szent művészet* első és a második kötetének (1994, 2000) a megjelenésekor éreztem, hogy egy kicsit megenyhült, amikor látta, hogy nem csak „jábavaló” dolgokkal foglalkozom. Amikor a Sarlós Boldogasszony templomról az *Új Emberben* fényképes cikket publikáltam, ezt mondta: „El is vártam. Nem volt itt az építkezésnél.”

Édesapám a paraszti munkát, az állattartást, növénytermesztést, a szántás-ve-tést, aratást, kaszálást nagyon értette és szerette. Négy lánytestvére volt. Az

egyedüli férfigyerek nem tanulhatott tovább. Kellett a férfikéz a gazdálkodáshoz. Azzal kényszerítették a termelőszövetkezetbe, „Ha nem lép be, a gyerekei nem tanulhatnak tovább.”

A gondos, függetlenségét őrző parasztgazda a téeszben a kocsisok brigádvezetője lett. Földjeinek parcellái a téesz-táblákból évek múltán is virulensen kitűntek. Meglehet, talán az egész országban is a legrövidebb ideig volt téesz-elnök. A kapuvári termelőszövetkezetek egyesülésekor őt választották elnöknek. De amikor a pulpituson odasúgták neki: „A templomba járást abba kell hagyni” – azonnal lemondott.

– **Édesapja szép kort ért meg...**

– A 97. évében tért meg Teremtőjéhez. A Bibliában Isten hosszú élettel ajándékozta meg azokat, akik törvényeit tiszteletben tartják, embertársaikkal szeretetben és békességben élnek. Ők az élet örömét, szépségét ajándékba kapják, és ezért néki hálát adnak.

Édesapám 43 éven át volt a Kapuvári Egyházközség képviselő-testületi tagja. Több éven át az alelnöke is. A Sarlós Boldogasszony templom építéséből, az alapásástól a felszenteléséig, derekasan kivette részét. A legelsőik között kapott Szent Anna-díjat.

Életünk időtartama is meg van írva odafönt. „Életem ideje kezdedben van.” (Zsolt 31, 16). Van, aki éltes korában is új feladatokat kap, de az rajtunk múlik, hogy életünket hogyan éljük meg. Ezért is fontos a zsoltáros fohásza: „Taníts minket úgy számlálni napjainkat, hogy bölcs szívhez jussunk.” (Zsolt. 90, 12)

Szülői örökségem: a hit, emberség, magyarság tisztelete, a lelkiismeretes munka. Erre épült rá a bencés örökségem: a holtig tanulás, a rangot adó tudás megbecsülése.

– **Kapuváron hogyan élte meg 1956 magyar forradalmát és szabadságharcát?**

– A „mondd el fiadnak”, a „Sit honestus – Légy őszinte!” lelkiismereti parancsot érezve szólok az 1956-os forradalom és szabadságharcról. 1956-ban a 11. évemben jártam. Az előző évben, 1955. május 15-én írták alá az osztrák államszerződést, a megszálló erők pedig 1955. október 25-ig hagyták el az országot, amivel Ausztria visszanyerte függetlenségét, és kikiáltotta örökös semlegességét.

Égész Ausztriában, az elcsatolt Fertőzugban is szóltak harangok. A trianoni határon áthallatszott a pomogyi, vallai, szentandrásai, mosontétényi, mosontarcsai, boldogasszonyi harangzúgás. Magyarországon megszűnt a szovjet csapatok itt-tartózkodásának minden jogi alapja. 1956. október 23-a után, november 3-ig mi is elhittük: hazánk is függetlenné válhat. Akkor Kapuváron nekünk is, amint az egész országban, és szerte a Kárpát-medencében és a nagyvilágban, minden magyarnak szép és méltóságteljes érzés volt: magyarnak lenni. '56-ban a magyarság, Németh Lászlóval együtt: szabad és független „emelkedő nemzet”-ről álmodott.

A kapuvári templomból kihozott feszületet fiatalok a mai gimnázium épületéről levert vörös csillag helyébe tették. A Fő téren összegyűlt tömeg úgy énekelte a *Himnusz*t, hogy Ég felé zengett, a teret képező épületekről visszhangzott a legszébb magyar fohász: „Isten, áldd meg a Magyart...” Idős férfiak szemében örömkönny csillogott. Akkor éreztem meg, később tudatosult bennem, hogy Kölcsey *Himnusza* nem csupán templomi ének, hanem zsoltáros szépségű versimádság, minket, magyarokat egyesítő, megtestesítő, szakrális textus és dallam. Csodálatos remekmű: nemzeti himnusz. Ez az '56-os, gyerekkori élményem lett *Himnusz*-könyvem értelmezésének tiszta forrása.

– **Szülőföldjének sorsajándéka a Széchenyi-kultusz?**

– Csillagfényű örökség. Megragadó emlékem a soproni Széchenyi téren álló, monumentális Széchenyi-szobor. Széchenyi Sopron első díszpolgára volt. Szobra nem annyira a tér belseje felé tekint, mint inkább onnan kifelé, nyugati irányba...

Strobl Alajos alkotása a nagycenki, teljes alakos, köztéri Széchenyi-szobor. Magas, tagolt kőtalapzaton áll, amelyet Hild Károly, soproni kőfaragómester készített. A Széchenyiek családi címere díszíti. Felirata: „Magyarország nem volt, hanem lesz.” (Az eredeti textus: „Sokan azt, gondolják: Magyarország – volt – én azt szeretem hinni: lesz!”)

Lonovics érseket a '48-as honvédek buzdító beszéde miatt száműzetésre ítélték. Ő volt az egyedüli főpap, aki Döblingben meg merte látogatni Széchenyit. Az Egerbe kinevezett, de érseki székét elfoglalni soha nem tudó érsek Németh László Széchenyi-drámájában mondja: „Elég szomorú, hogy köztünk, magyarok közt, ennyi a Babarczy. A vad csernagorác elvérzik, s ki nem adná a társát, nálunk pedig egy tiszt és nemesember egy Széchenyi István bizalmának lopja be magát tolvajául. Én nem Világos miatt esek kétségbe a magyarságon, hanem a Babarczyak nagy száma miatt.” Széchenyi válasza csodálatos, távlatos igazság: „Fordítsa meg a dolgot. Amelyik népnek ilyen a történelme, ott a Babarczyoknak el kell szaporodniuk. A tanulság minálunk mindig ez volt. Rákócziaknak, Hajnóczyaknak, Széchenyieknek: Rodostó, vérpad, bolondház. A Babarczyaknak létra a magasba...” Kölcsey a *Himnusz*ban csak egyetlen, a nemzetárulás Égbe kiáltó bűnét nevezi néven: „Hányszor támadt tenfiad / Szép hazám kebledre, / S lettél magzatod miatt / Magzatod hamvvedre!”

– **Családjukban volt-e könyvszerető, irodalmat kedvelő ember?**

– Édesapám szeretett olvasni, amennyire szüntelen munkája engedte. Veres Pétert ismerte, aki Kapuváron Varga Pál nagybátyámnál szokott megszállni, ha országjárása során ide is elvetődött. A kapuvári Gulyás csárda vendégkönyvébe ezt írta a „Mi a titka egy nép megmaradásának?” kérdésre: „Csak az a kis nép marad meg, amelyik meg akar maradni, és ehhez fegyelmezni is tudja magát...” „Nyilván a szerencse is, de ami ennél is fontosabb, a bölcs vezetés és a jó, vagy

legalábbis tűrhető egyetértés.” Németh László szerint Veres Péter „a legjobb magyar karrierben sem veszítette el lába alól a földet s a gerincet testében” (Németh László: *Veres Péter: Falusi krónika*. Veres Péter koszorúja, 1973. 61.)

– **Igaz, hogy Balassi Bálint egyik jeles elődje Kapuvár várkapitánya volt?**

– Igaz. A magyar műveltség alapismereteihez tartozik, hogy Balassi Egerben ötven lovas kapitánya volt. A Balassi család nevét a híres Dancs mester rokonságába tartozó Gyarmati Miklós fia, Balázs, azaz Balázs-fi, kapuvári várnagyról (†1378) kapta. A Balassi nevet visszamenőleg a család 13–14. századi elődeire is kiterjesztették. Családfájukat a Balassák/Balassiak a 13. század elejére vezetik vissza.

– **A Hany/Hanság regék, mondák földje.**

– 1749 márciusában a kapuvári halászok a hansági Király-tó egyik mocsaras részén egy 8-10 év körüli fiút fogtak ki. Egy elveszett, de valamilyen módon a tó körüli vízi világban életben maradt. A korabeli leírások szerint tökéletesen alkalmazkodott a lápi léthez. A kapuvári plébános „feltételelesen” (sub conditione) meg is keresztelte. Hany Istók története több író is megihletett. Alakját Jókai is életre keltette a *Névtelen vár* című regényében.

Harsányi Lajos papköltő Eszterházán, hercegi házi káplánként ismerte meg a Rábaközt, a Hanság és a Fertőtáj szépségeit. A *Ruralia hungarica* gondjait is megérintve írta: itt „Egy nagy himnusz az egész Fertő tája”. Itt „Himnuszt kellene mindig énekelni / Erről a földről nem lehet elmenni.”

– **Tanár úr mégis elment. Győri bencés diák lett.**

– Jeles kapuvári bencés diákok nyomán mentem/utaztam Győrbe. Édesapám a kapuvári vasútállomáson ezzel indított utamra: „Ne tanulj te, fiam, többet Győrben, mint amennyit mi itthon dolgozunk! No, Isten áldjon!”

– **Hogyan foglalná össze, hogy mit jelent számára a bencés szellemiség, lelkeség?**

– Bennem erre a kérdésre felhangzik a győri internátusban/kollégiumban énekelt *Esti himnusz*, amelyet rendszerint Barsi Balázs harmóniumon játszott. Velünk együtt énekelt a bencés zsolozsma szép magyar textusát. Nem diktálta a ritmust, hanem ránk, éneklő társaira figyelve, hozzánk igazította a tempót. Jó érzéssel ügyelt az együtt éneklés összhangjára: „A napvilág leáldozott, Teremtőnk, / kérünk tégedet, / Maradj velünk / kegyelmesen / Őrizzed, óvjad népedet!...”

A bencés ideál a *BÉKE* jelentésű *PAX*. Az anyakolostor, Monte Cassino bejárata fölött is olvasható az *Ora et labora*. Másfélezer év óta a bencések számára az *imádság és a békés munka* jelenti az eszményt. Tartalma: *Isten- és emberszeretet*. Iskolájuk: *schola servitii: az Úr szolgálatának iskolája*. Legfőbb munkájuk az *opus Dei: az istentisztelet*.

A rend alapelveit Szent Benedek *Regulája* tartalmazza. A külső liturgiát a belsőnek, a „szív imádságának” kell hitelesítenie. Lényege: „A rend megőrzi azokat,

akik megtartják a rendet”: *Serva ordinem et ordo servabit te*. Közösségükben alapkövetelmény: „a fiatalabbak tiszteljék az idősebbeket, az idősek pedig szeressék a fiatalokat.” A legfőbb cél: mindenkinek részt kell vennie egymás megszentelésében, hogy az imádság és a munka élet- és jellemalakító erővé váljék.

Másfél évezred óta a bencés rend mindig újjáépült a *succisa virescit*, a *levágva kizöldül* jelmondat szellemében. A béke apostolai voltak. Kereszttel és ekével hódítottak. Anyakolostorukba a megkeresztelt népek szellemi-lelki értékeivel gazdagodva tértek vissza. A középkorban ők biztosították a kontinuitást a görög és római világ, kultúra, nyelv, művészet és a reneszánsz között.

Ott álltak a magyar állam, a Magyar Királyság bölcsőjénél. Géza fejedelem alapította a Mons Sacer Pannoniae, Pannónia Szent Hegyén a Szent Márton-kolostort. Az alapítást Szent István 1001-ben megújította, kézjegyével hitelesítette alapítólevelét. Ennek tanúsága szerint a kolostor rendeltetése: *Pro stabilitate regni, az ország erősítése*, „hazánk épségének” szolgálata. Ugyanazokat a jogokat kapta a Szent Márton-hegyi bencés kolostor, mint a Monte Cassinó-i anyakolostor.

A Teljesség jegyében munkálkodtak az emberért, a hit és kultúra összhangjáért, az egyházért, hazáért, tudományért. Tudták: a hitnek szüksége van igényes keresztény kultúrára, a kultúrának pedig a hitre. A jézusi örömhírt hirdették, ahol megjelentek, keresztény kultúrát teremtettek. Térítő, oktató-nevelő és tudományos munkájukat a magyarság, kereszténység, az európaiság és a nagyvilág szimbóizálásában végezték.

– Szent Márton hegyét (Mons sacer Pannoniae) Kazinczy nevezte el Pannonhalmának?

– A magyar, keresztény nevelés és oktatás bölcsője a Szent Márton hegyén (Mons sacer, Mons Sancti Martini) alapított bencés kolostor. A *Pannonhalma* elnevezés először Guzmics Izidor bencés író, drámaíró, teológus, nyelvész és Kazinczy levelezésében fordul elő. Guzmics 1824-ben Kazinczy *Széphalom* névlelményének mintájára Szent Márton hegyét Pannonhalmának nevezte el. Barátság alakult ki közöttük. Kazinczy halála után Guzmics gondoskodott a „széphalmi mester” özvegyéről, hét árvájáról, háziatékáról.

A kolostort meglátogatva írta Kazinczy egy könyv támlájára: „Emberi nagyság, mi volnál te ész, erény és honszeretet nélkül!” Vendégként tapasztalta meg: „itt lélek lakik”. Békesség és műveltség harmóniája tesztli „tiszteletessé az itt élő tudományt és mindazt, ami jó és szép, híven szerető sereget! Áldom István királyunkat, hogy őket egyesítette.”

Kodály Zoltán utolsó pannonhalmi látogatásakor, Nádaszi Alfonz kíséretében, így nyilatkozott: „... teljesebbé lettem Pannonhalmával. Hazánk kultúrával és műveltséggel megszentelt legősibb földjén meghatottan járok. Ott, ahol elsőként hangzott fel minden zenei stílus őse, a gregorián.” A kálomista Veres Péter pedig

ezt írta a Főapátsági Könyvtár vendégkönyvébe: „Jólesik szegény magyarnak ezer évre visszatekinteni.”

– **A nyári szüneteket mindig otthon töltötte?**

– Mindig otthon, és fizikai munkában. Magyarország nyugati részéből még a fő háborús bűnös Ausztria is kapott. Burgerlandnak híják, de nekünk ma is Őrvidék, Várvidék volt és marad. Két nyáron át egy mentapárolónál, hetente váltott, nappali és éjszakai műszakban „tizenkét órátam”. Nappal, szép időben a soproni-kőszegi hegyeket nézhettem a távolban. Gyakran az Alpok fő vonulatának utolsó hegycúcsa, az impozáns, néha nyáridőben is odafehérlő Hóhegy (Schneeberg) is odalátszott. Az éjszakai műszak csillagfényes mukaszüneteiben Bécs és Pozsony égboltra vetülő fényeit tűnődve fürkésztem, csodáltam.

Két aratási szezonban is kombájnoztam. Kőművesek mellett Fertődön és Sopronban *culáger* (segédmunkás) voltam. Szerettem a mezei munkát. Becsültem a sokszor legyalázott mezei szorgalmat. Élményekből lett emlékeim a kapálások édesanyámmal, a kaszálások édesapámmal, a családi aratások. Felelősségre nevelő munkaélményem, hogy az átlagnál többször kapáltunk, főleg szárazság idején. Édesapám gyakran mondogatta: „A föld nem hazudik. Aki megbecsüli, jól megműveli a földet, a föld jó terméssel meghálálja.” Az előrelátás a józan paraszti ész bizonyítéka volt: nem azért kapáltunk az átlagnál többször, mert gazos volt a földünk, hanem azért, hogy ne legyen gazos.

Hálás vagyok tanáraimnak, hogy komolyan vették a memoritereket. Korban előrehaladva egyre értőbb szívvel idézgettem: „... Lehajlok a szent humuszig, e szűzi földön valami rág. Hej, égig-nyúló giz-gazok, Hát nincsen itt virág?” Ma is szinte minden élethelyzetben eszembe jut egy-egy verssor. Hányszor ébredtem és indultam utamra Balassival: „... holott kikeletkor az sok szép madár szól, kivel ember ugyan él.”

– **Dióhéjban összefoglalható-e Kapuvár története?**

– Talán mogyoróhéjban is. Kapuvár létrejött a honfoglalás utánra tehető. A magyarok erős gyeprürendszert alakítottak ki. Ezek szűk átjáróit megerősített kapukkal őrizték. Ezek egyike a már 1162-ből adatolható Kapuvár: „castrum illud quod vulgariter Capuu dicitur” – ’vár, amelyet közönségesen Kapunak mondanak’ A királyi várat birtokszervezetével együtt Zsigmond király nem sokkal koronázása után hívének, Kanizsay Jánosnak és fiainak adományozta, akik több-kevesebb viszálykodás árán (Újlaki és Rozgonyi foglalása) megőrzik a család fiúága kihalásáig, majd a vár leányágon öröklődve Nádasdy Tamásé lett. Hadászati jelentősége a török időkben ismét megnövekedett. Az oszmán csapatok többször elfoglalták, de tartósan nem tudták megvetni a lábukat Kapuváron. Időközben a település mezővárossá vált (1558), a vár védőinek Nádasdy Ferenc telkeket adományozott (1639-től). De Kapuvár urát a Wesselényi-féle összeesküvésben való részvétele mi-

att kivégezték. A vár a kincstár kezelésébe került, majd I. Lipót császártól 1671-ben és 1676-ban kiváltságleveleket nyert. 1681-ben Esterházy Pál nádor örökjogon szerezte meg magának. Kapuvár az óriási Esterházy-uradalom része lett

– **A tradíció fontosságát kiemelve, mire gondol Kapuvár vonatkozásában?**

– Arra is, hogy a 2022-es népszámlálás vallási adatai alapján, Németh J. László szerint a számarányok tekintetében *Hazánk legvallásosabb városa Kapuvár*. (Vö. Fertődi Kalendárium, 2024. 15–28) Az istenhit és Mária-tisztelet köréből is csupán egyetlen témakört, a karácsonyi éjjeli misét emelem ki. Apai nagyapám mesélte, hogy szentestén a XIX. század végén, a XX. század elején legtöbbször hó borította az Alpok-alján elterülő, tündérvilág Rábaközt. Karácsonykor az utcák sötétek voltak, de a tisztaszobákban égett a tűz, világított a mécses, a petróleumlámpa. Este kilenc órakor felhangzott az éjjeli őr (bakter) köszöntő éneke: „Hallja minden háznak ura, kilencet ütött az óra. / Eljött azon szent éjszaka, melyben született Jézuska. // Siessetek a jászolhoz, fohászkodjunk Máriához. / Ó, Mária, Jézus Anyja, légy népednek szószólója.” Az éjjeli bakter köszöntőjére, mintegy jelre, megkezdődtek az énekes köszöntők. Idősek és fiatalok külön-külön csoportokba gyülekezve elindultak a rokonokhoz, ismerősökhöz, hogy karácsonyi énekekkel köszöntsék a Kis Jézus születését.

Amikor éjjel felé járt az idő, a Szent Anna templom tornyában megkondult a harang. Zengő hangja éjjeli misére hívogatott. Este tíz óra felé Kapuvár északi városrészén, a Gyümölcsös és Házhely karácsonyi énekektől volt hangos. Lóvasúttal érkeztek a környező uradalmi majorok, puszták népei az éjjeli misére. Amikor éjjel 11-kor megszólalt a nagyharang, a Nagytemplomban már nem volt szabad ülőhely.

Az előimádkozók, előénekesek elkezdtek az imádságokat, énekeket, hogy a hívek ráhangolódjanak az éjjeli ünnepi szentmisére, a kis Jézus születésének örömműnépére. Minden szép karácsonyi éneket sorra előszedtek, csak egyet nem volt szabad elénekelni. A *Kapuvári karácsonyi éneket* az áhítat tetőpontjára tartogatták, amely egykor a híres előimádkozó, Papp G. Gyuri bácsi szívéből fakadt: az *Úr Jézus születését...*

A szép szavú előd sok éneket, verset írt a szentekről. Ezeket Budán, Bagó Mártonnál kinyomtatta az 1850-es években. A híres kapuvári vásárokon pedig ponyván árusította. Nyomatásban több példány is fennmaradt. Már csak egyetlen éneket ismernek belőle a kapuváriak. De azt mindenki fújja karácsony szentes-téjén az éjjeli misén. Régi szokás szerint Istenhez, hithez ragaszkodásuk bizonyítékeként felcsendül az éjjeli misét megkoronázó kapuvári karácsonyi ének, amely sokat őriz az ősi hagyomány erejéből, az elődök mélységes áhítatából is. Ettől a zúgó énektől szinte emelkedett a templom mennyezete, beleremegtek a falak. Lélekben édesanyám szép csengő hangján hallom ma is ezt az éneket. Hallom, lelki szemeimmel szinte látom is, amint az ének végén mindenki lehalkítja a hangját,

zümögésbe vált a szó, és az egyszerű, mégis fenséges dallam, amely elringatja a megszületett Kisdedet.

Sok minden elveszett az ősi kapuvári hagyományokból, de az ének szeretete máig megmaradt. A kapuváriak az Úr Jézus születését már több mint másfél százada saját énekükkel is köszöntik. Megmaradt, ma is él, idősök és fiatalok szívében és ajkán zeng az éjféli misén: „Úr Jézus születését (születését) pásztorok jelentik, / angyaloktól nékik gyorsan hirdettetik, / Hogy Megváltónk születik, már ez napra hirdetik, / nagy örömünkre. // Zendülés támadott fenn az egek felől, / angyali seregek szállnak alá, felé. / Készülnek a szent szüzek, a mennyei seregek / szent születésre. / Tizenkét órakor szólnak a muzsikák, / Ékes harsogással szólnak a trombiták. / Már az égnek csillagai futkosnak fényességben, / nagy örömünkre. / Betlehem, kegyetlen, ki szállást nem adott, / Ily nagy kemény télben városból ki-zártál. / Sem a vendégfogadó, sem pedig jó akaró, / Be nem fogadá. / Fogadjuk hát mi be, az ártatlan Jézust, / zárjuk be szívünkbe, a ma született Krisztust. / Hadd aludjék csendesen, hadd nyugodjék békésen, / A Kisdéd Jézus.” A végén a ritmus és a dallam ringató-altató zümögésbe vált át.

– A magyar történelem jeles személyiségeinek milyen emlékei találhatók Kapuváron?

– Kapuvár és környéke gazdag történelmi emlékekben, különösen a Rákóczi-családhoz és a térség uradalmi történetéhez kapcsolódóan, amelyek a korábbi Győr–Sopron országút mentén, a 17–18. század óta jelen vannak. A település kastélyai és kúriái mellett a honismereti kutatások is alátámasztják a régió történelmi jelentőségét.

Meghatározó az Esterházyakhoz és korábban a Nádasdyakhoz köthető épített örökség. A régi országút mentén több történelmi helyszín található emlékhely, amelyek a történelmi dokumentációk alapján jelentős szerepet játszottak a régió életében. Ezek az emlékek a magyar történelem jeles személyiségeinek korát idézik.

– **Hivatása céljának nevezte a „szabadon szolgáló értelmiségi” élet elérését.**

– Ady „szabad-lelkű diák”-eszménye Keresztury Dezső gondolatában is tükröződik: „Szabadon szolgál a szellem.” (Az Eötvös Kollégium intézményének a jelmondata, és a Százak Tanácsa szellemiségének is kifejezője.)

Julien Benda *Az írástudók árulása* című esszéjében bírálja az értelmiséget (írás-tudókat), mert az aktuális politikai és ideológiai érdekek szolgálatába állt, elárulja az univerzális, az abszolút igazság keresésének és védelmezésének küldetését. Az értelmiségi ember babitsi, Németh László-i értelemben a humánus, az igazság, emberség és magyarság őre. Babits írja: „Ahol a gondolkodás, ott lakik a lelkiismeret is: nem a lábban vagy kézben, hanem a fejben. (...) A Kor lelkét az írástudókban kell keresni.”

– **Németh László értelmezésében: „Az értelmiség a Noé bárkája.”**

– A XX. századi magyar írók között Németh László volt a legműveltebb. Fel fogásában az értelmiség a kultúra, a hagyományok az emberi és nemzeti értékek megőrzője a társadalmi változások „özönvize” idején. A „Noé bárkája” metafora szerint a szellem emberei hivatottak átmenteni a jövőbe a kultúrát, a tudást a jövőbeli társadalom utópiáját. Az értelmiség a kultúra megmentője, a hagyományok őrzője a jövő számára egy megtisztult értelmiségi kultúra kialakítása céljából. Veszélyérző, látnoki módon szögezte le: az értelmiség nem „másodrendű munkásosztály”, elsőrendű termelőerő, a Noé bárkája. Benne ring mindaz a hagyomány, küzdés, emlék, amit az izgalomba jött emberiség tán hajlandó volna feláldozni... Nagy baj, ha az értelmiség nem akar „Noé bárkája” lenni.

– **Miért fontos az *ars sacra* tanításában a szépség, jóság és igazság tudatosítása?**

– A *kalokagathia* a görög és római társadalmakban kialakult esztétikai koncepciók összefoglaló elnevezése. Eredete a görög: *kalosz* (szép) *agathosz* (jó, erényes, igaz). Az igazságosságot érvényesítő értékszemléletben eszmény volt az erkölcsi jóság, igazság és a szépség együttesét és egységét jelölő fogalom az antik esztétikában. A kereszténység ezeket az abszolút és független értékeket átvette, a Sacrumból, a Szakralitásból eredezteti. Kiemelkedő szerepe volt Európa, az emberiség esztétikai kultúrájának világtörténelmi kiformalódásában. A *szépség* a filozófia alapkategóriája, a belső jóság, igazság napfényre jutása. A szépség a szív tápláléka. A létünk titkait feltáró nagy művészet csak mélységes hitből, a tehetőség kegyelméből fakadhat. Isten alkotóművészetével senki és semmi és senki nem versenyezhet. A tökéletesség nem evilági fogalom.

Villon gondolata: „szépség, igazság minden egy, belül.” Keats a szépség költője, az angol esztéta-költők iránymutató poétája, az *Endymion* című elbeszélő költeményében, a négyezer soros mű nyitányában írja: „Minden, ami szép, öröm lesz örökké”. Az *Óda egy görög vázához* híres definíciója: „A Szép: igaz, s az Igaz: szép”. „Beauty is truth, truth beauty”. József Attila *A Dunánál* című modern ódájában vall arról, hogy „Anyám szájából édes volt az étel, / apám szájából szép volt az igaz.” Nagy László önjellemző vallomása: „Engem a szépség, a vígság csodásan éltet. Érte égek, hogy megmaradjak...”

– **A két kiadást is megért (2022/2023), „bencés”, hálaadó, emlékállító könyvének címe *Hagyatékból Örökség. Bencés példaképeim, tanárain, diáktársaim*. Hatvankét évvel az érettségi után hogyan értékeli bencés diákkorának örökségét?**

– Fodor András szavaival válaszolok: „Amennyit mások fényében láttam, az vagyok.” Nagyon hálás vagyok, hogy bencés diák, ráadásul internista/kollégista lehettem. Szeretettel emlékezem győri tanárainra, példaképeimre, diáktársaimra. Na-

gyon szép és tiszta emberi, közösségteremtő érzés, szándék, célkitűzés és erő rejlik a hálásszívűségben. Él benne a „Legyetek hálásak! – Eucharistia!” buzdító intelem. Jáki Sándor Teodóz hangsúlyozta: a hálásszívűség nemcsak a legszebb emberi tulajdonság, hanem az egyetlen értelmes szemlélet, csodálatos lelki örömforrás.

A bencések évezredekben gondolkodtak. Tudatosították: igazi értelmiségi rangot csak valódi műveltség, tudás, hiteles teljesítmény adhat. Náluk az oktatás és nevelés egységben és egyszerre történt. A *Ora et labora* (Imádkozzál és dolgozzál) igaz jelmondat, amint a *Pax et gaudium* (Békesség és öröm) is. A papi hivatás külön kegyelem. Az imádság a lelkierő forrása. Az oktatás-nevelés abból a mélységes hitből ered, hogy az ember jobbá nevelhető és többre tanítható.

A bencések egy évezreden át nemcsak világra nyitott ablakot, hanem kilátót, ajtót, sőt kaput is jelentettek a magyarság számára. A bencés szellemiség katolikus, egyetemes, magyar és európai. Mindig a teljesség jegyében munkálkodtak az emberért, a hit és a kultúra összhangjáért, az Egyházért, hazáért és tudományért. Tudták: a hitnek szüksége van a kultúrára, a kultúrának pedig a hitre. Oktató, nevelő és tudományos munkájukat a magyarság, a kereszténység és az európaiság termékeny szimbiózisában végezték.

Gyermekkorom munkaszerető parasztpolgár embereit láttam olyan szuverén egyéniségnek a maguk birtokán, mint amilyen autonóm személyiségek, egyéniségek voltak győri tanáraink közül a legkiválóbbak. Istenre hagyatkoztak, de támaszkodni csak önmagukra és kemény munkájukra szerettek. A munkamorál, a felelősségtudat, az emberek iránti bizalom, az egymást erősítő szolidaritás jellemezte munkájukat. Az eredményesség titka ugyanaz, mint minden más szellemi-lelki munkáé. Legjobb tanáraink személyiségük lelki autonómiájában éltek fegyelmezett életüket, fogták össze erőiket, regulálták önmagukat, váltották valóra lehetőségeiket. Felelősségteljes minőségigényt képviseltek. Szerették, értették szerzetestanári hivatásukat. Fontos ismervük, hogy tanítványaikat magas és szigorú követelményeikkel tisztelték meg.

– **A győri bencés gimnázium Czuczor Gergely nevét viseli.**

– A hazaszeretet bencés példaképe Czuczor Gergely. *Riadó* című verse fegyveres önvédelemre buzdít. Petőfi harci dalai mellett a szabadságharc leghatásosabb csatadala lett. Czuczort a bécsi hatalom bebörtönözte. 844 napig raboskodott. Kufsteinben, vasma verve is végezte szótárkészítő munkáját. Kufsteini rabláncát megvásárolta a porkolábtól és Toldy Ferenc feleségének adta, aki a pesti börtönben is meglátogatta a „rebellis” költőt. 1862 és 1874 között látott napvilágot a „Czuczor–Fogarasi” hatkötetes, az első magyar, tudományos igényű, nagy hatású, sokáig használt magyar egynyelvű értelmező szótár.

– **Tanár úr bencés könyvéről Bodnár Dániel azt írta: a krisztusi hit koron átsugárzó felmutatása. Reményre alapozó, jövőbe mutató biztatás.**

– Mindmáig életre szóló lélekellátóm a bencés szellemiség, lelkeség, tudomány-szeretet. A mester és tanítvány kapcsolatában Newton mondása tanulságos, egyenes beszéd: „Óriások vállán álltam, azért láttam messzebbre”. Apáczai találó megállapítása ehhez hasonló: „Aki az óriás vállára ül, többet lát, mint maga az óriás.”

Bencés örökségem: a tanulás becsülete, a rangot adó tudás tisztelete. Életre szóló ajándék, hogy kiváló bencés tanáraink közül hárman is mestereim, példaképeim lettek. Mindhárman karakteres tanáregyeniségek voltak. A szellem és jellem számos kiválóságával találkozhattam. Közben megtanultam: „Az ember értékét nem az adja meg, hogy mennyit tud, hanem az, hogy mennyire van benne szeretet.” (Szent Ágoston) A megszólításuk *Tanár Úr* volt. Nem használtuk az „atyázó” megszólítást.

– **Mi mindent köszönhet Nádasi Alfonz tanár úrnak, Fonzi bácsinak?**

– Diákkorom sorsajándéka, hogy tanítványának fogadott. Görög–latin szakot, majd zeneakadémiát végzett, de amikor a rendnek orosznyelv-tanárra volt szüksége, oroszra tanított. Órá valóban találó a mondás: „a bencés mindenre alkalmas – benedictus in omnia aptus”. Etimológiai szakkörébe jártam másodmagammal, francia nyelvre is tanított. Megismerhettem az etimologizálást. Például az *ember* görögül: *antróposz* – *felfele néző* (*Antr*: felfele, *horaó*: nézek). Aki felfele néz, felfemeli fejét, kapcsolatot keres a Végtelennel. Lélekben a Mennyei Jeruzsálem felé tekint és a szívét is felfemeli.

Szophoklész emberképének drámaköltői megfogalmazása igen tanulságos: „Πολλά τὰ δεινὰ κούδεν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει. (Antigoné, 332–333) – „Sok van, mi csodálatos, / De az embernél nincs semmi csodálatosabb.” A *deinosz/deina* (δεινός/δεινά) többértelmű ógörög melléknév pozitív és negatív fogalmi teljesség. Hasonló, mint a latinban a *sacer*, amely *szent*, ha az égiekre vonatkozik, és *átkozott*, ha az alvilágiakra. A *deinoszt* számos fordító *csodálatosnak* értelmezi, pedig *szörnyűt* is jelent. Ratkó József átköltésében: „Sok szörnyű csodafajzat van, / s köztük az ember a legszörnyebb.”

Alfonz tanár úrtól azt is meg lehetett tanulni, ami jelenkorunkban egyre fontosabb: az infokommunikációs társadalomban a kommunikáció lényege: a vélemény szabadság, a kommunikációs szabadságok anyajoga. A kommunikációban benne van az univerzális világlátás lehetősége: a *com + unio* a kapcsolatfelvétel, kapcsolattartás, a szellemi, lelki egységre törekvés. A lényeg: *cum + munus: együttes feladatvállalás!* (*Munus*: 1. kötelesség, feladat, hivatal, állás, szolgálat, szolgáltatás, adó, teher... 2. az egyházi kánonban Isten ránk rótt kötelezettsége, szívességből, tiszteletből végzett szolgálat, hozzáadott jelentés, végső tisztesség, temetés; ajándék, adomány.)

Híres szigorúságával igyekezett a tanítványaiban lévő potenciális szellemi növéstervet, a minőség lehetőségeit valóra váltani. (A gyémántot gyémánttal, az em-

bert emberrel csiszolják.) Harminc éven át volt Kodály Zoltán munkatársa, lelki vezetője: gyóntató papja. Ő temette Emma asszonyt és Kodályt is. A fronton és fogságban is helytálló tábori lelkész a doni áttörés után is a megmaradás és a hazatérés reményét éltette a halálra szánt katonákban, munkaszolgálatosokban is, az *uszmányi* fogolytáborban is. (Lukácsi Zoltán szerkesztésében jelentek meg Nádasdi Alfonz könyvei: *Mi mindenre emlékezett Kodály?* (2000), majd a *Hadinapló* (2008), és a *Hadifogolynapló* (2010) is.

Alfonz tanár úr Kodály Zoltán szellemében – a *hitben és a magyarságban* jelölte meg. „Ezt láttam Kodálytól is. Ezért értettünk szót egymás szavából. A hitet éltük, ami mindig a magyarságba torkollott. Ez nem valamiféle egyéni életfilozófia, sokkal inkább rendünk iránya. Én ebben is a teljességet látom.”

Barsi Balázs így emlékezett: „Az Alfonz bácsival készült utolsó interjú a *Jelben* igen meglepett. Nem gondoltam volna, hogy ilyen mélyen megjelölt engem is az ő egyénisége, papi, szerzetesi arca. (...) csupán egyetlen dolgot szeretnék említeni, amely bizonyos alapvető irányulást adott az életemnek is, és talán sokaknak, másoknak is. Azért tudta ezt adni Alfonz bácsi, mert ő ebben igen gazdag volt.” Figyelmünket, figyelni tudásunkat a figyelő-képességet akarta kiművelni bennünk. Nem tudta elviselni azt, amit ő »szellemi lustaság«-nak nevezett, a figyelem kispórolását a szellemi munkából. Hányszor mondta, kiáltotta, könyörögve vagy könyörtelenül: „KONCENTRÁLJ!” Tudta, hogy az embernek ez talán ez a legmagasabb rendű kiművelésre váró képessége, mert ha a figyelmet kiveszem az imádságból, ha a figyelmet kivonom a szeretetből az nem szeretet, csak utánzata a szeretetnek.

Őt nem hatotta meg a diákos, de igen mélyen az eredeti bűnben gyökerező magatartás, ha valaki »izommunkával« akarta pótolni a figyelmet, vagyis »tanult«, de nem figyelt; szinte azon volt, hogy bebizonyítsa szülei előtt és Alfonz tanár úr előtt, hogy ő tönkremenne az orosz nyelv tanulásában. Arra akart ránevelni bennünket, hogy a valóság számára (legyen az egy nyelvtani szabály vagy szabálytalanság) szellemünk képlékennyé-plasztikussá váljon és befogadja. Szellemünk igazodjon a valósághoz, félretéve minden sietséget, amely csupán „beleolvasásokat” eredményez.

Ez a férfias, aszketikus, szerzetesi, de ugyanakkor a mai európai egyházat és embert egyedül megmenteni képes belső magatartás az a legnagyobb érték, amelyet nekem Ő átadott. Bárcsak egészen tudnám élni! Innét adódott, hogy a múltó érzelmek, a változó és divatoló világ mögött élt. Dogmatikus ember volt a szó legszebb, legteljesebb értelmében: igazságokhoz, tényekhez igazodó ember. De lehet-e más alapjában véve a keresztény ember? Egy dogmák nélküli vallás önellentmondás, abszurdum és az ember teljes csődje... főleg a kereszténységen belül, ahol egyszer Jézus ezt mondta: „Én vagyok az Út, az Igazság és az Élet.”

A „küzdő egyház”, a bencés rend képviselője volt. Értünk, a jövőnkért volt maximalista. Tanúságtevő hit, helytállás, tisztesség, szívbéli Isten- és magyarságszeretet jellemezte: mindaz, ami nélkül nincsen méltó emberi élet. Amikor az érettségi után tőle elköszöntem, már az ajtóban álltam, amikor utánam szólott: „Fiam, a jó feleségért imádkozni kell!” – Hála legyen! Jól imádkoztam.

– **Bánhegyi Jób irodalom- és művészettörténésként ismert, bencés tanáreszmény volt.**

– Szerzetesnévnek a hozzá olyannyira illő *Jób* nevet kapta. „Nomen est omen” – a név embléma, a viselőjét a szakrális dimenzióhoz kapcsolja. Egész lényéből szeretet sugárzott. Őt mindenki szerette. Derű, bizonyosság, békesség, rendíthetetlen nyugalom, segítőkészség jellemezte. Az ő előadásában éltek a művek: ismerőseinkké váltak írók, versek, drámák, regények.

Mindig szívesen beszélgetett időzött, társalkodott, adomázott és anekdotázott diákjaival is. Sosem kíváncsiskodott, de érdekelte, hogy mi van velük. Ismerte, megkövetelte a szavak helyes használatát. Stíluseszmenye a *rendezett beszéd*. Világképét a létrend tartóoszlopai, a *szent*, a *jó*, az *igaz* és a *szép* szeretete jellemezte. Gerinces, jellemes, karakán ember, volt valami vonzó, rendíthetetlen létbizonyosság benne. Egész lényéből sugárzott a kegyelem derűje.

Barsi Balázs hangsúlyozza: „Bánhegyi Jób stílusos ember volt, fejedelmi habítussal testesítette meg a klasszikus bencés tanáreszményt.” Valóban az „Ora et labora” jegyében élt és munkálkodott. Morális ember, igazi egyéniség: individuum, egy és oszthatatlan, akinek a hit és szeretet adott sok-sok erőt és örömet.”

Harminchárom éves korban katolikus szemléletű irodalomtörténeti összefoglalásra vállalkozott: *A magyar irodalom története I. A legrégebbi időktől Kisfaludy Károlyig* (1929); *A magyar irodalom története II. Kisfaludy Károlytól napjainkig* (1930). Magas szintű tudását „a művelt közönség számára közérthető nyelven, rendszeres összefoglalásban” nyújtja. A „legnemzetibb tudományág, a magyar irodalomtörténet kutatásainak legfőbb eredményeit” katolikus szemlélettel összegezi.

Úttörő jelentőségű, könyv alakban is megjelent munkája a *Magyar nőírók* című, összegező érvényű tanulmánya. (Budapest, Szent István Társulat, 1939). Már irodalomtörténetében is alapos, részletes portrét készített Kaffka Margitról, majd külön tanulmányt is publikált róla. (Pannonhalma, 1932) *P. Gulácsy Irén regényei*. (Pannonhalma, 1937) Szerinte „Gulácsy Irén világképe a katolikus lelkiségnek művészi vetülete, a leghatározottabb életigenlés”.

Az „Ora et labora – Imádkozzál és dolgozzál” szellemében élt és tanított. A bencések évezredes dimenzióiban gondolkodott. A hit és a műveltség jelentette tudásának és derűt sugárzó életének emberi-szakmai koordináta-rendszerét. Egész életében a tudás, a művészetek, az irodalom és a nyelv szeretetét plántálta

tanítványaiiba. Tárgyát érthető világos nyelven, hajlékony stílussal volt képes megszerettetni.

Görömbei András írta Jób bácsiról: „Negyedszázados főiskolai tanársággal a háta mögött, komoly szakmai elismerések birtokában (...) gimnáziumban tanított (...) irodalmat, művészettörténetet főiskolákon, egyetemeken is kiemelkedőnek minősíthető színvonalon. Felejthetetlen az, hogy a művészet bonyolult dolgairól milyen tökéletes világossággal, milyen érzékelhető tárgyszerűséggel beszélt. Órái előadások voltak, elemzéseivel úgy világította át a műveket, úgy ragadta meg az író jellegzetes látásmódját, hogy bennünk az olvasmányélmény a létértelmezés távlatait kapta.”

Jób bácsi arca ragyogott, amikor jól felkészült diák feleletét hallgatta. De szinte feldühödött, annyira fájt neki a készülletlenség, bosszantotta a hanyagság és lustaság miatti rossz felelet. Azt vallotta: a tehetséget csak a szorgalom képes kiteljesíteni, a műveltség pedig segít helyes és helytálló szavakat, alkalmas érveket találni. Tanári habitusával méltó tartásra, fegyelemre, felelősségérzetre nevelte tanítványait.

Járatos volt a szemléletformáló prédikációs, igehirdető ékesszólásban, sikeres a stílusos, előadói, nyilvános megszólalásokban. Közkedvelt művészettörténeti előadásokat tartott. A Teremtő neki „A tudomány mellé pedig mértékletességet, a mértékletesség mellé pedig türést, a türés mellé pedig kegyességet” adott. (Péter II. levele, 1. rész. 6.)

– **Bánhegyi Jób Habsburg Ottó magyartanára, érettségiztetője volt.**

– 1925 júniusától októberig rendtársa, Blazovich Jákó helyetteseként magyar nyelvre és irodalomra tanította Habsburg Ottót. 1930 októberében gr. Zichy János elnök és Ady Lajos, Ady testvéröccse, tankerületi főigazgató, vizsgabiztos előtt tartott érettségin Habsburg Ottót magyar nyelvből és irodalomból vizsgáztatta. Ottó főherceg magyar és osztrák tanrend szerint színjeles érettségit tett. Jób bácsi véleménye: a királyfi bármelyik magyar gimnáziumban eminenszt kapott volna *A magyar népballadák és az Arany-balladák összehasonlítása* című érettségi tételére.

– **Bánhegyi Jób szerette a világos, szabatos meghatározásokat, a magyaros beszédet.**

– Horváth János definícióját kívülről tudtuk: „az irodalom írók és olvasók szellemi viszonya írott művek közvetítésével.” A katedrán mosolygó arccal adott elő, mi meg jegyzeteltünk: „A tudomány igazolt, bizonyított ismeretek rendszere.” Akkor mi az irodalom? – kérdezte. Erre kórusban feleletük: „Az irodalomra vonatkozó, igazolt, bizonyított ismeretek rendszere.” Tömör, frappáns meghatározásai közül néhány eklatáns példa: „A művészet a valóság elemeiből a valóság fölé emelt világ”; „A művészet Isten ajándéka, mélységes hitből fakad.”; „A világnézet: állásfoglalás a létrenddel és az értékek rendjével szemben”; „A vers tömör beszéd, sűrített képsor.”

Szerette Arisztotelész definícióját, értelmezte, szinte belénk sulykolta: „A stílus alapfeltétele a nyelvhelyesség”. Franciául is idézte Buffon híres meghatározását:

„A stílus maga az ember” – „*Le style c’ est l’homme même*”. A stílus elvéthetetlenül jellemzi az embert, a személyiség lényegét fejezi ki. (Buffon még úgy értette: *a stílus egyedül a mű megkülönböztető jegye.*) Berzsenyi *Fohászkodás* című költeményéről mondta, esteli imádságnak is nagyszerű: „Isten! kit a bölcs lángesze fel nem ér, / Csak titkon érző lelke óhajtván sejt; Léted világít, mint az égő / Nap, de szemünk bele nem tekinthet...”

Jób bácsi a *szocialista realizmust* politikai és ideológiai eltévelyedésnek tartotta. Tanóráján Illés Béla kötelezően előírt regénye helyett Illyés Gyula *Puszták népe* és a *Három öreg* című remekét elemezte. (Emelt hangon szögezte le: „Aki ezt a két nevet – Illés és Illyés – összekeveri, azt keresztbe lenyelem.”)

– **Jáki Teodóz atyának 15 éven át kísérője, előadótársa, ministránsa volt.**

– Hálátelt szívvel emlékezem a missziós, apostol-lelkületű Teodóz atyára. Ének-tanár, népdalgyűjtő, a határainkon túl élők, főképpen a csángómagyarok bencés vándorapostola volt. Egyszer a Keletiben találkoztunk. Megkérdeztem: „Honnan, Teodóz atya?” – „A csángóktól” – válaszolta. A csángókérdést említettem, hogy a rádióban arról beszéltek, a csángók nem tudnak magyarul. Lakonikusan válaszolt: „Tegnap még tudtak.”

Tőle igen sokat tanultam. Mellette tizenöt éven át mintegy posztgraduális bencés továbbképzésen vehettem részt. Azt is elének élte, hogyan kell jókedvűen hirdetni, képviselni az örömhírt, megélni a hit kegyelmét, hogy mennyire fontos az istengyermekség öröme. Családommal együtt a barátságba, szeretetébe fogadott. „Mindennap imádkozom értetek” – mondta, aztán a fejéhez kapott.: „Imádkozom, de *énekelek* is!” Három leányunkánk született. Az mondta: „A negyed miért ne lehetne fiú”. Már az Égben volt. Hiszem, hogy kiimádkozta, hogy Luca Sára, Lili Júlia és Emma Dorka után megszületett: Gergő András.

Teodóz atyát sikerült megnyerni Egernek. Tiszteletbeli egri fertálmester lett. Avatására a Servita templomban került sor. Akkor ott Lengyel Gyula atya, a miskolci születésű, pannonhalmi bencés öregdiák volt a plébános. Teodóz atya ötször volt a fertálmesterek csíksomlyói zárándoklatának lelki vezetője. Mindenütt áldás kísérte utunkat. Réti Árpád, erdélyi születésű egri színművész mondta a verseket az emlékhelyeknél, koszorúzásoknál jómagam honismereti kísérő voltam.

– **Jáki Teodóz atya énekkel és szóval *cor ad cor loquitur* tudott– szív a szívhez szólni. Szerette Pál apostolt idézni: „Ingyen kaptátok, ingyen adjátok!” (Máté 10:8)**

– A *Divina Commediából* olaszul és magyarul is sok-sok részletet tudott idézni. Mindhárom fejezetcímét olaszul szerette emlegetni. Az egyik erdélyi úton a „lát-hatatlan” motívumkőről kis diskurzust rögtönöztünk: Samuel első könyve 16, 7: „Mert nem az a fontos, amit lát az ember. Az ember azt nézi, ami a szeme előtt van, de az Úr azt nézi, ami a szívében van.” Dante Szent Pál és Aquinói Szent Tamás

gondolatai nyomán a keresztény alaptanítás poétai summáját így megfogalmazta: „A hitben testet ölt a fő reményünk, / meglátjuk azt, mi másképpen láthatatlan.”

Antoine de Saint-Exupéry *Kis hercege* szerint: „jól csak a szívével lát az ember. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.” Gárdonyi *Láthatatlan ember* című regényének nyitó gondolata: „Az embernek csak az arca ismerhető, de az arca nem ő. Ő az arca mögött van. Láthatatlan.”

Jáki atya hitte és hirdette: a *Divina Commediában* is létezik *arany metszés*: Vergilius Dantét az arany metszési pontig kíséri. Beatrice ott veszi át a vezetést. A *Commedia* 100 énekből áll. 100 esetében az arany metszési pont: 61,8. (Végtelen tizedesszám szerepel ebben az arányban.) Az *Inferno* énekeinek száma: 34; a *Purgatoriumé*: 33 a, *Paradisoé*: 33. A *Purgatorio* 27. énekével zárul Vergilius vezetése: $34 + 27 = 61$.

Teodóz atya fejből tudta a Magyarországgal kapcsolatos Dante-idézeteket és örömmel citálta őket: *Paradiso*: canto 8, verso 64: (*Mennyország*: 8. ének, 64. sor): „*Fulgiemi gia in fronte la corona* – S a világ látta, hogy homlokomon van.” „... *di quella terra che l' Danubio riga* – ama föld koronája, hol osztrák – *poi che le fine tedesche abbandona* – partoktól elvált Duna vize csobban.” A „*quella terra: l' Ungheria* – ama föld: Magyarország”. Ezeket a szavakat Martell Károly (1271–1295) mondja, aki fia volt II. Anjou Károlynak, akit 1290-ben Magyarország királyává koronáztak. Martell Károly 1294-ben Firenzében volt, ahol Dante megismerte őt és nagyra becsülte.

Magyarország királya 1301-től 1342-ig Károly Róbert, jó és nagy uralkodó volt. Dante látomásának idején, 1300 nagycsütörtök éjszakáján indult túlvilági zárán dokútjára III. András, Magyarország utolsó Árpád-házi királya. Az *opus magnum* írásakor már Károly Róbert. Dante nagyra értékelte az Anjou Martell Károlyt, Károly Róbert atyját.

Teodóz atya kedvelt részlete volt a *Paradicsom* 33. énekében a fenséges istenlátás: „Óh, szűz Anyánk, leánya ten Fiadnak, / teremtményeknél nagyobb és szerényebb, / ő s célja az örök határozatnak: / természetünket a te tiszta lényed / meg-nemesíté, úgy, hogy a Teremtő / teremtménnyé lett benned, s szent erényed...”

Dante legismertebb, Magyarországgal kapcsolatos gondolatát jóvendölésként és súlyos intelemként értelmezte: *Paradiso*: canto 19, verso 142. *Mennyország*: 19. ének, 142. sor: „*Oh beata Ungheria, se non si lascia piu malmenare!* – Babits fordításában: „Ő boldog Magyarország, csak ne hagyja magát félre vezetni már!” Számára nyilvánvaló volt, hogy Babits a Trianon utáni tragikus állapotban költő-műfordítói eufemizmust alkalmazott, ugyanis a *malmenare* elsődleges jelentése: *megverni!*

Hangsúlyozta, a *Commedia* mindhárom könyvének zárszava: *stelle*: csillagok. *Inferno* (Pokol): 34. ének, 139. vers: „*e quindi uscimmo a riveder le stelle.* – És így jutottunk ki a csillagokhoz.” *Purgatorium* (Tisztítótűz): 33. ének, 145. vers: „*puro e disposto a salire a le stelle*” – tiszta, s röpielni kész a csillagokhoz.” Mindig ragyogó

arccal idézte a záró sort: *Paradiso* (Mennyország: 33. ének, 145. vers: „*l' Amor che move il sole e l' altre stelle.* – a Szeretet, mely mozgat napot és minden csillagot.”

Teodóz atyára emlékezve hálaadó szívvel idézem: „Haec habuimus de eo dicere. Tempus adest, ut valedicemus. Superest, ut bene ei precamur, idque ex animo” – „Ezeket mondanunk kellett róla. Itt az ideje a búcsúnak. Az marad, hogy jól imádkozzunk hozzá, mégpedig szívből.”

– **Egyetemi alma matere Debrecen volt.**

– Gulyás Pál ódát zeng szülővárosáról: „Körülötte népek viharja, nézett át bércecs Biharba, nem védte falait bástya, torony, csak a hit, / Áros jármái játszva görögtek egész le Bizáncba, / hajcsárnépe Budán túljuta Bécs kapuján. / Hajtottak lovat, ökröt, mégis az égi körök közt / Méliusz lelke alél, ujjain egy falevél.” A város művelődéstörténeti szerepét pedig Gulyás Pál így határozta meg: „Debrecen, ó-kikötő, tájakat összekötő!” A cívis városnak nem volt vára, sem védőserege. Előfordult, hogy többfelé is adózott, de megmaradt. Kollégiuma „Egész Magyarországnak és Erdélységnek... világosító lámpása”.

Méltán kerültek feliratok a Nagytemplom és a Kollégium közötti emlékkert jubileumi köveire: „Tebenned bízunk eleitől fogva...” – „Isten Igéje örökké megmarad!” – „Verbum Domini manet in aeternum!” – „Egyedül Istené a dicsőség! – Soli Deo gloria!”

A pártállami időkben – súly alatt a pálma módjára (sub pondere crescit palma) – a bencés diákoknak egyetemi felvételi vizsgájukon kényszerhelyzetekkel kellett szembesülniük. Számukra a bölcsészkar 1963-ig elérhetetlen, tiltott zónának számított. Két eklatáns példa arra, hogy milyen hátrányokat okozott, ha valaki szerzetesi iskolában érettségizett és egyetemen vagy főiskolán akart tovább tanulni.

A mindvégig színjeles Görömbei András, apjának '56-os múltja ellenére, bejutott a debreceni egyetemre. Történt, hogy diáktársaival tanulmányi évfolyam-kiránduláson Pannonhalmára is ellátogatott. Amíg társai az ősi monostor látnivalóiban gyönyörködtek, felkereste Bánhegyi Jóbot, hajdani győri bencés magyartanárárt, aki őt tartotta a legtehetségesebb tanítványának. Az örömteli találkozás végén Jób bácsi lekísérte a buszhoz a tanítványát, aki erről írja: „Ez a *díszkíséret* hajszál híján a diplomámba került: megbotránkoztattam vele az egész évfolyamot, el akartak emiatt távolítani az egyetemről”. Ekkor a bölcsészkarról majdnem átment az orvosi egyetemre. Szerencsére nem ez történt.

– **Biztosan számos példát tud mondani a pártállami diszkriminációra.**

– De csak kettőt említek. Korzenszky Richárd nővére nem kerülhetett be az orvosi egyetemre, pedig pontszámában talán 11-szer is sikeres felvételt tett. Mindig elérte a, sőt rendre azon felül is teljesítette a szintet. Neki egyszer azt ajánlották, hagyja ott a családját, helyezkedjen el fizikai munkára, ne járjon templomba, úgy próbálja meg a felvételt...

Tanulságos eset: az orvosi egyetemi felvételin, többször is eltanácsolt bencés diaktól, aki megvallotta hitét, vallásosságát, az egyik bizottsági tag azt kérdezte: „Maga, ha bekerül az egyetemre, a Bibliából fog gyógyítani?” A diák, érezve helyzete reménytelenségét, visszakérdezett: „Miért? A professzor úr Marx *Tőkéjéből* gyógyít?”

Az első évfolyamon velem is megtörtént, hogy a vizsgáztató, amint kinyitotta az indexemet, és meglátta, hol érettségiztem, emelt hangon megkérdezte: „Maga meg hogy került ide?” Szerencsére a kollokviumok és a szigorlatok után már más hangnemben érdeklődtek: mit és hogyan tanultunk a bencéseknél? Templomba járásom az évfolyamon, szobatársaim körében nem okozott gondot.

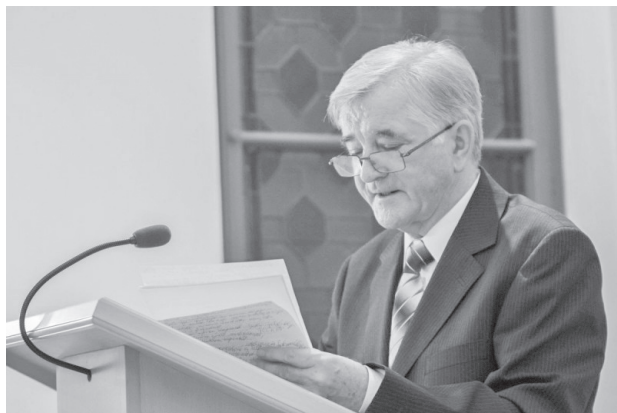
– **Habilitációját a Debreceni Egyetemen abszolválta.**

– 1999. szeptember 23-án, a debreceni egyetemen, a habilitációmon Jáki Teodóz volt a *Pax et gaudium* bencés jelmondatból a meglepetés: a *gaudium*. Lámpás feje beragyogta a termet. „Mit nekem egy kis Hortobágy, Debrecen! Kismilliószor jártam Erdélyben és Csángóföldön” – mondta az őt körülvevő érdeklődőknek. Tudatosult bennem: bencés diáknak lenni élethossziglan tartó életformát jelent. Teodóz atya egy személyben volt *herméneia* és *herméneuein*, az *üzenet* és az *üzenők* követe.

A habilitációmát követően Iglói Endre kérésére Hajnád Zoltán, a tanszékvezető professzor szobájában koccintottunk, vidám tósztokat mondtunk. Jáki Teodóz és kedves tanítványa, *Tamási László*, a Liszt-díjas karnagy, és *Tamási Lászlóné Borbála* szép énekét edelényi barátaim, *Slezsák Imre*, edelényi könyvtárigazgató és *Béres János*, egykori gimnáziumi kollégám – a *Kiáradt a Bódva vize* népdalgyűjtemény szerzője – énekes jókedvükkel is emlékezetessé tették. Zengett az egyetem szép épülete. Felidéztük, hogyan énekelte meg Teodóz a tanítványait, köztük Görömbei Andrást, amikor a kórusba verbuvált új tagokat: „Öcsikém, öcsikém, ez csodálatos! Irány az Operaház! – Fügönyt húzogatni!” Amikor látta, hogy a diák elszomorodik, így vigasztalta: „Ne búsulj, öcsikém, feljöhetsz a kórusra, szükségem van orgonáláskor egy erős fűjtatóra.”

– **Miért a magyar és az orosz nyelv és irodalom szakot választotta szakpárosításnak?**

– 1956 után Kapuváron hol tanultunk orosz nyelvet, hol németet, de leginkább semmit. A legelső oroszórán Alfonz atya elsőként szólított a táblához. Az nem sikertelenség volt, hanem

kudarc. Kiderült, hogy cirill betűkkel olvasni sem tudok rendesen. Aztán szinte minden órán feleltetett. Tőlem csak jeles feleletet fogadott el. Félévkor beírta a jelest, mondván, ennek „az év végére csillagosnak kell lennie!” Amikor a televízióban bemondták, hogy megnyertem egy országos orosz nyelvi pályázatot, Alfonz a szilencium idején bejött a tanulóba, s elmondta a jó hírt. Életre szóló jó tanácsot is kaptam tőle: „Gratulálok, fiam! Ha valami sikerül, nagyon örülj, és mondd: *Deo gratias!*” Aztán sietett kifele. A skapuláréja magasan lobogott utána.

Harmadik osztályos voltam, amikor megengedte, hogy az óráján kedvemre olvasással, szótározással foglalkozzam, de ha senki sem tudta a feltett kérdésére a választ, azonnal szólított. Később jöttem rá: a figyelemmegosztást gyakoroltatta velem, aminek később igen nagy hasznát vettem. Emlékét is áldom!

– **Az egyetemi tanulmányai során volt-e mentora?**

– Több tanárom is megtisztelő figyelemmel volt irántam. Igen nagyra becsültem Barta János és Bán Imre professzorokat. Szerettem Julow Viktor bácsit. Őt mindenki tisztelte és szerette. Iglói Endre professzor úrhoz diák- és tanárkorom fontos eseményei kötődnek.

A legelső, elsőéves megmérettetésem a régi orosz irodalmi kollokviumom volt. Iglói egyetlen előadásáról hiányoztam. Annak a jegyzetanyagát közvetlenül a kollokvium előtt, az egyik lánytól, évfolyamtársamtól kértem kölcsön. Elolvastam, visszavittem, megköszöntem. A vizsgán a kölcsönkért tételt húztam ki. Iglói érdeklődéssel hallgatta feleletemet. Szinte szó szerint felmondtam az előadását. Talán ekkor kerültem a látókörébe. Aligha véletlen, hogy Stogicza Mária, az engem már akkor is kíséző, jegyzetkölcsönző lány lett a feleségem.

– **Történelem és orosz szakos feleségével az edelényi gimnáziumban három évig tanított.**

– Ötödéven összeházasodtunk. A diplomaosztás után megszületett fiunk: István. (Mondták is: azért is olyan tehetséges, mert édesanyja szíve alatt már államvizsgázott.)

Feleségemet társadalmi ösztöndíj-szerződés kötötte Borsod-Abaúj-Zemplén megyéhez. Vele együtt az edelényi gimnáziumban kaptam állást. Három évet töltöttem a „Kies Bódva-völgyben”. Tanítványaim, a szüleik, a nagyszüleik révén megismertem Kalász László és Fecske Csaba lélekben és természeti szépségekben gazdag világát. Megértettem Kalász László igazát: itt „nem a munka, a szívünk nélkül”. Ez a Trianon után peremre vetett tájegység azóta is gazdag, paptermő vidék.

Szuhogy általános iskolája Martinkó Andrásnak, a falu szülöttének, a jeles irodalomtudósnak és nyelvésznek a nevét vette fel. *Martinkó András Kulturális Egyesület* hoztak létre. A névadónak emlékszobát alakítottak ki. Laki Lukács László szerkesztésében, M. Takács Lajos szöveggondozásával és bevezetőjével jelent meg a *Talentumom megőriztem, gyarapítottam...* című, három szuhogyi példaképet

felmutató könyv. M. Takács Lajos *Fájdalmak erős fiainak* nevezi a teológus *Takács Józsefet*, és szellemi rokonait, Martinkó Andrást és Takács János misszionáriust.

Edelényben éreztem meg: az irodalomtanítás és -kutatás számomra végérvényesen életformáló küldetéssé vált. A kutatásban Németh László és Jeszenyin életműve volt a legnagyobb indító élményem. Majd Kalász László költői munkássága, később az *ars sacra*, végül a Gárdonyi-művek tanulmányozása került a középpontba.

Edelényben felismertem: nekem és rólam is szól József Attila híres strófája: „Számon tarthatják, mit telefonoztam / s mikor miért, kinek. / Aktákba írják, miről álmodoztam / s azt is, ki érti meg. / És nem sejtettem, mikor lesz elég ok / előkotorni azt a kartotékot, / mely jogom sérti meg.”

– **Edelényből az egri tanárképző főiskola irodalomtörténeti tanszékére pályázott és került...**

– 1973-tól 1978-ig öt tanévet töltöttem ott. Kitűnő tanáregyeniségeket, tudós tanárokat ismerhettem meg. A tanszékvezető, Nagy Sándor az egri írók, Gárdonyi, Bródy, Remenyik Zsigmond kiváló kutatója, egri Gárdonyi Társaságot szervezett, és tíz éven át vezetett. 2025. január 17-én, 89 éves korában hunyt el. De már tudta, hogy megkapta szülővárosa, Eger Gárdonyi Díját. Január 22-én, a Magyar Kultúra Napján személyesen már nem vehette át a magasan megérdemelt kitüntetést.

Lőkös István, a magyar szlavisztika és a komparatiztika meghatározó személyisége, a Horvát Akadémia levelező tagja, a „közép-európaiságban” lett példaképem. Külhonban is magasan jegyzett és kitüntetett munkásságáért háromszor érdemelte ki a Horvát Írószövetség *Davidias-díját* (1997; 2008; 2011). Birtokosa az *INA-díjnak*. (2003.) A külföldieknek adható legmagasabb elismerést, a *Red Danice Hrvatske s slikom Marka Marulića* – a *Horvát Hajnalcsillag Érdemrend* Marko Marulić képmásával díszített kitüntetéssel 2018-ban ismerték el munkásságát. Magyar kitüntetése: *Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztje* – polgári tagozat, 2003. 89 éves korában a Magyar Művészeti Akadémia művészetelméleti díjában, Cs. Szabó László-díjban részesült.

2025. augusztus 20-án, a Szent István-napi egri ünnepségen fia, dr. Lőkös Péter, vette át édesapja nevében Eger Város Életmű Díját. (Az ünnepi díjátadást követően, 11 nap múlva, 92. évében, augusztus 31-én megtért Teremtőjéhez.)

– **A főiskoláról, amely akkoriban a Ho Si Minh Tanárképző Főiskola nevet viselte, Németh László temetésére is eljutott.**

– Az egri főiskola nyolc névváltoztatása magyar és közép-európai sorstükör. A legismertebb közülük a Ho Si Minh (gúnynevén *Hó Simon*, *Hosi Misi*) névadás volt...

Az előzményhez tartozik, nem volt véletlen, hogy Kodály Zoltán halálakor a lapok ukázt kaptak: „Hátrább a nemzeti felbuzdulással!” A televízió híradójában

azért nem láthatták Kodály temetését, mert kétnapi vita után kivágták belőle. A tényközléshez Fodor András a szemtanú hitelességével teszi hozzá: „... persze, nehéz is volt úgy filmezni, hogy ne látszódjon a sok rendőr... Igen, az ördögök is bukkott angyalok...”

Felejthetetlen emlékem, amikor Németh László temetésére gondolva mondtam Nagy Sándor tanszékvezetőmnek: „Szeretnék elmenni a temetésre. Az óráimat pótlólag megtartom. Az időpontot diákjaimmal megbeszélem.” Ezt válaszolta: „Menj csak!” Lőkös István pedig hozzátette: „Helyettünk is légy ott!”

Németh László 1975. március 3-án, Arany János születésének másnapján hunyt el. Temetésén a Farkasréti sírkertben a hatalmas gyászoló gyülekezetnek tilos volt *Himnusz*t énekelni. A temetése után a főkapunál Czine Mihállyal találkoztam. Megölelt, és ezt mondta: „Ugye, a földből is a *Himnusz* szívárgott?” – „Az Égből is!” – válaszoltam. Ő tudta: lángelmét temettünk. Kegyeletsértés volt a *Himnusz*-éneklés letiltása. A kegyelet jogát az európai keresztény kultúrában Antigónéhoz kötjük. A római jogban minden mást felülírt a kegyelet, az erkölcsi kötelezettség, amelyet a nemzetek feletti, de nem internacionalista kereszténység parancsá tett.

– **A *Himnusz*-éneklés tiltásának következményei...**

– Tanulságos a *Himnusz*-tiltás megszűnése. Az 1978. január 30-án Égbe és halhatatlanságba költözött Nagy Lászlónak, a „*Himnusz* minden időben” költőjének, a február 6-án a Farkasréti temetőben sorra kerülő temetésén, „a dachból csak azért is elénekelt *Himnusz* azt jelentette, hogy csakugyan »mi vagyunk a *Himnusz*...«” (Vasy Géza) A „versben bujdosó” költő búcsúztatásának legdrámaibb pillanatában, amikor a koporsóra zuhogott a föld, a Farkasréti sírkertben katartikus erővel szárnyalt a magasba a – most már két pápa által is magyarul idézett – legszebb nemzeti fohászuk: „Isten, áldd meg a Magyart...”

Illyés Gyula 1983. április 15-én hunyt el. A Farkasréti temetőben 1983. április 22-én helyezték örök nyugalomra. A sírjánál Belon Gellért püspök csodálatos gyászbeszédet mondott. Protokoll-búcsúztatót tartott Köpeczi Béla művelődési miniszter és Illés Endre. Sütő András az írók nevében szépen, székely-emberül búcsúzott...

Bertha Zoltán számol be arról, hogy Illyés temetése miért volt felejthetetlen élmény. Ellenzéki tüntetésszámba ment. Harangzúgással fölérő erővel zengett, demonstrációszerűen áradt a szent korálokra emlékeztető *Himnusz*. A végén olyan hangulatot árasztott a *Himnusz*-éneklés, hogy az állami és pártvezetők – tüntetésszerűen és látványosan – sarkon fordultak, és a vigyázzban álló tömeg sorfala közt, az áhítatot is szándékosan meggyalázva, elindultak, szinte futva siettek kifelé a temetőből...

– **Hogyan került vissza Debrecenbe, és lett egyetemi Alma Materének tanára?**

– Iglói Endre professzor egyszer arról érdeklődött, hogyan érzem magam az egri főiskolán, és arról is, hogy lenne-e kedvem a debreceni Kossuth Egyetem orosz irodalmi tanszékén tanítani? Azt válaszoltam: „Szeretnék itt, Egerben helytállni.” Szerencsére oktondi válaszom belőle nem váltott ki neheztelést. Újabb találkozásunkkor ismét meghívott, hogy debreceni óraadóként hetente egyszer, tartsak irodalomtörténeti szemináriumot, ismerkedjem meg az ottani feladatokkal és a kollégákkal. Akkor is találtam kibújót. De amikor elérkezett az 1978-as év januárja, felajánlotta, hogy február elsejétől át tud venni státuszba. Akkor meg azt közöltem vele: „Áprilisban országos Németh László-diákköri találkozót szervezek az egri főiskolán.” Ezt válaszolta: „Akkor majd szeptembertől”.

Debrecenben a legkedvesebb, Puskitól Jeszenyinig tartó periódust taníthattam. Iglói Endre jóságos főnöknek bizonyult. Tanszéki társaim közt igen jól éreztem magamat. Feladataimat ellátva, továbbra is kutathattam Németh László munkásságát. A róla készített kandidátusi disszertációm 1983. december 8-án védtem meg az Akadémián. Nem az volt a kérdés, hogy lehetek-e kandidátus, hanem, hogy jó-e, ha Németh Lászlóból leszek kandidátus. Részt vehettem a miskolci *Napjaink* szerkesztésében.

Iglói Endrével kapcsolatban még egy példát idézek. 1983-ban a debreceni egyetemen *Németh László és az orosz irodalom* címmel konferenciát szerveztem. Görömbei Andrástól tudtam, hogy 1956-ban Kiss Ferencet a debreceni egyetemről egyenesen a börtönbe vitték a forradalomban betöltött szerepe miatt. A kijáratnál Iglói Endrével találkozott. Tőle búcsúzva, Iglóit „az egyetem eszének és becsületének” nevezte. Azt kérte: „Vigyázz magadra és az egyetemre!” Amikor Kiss Ferencet meghívtam a konferencia elnökének, Iglói megkért, tudassam vele, mikor érkezik a vendég az egyetemhez. Láthattam, hogy eléje sietett, megölelte, és intézetvezetői szobájába kíserte.

Több tanulságos esetem is kapcsolódik Karancsy László professzor úrhoz, aki nekünk az első tanévben Lermontov-versekről tartott szemináriumot. A Когда волнуется желтеющая нива – Kogda volnujetszja zseltyejuscsaja nyiva – „Amikor a sárguló róna hullámszik” kezdetű vers elemzésekor rákérdezett a vers fináléjára: „И в небесах я вижу бога.” „És Istent látom a hetedik mennyekben”. Azt válaszoltam: ez költői érzékeltetése Isten mennyei „színről színre látásának”, „visio beatifica”: Isten örök, boldogító színelátása. Meglepődött, és azt mondta: „Nem hinném, hogy erre gondolt a költő.”

De amikor a lermontovi lélekábrázolás témakörhöz szakdolgozati témavezetőnek kértem fel, Karancsy László elvállalta. Tette ezt akkor, amikor az ateista, materialista, marxista-leninista diktatúrában a lélek létezését is tagadták. Amikor a debreceni egyetemre visszakérültem, hallottam: „Te vagy az első, akinek az idekerülését nem ellenezte.” Végső soron ennek az akkor kezdődő irodalmi stú-

diumnak lett eredménye a *Jeszenyin világa* című könyvem. (Európa Kiadó, 1986. Szerk.: Pór Judit.)

– **Több kötetet is írt Eger és a régió kulturális, irodalmi múltjáról, kortárs irodalmáról.**

– Mindig is egyeztetni igyekeztem kutatási terveimet és lokális vállalásaimat. 1980-ban Egerben kiadtuk a *Hevesi útrahívás* című antológiát, melyben a táj hazához kapcsolódó költők, írók, képzőművészek művei szerepeltek. A kötetbe végül a modern, sőt „disszidens”, szilenciumra ítélt Oravecz Imre és Utassy József, az alig megtúrt „rebellis” is belekerült.

Utak és távlatok tanulmánykötetem (1986) az észak-magyarországi irodalmi örökségről szól. *Tanújelek* (1987) címen publikáltam Németh Lászlóról írt diszsertációm. A *Hevesi és borsodi táj hazájában* című kötetben szereplők közül már mindenki, utoljára Lőkös István is eltávozott az elíziumi mezőkre.

– **Gárdonyi a mítoszteremtő regényíró.**

– Az „*Agyagedénybe zárt Isten-sugár*” című Gárdonyi-émlékkönyv szerzőgárdája az íróra ráhúzott „egyművéség” ellenében egy teljesebb, árnyaltabb, hitelesebb íróportrét mutat fel. Egerben 1552-ben a kétségbeesés és a honszeretet győzött. Dobó és a várvédők diadalát, a magyarság maratoni győzelmét Gárdonyi remekművében, mítoszteremtő érvénnyel örökítette meg. Az egri vári diadal Tinódi által lett Európa-hírűvé, Gárdonyi révén pedig világhírűvé. A diadaláról latin nyelvű művek is születtek. Csabai Gáspár (Gaspar Csabaius) 1554-es *De nobili et fortissimo castro Egeriae* (Az egri nemes és erős várról) című munkája az egyik legkorábbi és legfontosabb forrás; továbbá Zsámboky János (Sambucus) prózai fordítása és Christianus Schesaeus eposza. Latinul örökítették meg a hősi várvédelmet, a várkapitányok (Dobó István, Mekcsey István) és a vitézeik tetteit.

Gárdonyi Egerben sem volt „remete”, főképpen a szó mai értelmében nem. Igazi alkotóműhelyt, szellemi kilátót teremtett. Az *Egri csillagok* írója megszenvedte, de Egerben visszakapta hitét, beteljesítette tehetségét. Rossz házassága „mysterium passionis”, mint Dosztojevszkij szibériai száműzetése, Madách börtön-rabsága, amely nélkül *Az ember tragédiája* talán meg sem született volna. Az Annába reménytelenül szerelmes, „gordonkahangú” Juhász Gyula írta róla: „Elpusztulhat gyönyörű világa, Úr lehet az őszi hervadás, Gondolatok örök lombikjában Örök embert alkotott Madách.”

Gárdonyi vallomása hit és hitetlenség kérdésében tisztázó érvényű: „olyan könyv, amelyet többször is elolvasok, csak egy van: az Újtestamentum. Minden nap olvasok belőle (...): mindig ott van az éjjeli asztalomon. A koporsómban is ez legyen a szívemen!”

– **Bródy Sándor, Kálnoky László, Apor Elemér emlékkönyvei...**

– Bródy Sándor „Születtem Egerben, amire büszke vagyok” című emlékkönyve egri adósságtörlesztés. Az író tizennegyedik gyerekként született családjában. Blau Katalin, a csodálatos lelkületű édesanya, Szatmárnémetiben, a neológ zsidó temetőben nyugszik. Az író apja, Bródy Jakab, az egri érsek gabonaszállítója, Kossuth-párti, 1848/49-ben nemzetőr. Az *egri diákok* írója szárnyaló szívvel tett tanúságot szülővárosa iránti szeretetéről, az egri alma materéről, a Ciszterci Gimnáziumról is, amelynek 1874–1876 között diákja volt.

A Kálnoky-emlékkönyv címe: „Visszazengtem a világ hangjait”. Ha az irodalom létmódja, értelme és célja a jelenre vonatkoztatás, akkor fontos tudni: lakóhelyem, az a hely, ahol élek, milyen értékekben gazdag, kinek és mivel lehet vonzó mások számára is. A sok sérelmet szenvedett, betegséget át- és túlélte Kálnoky sorssá váló élete és művészete tanulságos. Az *Egy városhoz* című versében plasztikus, láttató képekben vall szülő- és felnevelő városáról: „Nem maradhattam ott örök rabodnak, / de hogy eszembe sem jutsz, mégse hidd. / Kockaköveid bennem súlyosodnak, / bennem görbülnek nagy boltíveid.”

Kálnoky egyértelműen válaszolta meg azt a vádat, hogy Gárdonyi Egerben magának való, emberkerülő volt, nem barátkozott az egriekkel. Kálnoky meghívása a Gárdonyi, alias *Gordoványi* Gáspárról elnevezett irodalmi társaságtól érkezett. A fővárosba került és komoly hírre szert tett költőfiát díszelnökké választotta. Az *elnök beiktatása* című költői beszélyének *Szaniszló színeváltozása* című verséből való a perdöntő idézet: „Maga a híres / Gordoványi Gáspár sem volt váraljai születésű. / Életének harmincötödik éve táján telepedett le / az Isten háta mögötti városkában, ahol kertes lakóházat vásárolt / a váralját övező magaslatok egyikén, és ott élte le / hátralévő idejét, mint a 'váraljai remete'. E néven / emlegette ugyanis az utókor, mivel nyugalomra vágyott, / visszavonultan élt, és nem barátkozott senkivel / váralja lakói közül, amit kétségkívül / bölcsen cselekedett.” (Kálnoky László: *Összegyűjtött versei*. Osiris Kiadó, Bp., 2006. 393.)

Kálnokyt a szenvedés misztériuma végigkísérte, felnőttkorát is beárnyékolta. *Északon* című, skandináviai, „unokás” utazását megörökítő versének konklúziója: „Talán jobb lett volna máshol születni... / De élni és meghalni – itt, csak itt!”

Apor Elemér (dr. Kapor Elemér) a testvérmúzsák költője, írója, szerkesztő; évjárát szerint a *Nyugat* harmadik költőnemzedékének egri társa. 1907. március 19-én született Rimaszombatban – Tompa Mihály, Ferenczy István, Blaha Lujza, Győry Dezső szülővárosában – akkor, amikor Egerben közadakozásból szobrot emeltek Dobó Istvánnak és az egri vérvédő hősöknek. Édesapja köztisztviselő volt, igazságszerető „római jellem”. Rövid időre Makóra költöztek, majd véglegesen Egerben telepedtek le. Gyerekkorától, szellemi ébredésétől életének színtere, létét meghatározó „selyemgubó” városa: Eger.

A két világháború közötti egri szellemi, irodalmi és színházi élet jeles képviselője, organizátora volt. (Az egri *Thália Színkör* elnöki tisztét Breznay Imre, a jeles helytörténész töltötte be.) Apor sokszor szerepelt együtt a később Pestre került Egri Máriával, a harmincas évek népszerű filmszínésznőjével, és Pápai Klárával, a színművész Bánffy György édesanyjával, aki Pesten a Nemzeti Színház tagja volt. Abban az időben Egernek csak színháza volt, állandó társulata nem.

A II. világháború után derékba tört újságírói pályafutása, költői-írói fejlődése. A háború elszakította Egertől. A XIV. egri gyalogszázad katonájaként egészen Németországig vonult vissza. Fogságba esett. Onnan kiszabadulva, súlyos lábműtéttel került kórházba. Gyógyulása után népbíróság elé állították, egy évi internálótáborra ítélték a „jobboldali lapszerkesztőt”. Hamisnak bizonyultak az ellene felhozott vádak. (Felrótták neki, hogy a nyilas időkben is ő szerkesztette az *Eger* című újságot, holott akkor már távol Egertől, fogolytáborban volt, de nevét rajta hagyták az impresszumon.) Szabadulása után rendőri felügyelet alá helyezték, írásait nem közölték. (A féltékenység rivális bosszúja okozta a rá mért büntetést.) Az egri várban megalázó körülmények között raboskodott.

Az ötvenes években újra egzisztenciát kellett teremtenie. Apor Elemér Berzsenyi Dániel Vitkovics Mihályhoz intézett episztolájának a szellemében élt: „Rendeltetésünk nem magányos élet S örök komolyság és elmélkedés, hanem barátság és társalkodás.” Illő és igazságos, hogy elismerjük: a Bükkről nála szebben senki sem dalolt.

Apor Balassi áldáskívánságát folytatja: „mint sok fát gyümölcszel, sok jó szerencsével áldjon Isten mezőkre”. Igéző hangon mondott áldást csodálatos múltú, architektúrai szépségű lakóhelyére, Egerre: „Dajkáld völgy eme várost / dombok öleljétek / süsd nap, hold te vigyázd / pattogó csillagok koszorúja / szikrázson árnya fölött. / Legyen boldogság, béke hazája / örökké”.

– **Irodalmi, közéleti tevékenységét több egri díjjal is jutalmazták: a csuvas irodalom népszerűsítéséért a Csuvas Írószövetség Cseh Károly költő, műfordító barátjával együtt „Vaszlej Mitta-díjban” részesítette; az ELTE Pro Universitate kitüntetésben (1997), Eger városa Pro Agria díjban (2006). Kapuváron 2009-ben díszpolgárrá avatták. Elnyerte a Heves Megyei Prima Díj közönségdíját (2009), 2012-ben a Toldy Ferenc-díjat. Mit adtak ezek az elismerésen túl?**

– Ezek az egri díjak mindig jókor érkeztek, mert valóban új és újabb, munkára serkentő lelkiezőt adtak. Köszönet értük. Sajnos, Cseh Károly költő és műfordító barátom kitüntetése elmaradt, pedig Mezőkövesdtől, Miskolctól és Egertől is megérdemelte volna.

– **A sors tanár úrnak két vármegyét, Győr–Moson–Sopront és Hevest, és legalább öt várost, Kapuvárt, Sopront, Győrt, Debrecent és Egert adta élete színteréül.**

– Eger *locus mirabilis*. Lakóhelyem sok és sokféle értékben, szépségben gazdag. De most is az a kérdés, hogyan, miért és mivel lehet vonzó mások számára is ez a mirabilis érseki, megyei központ, egyetemi iskolaváros. Ismereteink szerint Madách Imre egy 1864. szeptember 8-án kelt, Tárkányi Bélához intézett magánlevelében elsőként nevezte Egert „új virágzásnak indult kis Athén”-nak.

Az egri vár a magyarság zarándokhelye, modernkori turisztikai célpont: nemzeti emlékhely. Gárdonyi révén az *Egri csillagok* olyan nemzeti jelképfogalom lett, mint Nándorfehérvár, Mohács, Csíksomlyó...

A várbeli székesegyház egy része védbástyaként is szolgált. Ezer év óta eddig négy egri, püspöki-érseki székesegyház volt a szakralitás központja. Eger történelmi, metafizikai küldetését legszebben literatúránk örököltette meg. Márai Sándor lényeglátó meghatározása: „Ezt a várost nem hatalom és tömeg emelte, hanem ízlés és lélek.”

Az irodalom létmódja, értelme és célja: a jelenre vonatkoztatás. Eger a „magyar álmok városa”. Álom maradt, hogy ez az architektúrai szépségű, csodálatos szellemi tradíciójú város létrehozza Tinódi, Balassi, Vitkovics, Gárdonyi, Bródy, Apor Elemér és más, egri és egri kötődésű írók, költők emlékmúzeumát.

Keller Péter édesanyjától, Gárdonyi Emőkétől tudom: Gárdonyi tisztességes munkával szerzett kis- és nagyházát, nagy kertjét elvették, államosították. Fiát, Gárdonyi Sándort egy eléje tett nyilatkozat aláírására kényszerítették, hogy lemond jogos tulajdonáról. Amikor ezekről és hasonlókról gondolkodom, olyan érzésem van, mint Arany Jánosnak lehetett, amikor ezt írta: „Az az ábránd – elenyészett; / Az a légvár – füstgomoly; / Az a remény, az az érzet, / Az a világ – nincs sehol!” De a remény a legszebb erény. A „Bátrabb igazságokért” küzdő Illyés szerint: „A legnagyobb bátorság a remény.”

– **Milyennek látja Egert?**

– Eger „locus iste”, „ez az a hely”. (Ter 18, 26) Márai szerint Egerben áldás árad: „Itthon vagyunk egy városban és egy kultúrában, mely egészen a miénk. (...) Ezt a várost nem hatalom és tömeg emelte, hanem ízlés és lélek...” Főutcája ma is a Líceum és a székesegyház közötti szakrális térből kiinduló egri főutca a Széchenyi-kultuszt jelölte régen és jelöli ma is. Találkozik ugyan Kossuthtal, a Budáról az egri várba vezető egri hadiútnál. De a Deák Ferenc utcával folytatódik, aztán a Mátyás király utcával visz a főváros és az Alföld felé. Északra pedig a Nagyságos Fejedelem utca mutatja az irányt.

– **Az ELTE-ről, ahol 29 éven át a Tanárképző Karon, majd a Bölcsészkaron tanított, nem idegenvezetőként, hanem „honismereti kísézőként” 21 tanulmányi kirándulást szervezett Egerbe.**

– A Főegyházmegyei Könyvtár nagyszerű vezetői, a tudós Iványi Sándor főkönyvtáros, Antalóczi Lajos könyvtárigazgató, a sok nyelven beszélő Surányi

Imre könyvtáros és munkatársaik mindmáig a II. Ramszesz piramisa közelében feltárt könyvtár bejárata fölé helyezett felirat szellemében képviselik hivatásukat: „A lélek gyógyszerháza”.

Eger a Gárdonyi-kultusz országos szellemi központja lehetne annak a huszonegy Gárdonyi-településnek, ahol az író családjával együtt lakott. Több mint három évtizede nincsen Egerben Gárdonyi Társaság, de Szőlősgyőrökön van. Ott elsőként tették ki az író arcképével díszített táblát a Balatonboglárról bevezető út mellé: „Gárdonyi-település”.

Szőlősgyőrök Gárdonyi édesanyjának, nemes Nagy Teréziának a szülőfaluja, amely Keller Péter kezdeményezésére, a Gárdonyi-kultusz révén bekerült a Somogy Megyei Értéktárba. Az ott hat éven át szervezett Gárdonyi-konferenciák révén Szőlősgyőrök felkerült az országos irodalmi és média-térképre. Gárdonyit elhelyezte Csokonai és Berzsenyi mellé a Somogyi Panteonban.

Devecser a *Fel nagy örömré*, a magyar *Stille Nacht* textusának és dallamának a születési helye. A devecseriek kreatívan követték a szőlősgyőri példát. Évente Gárdonyi-ünnepségeket, *Fel nagy örömré* kórustalálkozót szerveznek, már a Gárdonyi-emlékház berendezésén munkálkodnak...

Ziegler Sándor Mihály, Gárdonyi apja, a káli temetőben kapott nyughelyet. A régi, káli Ziegler-ház helyén új épület áll. Gárdonyi káli kultuszát bizonyítja a róla elnevezett általános iskola is. Az út menti tábla jelzi az odaérkezőnek: „Gárdonyi-település”. A káli sírkert bejáratánál eligazító táblán olvashatjuk: Ziegler Sándorról: 1823-ban született Nemeskéren, Sopron vármegyében. „Kossuth fegyvergyárosa” volt. A kormányt Aradig követte. Egész vagyonát a szabadságharcra áldozta. Utolsónak hagyta el az aradi várat. Elkerülte, hogy ő legyen a 14. aradi vértanú.

Szeretném hinni, hogy Egerben is sor kerülhet egy vendégköszöntő tábla felállítására, talán ezzel vagy hasonló felirattal: „Üdvözljük az *Egri csillagok* városában!”

– **Gárdonyi édesanyjáról kevesebbet tudunk.**

– Köztudott, hogy Gárdonyi rossz házassága válással végződött. De azt már kevesen tudják: az író jogi szempontból is rendezte válását. Széthullt családját összegyűjtötte. Magához vette gyerekeit. Hívására az édesanyja, Ziegler Sándorné Nagy Terézia is Egerbe költözött, és a család megtartó ereje lett. A Hatvani temetőben nyugodott. Hamvait nemrég a Gárdonyi-család a szőlősgyőri sírkertbe, az övéihez vitette. A győri Gárdonyi-sírbolt védeltséget kapott. Nagy Terézia kismemesi származású volt. Orgonálni is tudott, elődei közt papok és tanítók is voltak. Hét gyereket szült. Mind a hetet túlélte, eltemette. Géza fiát utolsónak.

– **Egernek küldetése volt és van.**

– Fontos a tradíció, a vízió, a jövőkép, hogy ez a csodálatos szépségű kisváros a céljait hogyan tudja egységesíteni és a lehetőség szerint megvalósítani. Egy város

attól is híres, hogy kik látogattak ide, kik mondtak, írtak, daloltak róla szép, találó gondolatokat.

Balassi korokon átragyogó üzenete mindmáig a magyar küldetéstudat költői definíciója, Emlékezetünkben és a szívünkben is él: „Óh, én édes hazám, te jó Magyarország, / Ki keresztyénségnek viseled paizsát, / Viselsz pogány vérrrel festett éles szablyát, / Vitézlő oskola, immár Isten hozzád!” Hitben és magyarságban megfogytoktunk... Pedig Egerben bőven van miből merítenünk. Tinódinak, Balassinak, Rákóczinak, Petőfinek, Deáknak szobra áll Egerben. Kossuth Lajos 1848-as egri beszédére emlékeztető emléktábla az egri Érseki Palota délkeleti sarkán található. A szabadságharc idején, 1848. november 13-án Egerben, Kossuth toborzótjának egyik állomásán elhangzott szónoklatnak állít emléket: „Itt nem hirdetni, itt csak tanulni lehet a hazafiságot.”

Széchenyi a cselekvő patriotizmus példaképe, 1846-ban, az Akadémián elmondott beszédében ragyogó példát adott: „A hazaszeretet azon szent láng, melyért, bármily gyermeki érzelmenek gúnyolják is azt a világ hidegen számító cosmo-politái, nincs mit pirulnunk, mert a legtöbb magasztos cselekedet mégis innen vette, innen veszi, és innen fogja venni a Földön eredetét.” Jó lenne emléktáblával tudatosítani, hogy Széchenyi 1845. szeptember 28-án Egerbe látogatott.

Tárkányi Béla összefoglalóan ír a „legnagyobb magyar” egri látogatásáról: „Egy pár órai mulatása alatt megnézte Eger nevezetességeit, a templomot, a várat és a lyceumot. Beszéli, hogy a templomban keresztet vetett magára s térdet hajtott, mire magam is hallottam a megjegyzést, hogy azt talán politikából tette...; hát a nagy ember vallási meggyőződését sem jelentheti ki, hogy ne gyanúsíthassák! A lyceumban különösen a könyvtár ragadá meg figyelmét. Soha nem hittem – úgymond, hogy hazám egyik provinciális városában ily szépen rendezett kincset találjak. Ezenkívül a könyvtár boltozatára festett krackeri frescót csudálta, miben Kazinczy Ferenc is elragadtatással gyönyörködött. Széchenyi most először volt Egerben s jelenléte az egész város miveltjebbjeit átrezzenté és miután elment ki őt hírből vagy műveiből ismeri, szívből sajnálta, hogy nem láthatta a most élő legnagyobb magyar hazafit.” Széchenyi egyik levelét az Egri Főegyházmegyei Könyvtár őrzi.

A Széchenyi-kultusz lényege: a szellemi-lelki emlékezetközösség, amely erősíti a megtartó, közös lokális kultúrát. A századokat átívelő történelmi tudat az *emlékezet-kultúra* szerves része. A lokális és egyetemes szellemi-lelki kapcsolatteremtés: lelki hídépítés, a jelenben teremt lélekerősítő kapcsolatot a múlttal, erőt ad a jelenkornak, jövőhitet egyénnek és közösségnek. Célja. lelki-szellemi egyesítése a különböző nézetű, hitű és pártállású közösség tagjait, erősíti az összetartozást, a nemzeti identitást.

Széchenyi öndefiníciója: „Én nem a tagadás, hanem a teremtés embere vagyok.” Szellemi hagyatéka és utóélete kulturális, politikai kultuszunk része nem a mi érdemünk, hanem az elődöké. A jelenkor egri polgárainak megtisztelő kötelessége,

hogy ebből a csodálatos hagyatékból az egri vonatkozások tudatosítása, élő-eleven örökséggé tétele.

– **Tanár úr szerkesztett Miskolcon, Tatabányán, Érden, Egerben... Jó ügyekben sokat, sok helyen munkálkodott.**

– Egy évtizeden át a miskolci *Napjaink*, aztán a tatabányai *Új Forrás*, majd pedig a hatvani *Délsziget*, később pedig az *Új Hevesi Napló* és az *Új Hegyvidék* szerkesztésében vettem részt. A *Duna-Part*-nál Büki Attila költő-főszerkesztővel együtt tevékenykedtem. A Tokaji Írótábor, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, a Szláv Történeti és Filológiai Társaság munkájából is kivettem a részemet... Fertálymesterként, borlovagként, a Százak Tanácsa tagjaként jó ügyekben, „ahogy lehet”-módon, most is tevékenykedem.

– **Hogyan látja, mi változott az idők folyamán Egerben, az iskolavárosban?**

– Madách egy 1864. szeptember 8-án kelt, Tárkányi Bélához intézett magánlevelében elsőként nevezte Egert „új virágzásnak indult kis Athén”-nek. Márai Sándor Kozma György kutatása szerint bizonyíthatóan legkevesebb hat alkalommal járt Egerben. Márai fogalmazta meg Egerről az egyik legszebb elismerést, indokolva azt is, hogy miért szeretett ide jönni, itt tartózkodni. Ideérkezve azt érezte: ez „a város nem úgy város, mint Budapest vagy Berlin, hanem igazibban; úgy város, mint Chartres, Késmárk vagy Nürnberg.”

Márai Chartres-hoz és Dijonhoz hasonlította Eger szépségét. Úgy érezte, Eger olyan város, hogy ide nemcsak megérkezni, hanem „hazatérni is lehet”. Állítása mellett meggyőzően érvel és indokol: „Itthon vagyunk egy városban és egy kultúrában, mely egészen a miénk. Ezt az érzést Eger erősebben adja, mint más magyar városok (...) Ezt a várost nem hatalom és tömeg emelte, hanem ízlés és lélek tartja össze.”

Apor Elemér az egri felsőoktatás eredetének, kvázi az *universitas* álmának első nyomát, Ludányi Tamás egri püspök munkásságában találta és jelölte meg. Fraknói Vilmos fedezte fel a bécsi egyetem bölcsészeti karának jegyzőkönyvében, hogy 1421-ben Ludányi püspök az egyetem tanácsához intézett levelében azt kérte, küldjenek neki két tanárt, akik közül az egyik a bölcsészettudomány mestere, a másik pedig jogtudor legyen. Levelében arról is biztosította a rektort, hogy azoknak illendő ellátásáról gondoskodni fog.

– **53 év óta Eger lakója, köztisztelőben álló polgára. Milyen változásokat vett észre a város életében?**

– 1973-ban még olyan várost ismertem meg, amelyikben még sokan voltak, akik komolyan vették, hitelesen képviselték az *Isten áldja a tisztességes ipart* eszményt. A hetvenes évek végén és a nyolcvanas években örömmel láttam, hogy Eger lakossága nemcsak a templomokat töltötte meg, hanem kirajzott és gondosan megművelte a városkörnyéki földeket, szőlőket, gyümölcsösöket is. A Braun-völgyben

részesen lehettem ennek az anyaföldhöz visszatérő, értékteremtő, szemet gyönyörködtető kirajzásnak. Sajnos, azóta sokan eltávoztak, két ifjú nemzedékből is hiányoznak ebből a gyönyörű kisvárosból. Velük távozott az erő is...

– **1990-től az egri teológián, majd az egri főiskolán, később pedig az EKKE Filozófiai Tanszékén is tartott *ars sacra*-stúdiumot.**

– Mikolai Vince akkori szemináriumi rektor a lakásunkon meglátogatott és felkért erre a megtisztelő feladatra. A „docendo discimus” – „tanítva tanulunk” jegyében tanítottam. Egészen kiváló tehetségű teológusokkal találkoztam. Ebből jött létre az *ars sacra* megnevezést magyarosító *Szent művészet I–II. Tanulmányok költészetünk szakrális vonulatából* két kötete 1994-ben és 2000-ben.

A Magyar Katolikus Rádióban, alapítását követően hosszú éveken át, Nagy Gáspár felkérésére *ars sacra/literatura sacra* előadássorozatot tartottam. Hegedűs Lóránt püspök úr felkérésére 1996-tól Németh László életművéről szemesztereket, speciális kollégiumot vezettem a Károli Gáspár Református Egyetemen. A népi írókról, a magyar irodalom szakrális-spirituális vonulatáról az ELTE BTK-n is gyakran hirdettem szemesztereket.

Öröm, ahogyan templomaink Egerben is megszépülnek, a város szakrális központja, a bazilika kívül-belül, környezetével együtt nagyszerűen megújult. De szomorú látni, hogy ennek ellenére templomaink ürülnek és némulnak. Az országos *Ars Sacra*-rendezvények, fesztiválok alkalmat adnak arra, hogy minden érdeklődőt meghívjunk. Az *Ars Sacra Alapítvány* nagyszerű kezdeményezés, és láthatóan életképes is. Öröm, hogy számos helyen, Kapuváron, Fertődön, Győrben, Esztergomban is részesen, előadója lehettem ennek a sokrétű, sikeres összefogásnak. Prokopp Mária és Dragonits Mária által szervezett esztergomi konferencia előadásaiból született „*A Magyar Sion-gondolat építészeti megvalósítása a reformkor kezdetén*” című, remek kivitelű tanulmánykötet. Ez a könyv bizonyosság arra, hogy a magyar reformkor, a „Haza és haladás” társadalmi, politikai, jogi stb. megújulása mélységes hitből született.

A magyar reformkor előkészítésében, a megújulásban részt vállaltak egyházaink is. Prokopp Mária bizonyítja, hogy Rudnay Sándor primás érsekként, 1819-től 1824-ig, mindössze öt év alatt elérte, hogy az esztergomi Várhegyről eltávozzon az osztrák katonaság, Nagyszombatból Budára kerüljön az egyetem, hogy épüljön a Magyar Sion álma: az esztergomi bazilika.

– **Egész pályáját végigkísérte a hivatása iránti hűség és szeretet.**

– A pártállami, ateista-materialista időszakban árgus szemek figyeltek. Azóta azt érzem, hogy az ifjúság nevelése terén sok hiányosságot, minket terhelő deficitet halmoztunk fel. Ma is nehéz választ adni Mécs László kérdésére: „Ki a betyár? Ki a szent? / Magyarhonban ki a szent? / Ha a mérték tönkrement, / Senki, semmi meg nem ment!

Az *ars sacra*-stúdiumokat mindig örömteli felkészüléssel, a *tanítva tanulás* módszerével igyekeztem megtartani... Bencés tanárain, példaképeim szellemiségét próbáltam képviselni... Fontos volt számomra a Jézus-eszmény és a Mária-tisztelet... Számomra esztétikai *sine qua non* mérce: „Ami szép, az nehéz...” (Chalepa ta cala).

Azok közé az egri tanárok közé tartozom, akik hivatásuk révén, tanúságtevő tantárgykörben, az oktatásügyben munkálkodhattak. A 90-es években, az egri szemináriumban, évfolyamonként, az *ars sacra*-stúdiumokon 10-15 novícius ült előttem. A hat évfolyam létszáma 70-80 főt számlált. Azóta missziós ország lettünk. A papi és szerzetesi hivatások csökkenésére magyarázatokat lehet kreálni, de megoldást is jó kenne találni. Kétséges állítás: „Mindig annyi pap volt, van és lesz, amennyire szükség van és lesz.” A remény a legszebb erő. Illyés szerint „A legnagyobb bátorság a remény.” Barsi Balázs azt hirdeti: „Az igazi keresztények ideje jött el...” Az imádság, a szeretet örök értékelméletével szembesít bennünket: „Mert nem az élmény az érték, hanem a szeretet, nem az értelmi ismeret, nem a jámborság a legfőbb kincs, hanem a szeretet, a másik ember mindenestül való vállalása. ...Igenis a misztériumból, az imából kell élni...”

– **Jelmondata: „Semper paratus doceri” – „Mindig készen lenni, hogy másoktól tanuljunk.”**

– Sorsajándék, hogy a tanulás és tanítás lehetősége megadatott. Máig élni segítő örömöm, vigaszom. Sokat tanultam íróktól, költőktől, de különösen II. János Pál és XVI. Benedek pápa kérdéseimre választ adó tanításaiból, valamint Jáki Szaniszló és Barsi Balázs könyveiből is. Németh László-kutatóként sok mindent tudtam kamatoztatni irodalomszerető, tudós orvosoktól, Czeizel Endre, Kiss László, Matos Lajos, Mózsai Szabolcs, Sipka Sándor, Szállási Árpád, Vértés László, Vekerdi László könyveiből, irodalmi patográfiáiból is. Németh „hipertóniás epistoláinak” is tanulsága: „Az emberi agy nem bír el mindent, s olyan feltételeket kell teremteni neki, amelyek közt nem betegszik meg.”

Pilinszky szerint a XX. század szenvedéstörténete tanított meg bennünket. Iszonyúan átvérezte a történelem szövetét, hogy az emberi sors koordináta-rendszerében a *cogito* mellett jobban figyelniünk kell a *doleo* jelentőségére. Ma már többet tudunk Kölcsey, Berzsenyi betegségeiről, Arany epeköveiről, Tompa szívbetegségről, Ady vérvirágos betegségről, Babits gégerák miatti elnémulásairól, Kosztolányi ínyrák okozta szájszébéről, Tóth Árpád végzetes tüdővészéről, Csáth szenvedélybetegségről, Karinthy szörnyű agydaganatáról. Németh a „hipertóniája” ellenszereként önmagán kísérletezett ki életreceptet, amellyel 1969-ig meghosszabbította életének munkaképes időszakát.”

– **Mire tanították a kilencvenes évek? És az új évezred elmúlt negyedszázada?**

– Arra, hogy mennyire veszedelmes lehet az egoizmus, kártékony az irigység, iszonyatos az aranyborjú imádata, az egekbe emelt Ego: az ateistenülő egoizmus. A kiválóság irigységet válthat ki. Az irigység rossz tanácsadó, gyűlölködéssé torzulhat, hazugságba válthat, amely mindent megront. Keserű tapasztalatok mutatják, hol tartunk a Szentírás, a keresztény vallás ismeretében – az állítólag „veszedelmesen keresztény Magyarországon”.

– **Borlovag, de majdnem bornemissza. Igaz, szeret koccintani, tósztot mondani.**

– Nem vagyok absztinens. Egy-két pohár borral derűs-vidám órákat el tudok tölteni. Kedves pohárköszöntőm több is van. Például: „Szent János áldása szálljon erre a házra, a benne lakókat indítsa vígságra...” Szeretem Gárdonyi leleményes bordicsérő meghatározását: „A borban öröm, barátság, dal és boldogság van.” Éppen ezért: „Örömd legyen sok, bánatod semmi, segítsen a bor boldognak lenni!”

Kölcsey *Bordala* önmagáért beszél: „Igyunk derűre, Igyunk borúra, Ugy is hol kedvre, Ugy is hol búra Fordúl az élet. Kedved a jó bor Jobban éleszti, Búdat a jó bor Messze széleszti, S elmúlat véled.” Vörösmartytól a kedvencem: „Húzd rá cigány, megittad az árát, Ne lógasd a lábadat hiába; Mit ér a gond kenyéren és vizen, Tölts hozzá bort a rideg kupába. (...) Szív és pohár tele búval, borral, Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.”

Szent János-áldáskor szívesen citálok az „*öröm borát*”: „Lesz még egyszer ünnep a világon, Majd ha elfárad a vész haragja, S a viszály elvérzik a csatákon (...) Szűd teljék meg az öröm borával, Húzd, s ne gondolj a világ gondjával.” Igyuk meg a Szent János áldást! Ürítsük Szent János poharát, emeljük, fogyasszuk el Szent János tiszteletére.

– **Milyen irodalmi, borral kapcsolatos egri tanulságra hívná fel a figyelmet?**

– A régi egriek képesek voltak mulasztásaikat felismerni, tévedésüket bevallani, jóvá tenni, sőt önmaguk javára fordítani is. Vörösmarty *Eger* című kiseposza a magyar irodalom utolsó klasszikus hősi éneke, hattýúdala. 1827-ben kezdte el írni, és akkor fejezte be, amikor az egri vári diadal 275. évfordulóját ünnepelték. A múltat idézve a jövőért gondolkodik. Történelmi dicsőség, erkölcsi felelősség hatja át szemléletét: „Díszesen áll Eger a termékeny völgybe kitéve, / S mintha leélt idejét álmodná vissza, megaggott / Várkoszorúzta fejét kisdéd dombhátra lehajtja: / Bús-mormolva fut a testvérhabú csermely előtte / (...) Fenn pedig a haza bánatját hordozva szívében / Áll harci Dobó.”

Vörösmarty 1829-ben látogatott Egerbe. 1830-as keltezésű *Egri bor* című epigrammája is főhajtás Dobó és az egri vitézek emléke előtt: „Ittanak a hősök s egyik így pendíte: „Török vér!” / 'Hagyj folyjon' mondá hévvel az egri Dobó. / S folyt az azóta határ nélkül; s a barna pogány vér / S lelke Dobónak forr lángboraidban, Eger.”

A *Szózat* költője azért marasztalta el az ország leghíresebb bortermő vidékeit: Egert, Ménest, Somlót és Tokajt, mert nem kapott tőlük megérdemelt tiszteletdíjat. Egert főbenjáró bűnnel, hálátlansággal vádolja: „Mondják: Egernél híres bor terem. / Verembe szűrik tán? Nem ismerem. / Megénekeltem harcait, borát, / S mind e napig nem láttam áldomást. / Csapláros, méregkeverő! / Ne pislogj, egrit adj elő. / Cudar biz ez, de ám igyunk, / Hiszen magyar költők vagyunk.”

Eger magisztrátusa egy ideig figyelemre sem méltatta az egri diadalt megéneklő költő hőskölteményét. De amikor az egriek észbe kaptak, finom egri borban küldték el a tiszteletdíjat. A *Honderű* az 1844. augusztus 24-i számában: joggal panaszkodott, hogy Vörösmarty megénekelte harcait és győzelmét Egernek, de borát csak névről ismeri. Az óhaj: „A derék egriek néhány akót a legjobb egriből küldének ajándécul ama költőnknek, kinek lelkében a nektárok legédesebbike fakad – a poesis. Éljen a költő! Éljenek az egriek!”

Joó János, jeles egri tanár és neves bortermelő ajándéka volt az a három akós, borral teli hordó, amelyhez Tárkányi Béla *Válasz Vörösmartynak* című versét csatolták kísérről: „hős Eger borát / Megénekelted, s még nem kostolád. / Hogy hát lemossuk ezt az ős vétket, / Engesztelésül bort küldünk tenéked. / Egerben termék a legjobb tető... / Hogy míg bennünket isten földje csak hord, / A hont szeressük, mint az egri óbort.”

Sárosi Gyula, az egri példán felbuzdulva *Vörösmartyhoz* című versében „aradi tisztelői” nevében fordult a költőhöz. A *Honderű* október 12-i számában dicsőíti a költőt és elismerően szól az egri hazafiak gesztusáról is. Vörösmarty a *Jó bor* című verssel, költőhöz illően köszönte meg az iránta való, országos méreteket öltő szeretet gesztusait. A versnyitány és a -zárás az egri bordicséret reprezentációja: „Kit illet e pohár, / Mely kézzől kézre jár? / A hős Egert, Hevesnek fiait. / Te vagy Heves, kit felköszöntök itt. / Boldog vidék! (...) Kerüljön egyszer már a sor: Magyar hon! És tiszta bor!”

1978 tavaszán, Nagy Sándor tanszékvezető hozzájárulásával, az egri főiskolától, Németh László-diákkörömtől, diákjaimtól egy líceumi Németh László-konferencián búcsúztam. Jelen volt Németh Lászlóné Ella néni is. Czine Mihály remek előadást tartott. Nagy volt az érdeklődés „a városból” is. (Az egyik informátorom pontos jelentést írt a rendezvényről, olyan értékelést adott, amelyért nekrológban is pirulnom illene.)

– **A XXI. század negyedén túl milyennek látná szívesen a magyar iskolát?**

– Most is a „Minden fej Isten kápolnája. De a Széchenyié székesegyház” példán lelkesülök. *Kiművelt emberfőkről*, a Németh László-i *minőség forradalmáról* és a „Szerettem az igazságot, gyűlöltem a méltatlanságot...” eszményéről álmodozom, oktatás- és család-centrikus társadalom szellemében emelkedő magyar nemzetről. A fiatalokban minden gond ellenére bízom. A Jóisten a bizonyosság, a fia-

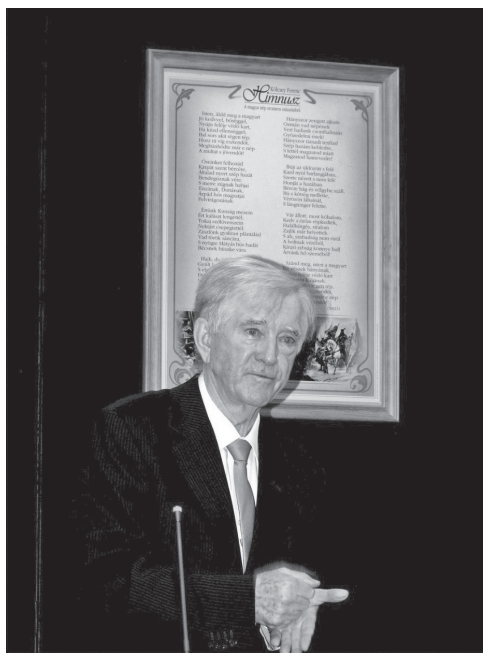
talság a reménység. A hajdani, mindig visszatérő peregrinusokhoz, vándorlegényekhez hasonlóan, vámmentesen, tudással telt kaptárral, mestermunkával tértek haza. A fiatalok számára sok-sok hazai és külföldi tanulmányi lehetőséget kell biztosítani. A külföldre távozottakat a „téged hív, hazahív, hazavár” jegyében, a lehető legjobb feltételekkel kell visszafogadni.

– Mit szeretne még elérni az életben?

Soprontól Debrecenig belaktam ezt a Trianonban szív-alakúra körülmetélt kis országot. Élek megbékélten, a magam kenyerén. Hálás szívvel mondhatom: válltáskává lett summástarisznyámból sosem fogyott ki a *hamuban sült pogácsa*. Könyvtárszobám egy képzeletbeli „*Hortus conclusus*”: a végkövetkeztetések színhelye. A 97. évében eltávozott, sokáig magabíró édesapám példáján láttam: a szép öregkor külön kegyelmi ajándék. Szeméből kiperdült az örömkönnny, amikor meglátta 10. dédunokáját: a három lány után született Gergő András unokánkat... (Jáki Teodóz atya mondta: „A negyedik miért ne lehetne fiú?” Már az Égben volt, amikor fiúunokánk született. Hiszem, hogy odafönt kiimádkozta.)

Mit szeretnék? – Az „álmok városában” ébren is tovább álmodom. De jó lenne, ha Egernek lenne a megyeszékhelyhez méltó koncert- és kiállítóterme! Ha az itt születettek és az ide költözöttek átéreznék, hogy milyen csodálatos Egerben élni, lakni. Ha komolyan vennék, hogy ez a kiváltságos léthelyzet többre kötelez minden itt-lakót a közjó iránt.

A jó Isten kegyelméből, és életmentő és gyógyító egri orvosok jóvoltából, feleségemmel együtt megértem az emberi élet kései arany őszét. Megadatott, amit kértem: „Munkás, vidám öregséget, Hol, mit kezdtem, abban véget...” A „Nem keresnél, ha meg nem találtál volna” hitével, Sík Sándorral fohászkodom: „Jaj, csak akkor el ne késsen / Hozzád csukló szívverésem, / Én Istenem, / Csak az ament el ne vétsem.”

A felvétel Kapuváron készült 2026. január 22-én, a Himnusz születésnapján

Képek a 2026. február 21-én, Cs. Varga István 80. születésnapja alkalmából az egri Városházán megrendezett ünnepségről

Vágnér Ákos, Eger polgármestere köszönti Cs. Varga Istvánt és feleségét

Cs. Varga István

(Forrás: Dodó Ferenc / szon.hu)

*dr. Pajtókné dr. Tari Ilona, az EKKE
rektora köszöntőt mond*

dr. Pajtók Gábor köszöntője

Cs. Varga István és Homa János

Keller Péter

Bíró László emeritus tábori püspök videóüzenetben köszönti a jubiláns Cs. Varga Istvánt

Kelemen Erzsébet

Cs. Varga István és Dombóvári János

Bertha Zoltán

Az Egri Bikavér Borlovagrend nevében Mikuska Péter, dr. Kis-Tóth Lajos, dr. Lőrincz György köszönti az ünnepeltet

Foltán László, a Százak Tanácsának ügyvezető elnöke köszönti Cs. Varga Istvánt

Az ünnepség résztvevői. Első ülő sor: Széplaki György, Varga Krisztina, Varga Gerő András, Varga Emma Dorka, Varga Luca Sára

Cs. Varga István és Bodó Boglárka Rita

Cs. Varga István és Árvai Zoltán

P. Barsi Balázs OFM

Az ember érintkezik az Örökkévalóval...

Cs. Varga István osztálytársam volt a győri bencés Gimnáziumban (1960–1964). Mindketten földműves szülők gyermekeként, hívő katolikus családból érkezünk a család után egy „idegen” világba. Ez az „idegen” világ befogadott minket. Testvérek lettünk Krisztusban. Ez nem prédikációs fordulat!

Pista sokkal mélyebben és több alkalommal megfogalmazta, leírta mindazt, amit én is átéltem a négy év alatt.

Találkoztunk a Katolikus Egyház kétezer éves hihetetlen gazdagságával, amely magába foglalta mindazt, amit csak lehetett a görög filozófiából, a római jogból, az ősi pogány istenkereső kultúrák szimbólumaiból és ÁTLÉNYEGÍTETTE.

Egy még mélyebb antropológiai szempontból a legelső kezdet is összehangolt minket. Isten Ádámot a kertbe helyezte, hogy őrizzé és művelje. Isten – a földből alkotott. (Ádám és a Föld...) A paraszti lét, amelyet átjárt a Krisztusba vetett hit, közös gyökereink voltak és maradtak. Mivel Isten a képére teremtetten az embert, az ő képmása pedig Krisztus (a megtestesült, emberré lett Fiúisten), azért az Ige megtestesülése tartja össze az univerzumot. A Megtestesült Igében, Jézus Krisztusban áll fönn, létezik minden.

Egy hatalmas egység, egy végtelenül tág és mégis intim családi burokokban találunk magunkat anélkül, hogy ezt akkor meg tudtuk volna fogalmazni.

Amit Pista, mint szellemi kincset átadott a magyar egyháznak és minden magyarnak az *Ars Sacra* kötetében és Nemzeti Himnuszunk mélységeket érintő kutatásaiban, de minden írásában, előadásában is, az valamiképpen közös örökségünk kibontakozása benne és műveiben.

Írásaival olyan rétegében mozog az emberi jelenségnek, amely egyszerre múlt, jelen és jövő. Hogyan lehetséges ez, hiszen ez az idő három szakasza? Úgy lehetséges, hogy az ember érintkezik az Örökkévalóval, az emberben benne van (ha hisz és megkeresztelkedik), az emberben benne lehet (ha keresi a végső igazságot) Isten, a háromszemélyű, tehát szeretni képes Isten élete.

Így Ő az igazi múltunk, Ő a jelenünk és Ő a jövőnk. Nyolcvanadik születésnapodon azt kérem Számodra és Szeretteid számára, hogy éljen Benned/Bennetek elevenen, az, aki az alfa és az Ómega, a kezdet (inkább kezdet nélküli kezdő) és a vég (pontosabban mindenek beteljesítője) Jézus Krisztus, és megtapasztaljátok – még életetek nehéz perceiben is – azt a békességet, mely minden értelmet meghalad! (ld. Fil 4, 7)

A régi nevemen, ahogy hívtatok: „páter”

P. Barsi Balázs OFM.

Bíró László

Ajánlás

Néhány héttel ezelőtt baráti családokkal eljutottunk Nursiába, a mai Norciába, Szent Benedek szülővárosába. Autókkal mentünk, a város középkori sikátorain át, a főtérre. Bazilikák, templomok ékesítik a várost. Nagy meglepetésünkre még ott vannak a templomok mögött földrengés okozta romjai állványok között, visszabontva a falak, a kövek kategorizálva álltak tömbökben. Egyetlen templomot sem tudtunk megnézni, mindegyik állványokkal körülvéve, újjáépítés alatt. Az olasz állam most jutott oda, hogy a földrengés pusztító nyomait helyrehozza. Hazajöve bennem szimbólummá vált a város. A főtéren ott magaslik Szent Benedek atyánk fehér márványszobra tiszteletet parancsolóan, épen. Körülötte a főtér templomai, házai romokban, mintha a mai Európát látnám.

Benedek szelleme a népvándorlás, a barbárok Európába történő betörésének idején újjáépítette Európát. Életét egyetlen jelszó irányította, „Quaerere Deum”, keresd az Istent: és az Istenkereséshez egyetlen útikalauza volt, a Szentírás. A szerzetesközösségek, hogy helyesen értsék a Szentírást, megalkották a nyelvtan, a nyelvészet különböző tudományait, s hogy énekelve tudják imádkozni a zsoltárokat, kialakult a vokális éneklés kultúrája, ami aztán továbbfejlődött polifóniává, instrumentális muzsikává. A közösség igénye megteremtette a képzőművészet alapjait, ezen elv mentén: „Isten tisztelet elé semmit ne tegyél”. Hogy a közösségek elérhetőek legyenek, megszülettek a monostorok, melyek megőrizték a hellén kultúrát, a stabilitás loci elvét követve – így született meg Európa.

A város főterén Benedek szobra teljesen épségben fehérlik, kiemelkedik a romok közül. Mi, bencés diákok úgy tekintünk volt alma matereinkre, mint ahogy kimagaslik Szent Benedek alakja a földrengés sújtotta város főterén. Európa szétesőben, romokban, mert azok az egyszerű elvek, amelyeket Benedek megfogalmazott küzdelmes ifjúsága, remetesége alatt, feledésbe merültek, a különböző ideológiák újra- meg újra megtámadták, és Európa ezért van szétesőben.

Bencés diákként úgy tekintünk a tanárainkra, mint sziklatömbökre. Sokan diáktársaink közül is kimagaslanak állami és társadalmi felelősségvállalásukkal, de csendes jelenlétükkel is. Diáktársunk, Cs. Varga István irodalomtörténész írásai-ban az Isten, Haza, Család eszményét fogalmazza meg különböző esszéiben, vagy rövid tanulmánygyűjteményben emléket állítva néhány kiemelkedő tanárunknak, diáktársunknak. Rengeteg tanárunk és diáktársunk van még, akik életük folyamán hősies helytállással hordozták, hordozzák azokat az elveket, amelyeket Szent Benedektől örökölték és őriztek szívükben, ajkukban, cselekedeteikben. Amikor

olvastam ezeket a karcolatokat – műfajilag nehezen tudnám besorolni –, akkor eszembe jutnak az említésre nem került tanáraink, diáktársaink.

Hadd emlékezzem tanáraink közül néhányra. Elöttem áll Kelemen Atanáz atya, a történelemtanárunk, akitől 1966-ban először hallottam a hazaszeretetről. Akkor internacionalizmust hirdettek. Atanáz atya, Széchenyiről tanítva könnyezve beszélt (szó szerint emlékszem szavaira): „Fiúk, fiúk, a hazaszeretet!” Elém magasodnak Cziráki László irodalomtanárnak a magyar órái, ahogyan diktálta nekünk Madách *Az ember tragédiájának* igazi üzenetét, persze, meg kellett tanulnunk a hivatalosat is az érettségire készülve. Mayer Farkas osztályfőnökünk, aki higgadt bölcsességgel jelen volt közöttünk, s ha az osztályfőnöki órára nem tudott készülni, akkor behozta Tömörkény novelláit, annak ízes magyarságát, aminek ő maga is mintegy példaképe volt. Minden nap jelen volt közöttünk reggelenként negyedórát. Panaszkodtunk, hogy kozmás volt a kávé, megvigasztalt bennünket: „Atyafi, kozmás itt még a tea is”, és ment a következő diáktárshoz. Jelen volt közöttünk. Ennyi volt az ő pedagógiája.

Eszembe jut László Keresztély atya, aki, ha valakit csaláson kapott, nem szégyenítette meg a fiút, csak egy taslit adott, hozzátéve: „est modus is rebus”, ugyanakkor rengeteg népi bölcsességet idézett a nagymamájától, úgy hírllett közöttünk, ő volt Pápateszér nagy mesélője.

Csak egyet ezekből a bölcsességekből: „Gyermek, jegyezd meg, hülye van gyermekben, hülye van felnőttben.”

Ott áll előttem Kemény Dózsa atya apró termetével, aki a művészettörténet órákon a szépséget próbálta megszerettetni velünk. Vályi Hugó atya, a matematikus és népszerű lelkipásztor, aki érettségi alatt elmondta pedagógusi elvét: „Fiúk, nekem az volt az elvem, hogy négy évig szidjatok és ötvenig dicsérjetelek.” Meg is kapta ezt tőlünk. Jáki Teodóz atya, akiről Cs. Varga István ír, annakidején cipelte a magnót, felkészített a hangversenyekre. A Tátrai Vonósnegyes állandó vendége volt a dísztermünknek, s a botfűlűeknek is próbált valamit megsejtenni az instrumentális zene szépségéből.

Nagy tisztelettel emlékezem vissza első osztályfőnökünkre, Csóka Gáspár atyára, aki annakidején „álláshalmozó” volt. Nappalin végezte az egyetemi tanulmányok záró évfolyamát, osztályfőnökünk volt, prefektus volt és ugyanakkor történelemtanárunk. Ilyen terhelés mellett élt egy fiatalember; azt hiszem, ő is hitte és mindnyájan, hogy „teher alatt nő a pálma.” Szeretettel kell megemlékeznünk Danczi Villebald atyáról, aki Hollenda Barnabást követte az igazgatói székben. Csendes, halk szavú ember volt. Utólag tudtuk meg, hogy a szlavisztikának kiváló ismerője volt, az északi szláv és a déli szláv nyelveket is tanulmányozta, és így lett orosz tanár a gimnáziumban. Szeretnék megemlékezni Lövey Félix atyáról, aki prefektusunk volt. Csizmadia Gerő és Bognár Lambert atya együttesében mind-

egyik karakter volt. Gerő bácsi a határozott következetességével, ha beszéltünk az ebédre induló sorban, közénk vágta a szemetes kosarat, Lambert atya a nagy angolos műveltségével, Félix atya pedig, aki idén ünnepelte 90. születésnapját, a maga atyai szeretetével paskolgotott bennünket, jártunk hozzá matekkorrepetálásra, és nála végeztük

el vasárnap reggelenként a szentgyónásunkat sorban állva, sokszor a sorban cipőt pucolva, de igazi atyai szeretettel mindig nyitva volt A város főterén Benedek szobra teljesen épségben fehérlik, kiemelkedik a romok közül. Mi, bencés diákok úgy tekintünk volt alma matereinkre, mint ahogy kimagaslik Szent Benedek alakja a földrengés sújtotta város főterén. Európa szétesőben, romokban, mert azok az egyszerű elvek, amelyeket Benedek megfogalmazott küzdelmes ifjúsága, remetesége alatt, feledésbe merültek, a különböző ideológiák újra- meg újra megtámadták, és Európa ezért van szétesőben. Bencés diákként úgy tekintünk a tanárainkra, mint sziklatömbökre. Sokan diáktársaink közül is kimagaslanak állami és társadalmi felelősségvállalásukkal, de csendes jelenlétükkel is.

Diáktársunk, Cs. Varga István irodalomtörténész íásaiban az Isten, Haza, Család eszményét fogalmazza meg különböző esszéiben, vagy rövid tanulmánygyűjteményben emléket állítva néhány kiemelkedő tanárunknak, diáktársunknak. Rengeteg tanárunk és diáktársunk van még, akik életük folyamán hősiek helytállással hordozták, hordozzák azokat az elveket, amelyeket Szent Benedektől örökölték és őriztek szívükben, ajkukban, cselekedeteikben. Amikor olvastam ezeket a karcolatokat – műfajilag nehezen tudnám besorolni –, akkor eszembe jutnak az említésre nem került tanáraink, diáktársaink.

Hadd emlékezzem tanáraink közül néhányra. Előttem áll Kelemen Atanáz atya, a történelemtanárunk, akitől 1966-ban először hallottam a hazaszeretetről. Akkor internacionalizmust hirdettek. Atanáz atya, Széchenyiről tanítva könnyezve beszélt (szó szerint emlékszem szavaira): „Fiúk, fiúk, a hazaszeretet!” Elém magasodnak Cziráki László irodalomtanárnak a magyar órái, ahogyan diktálta nekünk Madách *Az ember tragédiájának* igazi üzenetét, persze, meg kellett tanulnunk a hivatalosat is az érettségire készülve.

Mayer Farkas osztályfőnökünk, aki higgadt bölcsességgel jelen volt közöttünk, s ha az osztályfőnöki órára nem tudott készülni, akkor behozta Tömörkény novelláit, annak ízes magyarságát, aminek ő maga is mintegy példaképe volt. Minden nap jelen volt közöttünk reggelenként negyedórát. Panaszkodtunk, hogy kozmás volt a kávé, megvigasztalt bennünket: „Atyafi, kozmás itt még a tea is”, és ment a következő diáktárshoz. Jelen volt közöttünk. Ennyi volt az ő pedagógiája. a folyosóvégi kis szobája. Padozatának fele műkő volt, a másik fele padló és a közbeeső rész pedig beton. Tanár és diák, egyszerűségben, puritánságban élt. Sokszor a mínusz 10 fokos folyosón mentünk le a földszintre hideg vízben mosakodni. Annyira

szép élet volt, amit ma már talán el sem hiszünk. Boldogok voltunk és boldogok is maradtunk.

Cs. Varga István szimpatikusan megemlíti néhány diáktársat Pannonhalmáról és Győrből. Előtte vannak diáktársaim, akikről nem ír az irodalomtörténész, sem a kultúrtörténész, sem a politikatörténész. Semmi mást nem tehetek, mint hűséggel élték a házasság, a család életét, világra hozták az életet, s gondosan nevelték. Sokan közülük akár

bencés diáknak, akár már egyházi gimnáziumi növendékei közé adták gyermekeiket, és próbálták továbbadni azt a szellemet, amit az Alma Mater belénk dik-tált.

Néhány szót tanárainkról, helytállásukról. Annak idején nemigen szerepelhet-tek társadalmi, világi fórumokon, ott éltek bezártságukban, óriási tudást halmoz-tak fel önmagukban, amit a tanórák szűkössége ellenére is próbáltak továbbadni. Az életük nem kint, a nagy társadalomban zajlott, hanem bezártságban, a refek-tórium asztalközösségében, az imádság csendjében. Előttünk, diákok előtt úgy jelentek meg, mint egy kikezdehetetlen, szilárd márványtömb. Egység, következe-tesség, szilárd értékrend, ezen keretek között nőttünk fel. Vagy átvettük diáktár-saink vagy nem, de nyomtalanul senkiben nem múltak el ezek az idők.

Köszönöm Cs. Varga Istvánnak, hogy ezt a néhány emlékképet megfogalmaz-ta számunkra és elindítja bennünk, hogy továbbgondoljuk tanáraink nagyságát, diáktársaink helytállását. Kívánom, hogy ez a tanulmánygyűjtemény sokunkban elevenítse fel, mélyítse el a tanárainktól kapott értékeket.

Köszönöm Tanár Úrnak, hogy ez a könyv megszülethetett.

Pécs, 2022. Havas Boldogasszony ünnepén

Bíró László, püspök

Megjelent: Cs Varga István: *Hagyatékból – örökség. Bencés tanárain, példaké-peim diáktársaim.* Magyar Napló, Budapest, 2022, 2023)

TEMESVÁR
30
IN
MEMORIAM
1989

KIRÁLYHÁGÓMELLÉKI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET –
NAGYVÁRAD

Cum Deo pro patria et libertate

TÖKÉS LÁSZLÓ

Cs. Varga István irodalomtörténész úrnak – Lakóhelyén

Tisztelt uram!

Abban a kiváltságban adatott meg részesülnöm, hogy Kölcsey Ferenc szülőhelye, Szódemeter a királyhágómelléki református püspökség területén helyezkedik el. Ennek megfelelően, kezdettől fogva nagy ügyszeretettel láttunk hozzá eme nemzeti kegyhely méltó „kiépítéséhez”.

Az már az érem másik oldala, hogy a magyarságában elapadt Szódemetert és környékét a herderi jóslat baljós ómene „lengte be”. Eme drámai kettősségben Kölcsey Ferenc szülőfaluja ilyenképpen vált halál és feltámadás – nemzeti – megjelenítőjévé – ha tetszik: a Hymnus és Költője szellemében.

Fogadja szívbeli köszönetemet Kölcsey Ferenc Himnuszáról szóló kötete dedikált példányáért. Ihletett sorait kiegészítve: könyvének nemcsak a témája, hanem a Szerzője is „ragyogó”. Őszintén sajnálom, hogy Miskolcon nem a saját kezéből vehettem át. Megjegyzem, hogy jó tíz évvel ezelőtt – a hely szellemében – egyházkerületünk egy reprezentatív gyűjteményes kötetet jelentetett meg a Himnuszról, Pomogáts Béla avatott szerkesztésében. Lehetséges, hogy Ön ismeri is ezt a kiadványt.

A kíváncsiság rávitt, hogy azonnal beleolvassak könyvébe. Lenyűgöző sokaságára leltem benne a különféle forrásoknak, idézeteknek, koroknak és összefüggéseknek. Úgy érzem, olyanképpen érdemes olvasnunk, miként a Szentírást.

Mélyseges elismerésem kifejezésével, tisztelettel és szeretettel küldöm ünnepi jókívánságaimat:

Nagyvárad, 2021. március 29.

Tökés László

Bakonyi István

Cs. Varga István: Hagyatékból – örökség

(Bencés tanárain, példaképeim, diáktársaim)

Több mint négy évtizede ismerem Cs. Varga Istvánt. Annak idején a Németh László-kutatás hozott bennünket közel egymáshoz. Abban az időben, amikor egy jeles „csapat” foglakozott a kor egyik legnagyobb írójának életművével. Olyan kiváló elmékkel találkozhattunk, mint Vekerdi László, Grezsa Ferenc, Monostori Imre, Olasz Sándor, Füzi László és mások.

Azóta is nyomon követem Cs. Varga pályáját, melynek egyik legfontosabb vonalát az ars sacra, a szent művészet kutatása jelzi. Ennek sorában üdvözölhetjük most azt a kötetet, amelyben a szerző a bencés rend hagyományait mutatja föl, s közben emberfelmutatást is végez. Ez utóbbi az egyik legfontosabb szándéka. Mindemögött legfőképpen a saját középiskolai múltja húzódik meg, hiszen a győri bencés gimnáziumban szerzett egész életét meghatározó szellemi útravalót. Megidézi legjobb tanárait és kortársait, akik a bencés hagyomány szellemében, az ora et labora szerint éltek, élnek. E szerint imádkoznak és dolgoznak. Sokszor küzdöttek a bezártsággal, a mellőzéssel, hiszen volt idő, amikor a tágabb körökben nem szerepelhettek. A tanárok legjobbjai viszont az órákon tovább adhatták tudásukat, és megvallhatták hitüket.

A kötet első részében alapos ismereteket kaphatunk a bencés rend történetéről, Cs. Varga István ezzel alapozza meg a mű egészét. A legnemesebb ismeretterjesztés eszközeivel, tudományos hitelességgel. „...a béke apostolai voltak, kereszttel és ekével hódítottak. Erőst hozzájárultak az egyes országok, társadalmak együttműködéséhez, a vallásközi, felekezeti párbeszédhez...” (22.) Kiderül az is, hogy a bencések története a magyar történelem szerves része, Géza fejedelemtől napjainkig. Ezeken az oldalakon, valamint az egész kötetben élvezhetjük Cs. Varga István nyelvi stílusának szépségeit, az irodalomtörténész veretes magyar nyelvét, esszéisztikus elemeit. Így szól Pannonhalma jelentőségéről, és így érkezik el az évszázadokon át a jelenkorig. S persze a győri gimnáziumról, ahol 1960 és 1964 között szívta magába a tudományt és a bencések szellemiségét.

S aztán sorjáznak a portrék, egy-egy kiemelkedő személyiség pályájának bemutatásával. A szerző szándékai szerint mindegyik írás emberfelmutatás és irodalomtörténeti adósságtörlesztés. Az első tett Czuczor Gergelyt idézi meg, azt a reformkori költőt, nyelvészt, bencés szerzeteset, aki méltó kortársa volt Vörösmartyéknak. Egy nehéz sorsú, hazafias érzelmű, 1848-as *Riadó* című verse miatt

sokat támadott, aztán fogságba is került alkotót ismerhet meg az olvasó ezeken az oldalakon. Aki többek között a Nagy Szótár alkotója is volt.

S a további fejezetek is ennek a felmutatásnak fontos részletei. Legfőképpen a tanárok és példaképek. Nádasí Alfonzról a következő cím alatt olvashatunk: *Az etikumra emelt minőségeszmény*. S persze, hogy itt eszünkbe juthat Németh László is, egyrészt a minőségeszmény okán, másrészt azért, mert Pilinszky János szép, neki ajánlott verse, az *Ama kései* harmadik sora így szól: „...mint viharokra emelt nyárderű...”. S azóta mindannyian felköltöztek a „halálos magasba”... Íme, így futnak össze a szálak, így találkoznak ők az örökkévalóságban.

A portrék tehát hiányt is pótolnak. Az alapvető életrajzi adatokat épp úgy tartalmazza, mint a pályák ívét, a legfontosabb érdemeket. Egyben korszépek is ezek, a XX. századi történelem számos részletével, az ezen körülmények között megalkotott életművekkel. A már említett Nádasí Alfonznál különösen hangsúlyos a Kodály Zoltánhoz fűződő, mélységes lelki-szellemi viszony. A tudós, hithű, szigorú és igazságos tanár képe áll előttünk, az az emberé, aki helyt állt minden körülményben, háborúban és békében egyaránt. S akinek – saját bevallása szerint – Cs. Varga a tanárai közül a legtöbbet köszönhet. Mint ahogy Bánhegyi Jóh is a kitüntetett figyelmet megérdemlők közé tartozik. Ő is megtestesítette a bencés tanáreszményt, s aki jeles irodalmár is volt. Rokonszenvezett a Nyugat szerzőivel, és ott volt Radnóti Miklós exhumálásán és újra temetésén. A szocializmus korszakában ő is elment addig a határig, ameddig lehetett, és meg tudta őrizni szellemi függetlenségét.

Különösen színes és élményszerű az az összeállítás, amely Jáki Sándor Teodózzól szól három tételben. Valószínűleg hozzá fűződik szerzőnk legtöbb átélt élménye. Ezt mutatja, hogy 1979-ben az idős atya elutazott Debrecenbe, hogy részt vegyen hajdani tanítványa habilitációján. Példás tanár-diák viszony elemei bontakoznak ki ezen a módon, egyértelmű, hogy a kölcsönös tisztelet szerint. Így tudatosulhatott, hogy: „...bencés diáknak lenni életre szóló életformát jelent az imádság és a munka jegyében...” (119.) Jáki Sándor Teodóz számára különösen fontos volt a moldvai magyarokkal találkozása. Cs. Varga életútinterjút is készített vele, és ebben bőségesen szól a csángók szeretetéről, úgy is, mint a „csángók” apostola. Nem véletlen, hogy így kerülhetett kapcsolatba Iancu Laurával is, aki szépséges verset írt hozzá *Ki Istent el nem áltatta* címmel. Kölcsönös tisztelet az is, ami az idős szerzetest és a fiatal költőt jellemezte. Megkapó az az ékes szólású laudáció, amelyet e kötet szerzője írt 2015-ben, amikor kedves tanára posztumusz Magyar Örökség Díjban részesült.

Korzenszky Richárd a könyv szereplői közül azon kevesek közé tartozik, akik még közöttünk élnek. Kortársa a szerzőnek, és ez a kapcsolat körvonalazódik abban, hogy ő is megtestesíti az etikumra emelt minőségeszményt. Itt szerepet ját-

szik a földrajzi háttér, a két család közötti viszony. Az őt méltató írások helyenként novellisztikus elemeket tartalmaznak, a Cs. Vargától nem idegen szépirodalmi stílus értékeivel. Legalább ennyire fontos a Nagy Gáspárról szóló összeállítás is. Olvashatunk a korán elhunyt kiváló költő lírájának legjellemzőbb vonásairól, az ő életében is oly meghatározó iskoláról. Megrázó az a részlet, amely a végzetes rosszullet előtti kapuvári estről szól. Itt is összekötő szellemi kapocs Jáki Sándor Teodóz alakja és szeretete. Gyönyörű sorokat találunk a felfelé néző emberről. A költő 70. születésnapjára írott tanulmány különösen fontos az irodalomtörténész tollából. Hangsúlyozza a pannonhalmi szellemiség életre szóló hatását, az ennek nyomán fogant költészet jelentőségét. Izgalmas, ahogy a hegy-szimbolika értékeit kifejti. Itt és másutt is kitekint más szerzők életművére. (József Attila, Nagy László, Weöres Sándor, Czigány György) Egy fontos mondat: „...igazmondásáért kirótt igaztalan büntetése ellenére, szilenciumos időszakában is Isten- és emberszeretet határozta meg... (233.) S ehhez az összeállításhoz szervesen illeszkedik az az írás, amely Nagy Gáspár monográfiáját, az ugyancsak korán eltávozott korszakalkotó irodalomtörténészt, Görömbei Andrást állítja a középpontba. A Cs. Varga és Görömbei közötti érintkezési pontok sem mellékesek, gondolhatunk itt a diákélet, az őket ért hatások és a vállalt sors összefüggéseire.

A teljesség igénye nélkül mondhatjuk: nagyon fontos könyv született!

(Magyar Napló Kiadó, Budapest, 2022)

Lukácsi Zoltán

Tanár, mester, példakép

Nádasi Alfonz OSB pályaképe, különös tekintettel Kodály Zoltánnal való kapcsolatára

A szerző ezzel az írással tiszteleg a 80 éves Cs. Varga István előtt, akinek életre szóló indíttatást adtak a Győri Bencés Gimnázium kiváló tanárai, különösen dr. Nádasi Alfonz atya, akinek az élete kalandregénybe vagy filmre illene, pedig egész életében nem akart más lenni, csak Szent Benedek egyszerű szerzetesfia, középis-kolás gyerekek tanára, és az egyházi zene alázatos szolgája. De egyrészt tehetsége, rátermettsége, valamint rendíthetetlen értékrendje és gerincessége révén, másrészt a különleges történelmi kor miatt, amelyben élni kényszerült, élete elképesztő fordulatokkal teli, és hatalmas amplitúdójú sors volt, megjárta a mélységeket és magasságokat, elismerésből és megalázásból, mellőzésből is bőven kijutott neki, bár ez utóbbiból bővebben.

Nádasi Alfonz bencés szerzetest Győrött (és számos tanítványa révén tágabb körben is) elsősorban mint roppant magas színvonalú, kérlelhetetlen igényességű tanárt ismerik. Hiszen 1950-től 1997-ben bekövetkezett haláláig ebben a városban élt, aktív korának, pedagógiai működésének (az utolsó évéig tanított!) túlnyomó többségét ott végezte, bár az 1909. március 21-én, Szent Benedek napján Pápán született bencés pap rövid ideig tanított Sopronban, Esztergomban és Budapesten is. A nemzedékeket tanító, legendás szigorúságú bencés tanárról ma már oldott hangulatban anekdotáznak egykori tanítványai, de órái előtt bizony reszketés uralkodott el az osztályokban. Mindenkiből a legjobbat igyekezett kihozni, és mindenkivel el tudta hitetni, hogy koncentrációval, odafigyeléssel és szívós munkával többre képes, és jobb ember lehet. Legtöbbeket az utált orosz nyelvre tanított. Bár ő maga végigszenvedte a háborút és fogságban is volt, az orosz népről, annak vallásosságáról, az orosz irodalom és kultúra szépségeiről mindig elismeréssel nyilatkozott.

Élete legkalandosabb szakaszának ma már alig van élő szemtanúja, vagy talán nincs is: ez tábori lelkészi szolgálata és hadifogsága. Alfonz atyát 1943-tól többször hívták be katonának, 1944 februárjától 1945 februárjáig – fogságba eséséig szinte naponta elég bőséges feljegyzéseket írt, majd a fogságba esésétől az 1947-es szabadulásáig a lehetőségekhez mérten ugyancsak folytatta ezeket a naplószerű feljegyzéseket. Tulajdonképpen máig sem értem, miért pont énram, legfiatal rendtársára bízta irathagyatékát, aki életének csak utolsó éveiben kerültem vele szorosabb barátságba (a közhiedelemmel ellentétben nem voltam tanítványa). Bár életében

kiadni nem akarta, fontosnak érezte, hogy ezek a feljegyzései fennmaradjanak.¹ Írásából is kitűnik, hogy Alfonz atya az átlagot messze meghaladó képességekkel rendelkezett. Elsősorban nem az intellektuális képességeire gondolok, bár ez sem elhanyagolható. Sok mindent tudott, és állandóan tanult. Nyelveket beszélt, ezzel nagy segítségére volt bajtársainak, egy csomó dologban ő tudott szót érteni, ügyet intézni, németekkel, oroszokkal, lengyelekkel. A franciát is használta közvetítő nyelvként.

Az orosz nyelv megtanulására még Kodály Zoltán bízta, hogy az orosz népze-
nei irodalomhoz hozzájussanak. (Alfonz atya maga mesélte, hogy amikor egy szo-
kásos együttlétük alkalmával Kodály megbízta valamivel, hogy nézzen utána, de
az a szakirodalom csak oroszul volt meg, ő mentegetőzve azt mondta: „nem tudok
oroszul”. Mire Kodály, aki létrán állt a könyvespolc tetején, hátra sem fordulva, a
maga éles stílusában azt mondta: „akkor tanuljon meg!”). Amikor hazajött a fogság-
ból, Kodály elé állt – ez pedig rá jellemző: nem a szenvedéseiről beszélt, hanem azt
mondta: „tanár úr, megtanultam oroszul”. És ott folytatták, ahol abbahagyták.)

De nemcsak intellektualitása, hanem gyakorlati tudása is átlagon felüli volt. Gé-
pész édesapjától remek műszaki érzéket örökölt, technikai dolgokban, építkezések-
ben, gépek és autók szerelésében és sofőrködésben is nagy segítségére volt társainak.
Voltak olyan veszélyek, amikor hivatásos gépkocsivezetők sem mertek egy feladatot
vállalni, pl. aknaveszélyes területen átvezetni az autót – ő mindig vállalkozott erre.

Isten segítségével rengeteg veszélyes helyzetet úszott meg, egyszerű katonák és
tisztek is csodálattal ismerték el, hogy semmitől sem fél: golyók záporoztak körü-
löt, többször súrolták, átlőtték a köpenyét, egy golyó a szíve fölött viselt Újszö-
vetségben akadt meg, aknamezőn ment át gyalog és autóval, partizánoktól hem-
zsgő terepen járt egyedül, hogy felkeresse a kisebb egységeket, rezzenéstelenül
folytatta a misét, temetést, amik ellenséges gépek jelentek meg fölöttük, bombáz-
ni kezdtek, és mindenki fedezéket keresett. Hősi küldetéstudat volt benne, nem
akart meghalni, de azt is elfogadta volna.

A másik terület, ahol emberfeletti erővel fegyelmezte magát és segített: a kórház,
ahol nagyon sok időt töltött, és itt nemcsak a betegek vigasztalására és a haldoklók
megerősítésére gondolt, hanem a műtőben való asszisztálásra is. Egy-egy csata után
tömegével hoztak a legkülönbözőbb és legszörnyűbb sérülésekkel sebesülteket. Ön-

¹ Dr. Nádasi Alfonz OSB: *Mi mindenre emlékezett Kodály?* Szerk. Lukácsi Zoltán Márk, Németh
Lőrinc, Simon T. László és Cs. Varga István Miskolc, 2000. (A továbbiakban: *Mi mindenre
emlékezett Kodály?*)

Dr. Nádasi Alfonz OSB: *Hadifogolynapló*. Szerk. Lukácsi Zoltán, Győr, 2004. (Második, javított
kiadása Győr, 2010.) (A továbbiakban: *Hadifogolynapló*.)

Nádasi Alfonz OSB: *Hadinapló*. Szerk. Lukácsi Zoltán, Győr, 2009. (A továbbiakban: *Hadinapló*.)

ként segítségére volt az orvosoknak és az ápolóknak a műtőben. Eleinte természetes idegenkedéssel és undorral volt ezen dolgok iránt, de elképesztő önfegyelemmel szoktatta rá magát, hogy a legnehezebb eseteknél is jelen legyen „Lehetetlen, hogy ne tudjam magam legyőzni” – mondta a rá jellemző önfegyelemmel.

Egész tevékenysége alatt önmaga legyőzésével igyekezett mások szolgálatára lenni. Ez erkölcsi kérdésekben is megmutatkozott: nyíltan beszélt a hadsereg egyes tagjainak erkölcstelen életmódjáról, lopásairól, kegyetlenkedéseiről, szexuális kilengéseiről Roppant vigyázott, hogy még a látszatát is kerülje ilyesminek, és elképesztő dühös volt, amik másoknál ilyet tapasztalt. Maga előtt igen magasra tette a mércét, de mindenkitől elvárta a hasonló, fegyelmezett magatartást, ahogy diákjaitól is állandó összeszedettséget, fegyelmet követelt, és nem tűrt semmi puhányságot, sunyinyogást. Ezért feljegyzései is hemzsegek az erős kritikai megjegyzésektől.

Nem szabad azonban elfelejteni, hogy Nádasai Alfonz elsősorban mégis pap volt, aki elsődleges feladatául a rábízottak lelki gondozását tekintette. Alfonz atyát sokan merev embernek tartották, de érdekes, hogy a hadi körülmények között milyen könnyedén tette túl magát bizonyos liturgikus előírásokon vagy rubricista felfogásokon. Mindig az emberek javát kereste, korát messze megelőző szemlélettel gondolkodott. Ennek egyik bizonyítéka az általa kitalált úgynevezett „élő oltár” volt. Amikor semmilyen asztal nem állt rendelkezésre, úgy misézett, hogy katonatársai töltötték be az oltár szerepét, az egyik a misekönyvet tartotta, a másik a paténát, a harmadik a kelyhet, a negyedik az ampolnákat stb. Sok lelkészársával ellentétben, akik a saját biztonságukat és kényelmüket fontosabbnak tartották, ő minden alkalmat megragadott, hogy a katonáknak misézzon, prédikáljon, gyóntassa őket, a legeldugottabb egységeket is felkereste, nagy veszélyeket vállalva. Legnehezebb szolgálataiban is az emberek mellett volt: a haldoklókat felkészítette a nagy útra, lejegyezte utolsó üzeneteiket, amelyeket továbbított családjuknak, küldött földet a sírjukról az otthoniaknak. Eltemette a halottakat, sokszor a már oszladozó hullákat is, akikhez senki sem akart nyúlni, maga tette őket koporsóba. Átvizsgálta ruhájukat, próbálta azonosítani őket, hogy értesíthesse a családot. Ott állt a kivégzendők mellett, néha egészen megrázó leírásokat is olvashatunk naplójában a kivégzésekről.

Mindez tette lehetővé, hogy bár nem volt kedélyeskedő ember, mégis mindenki bizalmasa lehetett. Közvetített a tisztikar és a legénység között, a zsidó munkaszolgálatosok választott békebírája volt, sőt, valami megdöbbenő, hogy az „el-lenséggel” milyen jó kapcsolatot ápolt, ők is bizalommal fordultak hozzá, gyakran kórházba vitte a betegeket, sebesülteket, néha társai nem kis bosszúságára. A partizánok soha nem bántották, mert tudták, hogy lelkipásztori ügyekben jár, sőt előre tájékoztatták a támadásokról, bombázásokról.

Szent Pál-i értelemben mindenkinek minden lett. Leginkább a fogságban nyilvánult meg egész népéért való önfeláldozása, amely szélesebb ismertséget is

megérdemelne. Már a kezdet kezdetén többször hangsúlyozta, hogy a többiekkel mindent azonos sorsközösségben akar vállalni. Irtózott minden kivételezéstől, engedménytől. Arcpirító számunkra ez a magatartás, nem tudom, ki lenne képes önmagát ennyire háttérbe szorítani másokért. Betegsége (gyomorfekélye) és Kodály Zoltán közbenjárása is elég lett volna ahhoz, hogy ne is kelljen bevonulnia. Betegségét letagadta, Kodály közbenjárását elutasította. Többször lett volna lehetséges, hogy leszereljük, de soha nem élt ezekkel.

Társainak a fogságot nemcsak mint lelkipásztor, hanem mint zenész is segítette túlélni. Közösséget, kórust szervezett, értelmes célt és művészi élményt adott egy kilátástalan és embertelen környezetben. Valójában a táborparancsnoknak is jól jött, hogy az ünnepségeken színvonalas előadásokkal büszkélkedhetett a vendégek előtt. Alfonz atya ebbéli tevékenységéről Örkény István is megemlékezik a *Lágerek népe* című művében.²

A fogságban a biztos vértanúság tudatával vállalta, hogy a többiek nevében panaszt tesz az embertelen körülménye miatt az uszmányi tábor vezetésére egy külső ellenőrzéskor. Tudjuk nagyon jól, hogy a Szovjetunióban mit értek a panaszok, fogolynak sosem lehetett igaza. Ő abban a tudatban, hogy ezért bizonyára kivégzik, a többiek helyett feláldozva magát, olyan beadványt szerkesztett, amely kimondja, hogy a tábor vezetősége gyakorlatilag halálra éhezeti a magyar foglyokat mert mindent ellopnak. Talán sosem fordult elő a Szovjetunió történelmében, hogy egy fogoly szavára a tábor vezetőjét és helyettesét leváltásák, a gazdasági vezető öngyilkos lett. Igaz, hogy ezután Nádasí Alfonzot is egy időre keményebb büntetőtáborokba hurcolták, ahol majdnem meghalt, mégis visszatérhetett, és megmenthette egy csomó társa életét, mintegy 2500 embert vezetett haza. Az ő zseniál ötlete volt, hogy amikor Rajk László kapcsolatai révén felkutatta és hazahozatta legkisebb öccsét, Nádasí Alfonz az összegyűjtött cigarettapapírokra három éjjel leíratta a fogolytársak nevét, címét, és Rajk Endrével is betanított annyit, amennyit csak meg tudott jegyezni. Így itthon tudomást szerezhetek a magyar tisztek hollétéről, ennek köszönhető, hogy az a szörnyűség, ami a lengyel katonatisztekkel Katynban megtörtént, és az az elitirtás, amit Lengyelország ezáltal elszenvedett, a magyar tisztekkel és Magyarországgal nem történt meg. Igaz, a kommunista párt választási kampányfogást csinált abból, hogy kapcsolatai révén elintézte, hogy a Szovjetunió hazaengedte a magyar tiszteket, a lényegen nem változtat, hogy a lassú kihalásra ítélt magyar tisztek túlnyomó többsége hazakerült, viszonylag rövid időn belül, jó két évvel a háború befejezése után. Ha Schindler listája 1200 ember megmentése miatt teljes joggal világhíressé vált, méltó lenne, hogy Nádasí Alfonz listája legalább az országban nagyobb ismertséget szerezzen. Nádasí Alfonz temetésén a győri bencés templomban egyszer csak megjelent egy maroknyi öregember, hoztak

² *Mi mindenre emlékezett Kodály?* 121. o.

egy koszorút és letérdeltek a koporsó előtt Így adtak hálát ezért az emberért, és így köszönték meg neki, amit értük tett. Az akkor még élő uszmányi fogolytársak voltak, akik pontosan tudták, mit köszönhetnek neki. Az életüket.

Most Nádasi Alfonz atya gazdag és fordulatos életéből a Kodály Zoltánnal való kapcsolatára szeretnék nagyobb figyelmet fordítani. Kodály Zoltán egyszer egy dedikált fényképet adott Alfonz atyának ezzel a felirattal: „Nádasi Alfonz, ignis ardens-nek”. Kodály felismerte Nádasiban azt a lángoló tüzet, spirituszt, ami méltóvá tette őt arra, hogy Kodály munkatársa, lelkiatyja, titkára, szellemi társa legyen. Kodály keveseket engedett közel magához. A két gyémántkeménységű ember találkozása sorsszerű volt. 1937-ben, soproni látogatásakor feltűnt Kodálynak a fiatal soproni bencés, aki latin-görög szakos létére nagy lelkesedéssel és eredménnyel szervezte az „énekítő ifjúság” mozgalmat. Kapcsolatuk 1940-től vált rendszeressé, amikor heti rendszerességgel találkoztak Kodály lakásán, latin és görög auktorokat és a Szentírást olvastak eredetiben. Két átlag fölötti ember szellemi és lelki együttléte volt ez, akik szinte dinamóelven indukálták egymást az egyre nagyobb teljesítményre. Alfonz atya biztos nyelvi, irodalmi, hittani ismeretei megtermékenyítő hatással voltak Kodályra. Alfonz atya nagyon szemérmes ember volt, ezekről az együtt tölt órákról nem sokat árult el. Azért is, hiszen ezek annyira bizalmas együttlétek voltak, Kodály lelkének olyan intim területeit tárta fel, amelyekről egy papnak nemcsak illik, hanem kötelessége is hallgatni. Mindig érdekelt volna, hogy Kodályt mennyire inspirálták a konkrét művek megalkotásában ezek a találkozások. Ezt már sosem tudjuk meg, de hiszem, hogy Nádasi Alfonznak közvetetten a magyar zenetörténet is sokat köszönhet. Kodály zseniális gondolkodása, de sokszor nehezen követhető, logikai lépéseket kihagyó és csak a végkövetkeztetéseket levonó mondatai ámulattal töltötték el Alfonz atyát, az ezekről készült jegyzeteit tartalmazza a *Mi mindenre emlékezett Kodály?* című könyv.

Kodály gyakran bízta meg Alfonz atyát, hogy bizonyos szakirodalmakról referáljon neki. Amikor Nádasi Alfonz bevonult tábori lelkészi szolgálatra, Kodály akkor is azzal bízta meg, hogy orosz nyelvterületen nézzon utána bizonyos szakirodalmaknak.

(1944.) július 26.

Mikor 1940-ben arra kért, hogy tanuljak meg oroszul, magam is kételkedtem ennek szükségességében. Mikor elbúcsúztunk a bevonulás előtti napon, egyetlen gondja volt, hogy szerezzem meg neki ezeket a könyveket.³ ... Emma néni nagyot nevetett, miközben Zoltán bácsi írta nekem a cédulára a könyvcímet.

³ Kodály nagyra értékelte a Szovjetunióban történő népdalgyűjtést, és az azzal kapcsolatos publikációkat. Mivel fordítások nem voltak, eredetiben szeretett volna hozzájutni ezekhez, és

– Zoltán, neked szép fogalmaid vannak a háborúról! Azt gondolod, hogy Alfonzot azért küldik ki, hogy összeköttetést teremtsen a Szovjet Tudományos Akadémiával. Ne is add oda neki azt a cédulát!

– Miért ne – válaszolta a maga szokásos ártatlan naivságában. – Majd lesz neki valami szabad ideje, hogy bemenjen egy kereskedőhöz. És ahogy ismerem, ha megteheti, meg is hozza.⁴

1944 novemberében Alfonz atya Budapesten állomásozott, így meg tudta látogatni Kodályt. Naplójában megdöbbenő beszámolót tesz erről.

Kora reggel kimentem atyai jó barátomhoz, Kodály Zoltánhoz a Völgy utcába. ... Beszélgetésünk egyetlen témája a nyilasok és a németek viselkedése volt. Teljesen egy véleményen voltunk. Zoltán bácsi nagyon megöregedett. Emésztja a haza sorsa. A zseni mindent jobban átél, mint mi közönséges halandók. Mikor búcsúzunk, megdöbben a kérése: szerezzek neki géppisztolyt, mert ő nem adja ingyen, ha a házába betör az orosz. Mondtam, hogy ez lehetetlen. Akkor legalább a pisztolyomat adjam neki. Ez is lehetetlen. – Éppen ő kér ilyet, aki még egy legyet sem tudna agyonütni. De teljes mértékben megértettem. Kikísért a kapuig. Ott megölelt, de aztán megint a zseni: „Sikerült-e megszerezni a könyvet, aminek a címét felírtam?” „Sajnos nem.”⁵

A háború idején levélben is próbálták tartani a kapcsolatot, bár a posta nem mindig kézbesítette ezeket.

(1944.) június 30.

Kodálytól kaptam lapot. Jellemző rá: mielőtt bevonultam, megjelent a róla szóló cikkem. Abban a Psalmust nem taglaltam, mert nem tartottam magam olyan műveltnek, hogy abba belevágjak. Későbbre akartam hagyni. Most azzal kezdi, miért nem említettem meg ezt a művét. Mintha csak folytatnák beszélgetésünket minden kis megnyilatkozásról, amely akár vele, akár velem történt 1937 óta. Istene, mikor folytathatom Kodállal azt az együttműködést, amely – azt hiszem – életem legfontosabb elfoglaltsága! Megírtam neki, hogy az Emma nénitől⁶ kapott rózsafüzéren imádkozom naponta... A pápa sem gondolta, mikor Emma néninek

ezért szólította fel Nádasit az orosz nyelv tanulására, illetve néhány – pontosan nem ismert – kiadvány megszerzésére.

⁴ *Hadifogolynapló* 10. o.

⁵ U. o.

⁶ Sándor (Schlesinger) Emma (1863–1958), Kodály Zoltán első felesége 1910-től.

adta, hogy valaki Oroszországban a szíve feletti zsebben tartja, és onnan veszi elő a nap különböző óráiban.⁷

Alfonz atya fogságba esése után Kodály személyesen ment el Vorosilov marsallhoz, hogy kieszközölje a szabadon bocsátását.

Elmentem Vorosilov marsallhoz, és kértem, hozzanak vissza a fogságból. A szárnysegéd felvette az adatokat. A marsall mentegetőzött, hogy most olyan zavarosak a körülmények, hogy semmi összeköttetés nincs azokkal, akik a foglyokat szállítják. De kér, hogy három hét múlva menjek vissza, akkor tud felvilágosítást adni. A jelzett időre visszamentem. A marsall sajnálattal közölte, hogy már nem vagy Magyarország területén. Ott pedig nincs hatalma rendelkezni.

Rögtön mondtam Kodály tanár úrnak, hogy Vorosilov éppen úgy hazudott, mint minden orosz. Ki hiszi el, hogy egy marsall ne tudná elintézni egy másik marsall területén, ha valamit kér. Egyébként is nyilvánvaló a hazugság, mert hiszen a fogságból több főkommunista rokona már egy év után visszakerült. Meg is mondta az orosz táborparancsnok, hogy kifejezetten a Kommunista Párt vezetőségének kérésére mehetnek haza. De elmondhatatlanul örülök, hogy nem sikerült Kodály közbenjárása, mert így sok jót tehettem másokkal a legembertelenebb körülmények között is.⁸

A háború után Kodály halálig folytatták a közös munkát, amelyre Alfonz atya a háborús körülmények között is annyira vágyott.

(1944.) július 9.

Itthon görögöt olvastam. Ilyenkor mindig Kodályhoz képzelem magamat. Bár minél előbb folytathatnánk a görög és latin auktorokat. Ha egyszer hazakerülök, bátran mondhatom neki: amire megkért, megtettem. Adjon oroszból is feladatot. De mikor lesz ez? Kíváncsi vagyok, mit szól rá, ha megmondom: 1940 óta nem hagyott nyugton a kérése, hogy meg kell tanulnom oroszul.⁹

Alfonz atya Kodály ajánlásával lett a Központi Szeminárium musica sacra- és liturgiatanára. Már fiatal tanár korában énekkart szervezett a pesti bencés gimnáziumban. A politikai helyzet nyomására a fiúk helyett szüleikből szervezett kórust. A Szent Skolasztika kórust gyakorlatilag haláláig vezette Alfonz atya.

⁷ *Hadifogolynapló* 9. o.

⁸ I. m., 11. o.

⁹ I. m., 10. o.

A forradalom alatt is együtt voltak Kodálllyal.

A forradalom alatt felhívott Galyára. Vittem a Szentírást, Plutarkhoszt, szótárt és úgy dolgoztunk, mintha semmi sem történnék. De ez csak a látszat volt. Még az addigiaknál is gyakrabban álltunk meg. Egy-egy jelentéktelennek tűnő mellékmondatnál is rögtön megérezte az egész gondolat súlyát, és máris mondott egy-egy nevet. De mindig a forradalommal kapcsolatban! A legfeltűnőbb, és nála teljesen szokatlan szókinccsel egyszer csak azt mondta, szinte kiáltva és megrendülten: „Már két éve megmondtam!” ...

Eközben ismételten bejött a másik szobából első felesége, Emma, és könyörgő hangon kérte: „Zoltán, ne vállalj semmit!” A külföldi rádiók sorban azt mondták: „Kodály legyen a magyar állam elnöke.” – Kodály szelíden válaszolt két alkalommal is: „Hagyj bennünket dolgozni!” Amikor már harmadszor is kijött, és még aggódóbb hangon könyörgött, Kodály letette a szemüvegét, szokása szerint egy másodpercig hallgatott, majd felesége aggódásától megrendült lélekkel válaszolt: „Megírtam a *Te Deum*-ban: *Non confundar in aeternum, nem rendülök meg sohasem.*” A felesége némán kiment. Többé nem jött be. Az egész forradalom foglalata volt ez a mondat!¹⁰

1957-ben Kodály Alfonz atyát a Győri Bencés Gimnáziumban látogatta meg, ahová édesapja egykor járt. Büszkén nézte kiváló eredményeinek dokumentumait. 1963-ban pedig Pannonhalmára is ellátogattak együtt.

Nádasi Alfonz temette Emma asszonyt és 1967. március 11-én magát a Mestert is. Temetési beszédét érdemes lenne teljes egészében idézni, de az érdeklődők elolvashatják a megjelent *Hadinapló* végén.¹¹

Írásomban ízelítőt adtam két gyémántkeménységű és gyémánttisztaságú ember különleges kapcsolatából. Szolgáljanak példaképül számunkra, hogy ma, amikor Európa egyrészt a mindent viszonylagossá tevő liberalizmus istentelenségének, másrészt a vallási fundamentalizmus fanatizmusának harapófogójába került, hűek maradjunk a görög-római és a keresztény kultúrához, az igényes és tiszta tudományhoz és művészethez, maradjunk hűek Krisztushoz és önmagunkhoz, hogy Európának ezen a táján továbbra is megmaradhassunk kereszténynek, magyarnak, embernek.

¹⁰ *Mi mindenre emlékezett Kodály?* 16–17. o.

¹¹ *Hadinapló* 409–410. o.

Kedves Pista,

ha nem vigyázok, utolérsz. Nyolcvanasok vagyunk már mindketten, én sietek előtted néhány évvel. De ilyenkor már az évtizedek is összerosódnak. A zsoltárral mondom én is: „*éveink száma legföljebb hetven, s ha erősek vagyunk, nyolcvan is talán.*” (Zsolt 90, 10).

Ajándék, hogy ismerhetlek. Közös gyökereink tartottak meg bennünket idáig. Bár Kapuvárra egyre ritkábban jutunk el, továbbra is kapuvári szívvel élünk. Isten tartson, erősítsen továbbra is! Kapuvári üdvözléssel:

Richárd atya

Korzenszky Richárd

Ló vonta vonat

Amikor még tárcsázós telefon sem volt, nálunk, az állatorvoséknál természetesen volt telefon. Furcsa elem működtette a készüléket. A szögletes üveg, amelyben az alkatrészei meg a sav voltak, a polcomon áll. Emlék. A postán egy kisasszony fején fejhallgató, kezében dugaszok, ő kapcsolt... Megszólalt a csengő, benne a hang: interurbán, kapcsolok.

Gyerekkorom világához ez is hozzátartozik, akárcsak a lóré Kistölgyfa felé, a kisvasút, amely egy kocsiból állt, s a sín mellett szaladt a ló, a kocsiban az utasok. Majd később a pőfögő motoros, ötvenhatban százával-ezrével utaztak vele az álmásról az osztrák határra.

Távíró a forgalmista irodájában a nagy állomáson. Buszjárat helyett Szaradics bácsi kocsijával lehetett kijutni a „városból” a vasútra, két ló patái klaffogtak a macskaköves úton, talán hatan is fölfértek az egymással szembenéző két sor padra.

Vadgesztenyék, a templom melletti járásbíróház épülete előtt. Szamuely Lenin-fiúi ezekre akasztották az áldozataikat 1919-ben. Gyerekkoromban suttogva beszéltek róla. Sírjuk a temetőben, emléktáblájuk nélkül. '56-ban apám szorgalmazta, hogy kerüljön vissza a tábla, lett is baja belőle.

Felvonulások, április 4-én, május 1-jén. Zenés ébresztő a városkában, teherautóról, fúvószenekar: *Itt van május elseje, énekszó és tánc köszöntse...*

A vár, a várgödör. Az egykori Esterházy-kastély. Vagy három méter mély, de szánkózni lehetett róla. Csúsztunk talán harminc vagy negyven métert is. Csoadás volt. Akárcsak a befagyott Váti-tó, amelynek jegén nagyot estem a csuklómra, egy ugrást tanulgatva. Tavasszal, nyáron, ősszel horgászni is lehetett zsebken-

dőnyi vízfelületén. Sügér, keszeg, talán még harcsa is volt benne. Harcsa inkább a Kis-Rábában, a húsgyár alatt, ahol belefolyt a véres szennyvíz a keskeny, de bokrokkal szegélyezett vízbe. Sass bácsi a hídról horgászott, milyen nagy volt az a háromkilós harcsa, amit ügyel-bajjal partra segítettünk!

Ünnepnapokon színes ruhákban mentek a nénik a templomba. Pünkösdkor pirosban. Az ablakunkból láttam, a Fő tér közepén laktunk, ahogy időről időre megy a gyászmenet a temető felé, elől a pap és a ministránsok, majd a koporsót követő gyászolók.

Mi voltunk az egyetlen nem zsidó család a házban. A szomszédban a zsidó imaház. Péntek este az út másik oldalán ültek a padokon az asszonyok, mellettük ünnepélyes feketében a férfiak, természetesen nagy kalap a fejükön. Goldschmied Vera szombaton az iskolában nem rajzolt, és nem kellett a tornaórán részt vennie: természetes volt ez mindenki számára.

Ötvenhatban, amikor népvándorlás indult Nyugat felé, a mi házunkat is elhagyták a zsidó családok. Apám állatorvos volt, jóban voltunk, miért is ne lettünk volna jóba a lakótársakkal a házban meg a szomszédban. A zsidó marhakereskedővel sok közös tennivalója volt. Amikor először látogatott haza Izraelből – féltek, hogy megismétlődnek a borzalmak, ezért menekültek –, a kérdésre, hogy mi újság Izraelben, a válasz csak ennyi volt: „Tudod, ha én még egyszer Kapuváron Goldschmied úr lehetnék...”

Cigányok is voltak, külön soron laktak a Rába-parton. Ismert mindenki mindenkit. Nem féltünk egymástól.

Első emlékeim a háború idejéről vannak: a Liberátorok, a bombázók valahol magasan fölöttünk. Aztán a háború után, a veszkényi elágazásnál a kiegészített német tankok, a Tigrisek.

A műúton autó ritkán ment. Ha a „Hosszú”, az oldalkocsis közlekedési rendőr beállt a kereszteződésbe, várnia kellett, míg egy autó érkezett. Messziről lehetett már hallani. Abbahagyta a cigarettát, föltette a tányérsapkát, intézkedett. Ez volt a dolga.

Úrnapi körmenet, feltámadási körmenet... A hagyományok éltek: tömött sorokban mentek, énekeltek a csizmás parasztbácsik és a fejkendős nénik. A járdáról pedig kíváncsian figyelték, ki is van a menetben, aki valakik szerint nem oda való.

Hittan-beíratás: édesanyám ment balra az iskola felé, édesapámat „véletlenül” ugyanarra az órára idézték be a rendőrségre, „adategyeztetés” volt az indok... Nővérem Kapuváron érettségizett, a szatmári nővérek zárdájából alakították ki a gimnáziumot. Hiába volt kitűnő, az iskoláztatási bizottság vallásos meggyőződése miatt továbbtanulásra nem javasolta. Hiába felvételizett tizenkétszer sikerrel, soha nem volt hely számára az egyetemen.

Kapuvár az én gyerekkorom városa. Itt kezdtem rácsodálkozni a világra. Bár Csornán születtem (a kórházban), kapuvári voltam – és valamiképpen vagyok ma is. Kapuváron rokonaim nincsenek, legföljebb a temetőben anyai nagyszüleim és dédapám. Az évtizedek elmúltak, lassan iskolatársaim is kihalnak. Szüleim vagy hetven évig laktak Kapuváron, mindenki ismerte őket. Tihanyban lévő nyugalhelyükre névnapjukon mindig kerül Kapuvárról emlékező virág.

Mi köt engem Kapuvárhoz? Egész egyszerűen csak annyit tudok mondani: a gyökereim. A hajszálgyökerek. Ami nélkül nem tudtam volna felnőtté válni.

Gyökereim ott vannak, Kapuváron. A Hanság, a Rábaköz hozzám tartozik. A Fő téren, a templom és az iskola mellett ott áll az első világháborús hősökre emlékeztető szobor. Akkor még nem volt ilyen szépen rendezett a tér, kamionok sem dübörögtek a kereszteződésben, ahol most „villanyrendőr” van, s az én gyerekkoromban még romos várkastély ma igazi városháza. Amikor gyerek voltam, még „a polgári iskola” volt az egyetlen kétemeletes épület. Azóta a lakótelepek emeletes házai elfeledtették ezt az akkori csodát.

Voltak igazi mesteremberek. Szabó, a Gregorits bácsi. Csala bácsi, a fényképész. Kondor bácsi, az órás. Híres volt az Éhn Szálloda és étterem. Volt taxi is, kettő. Az egyik taxis a Biringer bácsi. Érdekesen találkozott egy hagyományos paraszti és egy polgári világ. Az emberek bejöttek a városba: ez annyit jelentett, hogy az Alsó utcáról vagy a Házhelyből bejöttek a központba, ahol a boltok voltak.

Kapuváron láttam életemben először igazi tüzet. Cséplőgép gyulladt meg, lángot fogott a szalmatetős ház is. Leégett a Berg-malom, a Kis-Rába partján. Kapuvár határában láttam először lovat kimúlni. Elöttem van ma is, jó néhány évtized után az emberek döbbsent, megrendült tekintete: valaki elöl fogta a kantárt, egy másik hátul a ló farkát, miközben az állat megremegett, megmerevedett és eldőlt. De kapuvári élményem az is, hogy megszületik a kiscsikó, az anyja nyalogatja, s egyszerre csak remegve föláll.

Egy letűnt világ emlékei kavarognak bennem. Adventi hajnalok, csikorgó hóval. Karácsonyi éjféli mise, tömött templom, harsogó ének, s amíg a hosszú ének utolsó versszakát is el nem énekelték, nem mozdul senki. Valaki – egy kapuvári kántor – szerzeménye, vagy száz évvel ezelőtt. Enélkül nincs éjféli mise: „*Úr Jézus születését pásztorok jelentik...*”

Mi köt engem Kapuvárhoz? Sokszor megállás nélkül átutaztam rajta, Sopronba vagy éppen Ausztriába menet. Furcsa lesz úgy elsuhanni mellette az autópályán, hogy talán a két templomtornyot sem fogom látni. Mégis úgy érzem, bár egyre kevesebben vannak, akiket én személyesen ismerek, mégis bennem él ez a város. Nemcsak azért nem felejttem, mert egy húsvét délutánján valahol a gartai Rába-parton egy fatuskóról belecsúsztam a hideg vízbe. Nemcsak azért, mert amikor haldokló nagyapámmal találkoztam a kórházban, megkaptam tőle a gye-

rekkoromban annyira kívánt csillogó bicskát, a bingyit. Nemcsak azért, mert itt találkoztam az újkori történelem furcsaságaival, egy világ összekeverésével és összekeveredésével. Nemcsak azért, mert egy úgynevezett polgári temetés szónoka úgy zárta a gyászbeszédet, hogy „Erőt, egészséget, Kovács elvtárs!” Ha Győr felől közeledve megpillantom az előtttem hosszan elnyúló várost, valami kimondhatatlan érzés fog el ma is.

Mi köt engem Kapuvárhoz? Egész egyszerűen csak annyit tudok mondani: a gyökereim. A hajszálgyökök. Ami nélkül nem tudtam volna felnőtté válni.

Országút, 2021. május 14.

Sarkady Sándor

Hazamegyek Kapuvárra

Hazamegyek / Kapuvárra! / Minek üljek / Jaguárra?
Átjutok egy / Víg hajrával, / Egy kimustrált / Sínhajtánnyal!
Húzd meg, / Ereszd meg – / Mint a szélvész / Repesztek!

Túl vagyok már / Árkon, bokron, / Töpörödik / Tornynos Sopron
Hadd fogyjon a / Talpfa! / Öt perc se volt / Balfra.
Hogy az ingem / Vizes rég? / Sebj, húsít / Hidegség
Húzd meg, / Ereszd meg – / Közeledik / Pereszteg.

Sárgadinnye, / Görögdinnye – / Csak egy ugrás / Ide Pinnye!
Szembeszéllel / Megbirkózz – / Ez már Fertő- / szentmiklós! / Ugye, el se / Hin-
néd? / Hátunk mögött / Vitnyéd / Végállomás / Kapuvár; / A diadalkapu vár! /
Kapuvár! / Kapuvár! / A kapuban / Apu vár!

Épül a templom

Cs. Varga István, hű feled ünnepel:
Tenger bajunk közt hinni, szeretni kell,
Ahogy Te intesz hitre, jóra,
Míg ver a szív s fut a földi óra.

Épül a templom. Rakni segítsd a falát,
Zengesd a lélek tiszta harang-szavát;
E szétszórt nemzet nem veszendő –
Készül a jobb, igazabb jövőendő:

Eger, 2008. május 28–29. Kálvin Ház.

Horváth László

Kapuvár köszönti díszpolgárát!

Cs. Varga István Professzor Urat Kapuvár nevében, a város polgármestereként tiszteletteljesen köszöntöm 80. születésnapján. Szülővárosa büszkén tekint a magyar irodalomtudomány meghatározó kutatójára, értelmezőjére. Cs. Varga István Kapuvár díszpolgára, ez a cím a város hálájának és elismerésének legszebb kifejezése mindazért a munkáért, amelyet a magyar irodalom és a helyi kulturális élet szolgálatában végzett és végez.

Pályafutása során, mint habilitált egyetemi tanár az ELTE BTK-n, szerkesztő és műkritikus generációkat nevelt, kutatásai pedig különösen a Németh László-értelmezés és az ars sacra területén hoztak maradandó eredményeket. Tudományos munkássága mellett kötetei és esszéi révén a közönség számára is közelebb hozta a szakrális irodalom értékeit; legutóbbi kötete, amelyben bencés tanáraitra és diáktársaira emlékezik, ezt a vonalat erősíti.

Kapuvárhoz fűződő kapcsolata több mint formális cím: gyermekkorát, általános iskolai éveit a városban töltötte, és azóta is örömmel fogadja meghívásainkat; előadásai és könyvbemutatói mindig élénk szakmai és emberi párbeszédet indítanak a helyi közönséggel. Emlékeztetése az az estek, amikor személyes történetekkel, bencés emlékekkel és tudományos meglátásokkal gazdagította rendezvényeinket – ezek a találkozások erősítik közösségünk kulturális identitását.

Köszönjük szerénységét, szakmai hitelességét és azt a példát, amelyet a fiatalabb nemzedékek számára nyújt. Kívánunk Önnek jó egészséget, további alkotó éveket és sok örömteli visszatérést Kapuvárra, hogy még sokszor hallhassuk gondolatait és élvezhessük jelenlétét. Kapuvár kapuja mindig nyitva áll Ön előtt; hálásak vagyunk mindazért, amit a magyar irodalomért és városunk szellemi, kulturális életének szolgálatában tett.

Horváth László
Kapuvár polgármestere

Kapuvár - Diszpolgárait köszöntötték
80. születésnapján
A Magyar Kultúra Napján

Zsoldos István

A felvétel Kapuváron készült – Cs Varga István a polgármesterrel

Fodor András

Vendégség, új barátok

Cs. Varga Istvánnak.

Eltévedtünk a téli hegyekben,
de már köröttünk duruzsol a távol,
suhog a hasított sötét,
a taxaméter dobozában
forog a visszaszerzett öröm, a
„mégis megérkezünk!”
Eltévedtünk az új házak között...
Senki se tudta merre laktok.
De első csengetésre,
asszonyod hangja úgy szólt
a kaputelefonból,
mint a biztonság derűs angyaláé:
– akit mi várunk, nem veszhet el!
S mögötte ott fehérlett
bontatlanul a terített asztal.

*

Másnap, ahogy tán ünnepkor illik,
vittél az ősi, Fülep-magasztalta
templom elé,
s mi néztük elfogódva
a homokszikla-paravánból
kisajgó érdes-gyönyörű monostort
a magyar Istennek tetsző arányt.
Tetszett az is, ahogy fiunk
a rendház képzelt udvarában
ivott a kút vizéből cinpohárral.

*

És végül megmutattad,
létezik, amiről csak
sóvárgó költők fantáziálnak:
patyolat-tiszta hó.
A kerek fennsíkon a három
hatalmas szálfenyőből
nekünk adtad az egyiket.
Hógolyóztunk is
ámde csak
te győzted egyedül
a célt, a távot.
A loncsos ágakról te tudtál
kilobbantani minden cinegét.
Kipróbáltuk a tükrös, hosszú csuszkát,
– régi, falusi virtus! –
Hanyatt esett fiam is, én is,
csak a te két lábad suhamló
eleven oszlopát
nem tudta elrántani a jég.

Babus Antal

Cs. Varga Istvánnal a tihanyi bencés apátságban

Miután előjárója 1994-ben áthelyezte Tihanyba, Korzenszky Richárd atya házfőnökként, majd perjelként rövid idő alatt nemcsak a község, hanem az egész környék vallási és kulturális központjává emelte a bencés apátságot. Egyebek között megszervezte a legendás péntek esti Tetőtéri esték című előadássorozatot is, amelyre az ország számos pontjáról hívott meg neves előadókat. 2002 novemberének elején, valahol Pesten összefutottam egykori tanárommal, Cs. Varga Istvánnal, akiben, mint mindig, akkor is ugyanúgy lobogott az irodalomszervezői tettvágy, no meg a tanítványai útját egyengető segítőkészség is, mint egyik példaképében, Czine Mihályban. Pista rögvest felajánlotta, hogy csatlakozzak hozzá, menjek vele másnap Tihanyba, mert november 8-án a Tetőtéri estéken Illyés Gyula születésének 100. évfordulójáról fognak megemlékezni Nagy Gáspár, Korzenszky Richárd, és ő. És ha már elmegyek, tartsak én is előadást. Igaz, hogy nem vagyok benne a programban, de ő ezt elintézi Richárd atyával, mert nemcsak földije – ő is Kapuváron töltötte a gyermekkorát –, hanem barátja is. Rövid habozás után igent mondtam, vonzott a szakrális környezet.

Másnap vonattal indultunk Tihanyba, és Pista, az örök szervező, az örök nyughatatlan, amikor Székesfehérvár mellett zakatoltunk, telefonon felhívta Bakonyi Istvánt, a város irodalmi életének egyik kulcsfiguráját, és beszámolt neki úticélunkról, majd valamilyen irodalmi eseményre invitálta.

Szürke, havas, hideg este érkezünk meg Tihanyba. Richárd atya a dolgozószobájában várt bennünket Nagy Gáspár társaságában, aki korábban érkezett. Ma is érzem Richárd atya dolgozószobájának meghitt, lelki tisztaságot, kultúrát sugárzó otthonos melegét, barátságos hangulatát, magam előtt látom a falon a keresztet, Richárd atyának a Balatonról készített káprázatos fényképfelvételeit, és sohasem fogom elfeledni a ködös Balaton sejtelmes látványát sem, ami a perjeli szoba ablakából tárult elém.

A bemutatkozás után hármasban folytattuk a beszélgetést, mert Pista elnézést kért, félrehúzódott pár percre, hogy még egyszer átgondolja az előadását, rövid vázlatot készítsen. A Tetőtér zsúfolásig megtelt, az estre várták Illyés Máriát, Illyés Gyula lányát is, valamint férjét, Kodolányi Gyulát, de ők végül valamilyen oknál fogva nem érkeztek meg.

Előadásában Pista Illyés tihanyi kötődését ecsetelte, beszélt a táj magnetikus erejéről, amely magához vonzotta Németh Lászlót is, aki Tihanytól egy kőhajításnyira, a sajki certiában rendezte be műhelyét a sötét 1950-es években. Aztán arról szólt, hogy nem becsüljük meg eléggé Illyést, hiszen az országban még egy

szobra sincs, amit most, a centenárium alkalmából meg lehetne koszorúzni. Pista a rá mindig jellemző ékesszólásával, sodró előadói stílusával, lelkesedésével magával ragadta a hallgatókat. Dübörgő taps volt a jutalma.

Nagy Gáspár Illyés magyarságszeretetről beszélt, amelyet Németh Lászlóéhoz, Adyéhoz, Kodályéhoz hasonlított. Illyés józanságát méltatta, aki soha nem ment fejjel a falnak, mindig higgadtan mérlegelte a politikai erőviszonyokat, és bár kötött kompromisszumokat, az igazságot nem árulta el. Egy mondata ma is a fülembe cseng. Idézte Weöres Sándor *Hommage à Illyés* című versét, amelyben Illyést az utolsó Árpádházi királynak nevezte. Ez azért rögzült a fejemben, mert Vekérdi László Fülep Lajosnak adta az utolsó Árpádházi király titulussát, én pedig Illyés 1933-as *Pusztulás* című cikkéről adtam elő azon a Tetőtéri estén, és szükségszerűen beszélnem kellett Illyés és Fülep kapcsolatáról is. Illyés 1933 nyarán Zengővárkonyban vendégeskedett Fülepnél, tőle hallott először az Ormánságot pusztító egykézésről, hogy a Dunántúlon elfogy a magyarság, és a hitleri Németországban olyan térképek láttak napvilágot, amelyek a Dunántúlt a német birodalom részeként ábrázolták. Fülep a rá jellemző alapossággal és lelkiismeretességgel óriási anyagot gyűjtött össze, de Illyés helyesen érezte meg, hogy nehézkes vendéglátója nem fogja megírni az ígért cikkeket, ezért ő maga fogott tollat, és jelentette meg óriási hullámokat vert korszakhatárrá vált esszé-tanulmányát. Fülep ezt először rossz néven vette, de hamar napirendre tért a dolog fölött, és elásta a csatabárdot.

Az estet Richárd atya előadása zárta, aki mi másról beszélhetett volna, mint Illyés és a katolicizmus viszonyáról. Nem titkolta el, hogy Illyés elszakadt az egyháztól is, a vallástól is, de végrendeletében mégis latin nyelvű temetési szertartást kért. Befejezésül a Hiszekegyet, az Apostoli hitvallást idézte Illyés fordításában.

Az estet vacsora követte a refektóriumban, de ezen Pista már nem vett részt, újabb program felé száguldott el valahová, de az is lehet – erre már nem emlékszem –, hogy Kapuvárra indult a szüleit meglátogatni.

A vacsora is emlékezetes volt, Bethlen István, az MDF ismert gazdaságpolitika mellett ültem, és az előadásom kapcsán kifejtette, hogy neki jobb véleménye van Bleyer Jakabról, mint nekem. A rossz időjárás miatt késve megérkezett Udvardi Erzsébet festőművész is, akinek 2002-ben kiállítása nyílt az apátságban, és amelyet Richárd atya nyitott meg.

Másnap délelőtt Nagy Gáspárral vonattal indultunk Pestre. Korábban is ismer-tük egymást, de ekkor fonódott szorosabbra a barátságunk, és ekkor kaptunk össze először – és utoljára. Mivel én „beugró” voltam, nem kaptam honoráriumot, és Gazsi úgy próbálta orvosolni a szerinte igazságtalan, szerintem igazságos helyzetet, hogy mindenáron meg akarta osztani velem a saját „keresetét”, mondván, hogy te is előadtál, neked is jár. Gazsi rossz néven vette, hogy nem fogadtam el elegáns, önzetlen gesztusát. Azt vette rossz néven, hogy a pénz, amiért ő dolgo-

zott meg, az övé maradt! Ilyen egy Pannonhalmán végzett egykori bencés diák gazdasági erkölcsse! Aztán persze azon nyomban kibékültünk, és dedikálta a ... *nem szabad feledNI...* című, akkoriban megjelent híres verseskötetét.

Egri diák voltam, gárdonyis, és a második tanév végén, 1976 nyarán a Dunántúlra mentünk osztálykirándulásra. Győr, Kőszeg, Sopron után benéztünk Pannonhalmára is. A hely szelleme azonnal elvarázsolt, és azon nyomban mondtam is a barátaimnak, hogy ha két évvel korábban vetett volna ide a sors, ide jöttem volna tanulni. Azóta vágytam rá, hogy legalább egy éjszakát egy bencés kolostor falai között tölthessek.

Kedves Pista, ezúton köszönöm meg neked, hogy jóvoltodból egy emberöltő elteltével teljesült diákkori álmom, és a tihanyi apátság falai között tölthettem egy éjszakát.

Bertha Zoltán

A magyar „literatura sacra” tudós misszionáriusa

Cs. Varga István 80

Amikor 2019 nyarán a Tokaji Írótabor Hordó-díjával kitüntették, így nyilatkozott hitvallásszerű tömörséggel az irodalom küldetéséről: „Szókratész egy mondásában úgy vélte: »A lélek varázslatos gyógyítója a szép szó.« A szépirodalom, a poézis lényege éppen az etikum és az esztétikum összhangja, a gyönyörködtető, teremtő és termékenyítő lelki erő.” Ha valaki, akkor Cs. Varga István igazán ennek a szellemében és jegyében munkálkodott évtizedeken át és történelmi korszakokon keresztül: hogy irodalmi elemzései és magyarázatai által megértesse és átéreztesse mindenkivel az örök és abszolút értékek magasztosságát és embernemesítő jelentőségét. Szépség, jószág, igazság misztériumát – és humanitás, szakralitás, megigazulás életirányító sugárzását. Mégpedig legalább kettős fényben és tükörben: amiről beszélt és elmélkedett, s ahogyan, amiképpen azt tette. Legendásan nagyívű, megvilágosító, lélekemelő előadásai – rendkívüli hatású veretességükkel, sziporkázó gondolatosságukkal és ékesszóló elokvenciájukkal – csak a félévszázados tokaji írótaborban is feledhetetlen eseményeknek számítottak. Jót s jól: a mindenségigézetű klasszikus magyar hagyományok mértékével és elhivatottságával vezetett rá embervoltunk legsajátabb és legelorozzhatatlanabb lehetőségeire.

Irodalom- és kultúrtörténész, kritikus, esszéírói, tanári, szerkesztői pályájának egyik fő eszmevezérlő állócsillaga kezdettől: Németh László. Az ő elévülhetetlen enciklopédikus, lélekforradalmi minőség-, irgalom- és üdvösségtana lenyűgöző távlatokban ragyogtatta fel előtte is az örök emberség és magyarság megmaradásának és legyőzhetetlenségének esélyeit és reményeit, hogy azután ezeket az eszményeket hallatlan érzékletességgel és hitelességgel közvetíthesse (tanulmányok, monográfiák, konferenciák, kultúrrendezvények, rádiós és televíziós előadások rengetegén keresztül) az azokra fogékonyak számára. A kultúra lankadatlan misszionáriusaként járta be Cs. Varga István a Kárpát-medencét s a távolabbi tájakat, hogy született és autentikus szellemi igehirdetőként – jelképes „eklézsia- és templómépítőként”, a magyar együvé tartozás szilárdítójaként – felmutassa és tudatosítsa és terjessze a mindenkori történelmi magyar sorsvállalók, a hivatásrendi írástudók, az égtartó lélekmentők fakulhatatlanul legszentebb igazságüzeneteit. Metafizikai mélységek és átszellemített magasságok bűvöletében – az antik és keresztény eszményiségben gyökerező műveltség jegyében – tárta elénk régi korok és modern létélmények

sugallatait, midőn szakadatlanul a keresztény, népi, nemzeti és európai őserkékek szolgálatában és mindenek átörökítésében serénykedett egész életében. Az emelkedett szellemi honvédelem ihletettségében. A Kárpát-haza, a magyar glóbusz minden szegletét ismerve és magához ölelve, a dunántúli, pannon vidékektől a borsodi, hevesi tájhozakon át a Felvidékig, a Partiumig, Erdélyig, a Székelyföldre és a Csángóföldre jutva, igéző térségeket, régiókat lélekben összekapcsolva és boltozatosan összeépítve. Bölcsőhelye Kapuvár (s ma már a szülőváros díszpolgára), az „ora et labora” imperatívuszával útrabocsátó (de az „orando et laborando” testvér-jelégjéért is megbecsülő) győri bencés gimnáziumban és a debreceni egyetemen nevelkedett, később itt is tanított, meg Egerben, Budapesten, számos intézményben, mások (például az *Új Hegyvidék*, a *Magyar Múzsza*) mellett szerkesztette a miskolci *Napjaink*, a tatabányai *Új Forrás*, a hatvani *Délsziget*, az egri *Új Hevesi Napló* folyóiratot, Egerben él, a többi között Pro Agria életműdíj kitüntetéttel – s fáradhatatlanul tevékenykedik tovább minden tájegység génuszának őrzésében és megelevenítésében – az autochton magyar élet- és erőterek megemelésében. „Többgyökerű vagyok”, „belaktam ezt az országot” – vallja mélyről fakadó örömmel, hiszen ezért tudta és tudja szélteben-hosszában, horizontálisan is átfogni a magyar lélek összes földrajzi övezetét, lélek- és létezésstartományát. Csupán amiről könyvek sokaságát írta és szerkesztette – köztük a Bükk, a Mátra, Tokaj-hegyalja, Badacsony, Szekszárd, Somló, Sopron és a többi ősi borvidék és irodalmi kultúrája, meg az elszakított területek és szellemiségük Kárpátaljától a Délvidékig, el egészen a transzszilvániai és moldvai magyarok vidékéig, a „rokonföldek” távoláig, amelyeket a „vándorapostol” Jáki Sándor Teodóz atyával barangolt be –: mind-mind különleges gazdagsággal népesíti be az ő világát és horizontját. A teljes magyar látóhatár, látókör (ez is egyik nagyszabású kötetének címe) a mércéje, a teljes magyar univerzum a szerelme – és otthona. S ami még annál is több: mert világirodalmi erudíciója a környező és a messzi népek alkotásaira is kiterjed. Jeszenyin monográfusaként a nagy orosz költő legkiválóbb ismerője és értelmezője, s rokonnépeink, köztük a csuvasok költészetének a legkitartóbb kutatója és népszerűsítője is ő.

S amit Cs. Varga István térben felfed és felfedez, annak mindig megvilágítja az elidegeníthetetlen vertikális: azaz szakrális dimenzióit is. Az artisztikus numinozitás, az ég és föld közötti szent művészet (az irodalmi, zenei, képző- és építőművészeti „ars sacra”) határtalan inspiratív szféráját bontakoztatja ki áttekinthető műelemzéseiben és eszmefuttatásaiban. És felmutatva az európai és a magyar szent költészet régi, keresztény középkori hagyományait, sőt archaikus-mitikus, népköltészeti gyökereit is – vagyis időrendiségében is felgombolyítva az imádságok, az apokrif imák, a liturgikus himnuszok, zsoltárok, a religiózus hálaadások, a Mária-énekek, a megtartó vallási tradíciókból sarjadzó műfajok és stílusok rengetegének végtelenül szerteágazó motivikus hálózatait és láncolatait, asszociatív lombzatát. El

egészen a modern és kortárs költészet nagyjainak transzcendentális szemléleti és formavilágáig, az istenkereső, hitvalló, fohászos-könyörgő, áldáskérő és menyei vigaszokat remélő megszólalásfajták szinte beláthatatlan sokaságáig: Ady, Babits, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Mécs László, Sík Sándor, Pilinszky János, Nagy Gáspár és a többiek vallásos, spirituális líraművészetéig. Ennek a markáns, jellegadó magyar irodalomtörténeti áramlatnak a legavatottabb kutatója ő napjainkban, azok nyomdokában, akik szintén nem győzték hangsúlyozni magyarság és kereszténység (profán és szakrális egzisztenciális élményeket az egyetemes emberi művelődés és az édes anyanyelv által egybekötve megszentelő) évezredek összeforradását – Rónay Györgytől Czine Mihályig. Isten-, ember-, nemzet- és hazaszeretet meghatározta lét- és hittapasztalat eltéphetetlen egységét, identitáserősítő alapzatát.

S így lényegülnek át az irodalomtörténész fejtegetései lélekvezető, tanúságtévő vallomásokká is. Ahogyan végigkíséri a kultúrhistoria változatos fejleményeit, s rámutat azok figyelmeztető, a létrontástól óva intő jelenkori sorsigazságaira. Életes kereszt- és hosszmetsetek, téridő-koordináták bontakoznak ki – a magyar literatúra nemzeti önismeretének és önkifejezésének felmérhetetlenül grandiózus kincsesházát tornyosítva. Amelyben egymásra rímelnek klasszikusok és modernek konfessziói, régiek és maiak beszédes és időtálló öntanúsításai. Egyfajta „adósságtörlesztés” is ez (egyik monumentális tanulmánykötetének a címét idézve) – témákat, műveket, alkotókat illetően. És kultuszteremtés, kultuszápolás is – legbecsesebb szellemi örökségünk védelme. Ennek légkörében sorakoznak fel az ő perspektívájában Gárdonyitól, Móricztól, Németh Lászlótól, József Attilától, Gulyás Páltól, Radnótitól, Nagy Lászlótól Rab Zsuzsáig, Apor Elemérig, Fodor Andrásig, Jókai Annáig, Serfőző Simonig, Utassy Józsefig, Tamás Menyhértig, Cseh Károlyig, Büki Attiláig, a Bódva-völgyi Kalász Lászlóig (akiről külön pályaképet is rajzolt) mindazok, akik vallás és vállalás együttes éthoszával táplálták szépirodalmunkat, s akik pedig irodalomtudói elszántsággal igyekeztek mindezt nyomatékosítani is a szélesebb magyar olvasóközönség számára: Bánhegyi Jób, Hartyányi István, Grezsa Ferenc, Kocsis Rózsa, Rónay László, Tüskés Tibor, Csűrös Miklós, Julow Viktor, Lőkös István, Korzenszky Richárd, Bakonyi István és még oly sokan.

*

Trianon századik évfordulóján, 2020-ban pedig megjelent Cs. Varga István „Nyújs feléje védő kart...” – *Kölcsey Ferenc: Himnusz* című könyvremeklése (Bp., Hungarovox Kiadó, 2020). Nemzeti imádságunkról a nemzeti gyász, egyszersmind összetartozás szimbolikus esztendejében ilyen horderejű munkát közreadni: több, mint kitűnő irodalomtörténeti és szakavatott filológiai fegyvertény. Németh László kifejezésével mondhatjuk: „nemzet-ragasztó” sorstörténelmi cselekedet. És az eddigi tudói életművet mintegy megkoronázó (s az ezt ekként méltató Máriás József szerint is „opus magnumként tétélezhető”) teljesítmény. A magyar megmaradást

segítő alaplí. Előszavában azt írja a szerző: „Tanulmányom célja a *Himnusz* elmélyültebb vizsgálata, az eddig kevésbé kutatott értékeinek keresése, felmutatása, értelmezése az *ars sacra, literatura sacra, lyrica sacra* nézőpontjából: közelítés az *interpretatio sacra authentica* lehetőségeihez.” S ezt a célkitűzést a szent művészet egyetemes esztétikai alapvetésének összegzésével, Kölcsey Ferenc életrajzának, szülőföld-élményének részletes taglalásával, az európai, közép-európai és magyar himnuszköltészet eredet- és alakulástörténetéről, a kultikus poéma keletkezési körülményeiről, a költemény sorról sora vett jelentéstartalmairól szólva (a szövegvilág kontextuális teljességének, poétikai-retorikai összefüggéseinek aprólékos és akkurátus feltérképezésével): maradéktalanul meg is valósítja. A műnek a reformkorban betöltött szerepéről, későbbi hatástörténetéről, a Biblia vagy a magyar őshistória fényében vizsgált jelentésárnyalatairól és összességében az örökérvényűnek remélt nemzettudatunkat befolyásoló jelentőségéről: páratlan és katartikus szintetizáló igényességgel igazíthat el minket ezek terén és minden más vonatkozásban is ez a példaállító és enciklopédikus jellegű irodalomtörténeti alkotás.

„Hajh, de bűneink miatt” – halljuk a katartikus önbírálat (sóhajos keserűségében is lélektisztító) igazságát felhangzani kétszáz éves nemzeti imádságunk igei véte-tésű és mélységű szentenciájában. A személyes bűnvallás és bűnbánat költői kife-jezésének (Balassitól Adyig – amiként azt Makkai Sándor ékesen bizonyította) és a kollektív önostorozásnak (a tatárjáráskori siralmas énektől Adyn át Szilágyi Do-mokosig és tovább) egészen kolosszális (és világkultúrális kontextusokban is uni-kális) hagyománya tornyosult fel a magyar irodalomban egy ezredév alatt. A méltó emberi és magyar létezésre, otthonosságra, a népek közötti elemi egyenjogúságra és önelvűségre vágyakozás lelki konvulziói a gyakran végletes önmarcangolás és a kivívandó dignitás szét- vagy összehullámzó érzelmi örvényeit kavargatják föl. Ennek morálintropológiai lényegét Németh László úgy foglalta össze, hogy az önkritikus „kiválóbb magyar a nemzeti bűnök feltépésével, egy kollektív sebszaggyatással kez-di.” Annak a gyökeres keresztény szellemiségnek a jegyében, amelyről Erdélyi János azt állította, hogy „nemzetiségünk valaha mélyen egybe volt forrva a vallással”, és Szerb Antal, hogy „kereszténynek lenni és magyarnak lenni csaknem ezer éven át teljesen egyet jelentett”, Mécs László, hogy „Egy legyen a magyar s egy a keresztény”, Czine Mihály pedig, hogy „kereszténység és magyarság – a katolikusok keresztény-nek, a protestánsok kereszténynek mondják magukat – már több mint ezer eszten-deje szinte teljesen egyet jelent.” Kölcsey *Himnusz*ának biblikus veretű önvizsgálata, szigorú bűnbánati vallomása „gyónás-mélységű, »*mea culpa*« értelmű, döbbenetes intonáció”, amely „kimondja: a magyarság nem tudott méltón élni az Úr ajándéka-ival, a kereszténység erényeivel”; azaz „racionálisan is megragadhatóvá teszi, bűn-tetesként értelmezi a kollektív személyként felfogott magyarságot sújtó történelmi szenvedést.” Ugyanakkor „a bűnt és a szenvedést a bűnbocsánat fényébe állítja. A

bűnbocsátás reményében ad értelmet a szenvedésnek” (állapítja meg összegzőn a *Hymnus* jelentésvilágát lenyűgöző gazdagon feltáró nagymonográfiájában Cs. Varga István).

S ahogy a *Himnusz*, úgy a róla szóló értekezés is ilyképpen a mégis-kitartás és a csakazértis-helytállás rendíthetetlen példamutatására irányíthatja a törekvő figyelmet. A remény feladhatatlanságára: hogy „Megbűnhötte már e nép / A múltat s jövőndőt!” Ez a logikai paradoxon – amely ugyan aligha egyeztethető a teológiai tantételekkel (miszerint előre nem lehetséges megbűnhődni a jövőt), s legfeljebb bizonyult és áttételesen az ingyen vagy szabad kegyelem premisszájával igazolható – költői erővel mégis tisztán demonstrálja az időtlenségben felmagasodó igazság- és szabadulásvágy, feloldozódás-igény és megváltás-óhaj feltétlen egzisztenciális szükségszerűségét és transzcendentális örökérvényűségét. Mert Kölcsey bízik e sokat szenvedett nép jövőjében, „ahogy mindannyiunknak bízunk kell, ha élni akarunk”; „nem a szerencsében bízik, nem az erőben, inkább az igazságban, a szenvedés jogában” – amiképpen Babits értelmezi az előre megbűnhődés autentikus költői állítását. Hozzáteve (Vörösmarty *Szózatát* ideidézve), hogy ezek „a sokszor vitatott szavak igazában ugyanazt jelentik, amit ama másik hatalmas kiáltás: »Egy ezredévi szenvedés / Kér éltet vagy halált!«” Cs. Varga István lucidus okfejtése szerint is a múlt és jövő szuggesztív összérántása inkább költői nyomatékosítás, mintsem konkrét időtagolás. Egyfajta lírai sugalmazása az örök jelenidőnek – hiszen az „isteni mérték szerint nincsenek időhatárok múlt, jelen és jövő között.” „A szó szerkezet túlmutat az adott kontextusban azon, amit alkotóelemei külön-külön jelölnek”; azt érzékelteti, hogy a magyarság Isten színe előtt állva áldást, jó sorsot kér, „mert már mindent megbűnhődött.” Minden büntetést, „amit bűneink miatt megérdemeltünk, megszenvedtünk, kiálltunk – levezekeltünk. Iszonyúan sokat szenvedtünk: mindenért keservesen megbűnhődtünk.” „Kétségtelen, hogy a »megbűnhötte már« sokat vitatott költői megállapítás a magyar sorsérzés szerint érvényes, különösen a Mátyás óta *megszenvedett* történelmünkre, igaz a költő korabeli, általa is átélt időszakára, és vonatkozik a jövőnkre is.”

De hogy a megmaradás és a felemelkedés legyen az osztályrésze e sokat szenvedett nemzetnek, ahhoz a több mint ezeréves keresztény múlt számbavétele és hitvalló üzeneteinek a folytonos ébrentartása is szükséges. Ennek a misszióknak ragyogó példája Cs. Varga István újabb összefoglaló kötete: *Hagyatékából – örökség (Bencés tanáraink, példaképeim, diáktársaim)* (Bp., Magyar Napló Kiadó, 2022). A benedekrendi eszmeiség pannonthalmi, győri, tihanyi képviselőinek panorámaszerű portrészorozata, a vallás-, egyház- és kultúrhistóriai ismertetések, elemzések, a tömör és pazar irodalomtörténeti értékelések és méltatások füzére: összességében megint csak olyan körképet, tablót vagy szellemi freskót fest: amely egész magyarságunk és Krisztus-követő beállítódásunk lényegének fényesen megbizonyító tüköre lehet.

Igaz sorsbeszéd és tiszta sorstükör. A régi századokra és nagyságokra (köztük például „a hazaszeretet bencés példaképére”, Czuczor Gergely jellemére és életművére) rávilágító gondolatfutamok eszméltető kivetülése. S aztán az újabb idők polihisztor kiválóságait sorakoztató arcképek csarnoka. Nádasi Alfonz, Bánhegyi Jób, Jáki Sándor Teodóz, Korzenszky Richárd, Barsi Balázs, Nagy Gáspár, Görömbei András: csupa korszakos egyéniség, mind-mind olyan tanítást sugározva, amely csakis hit, haza és emberség együttes és szétválaszthatatlan parancsának követésére szólíthat. A tiszta erkölcs és a vállalt, a sorsvállaló magyar identitás fenntartására és értékgazdagítására.

*

S ennek az apostoli lelkületű vállalkozásnak volt karizmatikus szellemóriása a huszadik században az író-gondolkodó Németh László – akinek univerzális jelentőségét Cs. Varga István legújabban is egy olyan egyedülálló, szintézisjellegű tanulmányban boncolgatja és foglalja össze, amely egyszerre summázatosan („márványba véshetőn”) és árnyalatosan átfogó, sokrétű, tankönyvszerűen pontos és sűrített, világosan lényegláttató és értékfelmutató összegzése e gigantikus életműnek. Sokatmondó címe: *Etikum és minőségeszmény Németh László életmű-kozmoszában*. Mindjárt az elején leszögezi: „Némethet szellemi-organizátori, kritikusi, szépírói szerepe emelte fénybe. Sok műfajú, sokrétű életműve ezer ívre, 16 ezer oldalra tehető. Esszéi, regényei, drámái szerves egységet alkotnak, teljességet képeznek: egy egyetemes kifejezőkészség megnyilvánulásai.” S hogy „eszme- és eszményteremtő, kultúraközvetítő tevékenysége kivételesen gazdag.” S ennek jegyében emeli ki, hogy „esszéírása klasszikus értelemben kísérlet, vallomás és vita: az emberi lélek önke-resése. Alapelvei: »Az írás: erkölcs« – »Az író vállalkozás.« »A szeretetben megélt igazságot keressük. Ha nem, önmagunk és a Lélek ellen vétünk.«”

S idézi Németh László egyszemélyes folyóiratának, a Trianontól megcsonkolt Magyarországot, s az egész magyarságot felrázni kívánó *Tanunak* méltán nevezetes (és mindenkor aktuális érvényű) beköszöntőjéből: „Hajótöröttek vagyunk, akik a csillagokat nézzük s a partot keressük, abban a hitben, hogy van part s a csillagok vezetnek.”

A magyarság nemzettudatát szerette volna újrászöni – ezzel pedig a magyarság feltétlen megmaradását segíteni, a két vagy több malomkő között őrlődő, nyugati és keleti birodalmak közé szorult (folyton gyarmati, bennszülött-sorba taszított, kisebbségiségre kárhozott) nemzet önállóságát, önrendelkezését, saját (szabadságot, rendet, egyenlőséget, testvériséget egybefonó, s így társadalombölcseleti értelemben, s „a kis nép – nagy lélek” törekvése szerint is az egész világnak mintát adó), „harmadik utas” létezésmodelljét megerősíteni vagy kialakítani, s a népi elkötelezettségű értelmiségiekből szellemi-lelki „új nemességet”, öntökéletesítő hivatásrendet akart szervezni. Forradalmian minőségi „Kert-Magyarországot” létrehoz-

ni. S közben, ezzel együtt a legmagasabb szinten közvetíteni a világ- és az európai kultúra teljes történeti és spirituális értéktartományának a vezérfonalul szolgáló tanulságait, az ókortól a legmodernebb időkig pásztázva végig az egész emberi művelődéstörténetet. Vallást, mitológiát, filozófiát, etikát, tudományt, művészetet. A mélységes „prehisztóriában”, a „paraszt-Atlantiszokban” megőrződött kincsek óriási tartalékot és jövőt jelentenek. A Cs. Varga István által külön nyomatékmal elemzett 1943-as *Szárszói beszéd* és az 1956-os *Emelkedő nemzet* ezeket az örök emberi, kultúr- és morálintropológiai mélységeket az erkölcs, a minőség és az üdvösség „szentháromságában” (mintegy „templom- és eklézsiaépítő” elszántsággal és perfekcionista eltökéltséggel) köti össze az isteni ősigazságok felülmúlhatatlan magasságaival. Művészi értelemben pedig az archaikumból táplálkozó szemléletmód szintéziservényű egyesítését célozza a modern szellemiség újdonságaival, s így bontakoztatva ki a „magyar műhely” autochton törekvéseit, a különleges bartóki modell szféráiban.

Ha Németh László eszme-katedrálisában – úgy tekinthető, hogy – a főhajó az esszéisztikáé, akkor a mellékhajók a próza-, a regény-, illetve a drámairolalomé (s még a többi sokféle műfajoké – lírától naplóiig, önéletrajztól levelezésig).

Regényeiben, színműveiben a szent, a hős, a szörnyeteg hőstipológiáját boltozza föl. A világirodalom fakulhatatlan remekei közé tartozó nőregényeiben a görög mitológiai ihletést kapcsolja össze a huszadik századi egzisztencialista léttapasztalatokkal. A *Gyász hősnője* (akiben az író szerint „Elektra lázadoz”): olyan „archaikus istennő-torzó” – akinek (taglalja tömören Cs. Varga István) „sorsa, habitusa bal-ladák komor atmoszféráját árasztja. Érezhető benne az egységbe illeszkedő tolsz-toji példa, a dosztojevszkiji lételmélet, a Gide-i lélekfeltárás, a prousti, az ortegai inspiráció.” Kurátor Zsófi semmiképpen nem bír belenyugodni és beletörődni az élet spontaneitásába, a felejtés primer természetességébe. A férjét, majd a kisfiát is elvesztő asszony így tépődik: hát lehetne „elfelejteni azt a kis halarcot, amint a fogyó lélegzetért kapkodott”? „Állat az ember, vagy mi?” A természetes jelenidejűség és pillanatnyiség, az életjelenségek riasztó mulandósága (élethelyzetek, emberek, konvencionális elvárások, szóbeszédok ellentmondásossága és változékonysága) ellen lázad, borzongató exodusával dacosan próbálva kicsikarni maga számára az evilági abszolútumot (s ebbe a paradox harcába szinte az örületig belekövesedve). Ösztönösen tanúsítva azonban a finomabb emberlény transzcendentális mivoltát és genuin orientációját (a legbelső „predesztinációs” kényszerből fakadó önátadás, mintegy „pogány”, ősmitológikus „metanoia” misztériumát) – még ha a reflektálatlan életesség és a fölerzett életfölöttiség kettős metafizikai törvényei között viaskodva és felörlődve is. Ez jelzi egyben – bár torzószerű – archaikus vagy archetipikus „istennőiségét”. Akiben „egész menny és egész pokol” lakozik és háborog. Akinek autonómiája csak életszerűtlen önpusztítással keveredhet.

Az *Iszonyt* „létmoddelt kereső, korszakkifejező tudatregényként” definiálja Cs. Varga István, tudatteremtő lélektörténetként, a „társadalomrajz, az ember- és világismeret, a világuidegenség” remekműveként. „Nelli sorsképlete, alkata a kozmikus lét artemiszi aspektusát, értéktípusát példázza. Archetípusában a világ és a lét ősi, női lényege ölt testet. Iszonyát nemcsak alkata, hanem környezete is fokozza.” A főhősnő itt is csak bizonyos tudatalatti eredetű szörnyűség – férje meggyilkolása – árán nyerheti vissza különös, páratlan, integráns („artemiszi”) önvalóját, önazonosságát. A feladhatatlan alanyi önelvűség és szuverenitás („a lelkem nem tudott elegyedni a világgal”) az elkerülhetetlen egzisztenciális kríziseken és pokoljáráson keresztül vívja és birkózza ki önnön minőségi identitásszabadságát. Az önreflexív és önanalitikus (és átképzeléses) tudattükrözésből is kiviláglik, hogy a finom alkati tulajdonságok miként vergődnek a nem hozzájuk illő körülmények között egy rossz és téves házasságban; magának az írónak az érzékletes kommentárja szerint hogy milyen „az érzékenység és kiválóság szenvedése a közönségesség zsíros ujjai alatt”. Az *Égető Eszter*ben viszont már valami „édenalapító” kiengesztelődés zajlik, a belátás és a történelmi viharok ellenére is mindig újrakezdő – „mozarti dallamú” – humanizálási kísérlete a világnak. S az *Irgalom* hőse, Kertész Ágnes pedig egyenesen Németh „Medici-kápolnájának” legszebb „kariatidája”, az idea-ember megvalósulása. Az elemi ösztönkésztetéseket felülhaladó morális nagyság mintaképe. Akit „a másikat segítő cselekvés derűje” hat át. S mindez azt is jelzi, hogy a freudizmuson túlmutató lélektani, pszicho-ontológiai nézetei szerint Németh László a humán öntökéletesítés hajtóerejét a legmélyebb (elemi, atavisztikus) ösztönkésztetések sorába helyezi. Vagyis az erkölcsiséget nem az elsődleges életöztönöket elfojtó kényszerűségként tételezi, hanem valamifajta poszt-freudi felfogással éppenséggel az egyén gyökeresen életmeghatározó alkattani, személyiségkarakterológiai adottságaként definiálja. A bármiféle uniformizációval ellenkező egyedi lélekminőség morális ösztönmélységeinek a feltárulkozása (sőt szakralizált, mitikus, vallási sugallatú áldozatvállaló, bűnfeloldozó, szenvedésmegváltó törekvéseket hitelesítő feláramlása) zajlik tudatteremtő vagy tudatregényeinek egész vonulatában.

Németh László dráma művészetét is hallatlan világ- és emberkép-összegző filozofikum telíti. Cs. Varga István szerint: „társadalmi és történelmi drámáinak is igazi színpada a lélek. Az epikus szövegalakítású magyar drámát görög és francia inspirációkkal, az ibseni és csehovi dramaturgia számos vívmányával gazdagította, gondolatisággal telítette.” A lélek- és nemzetébresztő küldeteses igazságszeretet vívja sziszifuszi nagy csatáját a körülményekkel, a sorssal. A lélek katartikusan birkózik a történelmi kihívásokkal. A *Széchenyi*-dráma „emberképe lélektiszta, tematikusan is szakrális” (rögzíti az elemző): „Minden fej Isten kápolnája. De a Széchenyié székesegyház” (hangzik a tragédiából). S *Galilei* is heroikus küzdelmet vív a méltatlan környezettel. Számtalan meglevenített hőroza között Galilei és az ő kálváriája

olyan, amelynek megörökítése Németh László gondolati drámaírásának talán a legkiemelkedőbb magaslati pontja. (Németh ebben a „drámában mestersége legmagasabb pontjára, európai horizontra emelkedik” – állítja Cs. Varga István is.) Ráadásul kétféle végkifejlete egyaránt hiteles és katartikusan sokértelmű. Az ötvenes évek politikai tiltásai és hercehurcai közepette az író megváltoztatta az eredeti befejezést – de a bizonyosfajta „veritas duplex” tükrében mindkettő a legvégső erkölcsfilozófiai kérdéseket bolygatja föl. Az első változatban a tanait az inkvizíció kényszerének engedve visszavonó Galileit vigasztalhatja az, hogy az erkölcsi vétségként megszenvedett (de életmentő) áldozata nem hiábavaló, mert rá a tudomány éthoszának, az eszmének, az utókornak hosszú távon van szüksége. „Az én szégyenemet egy csökkentheti – ha azt ami bennem van – s nem hagyott meghalni – mások is láthatják” – vallja önmentségképpen. A másik verzióban viszont összeomlik, mert kiderül számára, hogy a legtehetségesebb tanítványai máris képesek folytatni, sőt túlhaladni tudományos kutatásait, s így megalkuvását már nem kompenzálhatja semmi, az örök erkölcsi törvények nem válogatnak tudós és tudatlan között – így „odadobott” becsületét és erkölcsi üdvösségét már nem szerezhetik vissza az eszme érvei és perspektívái. Az életmegőrző morális véték vagy bűn az első esetben távlatos igazolhatóságot nyer a szellemi imperatívusz prioritása révén, a másodikban viszont a személyes erkölcsi integritás – mint feltétlen értékelméleti, axiológiai törvény és eszményi kötelezettség – csorbulását már nem orvosolhatják reményt keltő jövőbeli kilátások. A vívódások külső és belső körülményeinek „üdvteni” súlyából azonban a létfilozófiai önértékek (köztük heroikus igazságszeretetet és erkölcsi maximalizmus) mindkétszer hasonló mértékű ütközése következik. Mégpedig szellem és hatalom örök harcának (de mindig a szellem igazságát demonstráló) tanulságaival.

S hogy napjainkban miként szólíthatja meg olvasóit Németh László? Ezt summázza ilyképpen megszívlelendő intellemmel Cs. Varga István: „Németh életművének legjobb alkotásaiból ma is fény, szellemi-lelki energia árad. Mégis egyre nagyobb csend, méltánytalanság övezi. Korzenszky Richárd már korábban, tanulmánya címében rákérdezett: »Miért nem 'szól' Németh László?« – A költői kérdésre a válasz: mert mi hallgatunk: »Pedig nekünk lenne órá szükségünk, nem pedig neki ránk.« Értékvakság, ahogyan életművét, eszményeit árnyékba, a felejtés szélére szorították.”

A mindezzel az értéklejtéssel szemben mindegyre fellépő, rendületlenül a „jó ügy” szolgálatába szegődő nagyszabású esszéinek, értekezéseinek „szakrális átragyogással” sugárzó összességét tudhatja a magáénak Cs. Varga István, aki – *Dei gratia* – most tölti be nyolcvanadik életévét. Életéhez, további munkásságához köszöntésül mi mást kívánhatnánk, mint Isten bőséges és múlhatatlan áldását!

Jánosi Zoltán

A templomot rajzoló lélek

Cs. Varga István 80. születésnapján

Mindig fatemplomokat rajzolt és rajzol. Nem katedrálisokat, kőcsipkés, nagy templomokat vagy székesegyházakat, hanem egyszerű fatemplomokat, ezek vázlatát, formáit, ablakait és lélegzetét a mindenségre, és nem rajzlapra, festővászonra, hanem a szavakba, a mondatokba, az elhangzott vagy a leírt szövegeibe, amelyek torkát vagy ujjait elhagyták. Olyan fatemplomokat, amelyeket az örök létveszélyeknek kitett őseink építettek, gyorsan, de a szakrális szerephez méltó egyszerű szépségükben, a Kárpátok hegyvonulataiban vagy az alföldi vizek partján, a Dunántúlon, avagy a Délvidéken, azokban a századokban, amikor fél lábbal mindig készen kellett állni a menekülésre, de az Európában megtartó Istent, a hitet nem lehetett elhagyni. Különös és bátor vállalkozás volt ez az örökös templomrajzolás már a Kádár-időszak nem csupán szemelenczősen ateista, elvakultan materialista, hanem egyenesen keresztényüldöző, primitív évtizedeiben is, de azzá lett váratlanul és fájdalmasan ma is, amikor a keresztény templomokat a honfoglalás utáni magyarság beilleszkedést akaró valahai orientációs pontjai, a nyugati országok természeti terein: a városaiban, falvaiban és a lélekben is dózerolják, plázákat, kocsmákat, átjáróházakat építve bennük, belőlük vagy helyettük, ha éppen nem gyűjtják föl őket – a világ számos egyéb helyén is –, az istentiszteletken ünneplőkkel együtt. A templomok Cs. Varga István-szellemű vázrajzaiból Jézus és a mai ember arca egyaránt felrázó erővel és figyelmeztetően néz ránk, a múltba és a jövőbe egyaránt mutat, szinte bármiről adjon elő, írjon, laudáljon vagy szerkesszen az irodalomtörténész.

Amikor az Edelenyi Gimnázium tanára volt, ifjúkorában családjával együtt a szüleiével szomszédos lakásban laktak, a Gagarin utcában, s noha akkor nem találkozhattunk, mert én az időtájt sátoraljaújhelyi gimnazista voltam, de az a ház körülbelül félúton volt az Árpád-kori református és a jóval később épült római katolikus templom között. Cs. Varga István hite ugyan ilyenképpen a legjobb helyen tartózkodott, s azok metszéspontjában állva mindkét irányból fontos üzeneteket kaphatott, de az eredetét és a forrásaiból fakadó erőit tekintve szülővidékére, az észak-dunántúli Kapuvárra, majd a győri bencések világára vezethető vissza. Az abból a táj hazából fölemelkedett ember, miközben előbb az egri főiskola, később több budapesti felsőoktatási intézmény, kiemelten az ELTE Tanárképző Karának oktatója lett, a hitnek és a magyar vidékiségnek mégis azokat az energiáit növesztette leghatalmasabbra magában, amelyeket kisebb hazájából hozott. Kapcsolataiban sem szakadt el soha szülővidéke e fontos örökségtől. *A Hagyatékból – örökség. Bencés tanárain, példaképeim,*

diáktársaim című, a Radnótitól átemelt „Emelj fel, emléki!” mottó-üzenettel ellátott könyvében országos jelentőséggel emlékezik meg egykori tanáraitól, Bánhegyi Jób-ról, Nádasi Alfonzról és a többiekről, az „Ora et labora” jelmondatának hirdetőiről s barátairól, tanuló társairól is. Közülük kiemelkedően és egyéb könyveiben is sokszor jelenítve meg, a híres Jáki Sándor Teodóz OSB atyáról, akivel hosszú éveken át, időről időre járt a Székelyföldet és a csángó-vidékeket, Moldova magyar területeit, hitet és értelmet ott a katolikus szerzetessel együtt nem csupán sugározva, hanem tanulva is. Teodóz atyával engem is így ismertetett meg: egy magyar kultúra napi ünnepen, ahová beszédre invitálta Edelénybe az akkor már idős papot, legalább kétszáz nyüzsgő középiskolás közé. S aggodásom csak néhány másodpercig tartott, miképp tud vajon az idős egyházi ember szót érteni a heterogén tudású, szociális háttérű, és eléggé hangos közönséggel, mert egy-két percen belül a legnagyobb némasággal és figyelemmel bámult minden egyes fiatal a beszélni kezdő csuhás emberre és szavaira. S mert szinte szakrális fény sugárzott a pódiumról, szakrális fény gyúlt ki a hívőkben és a nem hívőkben is, csupán rövidke idő alatt, s ez nem csupán az Úr üzenete volt: hanem annak szikrázásában Teodóz atya szeretete is, amely egész emberi lényét haláláig irányította. S Cs. Varga István gondolataiból is ugyanez az erő áradt ki, és tartotta a figyelem tiszta derűje és a megismerés vágya horizontja alatt a teremben ülőket.

Ahogy ezek a kapuk nyíltak meg a szinte örökké templomokat rajzoló írásaiból is. Mert azok az életművek, amelyeknek üzeneteire fatemplomok ábráit rőtta, igencsak széles terepeken magasodtak fel benne a magyar és a világirodalomból; a tényérnyi táj hazáktól az orosz sztyeppékig, s onnan is tovább terjedő tágasságokban, az ember legjobb földi küldetéseire mutató és az éggel is kapcsolatokat kereső, avagy teremtető munkáiban. Legyen szó bennük akár Kölcsey *Hymnus*ának mélyen összetett szellemi háttéréről, Kalász Lászlónak a Bódva-völgyben „kalevalázó” bartóki verseiről, hosszabb alkotásairól vagy dalairól, az Árpád-kori szalonnai templomot becéző kis költeményéről vagy a *Mintha rögtön meghalnék...* szinte imádságként megszólaló sorairól, illetve a „*Folyóba hulló égi kék*” színváltozataiban is a magasság arcát kereső, a „másoktól lekasabolt karral” evező korban a paraszti őserőt a világlíra homlokáig emelő Jeszenyinről, az évtizedek óta taposott, gyalázott Németh László avagy az újabban az oktatásból is száműzni akart Gárdonyi mellett megnyilatkozó védőbeszédeiről, Görömbei András küldetéséről, Nagy Gáspár egyszerre lázadó és történelemformáló szakrális esztétikájáról, Kuklay Antal Pilinszky-értelmezéseiről, a Lőkös Istvánról vagy Máriás Józsefről beszélő köszöntőiről, illetve Oravecz Imre Szajla-verseit Amerika tükrébe is belehelyező elemzéseiről –, az ember lakóhelye szerint különbségeket nem tevő esztétikai szemléletében bizony az az „ars sacra” nyilvánult meg és kereste tanúságtételeit, amelyet a Kapuváron Isten felé nyiladozni kezdő tekintete után a benecéséktől kapott örökség erősített meg szemlencséiben. S a nem csupán ekként író, hanem az ekként beszélő ember – akár egy legújabb kori hittérítő az újra pogányságba

zuhanni kezdő korban, a belső őserdőkben útra kelő misszionárius – hol itt, hol ott tünedezik fel ma is a Kárpát-medencében, hogy kedves íróiról szólva azt a szentséget terjessze, amely szellemében elválaszthatatlan a minőségi irodalom küldetésétől. Attól a hitétől, hogy *az írás* ne csak a pusztulót, a szétesőt, a romlót keresse, ne csak az ember bukásaira mutogasson önfeledten és szinte üdv rivalgással, hanem a példászerű cselekvések megjelenítése révén az emelkedni képes, „az ember szépbe szőtt hitét” közvetítő emberre és – a Németh Lászlótól szintén nagyon akart – „emelkedő nemzet”-re is. Azokban – a hangja nyomán szinte diplomokká váló – előadótermekben, tantermekben, könyvesboltokban ezért szinte modern kori prédikációként izzanak fel szavai. Perkupa, Szalonna, Edelény s a más Bódva-völgyi települések, Győr, Sárospatak, Gárdony, Nyíregyháza, Szatmárcseke, Kolozsvár és a messzi Magyarfalú s más települések, ahol nemcsak beszélnek még magyarul, hanem értik is a hozzájuk közeledő szavakat, mind ott csillognak annak a teljességében mégis bejárhatatlan térképnek a domborzatán, amelynek lelki centrumában Cs. Varga István életének évtizedek óta legcsillogóbb pontja, az „emberségről példát, vitézségről formát” már neve kiejtésekor is hatalmas erővel felizzító Eger városa áll.

Jó fél évtizede végigvezetett e város nevezetességeinek falainál, Gárdonyi sírjától a Bazilikáig és tovább, s nem volt utca, ahol tíz méterenként meg ne állt volna, nem volt kődarab, sarok, hogy el ne mondja róla a város üzeneteit. Dobótól a neves érsekekig, a várvédelemben elesett vagy megnyomorodott közvitézkekig, parasztokig, iparosokig, az itt tanult tudósokig és művészekig áradtak szavaiból az emlékek, nevek, események, és nemcsak áradtak, hanem hirtelen jelenvalóvá is váltak. Azt a felfogást jelenítve meg érezhetően és szinte kézzel foghatóan, amely a gondolkodó, a tudós Cs. Varga István szemléletében az egyik legfontosabb vonás a transzcendens világok feltárása mellett: az tudniillik, hogy szemben a rivalgó jelen mindig csak magára figyelő önhittségével, milyen történelmi erőkön, hagyományokon, az elődök mekkora erőfeszítésein állunk ma itt – hogy egyáltalán megállhassunk lábunkon, s ne csupán létezzünk, hanem *legyünk* is a világban. Nyilvánvaló, vagyis az sem véletlen tehát, hogy immár elhagyni sohasem akart otthonaként a magyar történelem önvédelmi győzelmi értékeiről – részben a történelmi tényeken, részint Gárdonyi nyelvén – az egyik legszebben beszélő városban telepedett meg. S tovább építette, tudatosította annak irodalmi eredményeit, hagyományait, s mindig „az Ügyért” és – Ady szavaival – „másokért csatázva” rengeteg rendezvény, kitüntetési javaslat, emlékezés, a közös erőt felmutató tanulmányok, könyvek, folyóiratok, fellépések forrása lett. Miközben az országot járva egyszerre adott tanúságot minden szereplésével a kapuvári gyerekkor, a győri bencés tanulóévek, a borsodi, a hevesi tájházak nemzetet tartó kultúrájának felhajtóerőiről, s rajzolta szép fatemplomait az őket hallgatók tudatába.

Rajzold még tovább sokáig őket, a nyolcvanon is túl, és túl az emberiség vergődésén, önfeladásán s fájdalomain –, Isten és családod, barátaid szeretetében!

Katona András

Minket Németh László hozott össze

(Születésnapí széljegyzetek Cs. Varga István dedikációhoz)

Rögtön hozzáteszem, nem személyesen, hiszen a nagy író életében még nem találkoztunk. Pistával 1984-től voltunk kollégák az ELTE 2003-ban megszűnt Tanárképző Főiskolai Karán (TFK), ahova Czine Mihály javaslatára, Király István támogatásával, Bencédy József főigazgató meghívására került az Irodalomtudományi Tanszékre a Németh László regényeiből frissen kandidált irodalomtudós docensként, majd tanárként, sőt később habilitált is. Több éven át vezette a tanszéket, majd annak 2005-ös megszűnése után az ELTE BTK professzora lett. Az én érdeklődési körömbé Németh László a doktori érkezésem készítése kapcsán került az 1970–80-as években, amikor a Történelem Tanszék oktatójaként a történelem és irodalom tantárgyak integrációs lehetőségeit kutattam. Az egyik mintám Németh László 1945 és 1948 közötti hódmezővásárhelyi tantárgy-összevonási kísérlete volt, melynek tanulói jegyzeteit az irodalomtörténész, Imre Mihályék jóvoltából a vásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumban tanulmányozhattam az 1980-as évek végén. Ez idő tájt alakult meg a Németh László Társaság is, melynek alapító tagja és titkára volt Pista. Útjaink, amelyek eddig azonos intézményben, de két különböző tanszéken haladtak, itt találkoztak, hiszem magam is tagja lettem a Társaságnak.

Több írást publikáltam Németh László pedagógiai munkásságáról, sőt önálló kötetem is megjelent róla a *Tudós tanárok – tanár tudósok* OPKM-s sorozatban.¹ Pista tanácsaival végig támogattott, utóbbi kiadvány lektora is csak ő lehetett. Többször meghívott különböző rendezvényeire előadni a témában. Pista nagy szervező volt. Csak a főiskolán eltöltött két évtizede alatt tanszéki magánszervezésében neves előadók garmadáját hívta meg előadóként. Veretes a korántsem teljes névsor, és bár többségük természetesen irodalomtörténész, de szép számmal vannak köztük neves írók, költők, szerkesztők és előadóművészek is: Babus Antal irodalomtörténész, Bánhegyi Miksa bencés tanár, Bata Imre irodalomtörténész, Bertha Zoltán irodalomtörténész, Bíró Zoltán irodalomtörténész, Bodnár György irodalomtörténész, Czine Mihály irodalomtörténész, Domokos Mátyás irodalomtörténész, Csűrös Miklós irodalomtörténész, Görömbei András irodalomtörténész, Grezsa Ferenc irodalomtörténész, Gyurkovics Tibor költő, Ferenc Éva énekművész, Fodor András költő, Imre László irodalomtörténész, Jáki Sándor Teodóz bencés szerzetes, Jókai Anna író, Kenyeres Zoltán irodalomtörténész,

¹ Katona András: *Németh László*. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 2004.

Király István irodalomtörténész, Kiss Ferenc népzene kutató, Kocsis Rózsa irodalomtörténész, Lator László költő, Márkus Béla irodalomtörténész, Meister Éva énekművész, Monostori Imre irodalomtörténész, Nádas Péter író, Nagy Gáspár költő, Nobel Iván szerkesztő, Petőcz András író, Pécsi Györgyi szerkesztő, Medvigy Endre szerkesztő, Pomogáts Béla irodalomtörténész, Rába György költő, Rónay László író, Sipos Lajos irodalomtörténész, Tornai József költő, Vekerdi László művelődéstörténész, Vidor Miklós író stb. Büszke lehetek arra, hogy „hazai” előadóként több kollégámmal együtt (Erdélyi Erzsébet irodalomtörténész, Madarászné Marossy Ágnes irodalomtörténész, Salamon Konrád történész, Serey Éva irodalomtörténész stb.) magam is részese lehettem ezeknek a sok hallgatót megmozgató eseményeknek.

Pistával való kapcsolatom fokozatosan szakmai barátsággá emelkedett, annak ellenére, hogy én – bár magyar szakosként is diplomáztam, de – nem lettem irodalmár. És ez a barátság nem tört meg a TFK megszűnését követően sem, sőt erősödött. Egyetemi szemináriumára is meghívott a pedagógus Németh Lászlóról előadni irodalmár hallgatóinak, majd amikor a volt TFK tanáraival megalapítottam a Kéveköltők Baráti Körét, annak azonnal tagja lett. Legutóbb fő szervezője volt társaságunk 2023-as egri összejövetelének és kiskonferenciájának, melyet szeretett főiskolánk megszűnése 20. évfordulójára emlékezve rendeztünk. Alkotó résztvevője volt annak a kötetnek, amely ennek nyomán az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Libelli Historiae sorozatában jelent meg 2025-ben, *Tények és emlékek a csepeli tanárképzőről* címmel.² Ebben 1973 és 1978 közötti egri főiskolai tanársága emlékeiből osztott meg velünk egy „aranymorzsát”, Lőkös István tanár kollégája emlékét felvillantva.³

Azon töprengve, hogy mivel tiszteleghetnék e nagyszerű irodalomtudós, –tanár és –szervező munkássága előtt, adja magát, hogy azokat a könyveit vegyem elő, melyekből dedikált példányok – és erre büszke vagyok – bőven sorakoznak könyvespolcaimon. Bár eddig Pistát „csak”, mint Németh László-kutatót említettem, rendkívül sokszínű a paletta, pedig a saját könyvtári példányaim igen szűk keresztmetszetet adnak csupán e sok évtizedes gazdag munkásságból. Nem irodalomtörténeti kritikákat adok közre, hanem inkább egy olvasó barát benyomásait.

Az első benyomás a tematikai sokszínűség. Kapcsolatunk könyvi lenyomatai az ezredfordulótól követhetők, barátságunk erősödése ez idő tájt vett újabb lendületet. Pista a rendszerváltozás előtt Németh László munkásságán túl (*Tanújelek. Tanulmányok Németh Lászlóról*) – orosz szakosként is – Jeszenyin, a tragikus sorsú

² *Tények és emlékek a csepeli tanárképzőről 1975–1983.* Szerk. Horváth Gergely – Katona András – Makai János. Líceum Kiadó, Eger, 2025.

³ Cs. Varga István: *Egri tanárságom aranymorzsája.* In: *Tények és emlékek...* 53–56. p.

„orosz Petőfi” életművét kutatta (*Találkozások Jeszenyinnel, Jeszenyin világa*). Érdeklődése ezt követően katolikus elkötelezettsége folytán is a szakrális irodalom kutatása irányába fordult. Ennek szép lenyomata a *Szent művészet. Tanulmányok költészetünk szakrális vonulatából* két kötete, melyekből engem a II. kötetrel ajándékozott meg, amely már csak saját írásokat tartalmazott.⁴ Én még az egyetemen – igaz, a kádárizmus „virágkorában” – magyar szakosként csak vallásos és istenes versekről hallottam, de Pista kifejti, hogy a szakrális elemekkel dúsított hazafias költészet (például Kölcsey: Himnusz, Radnóti: Nem tudhatom...) is ide tartozik. Pierre Emmanuel meghatározását alkalmazza: „Minden olyan művészet, amely hozzájárul a szeretet megismeréséhez és a szeretet általi megismeréshez, az emberi szívben lévő Abszolút tiszteletéhez, megérdemli a szent (sacré, szakrális) jelzőt.”⁵ Évtizedekig tiltott, majd csupán megtűrt téma újragondolására vállalkozott tehát előbb 1994-ben, majd 2000-ben megjelent könyveivel, melyekben kellő elméleti megalapozást (*Ars sacra – szakrális költészet*)⁶ követően – többek között – a Mária-kultusról, Sík Sándorról, Harsányi Lajosról és Mécs Lászlóról, Radnótiról és Pilinszkyról írt értő tanulmányokat egy-egy kiválasztott versük elemzésével is. A reveláció erejével hatott rám ezeknek az olvasása, de felbukkan a kötetben *Ady Endre, Rónay György és Fodor András* egy-egy költeménye is. Egy irodalmi műfajt hozott ismét napvilágra azt követően, hogy – mint Előszavában írja – „Századunk két rettenetes Antikrisztus és számos kisebb-nagyobb Antikrisztus miatt vétett az emberi történelemben minden eddiginél nagyobbat ember és Isten ellen.”⁷ Mi ez – mondom én –, ha nem paradigmaváltás irodalomtudományunkban.

Homlokegyenest más, látszólag igazán evilági téma a Rácz Lászlóval közösen írt *Borkultúra kettős tükörben* című könyve, melynek második része a bor és az irodalom témaköréről szóló sajátos antológia, versidézet- és – Pista humorát felvillantva – „borvirág-gyűjtemény”. Értelmezésében a bordalok „a nemzet pozitív érzelmeitől a szakralitásig, fájdalomaitól az önazonosság kérdéséig, a múlthoz

⁴ A *Szent művészet* első kötete sokszerzős válogatás, melynek előszavát és négy írását jegyezte Cs. Varga István: Előszó, Boldogasszony anyánk, San Miniato al Monté – Firenze, „Minden fej Isten kápolnája...” – A templom-motívum irodalmunkban. In: *Szent művészet*. Xénia Könyvkiadó, Budapest, 1994. 7–10. p.; 163–184. p.; 196–206. p.; 207–214. p.

⁵ Cs. Varga István: *Ars sacra – szakrális költészet*. In: Cs. Varga István: *Szent művészet II. Tanulmányok költészetünk szakrális vonulatából*. Magyarországért, Édes Hazánkért Kiadó, Solymár, 19. p.

⁶ *Szent művészet II.* 9–30. p.

⁷ *Szent művészet II.* 11. p.

*fűződő feldolgozatlan érzelmekig, problémáikig ívelhetnek.*⁸ Klasszikus műveltségét felvillantva a kötet *Ragyogjon a bordal* című fejezetében megrajzolt irodalmi bordaltörténetében a görög-római borkultúra ismertetéséből indul ki és jut el Gárdonyi Géza Egri csillagok című regényéhez. Pista számomra írt dedikálásában is Pliniust és Gárdonyit idézi: „*In vino veritas et in vino feritas*”, illetve „*A borban öröm, barátság, dal és boldogság van.*” A klasszikus görög-latin műveltség elhivatott terjesztője ő, amit mindig remekül össze tud kapcsolni a magyar hazában gondolkodó elkötelezettségével. Így ír előszavában: „*Hiszem, hogy ez az írásom nemcsak a borról szól, hanem a borívó emberről, a „Jókedvvel, bőséggel” örömről – a nemzethez tartozás identitásáról – rólunk, mai magyarokról is.*”⁹

A fenti idézet átvezet számomra legnagyobb hatású munkájához, Himnusz-elemzéséhez: „*Nyújts feléje védő kart...*” Kölcsey Ferenc: *Himnusz*. Dedikációja itt is példa értékű: „*A „négy szócska”: A HAZA MINDEN ELŐTT. Könyvemnek ragyogó a témája, áldás szálljon olvasójára.*” A könyv Üdvözlét az olvasónak! – *Lectori salutem!* nyitó fejezetének indítása is sokat mondó: „*Személyes érintettség köt ehhez a csodálatos téma- és feladatkörhöz, magyartanár voltom, irodalomtörténész hivatásom, és a döntési jog és igazság (iudicium et iustitia) szerint is. Tanulmányom célja a Himnusz elmélyültebb vizsgálata, az eddig kevésbé kutatott értékeinek keresése, felmutatása, értelmezése az ars sacra, literatura sacra, lyrica sacra nézőpontjából: közelítés az interpretatio sacra authentica lehetőségeihez.*”¹⁰ Bár Pista csupán gondolat- és idézet antológiaként interpretálja munkáját, én a hazaszeretet könyveként olvastam kötetét. A mindannyiunk által „könyv nélkül” megtanult költemény olyan mélységeire irányította rá a figyelmet, amelyet mások eddig még megközelíteni is alig tudtak. Szinte sorról-sorra, szókapcsolatról szókapcsolatra elemez, de felvillantja a Himnusz előéletét (*Boldogasszony-anyánk...*, székely himnuszok: Ó, én édes jó Istenem..., *Ki tudja merre...*), sőt szól a nemzetünknek oly fontos *Mária-kultusz*ról és a nemzeti imánk utóéletéről is. Az elemzett munkához méltó nyelvezettel vall hazaszeretetéről: „*Nyelvében és szívében él a nemzet.*” Pista igazi mesterművet tett le nemzetünk képzeletbeli asztalára, mely – reméljük – generációk múlva is élni fog.

Jellemző Pistára – bár régóta ízig-vérig egrinek mondja magát – a gyökerekhez való ragaszkodás. Két ilyen van. Az egyik Kapuvár, a szülőváros, melynek díszpolgára is lett, a másik a bencés tanárok emlékének ápolása. Nem véletlen, hiszen a

⁸ Rác László – Cs. Varga István: *Borkultúra kettős tükörben*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2016. 153. p.

⁹ Borkultúra... 153. p.

¹⁰ Cs. Varga István: „*Nyújts feléje védő kart...*” Kölcsey Ferenc: *Himnusz*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 7. p.

győri bencés gimnáziumban szerette meg az irodalmat és jött rá a nyelvtanulás (görög, latin, orosz, német, francia stb.) fontosságára. És ebben sokat köszönhet ottani tanárainak. Nádasí Alfonsztól az akkor kötelező orosz, de szakkörében a görög-latin terminus technicusokat és a franciát is, Bárhegyi Jóbtól a magyart, Jáki Teodóztól a magyarságszeretetet tanulta. Előttük tiszteleg a *Hagyatékból örökség. Bencés tanárain, példaképeim, diáktársaim* című kötetével, melynek 2023-ban már a második kiadása jelent meg.¹¹ Ebből tisztelt meg egy példánnyal, nem véletlenül az *Orando et laborando* ajánlással. A könyv előlájrájában így ír: „A magyar bencés oktatást, lelkiséget, szellemiséget, kulturális, irodalmi, művészeti hagyatékot megtestesítő, élő-eleven örökséggé tevő tanárainról, példaképeimről, diáktársaimról szóló könyvem portrék, személyes emlékek és vallomások foglalta.”¹² Pista örökké bencés diák maradt abban az értelemben, hogy a bencés értékek hű tolmácsolója, képviselője volt egész életében. És ezek a magyar pedagógia legrégibb, de máig élő hagyományai. A bencés oktató-nevelő szellemiséghez – ahogy könyve „fülszövegében” is vallja – benne Németh László pedagógus hite társult, azaz az ember többre tanítható és jobbá nevelhető. Tehát Pista nemcsak irodalomtudós, szerkesztő, de pedagógus is, a szó legnemesebb értelmében, mert ennek szellemében tanított mindig, előbb néhány évig középiskolában, majd az egri főiskolán, a debreceni egyetemen, az ELTE TFK-n, végül a BTK-n is.

Eddig is láthattuk, hogy Pistának sok „szenvédeye” van: Németh László, Jeszenyin, az ars sacra világa, – Imre Sándortól kölcsönözve a szót – a nemzetnevelés, az elődök és a hagyományok tisztelete és ápolása. A legutóbbiról nem szóltunk még: Gárdonyi Géza emlékének az ápolásáról. Ebben nagyon komoly támaszra lelt – bár lehet, hogy inkább fordítva mondhatnánk – a dédunoka, Keller Péter személyében, aki évtizedek óta ápolja neves őse emlékét. Mivel azonban mérnök ember, tehát jól jöhetett neki a szakértő, ráadásul a Gárdonyihoz hasonlóan szintén tősgyökeres egri segítség Pistától. Ő mondta a laudációt, amikor Gárdonyi Géza alkotóművészete Magyar Örökség posztumuszdíjas lett 2021-ben.¹³ Pistától kaptam – és itt a szubjektív elem – Gárdonyi Álmodozó szerelem című könyvét, melyet be kell vallanom – bár magyar szakos is vagyok, de – eddig nem ismertem. Némileg felmentést ad az a tény, hogy így egybeszerkesztve csak most jelent meg először. Dedikációja azért rendhagyó, mert Gárdonyi felmenője, Keller Péter ajánlja dédapja első regényét. A kötet utószavát természetesen Pista írta „A kopor-

¹¹ Az első kiadás 2022-ben látott napvilágot.

¹² Cs. Varga István: *Hagyatékból – örökség. Bencés tanárain, példaképeim, diáktársaim*. Második, javított kiadás. Magyar Napló, Budapest, 2023. 9. p.

¹³ Cs. Varga István: *Gárdonyi Géza alkotóművészete*. Magyar Örökség: https://magyarorokseg.hu/fajlok/2021/09/Gardonyi_Geza_Magyar_Orokseg_laudacio.pdf (Letöltés: 2025. december 28.)

sómban is ez legyen a szívemen.” Szakralitás Gárdonyi-művekben címmel. Ebben Gárdonyi *Titkosnaplójából* idéz: „Az író hatalma nem abban rejlik, amit mond, hanem amit az olvasó fantáziájával mondat: ahogy az olvasó fantáziáját működteti.”¹⁴ Emberképének meghatározása: „Agyagedénybe zárt Isten-sugár.” „Nála ezért emberképről, és nem csupán emberfogalomról beszélünk.” Pista irodalmi elemzéseit tehát – láthattuk – a szakralitás jegyében történnek. Megállapítja, hogy Gárdonyi „a hős, a szent, a szörnyeteg hármastípusából különösen az első kettőt szerette ábrázolni. Nagyszerű nőalakokat teremtett. Kosztolányi joggal nevezte néven a „bájos” esztétikai kategóriát, amely a szépségben, erős igazságban és hűségben mutatkozik meg a leghatásosabban.”¹⁵ Esztétikai mélyelemzés ez, ami azért sem meglepő, mert Pista esztétikát is tanított magyar szakos hallgatóknak.

Eddig tartottak a dedikációk nyomán megidézett könyvek. Természetesen Pista munkássága ennél jóval szélesebb körű, de talán ezek révén is meg tudtam szólítani kerek évfordulója – mert sokszínű tevékenységei miatt el sem hiszem, hogy már 80 éves – nyomán az irodalomtudóst, az esztétát, a russzistát, a tanárt, az ismeretterjesztőt, a szerkesztőt, de elsősorban – és erre büszke lehetek – a jóbarátot. Mindig irigyeltem, hogy nemcsak remekül ír, de megszólalni is nyomdakész, sőt megidézett irodalmi nagyságaihoz méltó módon fogalmaz, fejből idézni pedig végtelen mennyiségben képes, éppen az adott helyzetnek megfelelően. Bon motjai pedig legenda számba mennek. Kapcsolatunk a sok kilométeres távolság ellenére is évtizedek óta töretlen, és bár közös munkahelyünk már egy bő évtizede nincsen, de sikerült megőrizni annak a közösségnek a magvát, amely minket az 1980-as évek óta összetart. Kölcsönvéve kedvenc megszólítását, „barátomuram” sorra küldi neten is a világi, egyházi és magán ünnepek alkalmából a köszöntéseket, a remek költeményeket (legutóbb Wass Albert *Magyar karácsony az égben* című versét kaptam tőle), kisebb tanulmányokat, tájékoztatókat, felhívja a figyelmet megjelent anyagokra, műsorokra, az országot járva előadásokat tart, sokat publikál, szervez, tanít, még mindig két végén égeti a gyertyát. Ennek a lendületnek a megtartását kívánom neki, mert – a Bibliát idézve – „ez jó” mindnyájunknak, őt pedig élteti. Éltesse is az emberi kor legvégső határáig „Jó kedvvel, bőséggel”!

¹⁴ Cs. Varga István: „A koporsómban is ez legyen a szívemen.” *Szakralitás Gárdonyi-művekben*. In: Gárdonyi Géza: *Álmodozó szerelem*. Keller Péter magánkiadása, 173. p.

¹⁵ Uo. 174. p.

Hajnády Zoltán

Cs. Varga István tudósi és emberi portréja

Cs. Varga István esetében a stílus nem pusztán kifejezőmód, hanem erkölcsi magatartás, az olvasás és megértés felelősségének egyik formája. Írásainak hangja, fegyelme és etikai súlya éppoly meghatározó, mint a vizsgált témák szellemi horizontja. E felismerésből kiindulva kísérem meg Cs. Varga István (1946–), József Attila-díjas irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő és egyetemi tanár tudósi munkásságának és emberi portréjának körvonalazását, különös tekintettel Németh László-tanulmányaira, valamint a Jeszenyinről és a Himnuszról írott monográfiákra. Elemzői gyakorlata egyaránt kiterjed a magyar és az orosz irodalom kérdésköreire, elsősorban a szakrális és egzisztenciális motívumokra, a költői személyiség vizsgálatára, valamint a nemzeti identitás problémakörére.

Cs. Varga nem egy lezárt Németh-monográfiát alkotott, hanem több kötetben és tanulmányban széttagolt, ugyanakkor belsőleg koherens értelmezési rendszert hozott létre (lásd a Tanújelek (Magvető, 1987) és más gyűjteményes kötetek írásait). Németh László-olvasatában meghatározó szerepet kap a vallásos-etikai és antropológiai perspektíva: a lélek, az etikai felelősség, a bűn–megbocsátás, valamint a keresztény embereszmény kérdésköre. Elemzései nem merülnek ki a művek stilisztikai vizsgálatában, hanem következetesen Németh világszemléletét és erkölcsi állásfoglalását állítják a gondolkodás középpontjába.

Külön figyelmet szentel Németh prózája és drámái közötti eltéréseknek – például annak, hogy a dráma „a mélyebb poklok tárnáit” járja be, míg a regény más poétikai lehetőségeket kínál a lélek ábrázolására. A drámákat nem másodlagos műfajként, hanem a gondolkodás legkíméletlenebb terepeként, a morális konfliktusok kísérleti laboratóriumaként olvassa. Cs. Varga egyik legjelentősebb teljesítménye Németh drámaírói életművének újraértékelése. Értelmezéseiben Németh nem elszigetelten, hanem a 20. századi magyar irodalom és a népi mozgalom tágabb összefüggésrendszerében elemzi.

Németh László-olvasata tudatosan eltávolodik a pusztán eszmetörténeti, ideológiai vagy irodalomszociológiai megközelítésektől. Kiindulópontja az a felismerés, hogy Németh nem „politikai író”, és nem redukálható a népi mozgalom ideológusára, hanem egzisztenciális–erkölcsi gondolkodó, akinél az irodalom a lelkiismereti kérdések vizsgálatának egyik elsődleges közege. Ez a szemléleti elmozdulás különös jelentőséggel bír a 20. századi Németh-recepcióban, mivel ellensúlyozza az ideologikus leegyszerűsítéseket, és visszahelyezi a hangsúlyt az emberkép, a bűn, a felelősség és a megváltás kérdéseire. Következetes érveléssel tárja fel a bűn–bűnhődés–kegyelem rejtett mintázatait; a „minőség forradalmát”

pedig nem politikai programként, hanem morális követelményként, a személyes felelősség felől közelíti meg. Németh belső konfliktusait a lelkiismeret drámájaként olvassa. A regények és elbeszélések e megközelítésben nem pusztán társadalmi tablók, hanem erkölcsi próbatételek narratívái. A hősöket nem tipizálja, hanem morális dilemmák hordozóiként elemzi. A vallásos dimenziók következetes feltárásával új olvasási tengelyeket nyit meg. Bár nem alkotott filológiaiilag zárt, szisztematikus monográfiát, tanulmányai nem lezárják, hanem továbbgondolásra nyitva tartják Németh László életművét.

*

Cs. Varga István Jeszenyin-olvasatának középpontjában nem elsősorban poétikai kérdések, hanem a költői lét egzisztenciális drámaisága áll. Szergej Jeszenyin alakját nem avantgárd kísérletezőként, forradalmi lírikusként vagy modernista nyelvújítóként értelmezi elsődlegesen, hanem tragikus lírai alkatként, akinél élet és költészet szerves egységet képez. A Jeszenyin világa (Európa, 1986) egyszerre kínál monografikus igényű áttekintést és aprólékos műelemzéseket. A kötet erősségei közé tartozik a költő iránti mély empátiával áthatott megközelítés, az egzisztenciális érzékenység, valamint az olvasmányos, mégis következetes érvelésű elemzői beszédmód. Cs. Varga hangsúlyozza Jeszenyin népi–falusi gyökerekből táplálkozó poétikáját, különösen a táj, a paraszti világ, a nosztalgia és a természeti képek szerepét, továbbá a lírai-romantikus és a tragikus elemek dinamikus kölcsönhatását. Ez az értelmezési irány különösen termékeny, mivel a magyar olvasó számára érzékileg is átélhetővé teszi Jeszenyin hatását és kultuszát, egyúttal ellenpontként szolgál a szovjet ideológiai olvasatok leegyszerűsítő sémáival szemben. A kötet szerkezete klasszikus monografikus ívet követ: életrajzi fejezetek, korszakolás, tematikus motívumok (falu, természet, szerelem, pusztulás), majd a tragikum felé záruló pályakép (szorongás, alkohol, halál). Az egész munkát szigorúan felépített narratív koherencia jellemzi. A bőséges versidézetek nem pusztán illusztratívák, hanem értelmezést irányító szerepet töltenek be. Jeszenyin orosz kulturális közegét – a falu és város, valamint a centrum és periféria feszültségét – Cs. Varga finoman rétegzett kontextualizálással teszi érzékletessé.

Elemzéseinek egyik kulcstétele, hogy a költő lírájának mélyrétegét a paraszti világ elvesztésének traumatikus tapasztalata határozza meg. Részletező pontossággal tárja fel a nosztalgia, az elvesztett rend és a kozmikus magány összefüggéseit, miközben a természetmotívumok (nyírfa, mező, út, alkony) összefüggő szimbolikus rendszerként rajzolódnak ki. Bár Cs. Varga elsősorban a „faluköltő” Jeszenyinre fókuszál, értelmezése nem válik reduktívá, hiszen figyelmet szentel a költő városi, groteszk és önironikus hangjának, valamint az imagizmushoz és az orosz avantgárdhoz fűződő viszonyának is. Tudatosan a szenzációhajász életrajzi leegyszerűsítéseket: az önpusztítást egzisztenciális krízisként, nem pedig erkölcsi

bukásként láttatja. Jeszenyinről írott tanulmányait az esszéisztikus érzékenység és a tudományos fegyelem kiegyensúlyozott szintézise határozza meg. Ez a megközelítés élő jelenlétté teszi Jeszenyint a magyar kulturális térben, miközben a költőt morális és egzisztenciális példázatként is olvastatja. Cs. Varga István munkássága kanonizáló jelentőségű Magyarországon: hozzájárult ahhoz, hogy Szergej Jeszenyin ne pusztán „tragikus zseni”, hanem összetett, belső feszültségeiben is értelmezett lírai személyiségként legyen jelen a hazai irodalmi köztudatban. Nem dekonstruktív, hanem megértő és értékőrző szándékú megközelítése klasszikus, humanista irodalomtörténeti attitűdöt képvisel, amely ma is termékeny értelmezési lehetőségeket kínál.

*

A alábbiakban Cs. Varga István *Nyújts feléje védő kart... Kölcsey Ferenc Himnusz* című kötetnek (Hungarvox, 2020) és a kapcsolódó tanulmányoknak elemző áttekintését adom. A vizsgálat alapvető tétele, hogy a Himnusz nemzeti imádságként olvasandó. Cs. Varga Kölcsey Ferenc-értelmezésének axiomatikus kiindulópontja, hogy a vers nem pusztán irodalmi alkotás, hanem kollektív imádság, amelyben a magyar közösség Isten előtt reflektál önmagára. Ez a tétel meghatározza az egész gondolatmenetet: a Himnusz elsődleges megközelítési horizontja nem esztétikai, hanem teológiai–erkölcsi jellegű. (A kötetben visszatérően megjelenik a környező népek himnuszaival folytatott komparatív vizsgálat is.)

A szerző kiszabadítja a verset a pusztán „nemzeti jelkép” funkciójára redukáló sematikus olvasatokból, és rámutat arra, hogy a szöveg beszédhelyzete – a könyörgő megszólalásmód – súlyosabb hermeneutikai tényező, mint retorikai pátozsa. A Himnuszt visszahelyezi a biblikus zsoltárhagyomány értelmezési terébe, s a vers jelentését a bűn–büntetés–kegyelem hármasságának strukturáló tengelye mentén gondolja végig. Cs. Varga szerint a Himnusz belső szerkezete nem egyszerű történeti panoráma, hanem kollektív bűnvallás, az isteni ítélet tudatosítása és a kegyelemért való esedezés egysége. Ez az olvasat a teodicea kérdését állítja a középpontba: miért szenved a nemzet, és milyen erkölcsi választ képes adni erre a szenvedésre? A vers időkezelését (múlt–jelen) koherens teológiai ívként mutatja be, amely nem heroizálja a nemzeti szenvedést, hanem az önvizsgálat tárgyává teszi. Kölcseyt nem elsősorban liberális politikai gondolkodóként, hanem erkölcsi tanúként, a nemzet lelkiismereteként érti meg, és a prófétai beszéd hagyományába illeszti, mint a közösség Isten előtti szószólóját.

A könyv egyik legmarkánsabb felismerése, hogy Cs. Varga a Himnuszt rituális szöveggént, az ismétlésben élő, performatív aktusként közelíti meg. Ennek következtében a szöveg a szentség határához közelítő státuszt nyer, s az együtténeklés közösségi aktusa az értelmezés szerves elemévé válik. Ez a megközelítés ritka belső koherenciát biztosít az elemzés egészének. Módszerét az empátikus azonosulás

és az interdiszciplináris érzékenység jellemzi: irodalomtörténeti, esztétikai, teológiai és morális szempontokat integrált módon mozgósít. Ezzel kiemeli a Himnusz spirituális mélységét, elmélyíti a nemzeti imádság fogalmát, és etikai komolyságot visz a szöveg magyarázatába. Nem csupán magyarázza, hanem védi és őrzi a Himnuszt; könyve ezért nem lezáró filológiai munka, hanem erkölcsi-hermeneutikai állásfoglalás, amely a Himnuszt a közösségi lelkiismeret szövegeként olvassa. Írásaiban Cs. Varga tudatosan törekszik a szélesebb olvasóközönség számára is hozzáférhető, magyarázó stílusra; ennek következtében monográfiái és esszéi nem kizárólag szűk szakmai közeghez, hanem a kultúra iránt fogékony olvasókhoz is szólnak.

*

Ritka eset, hogy egy kutató ennyire azonosuljon, szinte eggyé váljon választott témájával. Cs. Varga István a szakrális filológia egyik legmeghatározóbb hazai képviselője. *Ars sacra*-felfogásának kiindulópontja szerint mindaz, ami nem rendelkezik önmagán túlmutató, transzcendens jelentéssel, profánnak tekintendő; aminek viszont van ilyen dimenziója, a szakrális szférába sorolható. E szemlélet jegyében a hagyományos irodalomtörténeti megközelítést személyes, reflektált nézőponttal telíti: írásait gondosan kimunkált, stílusosan fegyelmezett és eszméileg fókuszált érvelés határozza meg. Felfogásában a művészet végső célja nem csupán a magasabb rendű tudás elérése, hanem az emberi szellem felemelkedésének elősegítése is. Tudományos tevékenységét nem pusztán szakmai feladatként, hanem erkölcsi hivatásként értelmezi. E magatartás összefüggésbe hozható népi származásával, valamint a bencés tanítómesterek „spirituális atyaságának” meghatározó hatásával. Cs. Varga István pályáját következetesség, értelmezői szigor és erkölcsi integritás jellemzi. A szerző személyét nem csupán munkásságán keresztül, hanem hosszabb távú szakmai együttműködés tapasztalata alapján ismerem: másfél évtizeden át a Debreceni Egyetem oktatóiként kollégák voltunk. Távozása intézményünk számára veszteséget, míg az ELTE Tanárképző Kara számára szakmai nyereséget jelentett. Pályafutását azóta is figyelemmel kísérem; életútját mindvégig magas szakmai és emberi minőség kíséri. Nyolcvanéves jubileuma alkalmat ad arra, hogy nemcsak életkorát, hanem szellemi vitalitását is mérlegre tegyük: alkotóereje és értelmezői érzékenysége változatlanul töretlen. Munkássága a hazai irodalomtudomány számára maradandó értéket képvisel.

Isten adjon a jubilánsnak hosszú életet, szellemi erőt és további alkotókedvet!

Druzsín Ferenc

„Száguldó trojkán...”

Cs. Varga István nyolcvan éves

„Súrlódjék ez írás Varga István Úrhoz.”

És pedig abból az ünnepi alkalomból, hogy betöltötte élete 80. évét. Könnyen számon tartottam Pista évei számát; pont öttel fiatalabb, mint én. Én 63 júniusában vettem át diplomámat a Kossuth Lajos Tudományegyetemen, ő 65 szeptemberében kezdte meg az első évfolyamot. Aki akkoriban volt ott egyetemista, szép éveket töltött el az ország alighanem legszebb egyetemén, barátságos környezetben, jóakarátú emberek (oktatók- hallgatók-városi népek) között. Mindez ma is felejtethetetlen, ám az arany- és a gyémánt diplomán már a Debreceni Egyetem pecsétje van. És? Ha igaz, hogy a név (is) kontinuitás a múlttal, akkor ez a válasz.

Cs Varga István még a KLTE-ről érkezett a Kazinczy utcába a nyolcvanas évek második felében; kandidátus volt (Németh László kutatója), s volt már egy szép könyve Sz. Jeszenyin életéről és költészetéről. Kész irodalomtörténész volt tehát, a „debreceni iskola” neveltje, Barta János professzor tanítványai közül való. (Büszkén mondom, én is Barta professzor „köpenyéből” bújtam ki!)

Cs. Varga István hamarosan tanszékünk vezetője lett. Egerből járt be, jószerivel új emberként, a méretesnél nagyobbnak tűnt a feladat. A valóság az, hogy halk szóval, ’húzó’ munkával emelkedő pályát kezdtünk. Kicsinyke tanszékvezetői szobája mindig tele volt. Fiatalkora ellenére sok ismerőse volt más felsőoktatási intézményekben, hívta őket, jöttek, előadást tartottak „tudományukból”. Jöttek a BTK-ról (Sipos Lajos, Csűrös Miklós ...), Imre László Debrecenből, még egykori győri középiskolai tanára, az egyházi népelek-kutató tudós bencés P. Jáki Teodóz is. Számunkra, a tanszék oktatói számára mindez valóságos „ingyen lakoma” volt. (Egerből sokszor érkezett tömött táskákkal; ha olyan volt a vendég, a hallgatók számára tartott előadás után még a tanszéken is folytatódott beszélgetés formájában. Ilyenkor jutott szóhoz a tömött táskák; egri vörös került elő, koccintáshoz való. Pista nem ivott, csak koccintott, és bizonygatta, hogy neki a töltögetés az igazi élvezet. Valakinek mindig eszébe jutottak Vörösmarty „felmentő” szavai: Egy pohár bor a hazáért / meg nem árt.)

Az Irodalomtörténeti Társaság Heves megyei elnöke tisztét is betöltötte: ebből a tanszék főleg azt látta, amikor tudományos konferenciákat szervezett, s ott nemcsak látogatóként (hallgatóként), hanem előadóként is számított kollegáira (más szóval: lehetőséget biztosított szereplésre). Hasznos, oldott, vidám napok voltak ezek. Emlékszem, 2013-ban a Gárdonyi-konferencia egyik reggelén, ahogy leléptem az egri vonatról, hallom ám, hogy a hangosbemondó a következő hírt adja a

világ tudtára: „Sok szeretettel köszöntjük a Gárdonyi-konferenciára érkező... és hallom a nevedet ...Még mondott valamit, ám meglepetésemben arra már nem tudtam figyelni. Csak azt láttam, hogy 'takarásból' széles-vidám mosolyával előlép az egyperces előadás rendezője...

Barátok voltunk?

Nem jártunk „össze”. A két család, mint család soha nem találkozott.

Nem üldögéltünk borozókban, kocsmákban. (A Kazinczy utca vigalmi negyedeket köt össze!)

Két évtized alatt egyetlen csatt nem volt. Koccanás sem.

Mi volt?

Élet volt; a tanszék, a hivatásból és „bensőnkéből” vezérelt munka, ahol „a mások énekét is szépnek hallottuk”.

Kedves Pista! Egyszer elmondtad, hogy a középiskolába vivő vonat indulása előtt Édesapád a következő útravalóval látott el: Ne tanulj, fiam, többet, mint amennyit mi itthon dolgozunk.

A „debreceni iskola” mellett ez lehetett (ez volt!), ami közöttünk a „súlyegyent” egy életre biztosította.

És most itt a 80. év!

Emlékszem, a 60. ünnepén Jeszenyin „legényes” sorait mondogattuk a „száguldó trojkáról.” Ma egyetlen szó is elég: egészség! Egészséget kívánok, további alkotó éveket!

*Bár egeden felényit
Sincs már fel a nap:
Ami derűs, élvezd,
Borúját meg széleszd:
Légy te vidorabb.*

*S ne hidd, hogy a lantnak
Ereje meglankadt:
Csak hangköre más;
Ezzel, ha elégszel,
Még várhat elégszer
Dalban vidulás.*

Úgy legyen. Ölel:

Druzsín Ferenc.

Széplaki György

Lehetetlen vállalkozás? Neki az egyetlen lehetőség

A 80 éves Cs. Varga István köszöntésére

Eger, Dobó tér, a 2010-es évek eleje. Öt kisgyermek a Minorita templom tornyára és a beszélőre figyel. A templom nagyon magas, az ég felé vonzza a kíváncsi gyermek-tekintetet, a beszélő is magasra tette a mércét, mosolygósan bővíti a kis csapatot, mesél a templomról, s célja nem kevesebb: ezeket a gyermek-palántákat is a szellem ég-magasába akarja emelni. Gyermeki szinten mondja el, hogy mit jelent ez a gyönyörű város, az épületei, itt a tér, a Dobó-szobor, amott a vár. Történelmi hősokeket, a neves író, Gárdonyit idézi, s mennyi mindent, amiért érdemes volt most nagyapjukkal Egerbe jönni. Gáláns vendéglátó a professzor úr. Táskájából apró ajándékot oszt az unokáknak, a nagypapa pedig most megjelent szép könyvvel lett gazdagabb.

A fenti esemény már évekkel azután történt, hogy befejeztem 41 éves tanári pályafutásomat. Öt unokám közül három már iskolás volt, kettő még óvodás. A legidősebb, a legényke akkor lehetett negyedik vagy ötödik osztályos. Ahogy jöttek ők szép sorban a 2000. évtől kezdődően Cs. Varga István kolléga úr nagy figyelemmel követte az asztalomon, majd a számítógépemen szaporodó unokás képeket, ahogy jómagam is az övét, hisz hamarosan nagyapó társak lettünk. Majdnem két nemzedéknyi, 40 évnyi az az idő, amióta ismerjük egymást. Közös főiskolai tanítványaink sorában bizonyára akad már néhány nagyszülő.

1986-ban a magyar szakos vezetőtanárok értekezletén találkoztunk először. A mosolygós, lendületesen beszélő fiatalember, az ELTE Főiskolai Kar Irodalomtudományi Tanszékének vezetője rokonszenves programot tárt elénk: Mennyire fontos, hogy a leendő magyartanárok a szakmai, és tudományos felkészülés mellett megkapják a gyakorlatban használható szak módszertani ismereteket, a gyakorlóiskolai tanításuk motiváló és eredményes legyen. Ennek érdekében szeretné erősíteni a kapcsolatot a vezetőtanárokkal és a gyakorló iskolákkal. Akkor még nem sejtettem a magam jövőjét. Három év múlva a főiskolán kollégák lettünk, több mint tíz évig a tanszékvezető volt, s tanári pályám utolsó, legszebb időszakában módszertant és irodalmat taníthattam nyugdíjazásomig a jövő magyartanárainak.

Az akkor negyven éves, tanszékvezető nem sokat változott. Maradt a jó kedélye, a mosolya, az ügybuzgalma a szüntelen tevékenységben, mert szent ügye, élethi-

vatása ugyanaz: elmondani sokaknak, hogy az irodalom az életet, az embert, a jellemet formáló, a nemzetet megtartó erő. S teszi ezt konferenciákon a magas szakmai körökben, megírja köteteinek sorában. Bejárta az országot, nagyon sokfelé a határon túl is, hogy szüntelenül tanítson. Mókázásaink közben mondtam neki: ha volna egy Magyarország térkép, ahol bejelölnék, hol járt irodalmi missziós útján Cs. Varga István, egyszerűbb volna besatírozni.

Köszöntésem címmondatait csaknem szó szerint Németh Lászlótól vettem. A *Tanú* c. folyóiratának IV. kötetében *A huszadik század vezérlenségei* című írásnak ezek az utolsó mondatai. Németh László az egymással szemben álló jobbító szándékok szükséges egyesítését látná jónak, mert az a veszély, hogy kioltják egymást. Így fogalmazza meg: „... egy nagy mozgalomra gondoltam, amely a század egész életerejét összefogja, a szellemet a tömegek és a tömeget a szellem szolgálatába állítja. A maga programját emeli ki a végére: *Lehetetlen vállalkozás? Nekem az egyetlen lehető.* Cs. Varga István, aki maga is Németh László kutató, s e tárgyban írt tanulmányait a *Tanújelek* c. kötetben adta közre, mesterének szellemében él és dolgozik ma is, élete 80. évében.

Ha felsorolom, mi köt össze bennünket, első helyen kell említenem a 21 év szakmai együttműködést a tanárképzésben. Nagyjából kortársak vagyunk, s bár én vagyok az idősebb, mindig felnéztem rá: a hatalmas ismeretanyagra, amit bármikor előhívott legendás memóriájából, a a rendkívüli munkabíráására. Lenyűgöző az emberi kapcsolatainak mennyisége és sokfélesége, bámulatos a szervezőkészsége, a töretlen az elhivatottsága az irodalomtörténet művelésében, eredményeinek terjesztésében. Ahogy a tanszékünket vezette, igényes programokat, előadásokat, konferenciákat kezdeményezett. Ügyeket karolt fel, személyes előre haladásunkat ösztönözte, segítette. Keresztény hitének megvallása, annak tanúságtételei tevékenységében és műveiben személyesen is összekapcsolt minket. Ketten az ökumenét gyakoroltuk. Ő az aktív bencés diák, én a református egyházközségemben szolgálatot vállaló történész-irodalmár. Ám a legerősebbnek mégis az utóbbi éveket kell mondanom, mert bár 19 éve nyugdíjas vagyok, a tanítás terén a szakmából kivonultam, kapcsolatunk viszont megmaradt. Ennek van egy Egerhez, Heves vármegyéhez köthető alapja. Én Egerben végeztem a tanárképzőn 1966-ban. Apai felmenőim Heves megyeiek, a Tisza-tó melletti Sarud község édesapám szülőfaluja, 42 éve kis nyaralónk van a faluszélen. Szoktam dicsekedve hivatkozni levelezésünkben: *Éppen a "vármegyénkben" töltöm napjaimat. Talán Egerbe is felugorhatok, otthon talállak?* De bármennyire is kedves a „földiek” viszonya, élő, minőségi kapcsolatnak kevés. És ha sorolom a kötelékeinket, a magam dolgairól beszélve is őt kell dicsérnem a születésnapj köszöntésében.

Nem hagyott ő engem elbujdokolni, a szellemiekből kivonulni, még ha értékelte is az unokázást, a kertem művelését, az aktív nyugdíjas életemet. Számon

tartotta dolgaimat, ösztönzött a folytatásra, bevont irodalmi missziós tevékenységébe. Meghívott a szőlősgyöröki Gárdonyi konferenciára előadónak. Hat évig résztvevője, előadója voltam, nem mint Gárdonyi kutató, a jámbor, sokat olvasó magyartanár tapasztalataiból számolhattam be, helyenként a másik szakom, a történelemtudomány fénytörésében. Nekem életélményt, új kapcsolatokat jelentett a részvétel, szellemi felfrissülést, alkotásra ösztönző erőt. Korábbi írásaim, a tankönyvek, a módszertani gyűjtemény, egy vaskosabb egyházi helytörténeti munka után gyűjtögetni kezdtem apró szépirodalmi próbálkozásaimat. S hogy ne csak magamról beszéljek ez ügyben, Cs. Varga kollégám ebben is ösztönzőm, segítőtőm lett. Értékelései, biztatása 2017-től, első regényem megjelenésétől mostanáig töretlen volt. Az eddig megjelent hat kötetnyi szépirodalmi művem bemutatóin aktív szerepet vállalt, az egyik kötetnek értékelő, elemző utószavát ő írta, s azóta is biztat: Írjak.

Jómagam a 2026. évben a 84. évemet töltögetem, s ha Teremtő megadja, s megérem, Egerben a gyémánt diplomát vehetem át. Így Cs. Varga Istvánnak, akit sohasem neveztem öcsémuramnak, most „bátyói” tisztelettel kívánok boldog születésnapot, és még sok-sok alkotó évet. Isten adjon neki erős egészséget, szellemi frissességet, jó kedélyt, nemes törekvéseiben hűséges társakat!

Zárásul pedig hadd másoljam ide egy rövidke szépirodalmi szösszenetemet tisztelgésül annak, akinek biztatása sok hasonlóan megszületésében segített.

Szerelem

A diszkont előtt ültek, sörüket kortyolgatták, beszélgettek, nevetgéltek. Most, nyáron minden könnyebb volt, nem hidegek az éjszakák. Estefelé a professzort is szívesen hallgatták. Fura egy szerzet: mindig nagyon komolyan és komoly dolgokról beszél. Ezen aztán jókat lehet röhögni. A professzor ilyenkor beletúr kócos, ősz üstökébe, homlokát ráncolja, köhint, majd belekezdsz. A csuda tudja, miket mond, mégis már úgy a közepe táján előbb kuncogni kezd valaki, aztán felharsan a véget nem érő röhögés. Most is erre vártak.

– Tudjátok, a szavaikból lehet megismerni a népeket, abban árulják el, milyen a lelkük. Itt van például a „szerelem” szó, ez is hogy van. Kimondja a francia: *amour*; (hosszan nyújtotta, ízeltette) zene van benne, művészet. Annak is tartják magukat, a szerelem művészeinek. – A kuncogás már elkezdődött, de még vártak valamire.

– *Amore*, dalolja a könnyűvérű olasz. – Csak heherészés volt a reagálás, a többiek azt is lepisszegették. – *Liebe*, szorítja ki magából a német, mintha neheze esne, s többre nem is futná. – Valaki felnyerített, de befogták a száját.

– *Ljubón*, fújja ki magából önérzetesen az orosz, mintha azt mondaná: ide néz-
zetek, most én szeretek valakit, akkor aztán fújhat, eshet, megállok keményen. –
Most már a távolabb ülők is odafüleltek, mi lesz ebből.

– *Szerелеm*, mondjuk mi. Gúnyolják: csupa „e”, mekegés, pedig a lélek van benne. Ahogy kiejted, csak résnyire nyílik a szád, szemérmesen csusszan, lebeg, elillan a szó. Ez a mi szerelmünk bensőséges dolog, nem kiáltjuk világgá, csak a miénk. – A professzor elhallgatott, fura tekintettel a távolba nézett, mintha valahol messze járna.

A köréje gyűltekbe most benn akadt a nevetés. Ültek megbabonázva. Sörtől nedves, cserepes, fogatlan szájukat kis résnyire nyitották, s alig hallhatóan csuszszant ki a hang, lebegett, majd elillant a szó.

Keller Péter

Akinek Gárdonyi szakralitása egri és nemzeti ügy

Cs. Varga István emeritusz professzor úrral 2010-ben találkoztam először. Azzal tisztelt meg, hogy eljött meghallgatni egy Dédapámról Egerben tartott előadásomat. Az ELTE irodalomtörténész professzora kíváncsi volt egy mérnök ember gondolataira...

Tanár Urat ez a nyitottság, ez a befogadás, ez az alázat jellemzi. Ő is hiteles szerzője lehetne e Gárdonyi gondolatnak: „Az erkölcsöket tanítják az iskolában, de nem magyarázzák meg. Az alázatosság is olyan erkölcs, amelyet könnyű félreérteni. (...) A ti alázatosságtok csak az emberszeretetben nyilvánuljon...”

Hálát adok az Úrnak és köszönöm Neki is, feleségének Marikának is, hogy több, mint 15 éve dolgozhatok mellette. Ez alatt az idő alatt kissé beletekinthettem abba a világba, ahol Ő mozog. Pintér Jenő Dédapámra vonatkoztatott jelzői Tanár Úrra is illenek: *fennkölt gondolkodású, emberszerető, bölcselő, egészen másképp ír, mint bárki, magános fa kartársai között, szelleme magyar* – és én ehhez még hozzáteszem, hogy: keresztény. Kapcsolatunk szempontjából még azt is kiemelném, hogy bencés lelkületű.

Köszönöm, hogy győri tanárainak emléket állító könyvével rávezetett arra, hogy a szakralitás a lényegi különbség a hagyaték és az örökség között.

Nádasi Alfonz és Jáki Teodóz Atyák szellemiségét viszi tovább. Keresztény, bencés szellemben a minőségeszme vonalán integrálta és integrálja ismerőseit, pap, szerzetes és civil barátait a Gárdonyi kutatásba. Külön is hálás vagyok, hogy korábbi egyetemi kollégái, tudós barátai mellett bevonta ebbe a munkába az Egerhez sok szálon kötődő, széles látókörű Lengyel Gyula Atyát – bencés öregdiákot – is, aki sajnos már nincsen közöttünk. Gyula Atya az elsők között vizsgálta együtt Dédapám és Dosztojevszkij lelkiségét és mutatott rá, mi az, ami Dédapám a Mindenségből hatott, és amit például a kortárs Kafka nem vett észre.

Tanár Úr győri bencés tanárainak azzal is emléket állított, hogy szülővárosában, Kapuváron, megalapította a Nádasi Alfonz Katedrát, ahol fontosnak tartotta, hogy a diákok és az érdeklődők megismerhessék a Jézus-követő Gárdonyi írói, pedagógusi és emberi arcát és ilyen tudással felvértezve látogassanak el Egerbe és tisztelegjenek a Nagy Könyv írója előtt.

Az ELTE-n volt szerencsém megtapasztalni, milyen szeretettel vezette be diákjait a Győri Bencés Gimnáziumban kapott tanári hivatása szépségeibe. Együtt örültünk, mikor az egyik ilyen eladás után egyik tanítványa azzal ment oda hozzá: Tanár Úr, ma eldöntöttem, mégis tanítani fogok. Tanár Úr hivatás-szeretetére

is illenek Herczeg Ferenc Dédapámra vonatkoztatott szavai: „Úgy érezte, hogy az valami drága és ritka kincs, amely nem is az ő tulajdona, hanem azé az Istené, akit szolgálnia büszkeség és boldogság volt.”

Megismerkedésünkkor Tanár Úr töltötte be a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Heves Megyei Tagozatának elnöki tisztét. A könyvtári rendezvényeken és a Magyar Kultúra Napján rendezett ünnepségeken mindig szó volt Dédapámról.

A Gárdonyi kultusz ébrentartása Tanár Úr számára egri és nemzeti „ügy”.

Mióta ismerem, mindig kereste Egerben a kapcsolatot Nagy Sándor tanár úrral, bevonta rendezvényeibe a Fertálymesteri Testületet, az Egri Bikavér Borlovagrendet.

Több konferenciát, tudományos ülést szervezett.

2013-ban neki volt köszönhető az a háromnapos rendezvénysorozat, mellyel Eger Gárdonyi Géza és Bródy Sándor születésének 150. évfordulójára emlékezett. *Agyagedénybe zárt Isten-sugár* címmel jubileumi kötetet is szerkesztett.

Dédapám halálának századik évfordulóján a nyitó konferenciát az Egri Érseki Palotába, a zárót az Eszterházy Károly Katolikus Egyetemre álmodta meg. A záró rendezvényen a szentmisét Bábel Balázs kalocsai érsek úr az Ő felkérésére celebrálta.

A Gárdonyi-településeken – Szőlősgyőrökön, Devecserben, Kálban –, a nagyvárosok közül Győrben, Kaposváron, Szegeden, Debrecenben, továbbá számos kisebb településen, a Kárpát-medencében pedig Rimaszombaton, Aradon (ezek csupán az általam ismert helyek) értékes téglákat épített, építtetett be a nemzet kultúrpalotájába.

A téglák alakja, formája, mérete mindig az adott épülethez és a már meglévő, az épületet tartó építőelemekhez illeszkedtek. Építőköve egyszer az ember Gárdonyi, másszor a költő, az író, a színházi ember, a zenész, a magyarságot összetartó poéta, a kortársak által elismert művész, a világirodalmi szempontból is fontos magyar szerző, vagy egy-egy konkrét mű volt.

Szőlősgyőrökön és Devecserben segítségével újabb kutatási és kultuszhelyek alakultak ki.

Szőlősgyőrökön a Bíró László püspök úr, majd Varga László püspök úr fővédnöksége alatt rendezett Göre Gábor Humorkonferenciákon szakmai vezetésével közel 80 előadás hangzott el hat év alatt. A rendezvényeken képviseltette magát a Bencés Rend, az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, az ELTE, a Pannon, a Kaposvári, a Károli Gáspár és a prágai Károly Egyetem. Jelen volt a Magyar Irodalomtörténeti Társaság, az egri Bródy Sándor Könyvtár, a Győri Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár, a Csurgói Csokonai Könyvtár. Az előadók Kárpát-medencei, határon inneni és túli kutatók. Tanár úr fontosnak tartotta, hogy a konferenciák anyaga az egri konferenciához hasonlóan könyv alakban is megjelentek és így bábáskodott „*A Nemzeti szalóny és Más*” című kötet létrehozásánál és népszerűsítésénél.

Devecserben alapító tagja volt az újjáalakult Gárdonyi Géza Emléktársaságnak, rendszeres és visszatérő előadója a Devecseri Gárdonyi Konferenciáknak. Örült,

amikor tanítványa, Ferenczi Gábor polgármester úr – másodikként az országban – a városba vezető úton elhelyezte a *Gárdonyi-település* táblát.

Az utóbbi években az Ő segítségével és kapcsolatrendszere révén nyílt lehetőség arra, hogy az ELTE-n Gárdonyi művészetét világirodalmi összefüggésekben elemezze egy induló kutatóműhely. Az eredmények véleménye szerint két szempontból is bizonyító erejűek. Egyrészt azt igazolják, hogy a keresztény világszemlélet univerzális, másrészt azt támasztják alá, hogy Dédapám világ- és emberképe valóban keresztény szellemiségű. Így tehát életműve univerzális a szakrális dimenzió révén is, és egységet és teljességet képez keresztény szellemisége okán.

Minden olyan szerkesztőségben és fórumon – legújabban a Százak Tanácsában is –, ahol jelen volt és jelen van, rendre szorgalmazza: Gárdonyiról beszéljenek, róla tanulmányok jelenjenek meg. Ennek hatására Gárdonyi szinte az egyetlen olyan klasszikus magyar szerző, akinek recepciója nem jelentősen csökken, hanem emelkedő pályán van.

A *Gárdonyi-települések* „ügye” számára személyes ügy. Nagy vágya, hogy Eger bejáratánál is tábla hirdesse, hogy *Gárdonyi-településre*, az *Egri csillagok* városába érkezik haza az ott lakó és látogat el a vendég.

Ahogy fontosnak tartotta, hogy Eger megemlékezzen kultúra közvetítő polgáraitól, Nagy Sándor Gárdonyi-kutatóról, Lőkös István irodalomtörténészről, úgy azt is szorgalmazta, hogy Dédapám megkapja a Magyar Örökség Díjat. A Magyar Tudományos Akadémia dísztermében elhangzott laudációjában többek között Tor-dai Ányos gondolatát tovább szöve így mutatta be Dédapámat és értékelte művészetét: „»Eger a megtérést és a megérést« jelenti: »A gondviselő Isten visszahívta (...), egri azilumát az égboltozattal, az Istennel, a másvilággal ezután már elszakíthatatlanul, összekötötte.« Írói műhelyt, szellemi kilátót épített. Elérte az Arany János-i »független nyugalmat / Melyben a dal megfogyanhat.« Földre néző szemmel, égre néző lélekkel alkotott. Két ars poetica érvényű gondolata: »Amiben a lelkek nyer, az az igazi nyereség« – »csak az a jó könyv, mely tanítója a nemzetnek.« Az *öreg tekintetes* Dosztojevszkij-mélységű, jövőbe látó példázat-regény. A lélekrombolás következményeire világít rá. Az *Isten rabjai* (1908) művészi erővel, lélektani hitelességgel idézi meg Árpád-házi Szent Margit megszentelődésének történetét. A ferences lelkületű kis kertészlegényből Jancsi barát lesz, a *Rómeó és Júlia* Lőrinc barátjához mérhető, ragyogó karakter. A *Jancsi dáde* katartikus szépségű novella. Az emberszeretet unikális, Fielding, Scott, Puskin, Hugo, Baudelaire, Lenau, Gorkij..., Marquez művei közt is egyedülálló, emberi és roma sorstükör.”

Ahogy Dédapám szőlővesszeje egri bort termő egri tőkévé vált, ugyanúgy köszönhetünk új egri bort Tanár Úrnak is. Ösztönzésére Mikuska Péternek és Lőricz Györgynek is köszönhetem, hogy a centenáriumi évben megszületett a két Gárdonyi 100 superior egri bor, az Egri csillagok és az Egri Bikavér.

Tanár úr volt az első, aki Dédapám borral kapcsolatos gondolatait megírta a Rácz Lászlóvak közös *Borkultúra – Kettős tükörben* című könyvében. Ebben írja, hogy „a pannon szellem nyomait Janus Pannonius, Zrínyi, Berzsenyi, a két Kisfaludy, Vörösmarty, Babits vonalán kutathatjuk Weöres Sándoron, Takács Gyulán át Nagy Gáspárig és tovább.” Én nem kutattam, hanem a Dédapám által képviselt értékek felfedeztetése, továbbadása és megőriztetése révén az elmúlt több, mint 15 év alatt megtapasztalhattam, hogy Ő is ezt a pannon szellemiséget képviseli. Ő is Pannónia szülöttje, ő is országpítő.

Őszinte hálával tartozom, hogy engem is biztatott *Az élő Gárdonyi-arc* című kötetem megírására. Lektorálta, utószót írt hozzá, több közös bemutatón vehettem részt vele.

Köszönöm, hogy Dédapám örökségét segít ápolni, és azt egri és magyar ügynek tartja.

Köszönöm, hogy Prokopp Máriával együtt ő is úgy gondolkodik, hogy: „Példákra van szüksége minden nemzedéknek, a 21. századnak is! / Fel kell mutatnunk a szellemi értékeinket, akár alkalmas, akár nem! / ... a Szeretet illatos rózsája, ... ma is ontja fényét és illatát Gárdonyi Géza minden írásából. Ő közel hozta a magyar szívekhez Jézus 2000 éves Örömhírét, hogy az Egyetlen ÉRTÉK a Szeretet.”

Köszönöm, hogy *Az álmodozó szerelem* című legrégebben – 1883-ban – írt, de legutoljára – 2023-ban – megjelent Gárdonyi regényhez írt tanulmányában Dédapám szakralitásáról ír. Rávilágít arra, hogy „a regény egyik magaslati pontja a szentmise láttató erejű elbeszélése”, „szakrális csúcspontja, a *szakralitás és átragyogás* mintapéldája a Miatyánk-textusának szépírói elemzése”.

Köszönöm, hogy ehhez hozzáteszi, hogy „Gárdonyi ifjúkori Miatyánk-értelmezése olyan jelentő szakrális nyom, amelyben eljuthatunk a lényeghez. Az Istenkereső író és gondolkodó – súlyos válságokat leküzdve – megtalálta, akit keresett.”

Köszönöm, hogy Tanár úr ezzel egy Tordai Ányosnál korábbra datált megtérésre is felhívja a figyelmet, amit eddig, még nem vett észre életrajzíró!

Köszönöm azt is, hogy támogatott és segített, hogy meg tudjam jelentetni *A ve-lünk élő Gárdonyi Vallomások* című kötetet és minden alkalmat megragad, hogy ez a kulturális körkép minél többekhez el tudjon jutni.

Kár, hogy nem ismerte Őt Dédapám. Ha ismerte volna, akkor talán nem szünetlik meg ez a mondat a *Titkosnapló*-ban: „A világ szemében én csak kép vagyok. Egyiknek színes, másiknak csak árnyék; mindenképp csak annyira fontos, amennyire az ő élete érdekeit szolgálom, mint a citrom vagy a szőnyeg vagy a gyertya vagy egyéb tárgyak, amelyek a boltban megvehetők és használat után elvethetők.”

Tanár Úr nem ilyen ember. Őrá egy másik idézet illik: „Mindenki élete erre a kérdésre felel meg: mit akar? A legtöbb ember kapni akar. Az igazi író azonban alkotni akar, vagyis adni. Minden egyéb mellékes neki.”

Prokopp Mária

Cs. Varga István köszöntése

Dr. Cs. Varga István professzor úr, irodalomtörténész, kortárs irodalmi lapszerkesztő, a 20–21. századi hazai főiskolai és egyetemi tanárok egyik egyedülállóan kimagasló emberi és szakmai példaképe.

A kapuvári születésű, és a győri bencés gimnáziumban érettségizett széles látókörű honfitársunk, aki Győrben kiváló irodalom- és zene-, valamint képzőművész- és nyelvtanárok vezetésével formálódott, a Debreceni Egyetemen szerzett magyar–orosz szakos tanári diplomát.

Ezt követően, a háromévi edelényi gimnáziumi tanárságot leszámítva, az Egri Tanárképző Főiskolának – amely ma már Egyetem –, és a Debreceni Egyetem Irodalmi tanszékének volt a tanára. Közreműködött több jeles irodalmi lap szerkesztésében, mint a tatabányai *Új Forrás*, a hatvani *Délsziget*, majd az egri *Új Hevesi Napló*. A beható irodalomtörténeti kutatómunkája eredményeit e lapokban és önálló kötetekben jelentette meg.

A gazdag életműnek már a vázlatos felvillantása is jól jelzi, hogy egy igen aktív, innovatív tanár-embert ünneplünk most, aki, ha végigtekintenénk a megjelent tanulmányainak és a könyveinek akár csak a címein is – amelyek a magyar nyelv mellett oroszul, angolul, franciául, németül, sőt latinul jelentek meg –, akkor is látnánk, hogy írásai alapvetően hazafias indíttatásúak. Meggyőződése, hogy korunknak erre van a legnagyobb szüksége! Nagy nyelvtudása révén minden törekvése a hazai irodalom megismertetése Európával, sőt a tengeren túllal is, illetve a kortárs külföldi irodalom legjavának bemutatása a honfitársaknak.

Mi sem természetesebb, ezek után, hogy az egyik, legnagyszerűbb és legutóbbi könyve a *„Nyújts feléje védő kart...” Kölcsey Ferenc: Himnusz* címet viseli (Budapest, Hungarovox Kiadó, 2020). A mű a Himnuszunk irodalomtörténeti jelentőségét mutatja fel hazánk minden állampolgárának! A kötet aktualitását fokozza, hogy 1989 óta, vagyis, 37 éve, hazánk jelenkori rendszerváltásának a küszöbétől kezdve, január 22-én – amely napon, 1823-ban, Kölcsey Ferenc pontot tett a *Hymnus* versének kéziratára – ünnepeljük a Magyar Kultúra napját, a tanár úr születésnapja közelében! A vers alcíme: *„A magyar nép zivataros évszázadaiból”*. E vers megrendítő drámaisággal tekinti át a nemzetünk küzdelmes, véres történelmét, és Istenhez fordul forró könyörgéssel, *„Áldd meg Isten a magyart!”* – Mert, bár vétkezett, de „megbűnhődte múltat s jövőndöt”.

Cs. Varga István tanár úr e kötetben bemutatja, hogy milyen hallatlan örömmel fogadta a magyarság ezt a verset 1823-ban, pontosabban az első nyomtatásban

megjelent formájában, 1828-ban az *Auróra* című almanachban, és 1832-ben, Kölcsey Ferenc műveinek első gyűjteményes kiadásában.

A Magyar Királyság, amint jól tudjuk, 1526-ban, a mohácsi csatavesztés után elvesztette önállóságát, amely 526 éven át Európa egyik nagyhatalma volt! 1526-ban három részre szakadt az ország! A Felvidék – a mai Szlovákia – Habsburg uralom alá került az 1515. évi, Habsburg V. Miksa császár és Jagello II. Ulászló magyar király között kötött szerződés értelmében. 1686-ban, Buda török uralom alóli felszabadítása után, ill. az 1699. évi karlócai béke után, az egész egykori Magyar Királyság Habsburg uralom alá került. 1823-ban is, Kölcsey Ferenc *Hymnus*ának a születésekor, tehát, a hivatalos himnuszunk a császárt éltető német „*Gott erhalte*” himnusz volt!

A Költemény 1844-ben, a *Hymnus* megszületése után 21 évvel, már széles körben ismert a magyarok között. 1844. február 29.: Bartay Endre, a Nemzeti Színház igazgatója pályázatot hirdetett a *Hymnus* megzenésítésére. A határidő 1844. május 1. volt. A Honderű 1844. március 9-i száma közölte: „20 arany pályadíjat tűztek ki a legjobb népmelódiaért, aki Kölcsey Ferenc koszorús költőnk Hymnusát ének és zenekarra teszi.”

1844. július 2-án mutatta be a Nemzeti Színház Erkel Ferenc nyertes dallamát, amely lelkierőt sugárzó, hitet adó verbunkos. Nem szomorú könyörgés, hanem hálát adó és kérő imádság, amelyben a harangok is ünneplik a magyar hősokeket, a nándorfehérvári diadalt. Hirdetik, hogy a kereszténység és nemzetünk él, és élni fog! – írja a könyvében Cs. Varga István¹.

1844. augusztus 10-én szólalt meg a *Hymnus* először színházon kívül, az Óbudai hajógyárban, a „Széchenyi” nevű gőzös vízre bocsátásakor. A főváros minden pontjáról érkezett sokaság előtt énekelték az új himnust. A Honderű 1844. augusztus 17-i száma lelkesen számolt be a Széchenyi-ünnepről.

1844. augusztus 15-én szólalt meg először a *Hymnus* egyházi ünnepségen.

1844. szeptember 10-én már megjelent a *Himnusz* kottája nyomtatásban, Wagner József pesti zenemű-kereskedő kiadásában, amely lehetővé tette a mű országos terjedését. 1844. november 27-én a kolozsvári Nemzeti Színházban, az előadás után a színészek elénekelték a *Himnusz*t. 1848. március 25-én, Marosvásárhelyen, a fáklyás menetben felvonuló ifjúság a *Himnusz*t énekelte.

Az 1848/49-es szabadságharc leverése után, ismét a „*Gott erhalte*” császári himnusz a hivatalos. A Kölcsey-Himnusz tiltják, mégis 1850. március 26-án és augusztus 20-án a Nemzeti Színházban éneklik! a pesti gyerekkórház, ill. Losonc

¹ Cs. Varga István: „Nyújts feléje védő kart...” Kölcsey Ferenc: *Himnusz*. Budapest, Hungarovox Kiadó, 2020 251.

város megsegítésére. 1856. május 18-án. Csekén, Kölcsey síremlékének felavatásán a pataki kórus a *Himnusz*-t énekelte, tudósít a pataki kollégium évkönyve.

1918-ig, az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnéséig, a Monarchia területén a császári himnusz volt a hivatalos, de a magyar országgyűlés a Kiegyezés után, 1867-ben Mosonyi Mihály átirata is megjelent, két énekhangra, zongora kíséretével.

1870 körül Liszt Ferenc készített zongoraművet, majd zenekari fantáziát *Szózat és Magyar Hymnus* címen, egybeszöve a két nemzeti dallamot. Végül 1903-ban, elismerte a magyar országgyűlés a magyar nemzeti himnusz hivatalosságát. 1945 után, a kommunista hatalomátvétel után is, a Kölcsey–Erkel *Himnusz* azon közép-európai himnuszok egyike, amely érvényben maradt, Törvényes státusza azonban csak 1989. október 23-án lett.

Cs. Varga István, a tudós irodalomtörténész, a fent idézett 2020-ban megjelent, *„Nyújts feléje védő kart”* című nagy jelentőségű kötete végén méltóképpen állapítja meg, hogy a *Himnusz* a magyar nemzet történelmi emlékezetének, kulturális időtudatának irányjelző mérföldköve. A *Himnusz* utóélete, kultusztörténete is bizonyítja: a magyar nép génuszai – a változásban, mint állandóságot – őrzik és továbbadják az Isten-hitet, a magyar nemzeti öntudat, a nemzeti szellem őrlángját.²

*

Cs. Varga István 2024-ben, örömmel fogadta el az Ars Sacra Alapítvány felkérését, hogy Esztergomban, a Magyar Egyház 1000 éves központjában, a szeptemberi Ars Sacra Fesztivál keretében, emelje a *„Magyar Sion-gondolat építészeti megjelenítése a reformkor kezdetén”* című konferencia fényét, a Himnuszunk szakralitásának ismertetésével.

Ez a konferencia Rudnay Sándor hercegprímás 1824-ben elkészült diadalívének (1. kép) 200. évfordulóján, 2024-

1. Rudnay Sándor prímás 1824. évi diadalívé, a Magyar Sion bejárata, Esztergom (fotó: Legeza László)

² Cs. Varga István, i. m. 265.

1. a) A Rudnay-diadalív tervrajza, Packh János 1823. Prímási Levéltár

ben arra hívta fel a 21. századi magyarság figyelmét, hogy milyen hatalmas erő képvisel akár csak egyetlen vezető ember bátor elszántsága, hazafias meggyőződése egy ország életében, ha megtalálja, és megteremti az összefogást az arra érdemesekkel!

Rudnay Sándor (1760–1831) egy generációval volt idősebb Kölcsey Ferencnél. Ő már felnőtt fejjel élte át II. József császár abszolutista uralmát 1780–90 között, I. Ferenc magyar király hosszú, váltakozó előjelű uralmát 1792–1835 között. A Habsburg német–római császár 1804-ben megbukott, és I. Napóleon császár vette magához az Európa feletti diktatórikus uralmat, azonban ő is megbukott. Ezt követően, 1815-ben, I. Ferenc osztrák császár vezetésével megalakult a Szentszövetség, amely Ausztria, Csehország és Oroszország politikai összefogását jelentette a magyarságnak Ausztriától való függetlenségi törekvéseivel szemben.

Ebben az évben, 1815-ben, kapott Rudnay Sándor püspöki kinevezést Erdélybe, majd 4 év után, Esztergom érseki székébe, amely egyúttal a Magyar Királyság prímási méltóságát is jelentette, és mint a király első helyettese, közjogi méltóság volt ezer éven át!

Az esztergomi érsek, Magyarország prímása, azonban már 1543-tól *nem* tartózkodott Esztergomban, mert 1526 után, a török hódítók elől, a Magyar Királyság nyugati részére, *Nagyszombat* városba, az esztergomi érsekség területén, annak egyik prépostságának a székhelyére menekült, a papjaival és a levéltárával, kincstárával, könyvtárával együtt. S nem térhetett vissza Esztergomba az esztergomi érsek, a török uralom megszűnte után sem, mivel az Osztrák hatalom katonasága szállta meg az esztergomi Várhegyet! 1819-ben azonban, amikor Rudnay prímás az esztergomi érseki kinevezését megkapta, elérkezettnek látta az időt, hogy visszatérjen a Szent István által alapított székhelyére. A kinevezési levelére azonnal azt válaszolta, hogy kelt Esztergomban!

Tehát 1819-ben, Rudnay Sándor, a prímási kinevezése pillanatában, elhatározta a lehetetlent, hogy közel 300 év után, visszahelyezi az érseki és egyúttal a magyar egyház prímási székhelyét a Szent István király által kijelölt helyére, Esztergomba.

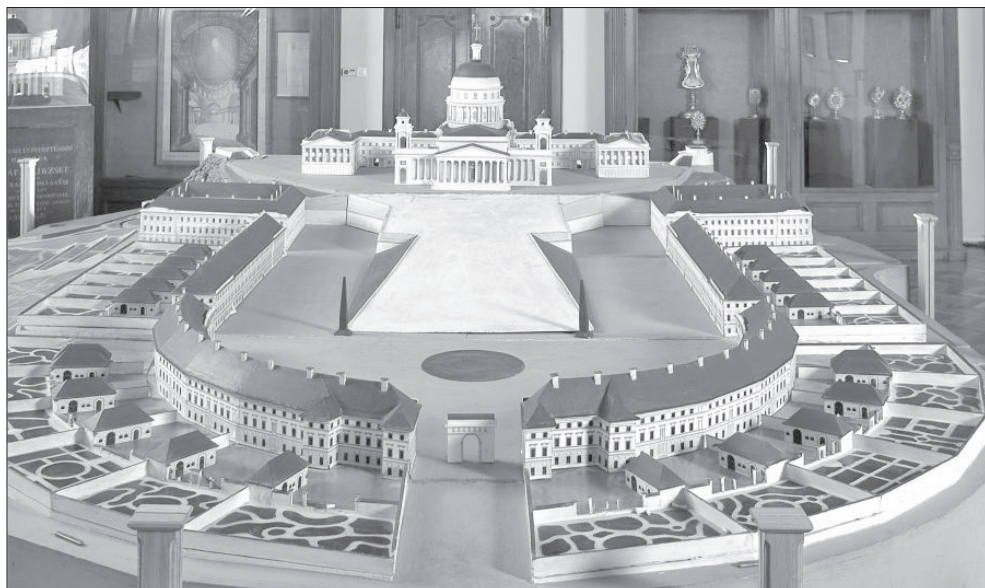
S öt év alatt hallatlan eredményeket mutatott fel, amelyek legfontosabbjai a következők voltak:

1. Eltávolíttatta a bécsi katonaságot a Várhegyről
2. Eltakaríttatta a kiégett, hatalmas középkori székesegyház romjait, a művészeti értékű részletek megmentésével – amelyek közül említsük meg a középkori székesegyház 'fényes' nyugati kapuzatának, a Porta Speciosa-nak pompás márványberakásos részleteiből Dániel próféta arcát az 1180-as évekből (2. kép), amely az európai koragótika művészetének kiemelkedő remekműve!
3. Elkészíttette a Magyar Sion, Magyarország egyházi központjának építészeti terveit magyar építészekkel: Kühnel Pál és Packh János kismartoni, Bécsben dolgozó magyar építészekkel (3. kép)
4. A székesegyház alapkőletétele: 1822. április 23.
5. Felépíttette az európai jelentőségű klasszicista altemplomot 1823-ban (4. kép)

2. Dániel próféta arca a Porta Speciosa-ról, a középkori székesegyház nyugati díszkapujáról. 1180-as évek, márványberakás, Esztergom, Vármúzeum

(fotó: Prokopp Mária)

3. Rudnay prímás Magyar Sion-gondolatának építészeti megjelenítése. Kühnel Pál – Packh János tervének makettje, Esztergom, Bazilika (fotó: Mudrák Attila)

4. Packh János, Esztergom főszékesegyház, az Altemplom bejárata, 1823. (fotó: Mudrák Attila)

5. A reneszánsz Bakócz-kápolna (1506) áthelyezése a 13 m-rel alacsonyabb szinten épülő székesegyházba 1823–24. (fotó: Prokopp Mária)

6. Áthelyezték az 1506-ban, a Michelangelo-tanítvány Andrea Ferrucci által tervezett és épített európai reneszánsz építészeti remekművet, a Bakócz Tamás prímás sírkápolnáját az épülő székesegyházba (5. kép) – a korában egyedülálló technikai bravúrral, amely az európai Műemlékvédelem egyik első jelentős tette volt.
7. Elkészült a középkori várarkot átívelő Viadukt, vagyis az új székesegyház bejáratához felvezető ünnepélyes Rámpa az 1824. évi Rudnay-diadalív felett, amely a Városunknak ma is a legünnepélyesebb útszakasza (6. kép).

S mindezek után, Rudnay Sándor prímás kinevezésének ötödik évfordulójára, 1824-re elkészült az öt dicsőítő diadalív, a prímás nevével és az évszámmal: ALEXANDER A RUDNA ARCHIEPISCOPUS STRIGONIENSIS MDCCCXXIV (7. kép).

6. A Rudnay-diadalív és a Székesegyház kapcsolata (fotó: Dragonits Márta)

7. A Rudnay-diadalív felirata 1824. (fotó: Dragonits Márta)

Ez a diadalív jelentette a Magyar Sion bejáratát Esztergom város felől.

Megjelenésében az ókori, császárkori Róma szakrális terére vezető Via Sacra kapuját idézte, a Titusz-diadalívet, amelyet éppen néhány évvel 1824 előtt, 1820-ban szabadított ki a római városrendezés, a műemlékvédelem, a hozzáépített viskóktól.

Ezt a kaput a népnyelv „Sötét-kapunak” nevezi, mivel feledésbe ment az eredeti rendeltetése, vagyis, hogy a Magyar Sion szakrális terének az építészeti kapuja, bejárataként készült.

A fentiek értelmében, a Magyar Sion-gondolat, a Magyar Egyház 19. századi központjának építészeti megjelenítése, az 1820-as években, a magyar nemzet egységes, új himnuszának keletkezésével egy időben született meg Rudnay primás szívében, és az esztergomi Várhegyen a valóságban, Rudnay primás irányításával, hihetetlen gyorsasággal. Ugyanazzal a lelkesedéssel, lendülettel, amely a reformkori költők, írók, képző- és iparművészek, valamint a zenészek alkotásaiból sugárzik.

Rudnay Sándor Magyar Sion építészeti együttese, amint láttuk, nemcsak a székesegyházat jelentette, hanem a hozzátartozó primási palotát a templom két oldalán, a kanonokok 4×6 palotáit a kertjeikkel, a Papneveldét és a Tanítóképzőt, valamint a gazdasági épületeket is.

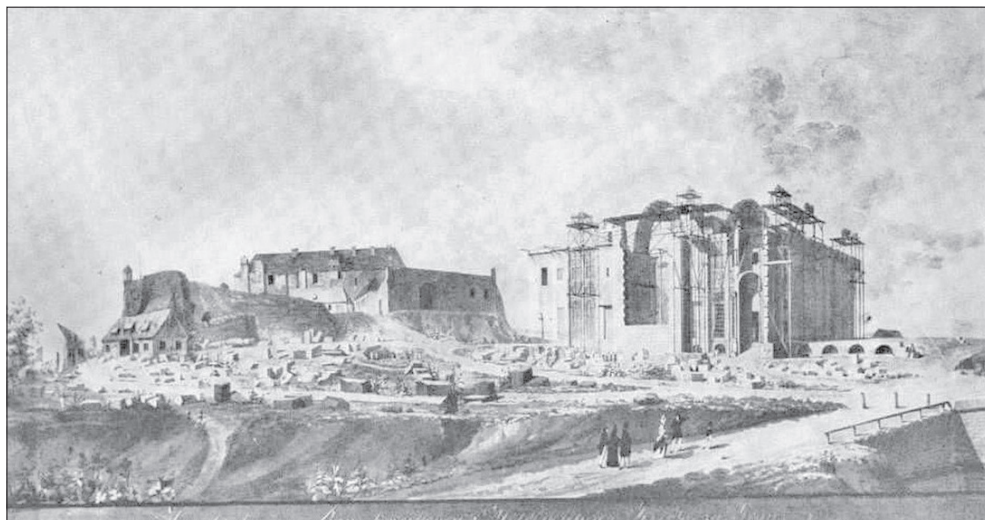
S mindezeket magyar művészekkel kívánta megvalósítani, magyar építésszel és magyar képzőművészekkel. Rudnay Sándor primás meg is találta még 1820-ban a diplomás magyar építész a Bécsi Udvari Építészeti Hivatalban rajzolóként dolgozó kismartoni *Kühnel Pál* (1705–1824) és az ő unokaöccse Packh János (1796–1839) személyében. A szobrászban Rudnay támogatta a rimaszombati születésű és a tehetségét Romában, Canova és Thorvaldsen közelében kibontakoztatott Ferenczy Istvánt (1792–1856) és az egri születésű és Bécsben dolgozó Hesz János Mihályt (1768–1836) a festészetben.

1824-ben, amikor a primás öt éves tevékenységének a hallatlan eredményeit ünnepelték a Magyar Sion diadalíve alatt, akkor már a kupoláig állt az új klasszicista székesegyház a kismartoni magyar építész, Packh János terve szerint (8. kép). Rudnay primás, aki a bécsi udvari főépítészről önálló hatáskört kapott az építkezés vezetésére, sajnos, 1831-ben, a kolerajárványban az életét vesztette. Ezután, a bécsi udvar mindent elkövetett, hogy Packh Jánost lemondassa az építkezés vezetéséről! S mivel Packh János nem mondott le, 8 évi felszólítás ellenére sem, ezért 1839-ben bérgyilkossal megölték. S közben a statika ellenőrzése címén, bontatták le a falakat... Bécs nem tudta elviselni, hogy a szomszédságában, az általa leigázott tartományának főtemploma kiemelkedőbb legyen, mindenekelőtt a hegyre épült elhelyezéseben, mint a császár bécsi templomai...

Mindennek ellenére, felépült a Magyar Sion temploma, a következő primások nem kis erőfeszítése és a magyar nemzet akaratából, a szabadságharcuk leverése utáni nehéz évtizedek alatt, igen lassú folytatásokkal, a bécsi Kormányval kötött kompromisszumos megegyezést követő második évre, 1869-re (9. kép). S Rudnay primás reform-kori tervét 100 évre rá – miután az I. világháború hatalmas veszteségét, az ország kétharmad részének elvesztését is túlélte nemzetünk – a zseniális kultuszminiszterünk, Klebelsberg Kuno (1922–1931), folytatta a Magyar Sion épít-

kezését a Várhegy déli oldalán, a tanítóképző felépítésével. Ez az intézmény ma is működik, mint az ország egyik legjelentősebb kulturális központjának, a Katolikus Egyetemnek a főiskolája.

S a 21. századi nemzetünk bízik az 1000 éves nemzetünk akarat-erejében, hogy megtalálja a Magyar Sion Rudnay primás által megálmodott és Packh János jeles építészünk által megrajzolt terv méltó 21. századi befejezését, és az országos M11-es úthoz való közvetlen kapcsolatát.

8. Az Épülő klasszicista Székesegyház, 1830.

(fotó: Mudrák Attila)

9. Az 1869-re felépült székesegyház, Esztergom

(fotó: Prokopp Mária)

Iancu Laura

Kik Istent el nem altatták

Az alábbiakban arra a főszerkesztői kérdésre igyekszem választ adni, hogy mi áll a Jáki Sándor Teodóz tiszteletére írt versem hátterében, amit Cs. Varga István professzor úr kérésére írtam, és ami a tanár úr által szerkesztett emlékkönyvben jelent meg (*A vándorapostol – Jáki Sándor Teodóz OSB emlékezete*, 2014). Ebben a válaszban valamiképpen tükröződnie kellene annak is, hogy ki számomra Jáki Sándor Teodóz és szeretett tanítványa, Cs. Varga István.

Személyes kötődések és emlékek felidézése esetén különösen is nehezemre esik engedelmeskedni a makacs tényeknek, de nehezemre esik engedni annak a csábításnak is, hogy az életszerűséget és a történelmet valamiféle mitikus köddel hamisítsam meg. Valóságosnak lenni és igaznak – mondogattam magamban, amikor végig néztem a *vándorapostol*ról őrzött fényképeimet. Cs. Varga István nem is adhatott volna pontosabb címet az említett emlékkönyvnek. Jáki Sándor Teodóz apostoli ténykedése különösen is a moldvai katolikus magyarok kapcsán tekintendő történelminek, amit nem is a hívek, hanem paptársai körében fejtett ki. Sokan irigyeltük miatta, és ha megtehettük volna: elloptuk volna Atyától azokat a beszélgetéseket, amelyeket moldvai paptársaival folytatott. Hogy mennyire szeretete egyházát, mutatja az is, hogy egyetlen sértő szó nem hagyta el ajkát, amikor a jászvásári egyházmegyeről beszélt. Jáki Sándor Teodóz a titkát magával vitte, akárcsak Petrás Incze János a magáét. És hasonlóképpen, valamiféle titokzatosság övezi mind a minorita, mind pedig a bencés pap Moldváról szóló tudósításait is. Tudósításaik valóban *igazak*, és másként igazak, mint a világ igazmondása. Az az igazság, amiről szólnak, illetéktelenek előtt homályban marad. Meglehet semmi jelét nem mutatta a boldogtalanságnak, nagy hallgatásai nyomán azt feltételezem: Jáki atya éppúgy megszenvedte a moldvai magyarok létállapotát, mint egy évszázaddal korábban Petrás Incze János. Nekem megengedte, hogy úgy hívjam: Jáki atya. Kivételes helyzetemet nagyanyám érdemelte ki számomra, akitől az atya a '80-as években gregorián énekeket gyűjtött. – *Így jön a nyelvemre!* – mondtam bocsánatkérően. – *Nekem pedig éppen így tetszik!* – nyugtatott meg. Találkozásaink során nem volt olyan alkalom, amikor ne énekelt volna el a *Hol én elé menek, még a fák es sírnak...* kezdetű népdalt, amit anyómtól tanult. Semmi nem tud megakadályozni engem abban, hogy azt higgyem: amikor anyómnál járt, velem is találkozott. Mert a húsz évvel későbbi ún. első találkozásunk alkalmával ismerőst láttam benne.

Amikor Cs. Varga István Jáki atya kíséretében ellátogatott Moldvába, kétirányú útra lépett. Járt a térkép által kijelölt, (magyar szívvel járhatatlan) utat, amelyen

el is jutott Rokonföldre, ahogyan a sokat emlegetett Petrás Incze János nevezte Moldvát és magát is („Rokonföldi”). De járta a „magasba írt haza” láthatatlan, ám annál valóságosabb szellemi útját is, amelyről szintén virágnyelven, azaz a költészet nyelvén beszélünk, jelenlegi helyünkön bő ezer éve. Erről a kettős útról szól a könyve (*Rokonföldön: szellemi utazás Erdélyben és Csángóföldön*, 2004.), amelynek egyik újdonsága az, hogy a – magát egyébként megragadni nem engedő – moldvai magyar lelkiséget „bekéreti”, beemeli a magyar szellemi életbe. Lelkiséget, írom, mert ebben rejlik mindaz a tudás, bölcsesség, szellemiség, ami a moldvai magyarság révén került világunkba, és ami az igazsághoz hasonlóan: az igazak előtt fedi fel magát.

Az a fajta apostolkodás, amiről ezen a helyen beszélünk hasonlatos a beavatáshoz. Jáki Sándor Teodóz atyát Domokos Pál Péter, Cs. Varga István tanár urat pedig Jáki Sándor Teodóz avatta be – a moldvai magyarok világába? szeretésébe? Szépen szól, de nekem hamisan. Ugyanis hajlok azt hinni, hogy a történet valamiképpen fordítva esik meg. Akiket elesetteknek és kiszolgáltatottaknak mondanak, azok – szelleme – kerekedik fel, kel útra, valahogy úgy, amint a népdal mondja: „*Kelj fel keleti szél, / Indulj Nyugat felé! / Vidd el sóhajtasom / Magyar hazám felé*” – azok felé, akik végül elköteleződnek Moldva irányába, és megragadják a vándorbotot. Talán innen válik érthetővé az, hogy miért éltem meg természetesnek azt, hogy első könyvem (*Johófiú Jankó. Magyarfalusi csángó népmesék és más beszédek*, 2002.) Jáki Sándor Teodóz és Cs. Varga István mutatta be Budapesten, a Litera Könyvesboltban. A természetesség érzését az a – biztonságérzetet sugalló – kötelék szülte, amely már akkor is fennállt, amikor én még a világon sem voltam. Erről a kötelékről szól a vers, amit Cs. Varga István felkérésére Jáki Sándor Teodóz atya emlékére írtam.

Őseink életszeretete tükröződik abban az elképzelésben miszerint az ember a mennyországban azzal tölti idejét, amit a földi élete során művelt. Eszerint a világgép szerint állítja a vers azt, hogy aki földi életében Moldva-járásban serénykedett, a túlvilágon is örömet leli ebbéli ténykedésében. Ugyanazon hit szerint szellem- és lélektársainkkal kötött szövetségeink felett a halálnak nincs hatalma. De szükséges-e ide külön hit? Van-e, aki kételkedik abban, hogy Petrás Incze János, Neumann Péter, Domokos Pál Péter, Jáki Sándor Teodóz nem tétlenül szemléli mindazt, ami velünk magyarokkal történik, éljük bárhol a világon. Az iskolában azt tanítják: a történelmet a nagyok írják, és valóban, ennek az állításnak a fele sem tréfa. De az a történet nem a mi történetünk.

Talán ez a fajta éberség, a létszemlélet – nem időben, ámde minőségben értendő – ősi ereje lehetett az, ami elvárásolta és elkötelezte Jáki Sándor Teodóz atyát és Cs. Varga Istvánt a moldvai magyarság mellett. *Ne kezdjen el senki foglalkozni a csángókkal*, tanácsolta Jáki atya, *mert nem fogja tudni abbahagyni*. Szerelmes em-

ber vallomása valami iránt, ami oly közel állt hozzá, amilyen közel kerülhet az ember önmagához.

Érvényes-e, kérdezik azt is, a vers azon állítása, miszerint „Keleten,/ Két jaj között az emberek,/ (...) Elvarrt nyelven is álmodnak,/ Meddő méhekbe életet,/ Hitet s Istent a Nyugatnak”? A párhuzamos különidejűségek elmélete szerint a kulturális, civilizációs, technológiai korszakok váltása ideje a perifériákon az új és a régi eszközök és képzetek sokáig élnek még egymás mellett, olykor egymás ellen is harcolva, és ez a küzdelem nemegyszer helyi kultúrát és autonóm mentalitást hoz létre, aminek a pusztaléte is fenyegetőleg hat a haladás szellem(telenség)ére. A fejlődés mítoszában elájult posztmodern gondolkodás sem a hittel, sem az Istennel,

de már az emberrel sem számol. Innen nézve, a vers sorai egy letűnt világkép régészeti megszólalásait tükrözik. Nyugat mesterséges, technicizált világot épít, ahol, amint említettem sem Istennek, sem az embernek nincsen helye és szerepe. Az isteni létrendnek a kioltásán szorgoskodó birodalom épülése Moldvából is jól látható. Sőt. Innen látható igazán. Ezért aztán Moldvában nem azt választják, ami új, hanem ahhoz hűségesek, ami örök. És ebben a hűségben Cs. Varga Istvánban hittársukra találtak.

2015. március 21. Az Akadémia dísztermében Jákó Sándor Teodóz OSB Magyar Örökség díjának laudációját tartja: Cs. Varga István

*Iancu Laura***Ki Istent el nem altatta***Jáki Teodóz Atyának*

*Ki Istent el nem altatta,
Ki vállán vitte a hitét,
Oda, ahol sereggel járt,
Ki megmérgezte az időt.
Úton van most is, hajnalban
Keletnek megnyílt kapuja
Előtt szólítja Istenét,
Ki maga s angyali kara,
Hogy legyen, aki imádja,
Megossza saját életét.*

Petrás Ince és Neumann páter,
Ritkás szélben a Szereten,
S túl a mázsás senkiföldjén
Domonkos Pál Péter int, ím,
Visszavonult fájdalmában.
A sárga nyárban, mint kígyó,
Sziszeg felé a tetszhalott:
Jaj, nem nyughat, jaj, nem nyughat,
Mi hírt hozott, áll még a vég.
Fordul-e Keletnek Nyugat?

Ki Istent el nem altatta,
Csodálkozik, hogy Keleten,
Két jaj között az emberek,
Szélbe szórt hittel is félnek,
Életük hosszú gyászmenet,
Mégsem magukat siratják,
Gyökeret sem eresztenek,
Elvarrt nyelven is álmodnak,
Meddő méhekbe életet,
Hitet s Istent a Nyugatnak.

Toldi Éva

„Az ember többre tanítható és jobbá nevelhető”

Dr. Cs. Varga István üzenetei

Dr. Cs. Varga István irodalomtörténész, akit legtöbbször Jeszenyin- és Németh László-kutatóként, valamint az *ars sacra*, a *literatura sacra* (a szent művészet és irodalom) értő elemzőjeként, bemutatójaként ismernek, hamarosan a *nyolcvanasok* közösségébe lép. Életének nyolc évtizedéből bizonyosan hatot a literatúra, a pedagógia területén kifejtett munkássága tett gazdaggá, s gazdagíthatott vele ő is másokat. Öt éven át az egri főiskola irodalomtörténeti tanszékén dolgozott, majd hat évig a debreceni egyetem orosz irodalmi tanszékén. 1984-től pedig az ELTE-n, a főiskolai karon munkálkodott. Majd az ELTE BTK Kultúra- és Irodalomtudományi Intézetében tanított. Onnan ment nyugállományba.

„Németh László etikumra emelt minőség-eszménye ma is ideálom. A Minőség forradalma megvalósulásra vár” – vallotta egy riportban a rendszerváltás hajnalán, s vallja ma is. „A pedagógus feladata: taníts, értess s ne kápráztass! A pedagógusi hit segít: az ember többre tanítható és jobbá nevelhető.”

Az egyetemi doktori, majd kandidátusi, s PhD.-fokozatot szerzett professzornak egykori győri bencés diákévei, a benedeki lelkiség (*Imádkozzál és dolgozzál!*) egész eddigi életének meghatározója volt. S mindezt méltóképpen megalapozta kapuvári gyermekkorra a kétkezi munka szeretetével, megbecsülésével, és (mondhatnánk) megkoronázta több évtizede immár Egerben (*Gárdonyi 'hazájában'*) való letelepedése családjával. A város többek között Pro Agria-díjjal is elismerte munkásságát.

Magam ugyan csak az ezredforduló táján találkozhattam vele először irodalmi esteken, de már akkor is magával ragadott hitvalló irodalmi munkássága. Máig emlékezetes első találkozásunk Tihanyban, ahol a népszerű *Tetőtéri esték* rendezvénysorozatának volt vendége. Ismeretségünk később barátsággá nőtt. Felszabadító örömet jelentett számomra többek között az is, hogy budai diákkorom szeretett költőjének, Váci Mihálynak hitében, magyarságában helytálló munkásságát, hazafias, szakrális költészetét is elismerően méltatta, rámutatva: „Az állampárti alapon kötelező internacionalizmus korában tanyabokros szülőföldjéhez, a nyírségi tájhoz, hazához, a magyarsághoz fejezte ki hűségét. Elkötelezettségének ma, a globalizáció korában is fontos üzenete van.”

Életéről szóló sajtós vallomásaiban mindig szeretettel hivatkozott bencés diáktársaira és tanáira, akiknek hatása, vallja ma is, erősíti őt hitében, s kíséri irodalmi munkásságában is. Bencés diáktársai közül mindig szeretettel idézte Barsi

Istvánt, a később ferencessé lett Barsi Balázs (Széchenyi-díjas szerzetes) atyát. Szeretettel emlékezett diákkorukban az internátusban esténként a harmóniumon felcsendülő játékára. S szeretettel emlékezett a jeles bencések, a példaképek sorában dr. Korzenszky Richárd atyára, aki földije, Kapuváron nevelkedett, s aki a tihanyi bencés apátság 'újraébresztője' volt a rendszerváltás hajnalán. Valamint szeretettel idézi jeles tanárai, Nádasi Alfonz, Bánhegyi Jób, Jáki Sándor Teodóz atya szerepét bontakozó tanúságtevő hitében győri bencés diákkorából.

Katolikus hitem és magyarságom: evidencia – vallja egyik írásában. *Nálunk Kapuváron becsülete volt a fizikai munkának és tisztelete a műveltségnek... A szellemi munka jelentőségét bencés tanáraimtól tanultam: a nyelvek szeretetét, az olvasás, a „gondolkodj, koncentrálj!” fontosságát, a tehetséggel való sáfárkodás felelősségét.*

Számos emlékezetes találkozás élményét őrzöm magam is Jáki Teodóz atya és Cs. Varga István közös vallomások előadásairól. Részesé lehettem, elkísérhettem őket például 2007-ben egy lelkipályázatra a sümegi ferenceseknél, ahol Teodóz atya Barsi Balázs atya meghívására megemlékezett erdélyi és gyimesi missziós útjairól, szólt a csángók életéről, megidézte hitvalló énekeiket, ünnepi népszokásaikat. S megtudtam, hogy a Cs. Varga István, a tanítvány, egykori tanárát később számos erdélyi-gyimesi útján elkísérte. Egy riportban így vallott erről: *Teodóz atya a kisebbségi magyarok iránti szeretet és felelősség új dimenzióit nyitotta meg előttem: Zoboraljától Erdélyen át Csángóföldre. Tőle tanultam: nemcsak nyelvemben él a nemzet, hanem hitében és szívében is.*

Később egy riportban egri kötődéseiről szólott főhajtással: *„Alapelve, szemléletem, hogy a megismerés megértés, a megértés pedig szeretet. A várban, a Gárdonyi-sírnál a kapuvári fiatalokkal és Keller Péterrel, Gárdonyi dédunokájával együtt emlékeztünk, koszorúztunk, énekeltünk, miközben a turisták zarándokká váltak.”*

Egy egri ünnepségen hangsúlyozta: *„Tinódi Európa-hírűvé, Gárdonyi pedig 21 nyelvre fordított remekművével világhírűvé tette az egri vári diadalt, a magyarság maratoni győzelmét. Gárdonyi íróként és gondolkodóként a szeretet, a szelídség, az emberség és magyarság összhangját képviselte. Aranyhoz hasonlóan, kultúránkat, nyelvüket gazdagító szépirodai minőségigénnyel, műgonddal dolgozott. Íróként, gondolkodóként nem keseregte, hanem teremtette a magyarságot.”*

Cs. Varga István irodalomtörténeti munkássága zömében Jeszenyin, Németh László munkásságát mutatja be, mint a bevezetőben említettem, de emellett szinte megszámlálhatatlan szereplője van irodalomtörténeti elemző munkásságának (Kölcsey Ferenc, Petőfi Sándor, Arany János, Nagy Gáspár, Kalász László...). Központi témája mindig a hazafias jellem és az ars sacra értékeinek be- és felmutatása az irodalomban. Tanulmányai számos kiadványban, könyvben jelentek

meg (*Szent művészet I–II., Adósságtörlesztés, Rokonföldön, Cum Honore, Jeszenyin világa, Látókör...*)

Az *Elviháncolt a tavaszi zápor* című könyve felejthetetlen olvasmányélményem lett, Jeszenyin felemelő költészetével ezáltal ismerkedhettem meg.

A szakralitás átragyogása a *Himnuszban* témájú tanulmányából idézek zárásként: „*Nemzeti imádságunk a tehetség kegyelmének ajándéka: hitünk, kultúránk, nyelvünk, emberi és nemzeti létünk, önazonosságunk, szuverenitásunk, összetartozásunk meghatározó mesterműve: magnum opus. A magyar államiság és szabadság felségjelvényei között – Szent Korona, országzászló, országcímer – a Himnusz fejezi ki leginkább nemzetünk egységét, múltját, jelenét: Istenbe vetett jövőhitét. A Himnusz történelemszemlélete, nemzetfogalma nemzeti önismeretünk forrása.*”

Cs. Varga István írói, irodalomtörténészi, tanári munkásságát nem lehet csupán egy méltató írásban összefoglalni. Életútjának jeles állomásait, alkotói tevékenységét csak emlékképek felelevenítésével próbáltam én is felvillantani. Köszönettel sokak nevében mindazért, amit eddig is tett íróink, költőink napjainkhoz is szóló üzeneteinek megidézésével az eltelt évtizedek során. Nyolcvanadik évéhez közeledvén sokak nevében köszönhetjük meg hitéhez, magyarságához hűséges hazafias munkásságát!

Sáry Pál

A vallás és a tudomány összhangjáról

Ismeretekben és értékrendben egyaránt életre szóló, gazdag útravalót kaptam tanáraimtól 1990/91-ben, az alatt az év alatt, amit papnövendékként Egerben, az érseki szeminárium falai között töltöttem. Tanáraink közé csak két világi oktató tartozott, Urbán Péter karnagy úr, aki a *musica sacra*, és Dr. Cs. Varga István tanár úr, aki a *litteratura et ars sacra* című tárgyat tanította számunkra. Mivel mindkettőjük személyiségét mélyen áthatotta a katolikus hit, viselkedésük és szellemiségük semmiben nem különbözött a tanár atyákétól. Cs. Varga tanár úr irodalomtörténeti, művészettörténeti és esztétikai előadásai során mindig hangsúlyozta azokat a meglátásait, melyeket a később megjelent műveiben így fogalmazott meg: „a titkok titkával tart kapcsolatot a költészet létrendje, a költői metaforák a kimondhatatlant engedik sejtetni”; a művészet nemcsak gyönyörködtet, hanem önismeretben és valóságismeretben is gazdagít bennünket, valamit sejtetni enged a teremtés titkából”; „egy alkotás attól lesz remekmű, ha szépsége mélyről sugárzik, ha a teremtés titkával tart rokonságot.”¹ A tudományosság szempontjai tökéletesen ötvöződtek ezekben az előadásokban a vallásos hit felismeréseivel.

Vannak, akik úgy vélik, hogy a hit és az ész, illetve a vallás és a tudomány szemben áll egymással, mert a hit irracionális, a vallási nézetek pedig tudománytalanok. Az alábbiakban ezekre az állításokra kívánok reflektálni. Írásommal a 80. születésnapját ünneplő Cs. Varga István professzor úr személye, tanítása és rendkívül gazdag életműve előtt szeretnék tisztelegni; Isten bőséges áldását kívánva a professzor úr további életére!

A hit és az ész kapcsolatáról

A vallásos hit nem szembefordulás az ésszel és nem is elszakadás az észtól, hanem inkább átlépése annak a határnak, ameddig az ember eljuthat Isten felé pusztán okoskodás útján. Az ész ugyanis elvezetheti az embert Isten felé egy határig, amelyet azonban csak hittel lehet átlépni. Az ember szellemi egysége azonban a határ átlépésével is megmarad, tehát a hite nem szakad el az esztől. Thomas Merton (1915–1968) szerint a hit „nem indulat vagy érzélem. Nem öntudatlan vak sodródás valami bizonytalan természetfölötti világ felé. (...) Nem csupán annak megérzése, hogy Isten létezik. Nem indokolatlan, pusztán az érzelmekre hivatko-

¹ Cs. Varga István: *Látókör. Esszék, műelemzések, egyéb írások*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2012, 51, 206, 225.

zó meggyőződés... A hit mindenekelőtt értelmünk beleegyezését kívánja. Tökéletesíti az észet, nem pedig lerontja. Olyan igazsághoz juttatja az értelmet, amelyet pusztá okoskodással nem tudna megragadni.”²

A vallásos hithez az észen kívül természetesen más is kell. Trikál József (1873–1950) *A gondolkodás művészete* című könyvében azt írja, hogy míg a matematikában minden lépés kizárólag az észből ered, a vallás terén a végső következtetés nem pusztán az észből származik: szív is kell hozzá. Trikál a szívet az ember természetéből, jelleméből fakadó hajlamaival azonosítja. Úgy véli, hogy a hitetlen emberből „hiányzik az a hajlam, az a habitus, mely az észet segíti és megvilágosítja.” Majd gondolatmenetét folytatva Trikál így összegzi megállapításait: „A Gondviselés maga úgy alkotta meg az emberi természetet, hogy mindazok az igazságok, amelyek az életet irányítják, éppúgy be legyenek ágyazva a szívbe, a hajlamainkba, mint az észbe. És mennél több ily hajlamunk, képességünk van, annál több igazságot fedez föl és lát az ész is. Az emberi bölcsességnek legszebb virágai pedig azok, amelyek az egész emberi természetből, a szív és az ész gazdag világából sarjadzanak. Látjuk tehát, hogy úgy a természetes, mint a természetfölötti rend nagy igazságainak megértésében az ész és a szív, a gondolkodás és a természetünkbe oltott hajlamok óriási szerepet játszanak. Az ész a hajlamok nélkül béna, viszont a hajlamok ész nélkül vakok.”³

A vallás és a tudomány közötti összefüggésről

Fontos kiemelnünk, hogy a kereszténység térhódítása döntő hatással volt a tudomány fejlődésére. Boethius (480 k.–524) híres művében a szerző a megszemelyesített Filozófiával folytat párbeszédet: „– Mit gondolsz – kezdte Filozófia –: ezt a világot vak véletlenek és esetlegességek irányítják, vagy pedig ésszerű kormány alatt van? – De hiszen eszembe sem jutna, hogy merő véletlen mozgassa ilyen szabályosan – feleltem –, sőt tudom, hogy a teremtő Isten igazgatja művét, s nem virradhat rám oly nap, mely ebbeli meggyőződésemtől eltérítsen.”⁴ Európában a tudomány fejlődésének ez a keresztény hit adta meg a döntő lökést. A rendületlen hit abban, hogy egy értelmes Teremtő alkotta meg a világot, aki pontosan és logikusan rendezett el mindent. Ebből fakadt ugyanis az a következtetés, hogy a teremtett világnak megvannak a törvényszerűségei, melyek megismerhetők, s ezért érdemes azokat kutatni.⁵

² Thomas Merton: *A csend szava*. Szent István Társulat, Budapest, 1991, 358.

³ Trikál József: *A gondolkodás művészete*. Szent István Társulat, Budapest, 1926, 216–217.

⁴ Boethius: *A filozófia vigasztalása* 1, 6 (Hegyi György ford.).

⁵ Vö. Jáki Szaniszló: Hit, tudomány, haladás. *Vigilia* 1987/8, 623.

Ahogy az Ady szavait elemző Cs. Varga professzor írja, „az egységes vallási világkép a felvilágosodás óta megrendült. Darabokra hullt a »Minden Egész«, az emberi lélekben hitből fakadó bizonyosság.”⁶ Elkezdtek különbséget tenni vallásos és tudományos világnézet között, s ezt a distinkciót máig sokan alkalmazzák. Pedig e különbségtétel indokolatlan: „Két világnézet, a tudományos s a vallásos harcol most egymással a világ meghódításáért, – így szokás ezt mondani. A harc megvan, de a szembeállítás téves, mert jóllehet a tudomány nem vallás s a vallás nem tudomány, de nemcsak nincs ellentét köztük, hanem mélységes tendenciájuk van belső egyesülésre” – állapította meg Prohászka Ottokár (1858–1927) püspök, az MTA későbbi rendes tagja.⁷

Barankovics István (1906–1974) szintén rámutatott a vallás és a tudomány közötti összhang szükségességére: „Az emberi szellem egység, melyet csak a vallásos hit és a tudományos ismeret összhangja elégíthet ki. Egy művelt hívő számára nem adhat megnyugvást a tudományos ismeret és a hit tartományának olyan szétválasztása, mely a kettőnek lehetséges ellentmondását eleve és elvileg elfogadja. Művelt hívő mindig arra fog törekedni, hogy vallásos hite és tudományos világképe között összhangot teremtsen.”⁸

Ferenc pápa 2013-ban a „*Lumen fidei*” kezdetű enciklikájában részletesen kifejtette, hogy miként gazdagíthatja a hit a tudós látásmódját: „a tudományos látásnak jót tesz a hit: arra hívja a tudóst, hogy legyen nyitott a valóság iránt, annak teljes, kimeríthetetlen gazdagságában. A hit felébreszti a kritikai érzéket, mert megakadályozza, hogy a kutatás megelégedjék a maga formuláival, és segít annak megértésében, hogy a természet mindig nagyobb. Amikor a hit a teremtés misztériumának csodálatára hív, kitágítja az ész horizontjait, hogy jobban megvilágítsa a világot, amely feltárul a tudományos kutatások előtt.”⁹

A vallásos hit a természettudományok mellett a bölcsészettudományok terén is új távlatokat nyithat meg a tudós gondolkodásában. Egy vallásos ihletésű verset jobban megért, és ezért helyesebben és sokkal mélyebben tud elemezni egy olyan irodalomtörténész, aki maga is vallásos ember. Egészen biztos vagyok abban, hogy Cs. Varga professzort az élő Istennel való személyes kapcsolata segítette abban, hogy értő módon, érző lélekkel tárja fel nemzeti himnuszunk szakrális és spirituális dimenzióit.¹⁰

⁶ Cs. Varga István: A „Minden Egész” értelme. In: *Kocsi-út az éjszakában* (szerk.: Füzfa Balázs). Savaria University Press, Szombathely, 2011, 91; Uő: *Látókör...*, 30.

⁷ Prohászka Ottokár: *Modern katolicizmus*. Szent István Társulat, Budapest, 1907, 41.

⁸ Barankovics István: *Demokrácia, egyház, szabadság*. Szent István Társulat, Budapest, 2000, 71.

⁹ *Ferenc pápa A hit világossága kezdetű enciklikája*. Szent István Társulat, Budapest, 2013, 19.

¹⁰ Cs. Varga István: *Szent művészet II. Tanulmányok költészetünk szakrális vonulatából*. Magyarorszáért, Édes Hazánkért Kiadó, Székesfehérvár – Xénia Könyvkiadó, Budapest, 2000, 33–103; Uő: „Nyújts feléje védő kart...” *Kölcsy Ferenc: Himnusz*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2020.

Azt is ki kell emelnünk, hogy a világi tudományok fejlődésének hatására az egyház folyamatosan korrigálja a tanítását. Azok, akik az egyházat a tudomány elleniségének kívánják beállítani, előszeretettel hivatkoznak Galilei ügyére, de a részletek pontos megvilágítása nélkül. Galileivel (1564–1642) az volt a probléma, hogy ő a kopernikuszi heliocentrikus világméretet bizonyított tényként hirdette, holott az akkor még nem volt bizonyítva és a tudósok többségi véleményével ellentétes volt. Az egyházi hatóság ezért felszólította Galileit, hogy a Föld Nap körüli keringéséről szóló tant csupán hipotézisként tanítsa és ne tényként. Ennek a felszólításnak azonban Galilei nem tett eleget. Továbbra sem tudta bizonyítani állításait, csupán érveket hozott fel mellette, melyek közül azonban több azóta tévesnek bizonyult. Galilei elsősorban az árapály jelenséggel érvelt a Föld mozgása mellett, de azóta kiderült, hogy az árapály jelenséget elsősorban a Hold tömegvonzása okozza. Az Ószövetségben több helyen is említésre kerül a Föld mozdulatlansága és a Nap mozgása: a zsoltárok szerint Isten a földet szilárd alapra helyezte, hogy az ne inoghasson meg (Zsolt 93,2; 104,5), a Prédikátor könyve szerint a Nap felkel és lenyugszik (Préd 1,5), József könyvében pedig az áll, hogy József egy alkalommal megállította az égen a Napot, hogy az később nyugodjék le (József 10,14). Az óriási tekintéllyel rendelkező Arisztotelész is geocentrikus tanokat hirdetett. Az egyházi hatóság úgy gondolta, hogy amíg nincs bizonyíték a heliocentrikus világméretre, addig az említett ószövetségi helyek és Arisztotelész tanítása alapján a geocentrikus világméretet kell helyesnek tartani. Hangsúlyozom, hogy az egyház ezzel a véleményével nem állt szemben a tudománnyal, hiszen a természettudósok többsége akkoriban még Arisztotelészt követve a geocentrikus világméret mellett foglalt állást.¹¹ Miután a Föld Nap körüli keringése Newton felfedezéseivel egyértelmű bizonyítást nyert, az egyház feladta geocentrikus elképzeléseit és elismerte azt, hogy a Bibliát sok helyen nem szabad szó szerint értelmezni, s annak szövegéből nem lehet természettudományos következtetéseket levonni.¹²

¹¹ Galilei konfliktusairól részletesen lásd Jáki Szaniszló: *A Galilei-ügy tanulságai*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2009; Cs. Varga István: *Hagyatékából – örökség. Bencés tanárait, példaképeim, diáktársaim*. Magyar Napló, Budapest, 2023, 157–175.

¹² Paskai László egy tanulmányában világosan kifejtette: ahogy a Biblia nem ad választ a természettudomány kérdéseire, a természettudomány sem adhat választ az ember világnézeti és egzisztenciális kérdéseire: Hit és tudomány kapcsolata. In: *Teológiai évkönyv* (szerk.: Cserháti József – Keszthelyi Ferenc – Nyíri Tamás). Szent István Társulat, Budapest, 1975, 88–102.

Összegzésül

A hit és az ész nem áll ellentétben egymással, sőt, a kettő segíti egymást az igazság megismerésében. Szent II. János Pál pápa ezt a hit és az ész kapcsolatáról szóló enciklikájának elején így fogalmazta meg: „A hit és az ész (*fides et ratio*) két szárny, melyekkel az emberi szellem fölemelkedik az igazság szemlélésére.”¹³

A vallásos meggyőződés nem árt a tudománynak, a személyes hit inkább szélesíti a tudós látókörét. A vallás és a tudomány viszonyát Giesswein Sándor (1856–1923), az MTA későbbi levelező tagja, a következő példával szemléltette: „Vallás és tudomány tehát nem ellentétek. Két szeme az ember lelkének. A monista és az Istenhiten alapuló világnézet között az a különbség, ami van az egy szemmel való és az úgynevezett sztereoszkópikus, vagyis a két szemmel való látás között. Az első a tárgyakat ellapítja, a másik kidomborítja, helyes perspektívába hozza. S ez a perspektíva, az isteni gondviselés megismerése és a beléje vetett hit az, ami főleg a determinisztikus fatalizmusnak csüggettségéből, ez ad erőt a munkához, kitartáshoz, ami nélkül nincs tudomány és nincs szabadság.”¹⁴

¹³ II. János Pál pápa *Fides et ratio* kezdetű enciklikája a Katolikus Egyház püspökeihez a hit és az ész kapcsolatának természetéről. Szent István Társulat, Budapest, 1999, 9.

¹⁴ Giesswein Sándor: *Világegyetem és a lélek világa*. Szent István Társulat, Budapest, 1913, 39.

Büki Attila

Vázlatos költemény

Cs. Varga István irodalomtörténész barátomnak

még alig lépkedtem a szikkadó égerfák között
s csodáltam a távoli Schneeberg hósipkás nyarát
még alig ismertem Faragó Sándort a régi Kapu vára
s a város korszakainak életre hívóját
a gyűjteményt mely körül szíve dobogott
épp hogy a Szent Anna templom szomszédságában
rátekintettem Pátzay Pál Kenyérszegő szobrára
épp hogy félig töltöttük poharunk
Ányos Imrével akvarellezés közben
épp hogy hallottam Nyári László
zongorajátékát a Hanság Szálló éttermében
alig-alig láthattam fodrozódni a Rábát
partján a Gulyás Csárdában
épphogy megkóstoltam a kapuvári böllérmáját

és szobánk ablakából nézhettem az óvodát
hallhattam ahogy picurka emberkék
éneklik a bújj bújj zöld ág zöld levelecske dalát
amikor arcomat szél söpörte
csorba kövek forogtak a Béke-parkban – – –
amikor kutattam utánad s valakit elküldött
címeddel hozzám egy ismeretlen őrző angyal
hogy megtaláljalak Cs. Varga István tanár úr
mert vártunk rád hogy itthon lássunk Kapuváron
szólj hozzánk Németh László Lev Tolsztoj Jeszenyin
majd Csoóri Sándor és kortárs írók szellemiségével
elhozod közénk a Napjaink az Alföld szerkesztőit
Serfőző Simont Köteles Pált és másokat
együtt ünnepelhessünk édesapáddal Grötschl Ildikóval
a közművelő Varga Piroskával Tóth Józseffel
Kapui Ferencsel Hámori Miklóssal Novits Lászlóval
mindazokkal akik szeretettel idézik gondolataidat
ahogy tette Nagy László a hanyi világ gazdája,

akivel fűbe hemperedtél a Nap sütötte délutánon
emlegetve a Király-tó Hany Istókját
akivel utazhattam én is kisvasúton
elbúcsúztatva a sínutakat
a síró arcú földművelőkkel
akkor már otthonosan ahogy te jártad
Kapuváron a házhelyi és gartai utakat – – –
emlékszel az öntésmajori irodalmi estre
hova önzetlenül követtek bennünket
hallgatni versekben éneklő mezőket
és látni Göncölszekérrel fénylő csillagokat

jó napokkal utazom azóta is veled Sopronba
Budapestre Egerbe oda hol a tudás fáí megteremnek

Gondolatok Szergej Alekszandrovics Jeszenyin sírjánál

elfogytak a szeszes esték
fehérül már a laboda
a jégvirágok levelén
egyre gyűl az idő pora

zabkéve hajú gyöngy lányok
nem ölelnek hozzád májust
nem győzhetsz e rongy világon
kies hazádban elárvulsz

oroszul szólít az Isten
szeretete égi zene
a szív dallama is ilyen
időtlen a szerelemben

a barna földkunyhók mélyén
feléled világtemplomod
kisdeddél jó az égi kék
mikor hazáddal álmodom

elfogytak a szeszes esték
a barátok is mind oda
hull korcsmák tükre szerte szét
de nő sírodon a rózsa

Murawski Magdolna

Egy utazó tudós

Mikor kollégám és előttem laptulajdonos, dr. Farkas András eltávozott közülünk, hirtelen szakadt rám egy sor teendő. Lupus özvegye, Éva néni minden létező iratot átadott nekem, amit a néhai kolléga már nem tudott megszerkeszteni súlyos betegsége miatt.

Ott álltam egy kartondoboz irodalmi anyaggal és illusztrációval, de mivel nem szoktam megijedni a saját árnyékomtól, hát nekiláttam, hogy ebből a mai szemmel már szerény mennyiségű papírból irodalmi lapot csináljak. Szerkesztőtársam, a lap következő tulajdonosa még annyit se értett a szerkesztéshez, mint én, de többször összeültünk, hogy mindent átbeszéljünk. Aztán elkezdett alakulni, én pedig nem sok tanácsot igényeltem. Redakciókban egyébként is az a bevett szokás, hogy aki tudja, beajánlja az ismerőseit, barátait, amiből nem sok jó sült ki a végén. A beajánlottak gyakran nem tehetségük révén kerülnek „irodalomközelbe”, hanem szereplésvágyuk viszi őket az önmagukat megismertetés irányába. Aztán jó esetben lemorzsolódik egy részük, és maradnak a tehetségesebbek.

Tudom mindez kegyetlenül hangzik, de úgy megy ez, mint ahogy az ember a virágoskertjét alakítja, fejleszti. A növények szépségét se a protekció alakítja, hanem a természetes adottságaik. No meg a természetes kiválasztódás, melyikük való az adott környezetbe.

A legtöbb szerző azonnal lejelentkezett nálam, mivel Éva néni hozzám irányította őket. Másokat csak úgy beszerkesztettem a kapott anyagból és csak később ismerkedtünk meg. Cs. Varga Istvánnak nem volt írása a dobozban. Ő, a sokat utazó irodalomtudós nem feltétlenül csak a Hevesi Naplónál akart publikálni, de aztán mégse tudtuk elkerülni egymást. Szomszédok voltunk. A lap pedig alakulni kezdett az én ízlésem szerint.

Nem volt egyszerű úgy. Az akkori egri vezetők nem arról voltak híresek, hogy rajonganának az irodalomért. Csekély támogatáson tengődtünk, egyik számtól a másikig kéregettem össze a nyomtatásra valót. Mivel a szerzőknek nem jutott honorárium, én senkit nem kértem fel, hogy nekem írjon, nem vagyok rabszolgatartó. Aki önként jött, szívesen fogadtam, a jó írásokat leközöltem. Aki a régi szerzők közül kimaradt, megsértődött, többet nem jelentkezett, nekem pedig nem volt időm és energiám megsíratni őket.

Dr. Cs. Varga István nem ezek közé tartozott. Rendszeresen hozott írásokat, s nemcsak a sajátjait, hanem más egyetemi kollégáit, illetve más irodalmi lapoknál is publikáló barátainak írásait is. Ekkor már kezdett kialakulni az Új Hevesi Napló saját karaktere, ami túlnőtt a szerény periodika keretein. A második évfolyamban

már kéthavonta adtam ki, hogy végül havilappá legyen. A lap egyre vaskosabb lett, „meg is gerincesedett”. Cs. Varga István is tagja lett a szerkesztőbizottságnak. Éva néni össze is kapott velem, de kiálltam István mellett, akit azért mégse lehetett volna kihagyni az ismert egri tudósok közül. Nagyon nem illett volna. Éva néni egy idő után megbékült, mert egyébként igen jó baráti kapcsolatban álltunk úgy a Lupus életében, mint később, egészen Éva néni haláláig.

István korábban az Egri Tanárképző Főiskolán tanított. Szerzőink közül többen a közeli barátai vagy tanítványai voltak. A tanári pálya már csak ilyen: az embert talán jóval többen ismerik meg, mint egy szűk szerkesztőségi szobában, amely nemigen alkalmas sok ember fogadására.

Amikor István az *Új Hevesi Napló* munkatársa lett, akkor már Budapesten tanított az ELTE Tanárképző Főiskolán. S hogy ezen kívül még hány helyre járt előadásokat tartani, azt elsorolni is nehéz volna. Középiskolai tanulmányai ideje óta tartotta a kapcsolatot idős pap mentoraival, akiktől általa kaptam szép írásokat a lapunk számára. Sokan figyeltek fel ránk és az egyre szépülő külsőnkre, már távolabbi régiókból és a fővárosból is kaptunk sok írást. Később külföldről is. Amerikából, Kanadából, Svájcból, Csehországból, Portugáliából, és az akkor már, és sajnos most is csak külföldnek számító Erdélyből.

István igen korrektül gépelte le a kézirateit. A 90-es években a mostanihoz képest kezdetlegesnek számító számítógépemnek alkalmazkodnia kellett a Cs. Varga István fejlettebb nagy gépéhez, amely gyakran felülírta az én szövegeimet. Mármost szövegszerkesztési szempontból. István pedig hozta, küldte a tanulmányokat, mindnyájunk okulására. Később jeligéjévé vált az *Ars Sacra*, amelynek jegyében gyarapította lapunk választékát. Pap barátai, volt tanárai is szerzőink lettek.

Útjai során rendszeresen meglátogatta idős szerzőnket, Apor Elemért. Mindig tele kosárral érkezett hozzá, amit Elemér bácsi hálásan fogadott. Én csak időnként küldtem a város remek költőjének egy-egy ötezerest. A lapnak nem telt rá, a családtól ennyit tudtam elvonni. Akkoriban más volt a pénz értéke, de amit tudtam, adtam. Elemér bácsi már a kilencven felé járt, nem várhatott. Azt meg tudtam, vagy csak sejtettem, hogy üres ígéretből többet fog kapni a lapunk, mint valós anyagi támogatásból. Országos szinten bejött néhány nagyobb összeg, de feltehetőleg úgy gondolták, hogy a város és a megye is hozzátehet ugyanannyit. Ez sosem volt így. Azt hiszem, olyasmi ez a fajta érdektelenség, mint a botfúlúság: akinek nincs érzéke a zenéhez, annak hiába húzza a legtehetségesebb muzsikás a fülébe, attól még nem fog megnyílni a füle. Nem érti. A mai világban meg az a divat, hogy amit nem értenek az emberek, azt leszólják, gúnyt űznek belőle

Apor Elemér, alias dr. Kapor Elemér igen szerény körülmények között élt. Ötvenhatos beszéde miatt bebörtönözték (mennyire intoleránsak voltak akkor is az

igaz szóval és a mások véleményével az elvtársak!), majd szakmáját nem gyakorolhatta többé, évtizedeken át csak vegetált feleségével együtt. Pedig hány dörgedelmet intéztem a városvezetőkhez, amiért érzéketlenül nézik jeles költőnk méltatlan sorsát! A vége az lett, hogy elhelyezték egy öregotthonban, ahol azt ígérték neki, hogy „majd tavasszal hazamehet” a saját házikójába, a Jankovich Dezső utcába. Aztán nem ment. Már csak a nekrológokat írhattuk róla. Öreg fát nem lehet átültetni...

István otthon volt több városban is. A Dunántúl szülötte, aki Győrben, a Bencés Gimnáziumban tanult és oda rendszeresen visszajárt, otthon volt Egerben, Miskolcon, Edelényben, Pannonhalmán, de még Debrecenben, a kálvinista Rómában is. És Budapesten természetesen, ahol tanított.

Serfőző Simon lapja, a *Holnap* megszűnt. Ekkor az ő szerzőit is „megörököltem”. Tehetséges társaság volt, szívesen közöltem az írásaikat. Őket is István irányította hozzám. Különösebben nem kellett protezsálni senkit sem. Nálam a jó szó és a jó írás elegendő ajánlólevél volt. Sajnos a legtöbbjük már az örök vadászmezőkről hallgatja vagy olvassa ezeket a sorokat. Fecske Csaba, Szabó Bogár Imre, Hubai Gruber Miklós...

Az utazó tudós felbukkant aztán Takaró Mihály műsorában is, amit eredetileg Tökéczki Lászlóval együtt szerkesztettek a televízióban. Németh Lászlóról bármikor lehetett kérdezni Cs. Varga Istvánt. Az ő specialitása volt, ahogyan Jeszenyin, a tragikus sorsú orosz költő is. Ez utóbbiról újabban nemigen lehet hallani. A fürdővízzel együtt kiöntik a klasszikus orosz irodalmat is. Már megint. Olyan ez, mint egykor a könyvégetés. Ki tudja, mikor szokik már le róla az emberiség...

István kissé megvékonyodott alakja már nem szokott feltűnni a környékünkön. Régen máshová költöztek, én pedig meglehetősen visszavonultan élek. Már Elemér bácsinak se lehet üzeni vele, sem a miskolci szerzőknek. Ő most Eger belvárosában látható és a szentmiséken. De nyolcvan éve járja már szorgosan az utakat, amelyek az ország távoli vidékeit kötötték össze munkássága révén. Én a névnapján szoktam felköszönteni, de most a születésnapján kívánok neki jó egészséget és további alkotókedvet, no meg sok szép időt az unokáival!

Eger, 2025. december 1.

Hubert Ildikó

Barcsay Ábrahám és Barcsay Péter közöletlen levele Cserey Farkashoz¹

Az alábbiakban közölt három autográf levél az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Batthyány-gyűjteményében található,² s írói az erdélyi fejedelmi család leszármazottai: Barcsay Ábrahám és testvére Barcsay Péter. A címzett (*Consiliarius Ur*) mindhárom esetben a nagy-ajtai udvari tanácsos, Cserey Farkas.³ A levelek keletkezési ideje különböző évszámú (1778, 1776, 1781), s tartalmilag is függetlenek egymástól.

Barcsay Ábrahám⁴ testőr író volt Bécsben, akinek barátai közé tartozott Besenyei György, Orczy Lőrinc, Báróczi Sándor stb, – a *költői levél* műfajának jelentős képviselője a korban. Levelezésére már egész korai időszakban felfigyeltek irodalomtörténészeink, ahogy verseire is. Egy témával kapcsolatos bibliográfiai jegyzéket 1911-ben tett közzé Babos Gyula.⁵ Napjainkban Egyed Emese könyveire,⁶ kutatási eredményeire támaszkodhatunk Barcsay Ábrahámmal kapcsolatos tájékozódásért.

¹ Cs. Varga Istvánt Isten éltesse 80. születésnapján!

² Esztergom Főszékesegyházi Könyvtár, Batthyány-gyűjtemény, jelzete, Cat. IV. tit. I/t. A kötet leírását lásd: Szelestei N. László, *Bíró István exjezsuita és a jezsuiták kolozsvári könyvtára a rend feloszlata után*, kéziratban lévő tanulmányában.

³ (Csíkrákos, 1719 – Bécs, 1782. december 9.), az erdélyi udvari kancellária tanácsosa, 1761–1777 között Bécsben élt.

⁴ Életútja feldolgozott. Testőr volt a bécsi udvarban, majd kapitánnyá lépett a 4. dragonos ezredbe, s részt vett a francia és török elleni háborúban. Feleségéhez, gróf Bethlen Zsuzsánnához például, több száz levelet írt, Batthyány Ignáccal folytatott levelezésének egy része: Bíró Vencel, *Gr. Batthyány Ignác levelei*, Erdélyi Múzeum 46, 1941/3–4, 295–310.

⁵ Baros Gyula, *Adatok Barcsay Ábrahám levelezéséhez*, Irodalomtörténeti Közlemények, 21, 1911/2, 193–211.

⁶ Egyed Emese, *Levelek fejéről Múzsák sisakomat: Barcsay Ábrahám költészete*; Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1998 (*Erdélyi Tudományos Füzetek*, 224); Uő, *Adieu, édes Barcsaym*, [monográfia], Marosvásárhely, Mentor, 2001; Uő, *Mennyei Barátom! Barcsay Ábrahám levelei Orczy Lőrínchez, 1771–1789*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2001 (*Erdélyi Tudományos Füzetek*, 236).

A három autográf levél közül az elsőben az apa, Barcsay Péter (Barcsay Ábrahám testvére)⁷ hálásan köszöni meg, hogy fiát, Györgyöt a Consiliarius Úr (Cserey Farkas) az udvarába, úri *gráciájába* fogadta, és oktatását, tanítását felügyelteti, erkölcsi nevelésére odafigyel. Mindezért Barcsay Péter a háláját, szolgálatát ajánlja fel Csereynek.

A második levelet Barcsay Ábrahám írta, s benne testvére, Naláczi Lászlóné férje halála utáni áldatlan állapotáról ad hírt Csereynek, és jogorvoslási tanácsért fordul hozzá. Barcsay Ábrahám hivatkozik arra, hogy egy évig még nem jöhet testvére segítségére (a levél dátuma alapján, 1777-ig), mert serege mellett kell tartózkodnia. A Dunántúlon és a Felvidéken szolgált ezekben az években. A levél is Nagyszombatból íródott. Lovas kapitányból 1787-ben ezredesi rangig emelkedett, az ütközetek miatt sem hagyhatta el katonáit.

Legérdekesebb, a haza közügyeivel foglalkozó harmadik levél híradása. A dátum: 1781 január 8. A *Gyászba borult Bécs* Mária Terézia halálára utal (1780. 11. 29.), s utódjára II. Józsefre. Barcsaynak a bécsi udvar eseményei rögtön a haza és hit szomorú állapotát juttatják eszébe. (Nota bene: a szűkebb haza iránti érzelmeiről vallanak hazafias költeményei!) Orvoslásért felkereste gróf Batthyányt Ignácot,⁸ és felhívta annak figyelmét a nemzet és hit siralmas állapotára, amiről Batthyány maga is alaposan tájékozódott.

Cserey Farkast biztatja ebben a levelében Barcsay, hogy a püspököt, aki Zilahra készül menni, látogassa meg és az erdélyi helyzet ismeretében a nekik legmegfelelőbb irányba és megoldás felé irányítsa az egyházi előljárót. Cserey 1777-ben tért haza Bécsből Erdélybe. A levél írásának időpontjában még csak sejtés, hogy a királyi koronázás el fog maradni, sem Rákos mezején, vagy Székesfehérvárott nem lesz a koronázást megelőző gyűlés.

Barcsay Ábrahám Erdélyért aggodása csendül fel a levélből.

*

1.

Méltóságos Consiliarius Ur!

Jo Méltóságos Uram Bátyám

Mind Kapitány Barcsai Abraham Etsém Uram mind pedig fiam György Leveleikből örömmel értettem, hogy a Méltóságos Consiliarius Ur a Fiamat méltóztatott Kegyed Uri Gratiajában be venni, melyért Isten a Méltóságos Urat, és Méltóságos Uri Házat sokáig szerencsésen virágoztassa egyenes indulattal kívánom. Továbbra is kérem a Méltóságos Consiliarius Urat, bölcs tanácsával oktattni és tanétásá-

⁷ Barcsay Péter (1727–1797).

⁸ Batthyány Ignác (1741–1798), 1780. június 28-tól gyulafehérvári püspök.

rais atyai képpen attendálni, hogy az időt héjában ne vesztegesse, úgy az erkölcsimreis figyelmezni ne terheltessék, hogy a rossz társaságoktól magát el húzza, olyanokkal társalkodjék, a kik ötet jobba s' okosabba tehetik; Bölcsen tudja azt a Méltóságos Ur, hogy a mi Familiánk nagyon hanyatlani kezdett; Fiamat tehát nem a végre küldöttem én oda, hogy az időtt héjába valóságokkal tölcse, hanem a Tanulásnak szorgalmassan incumbalyon, hogy idővel az eő Felsége szolgálatyára, maga Familiájának diszire, mind pedig ha él, maga Házának consolatiojára lehesen. E szerint azért kerem a Méltóságos Consiliarius Urat, ha miben hibázik vagy tanulása, vagy pedig erkölcsi körül, ötet elsöben atyai képpen adhortalni méltostattvan, és ha nem engedelmeskedne, kemény beszédekkelis jobbitani uri Gratiajaba recommendalom, ne hogy illy nehéz circumstantiákban a kölcsöget rea tegyem es semmi haszna ne legyen: Melly hozzám mutatando Uri Gratiaját a Méltóságos Consiliarus Urnak meg szolgáltni s' hálálni tartom szoros kötelességemnek. Továbba a Méltóságos Consiliarius Urat a Szent Istennek védelmében, magamat pediglen tapasztalt Uri Gratiájában ajánlván alhatatossan maradok

Méltóságos Consiliarius Urnak

N.Barcsa 21^a Martii 778

elkötelezett igaz atyafi szolgálja

Barcsai Péter mp.

*

2.

Méltóságos Udvari Tanács[os] Ur

Nékem drága Kedves Uram Bátyám!

Baro Nalácz Lászlóné Testvéremre melly dühösséggel rohantak idvezült férjének atya fiai azt olyan fájdalmas volna nékem le irni, melly unalmas lenne talán Kedves Uram Bátyám előtt beszélgetésem. Utolsó Levelében írja hogy nem csak holmi ingo portékáitól, úgy mint imitt amott lévő készpénzítől, 's egyebektől, hanem még egész jóságátolis meg fosztották, akariák meg fosztani. Illyen erőszak tétel ellen az özvegyeknek és árváknak Könyörgésnél 's Sirásnál egyebb fegyverek nintsen. Testvéremis ahoz ragaszkodott mint gyámoltalan 's az országi főtanátszol ellenkező részei ellen Commissiot nyert. Hasztalan várt engemet hazámban illetén ügyének gyámolítására, szolgálatom jövő nyárig Seregem mellett tartoztatt. Mi tévő légyen tehát ezen szegény Özvegy, Kedves Uram Bátyámnál általlam tanácsért és oktatásért esedezik. Nem akarnám hogy távul létemben születéséhez illetlen sorsra szoríttatnék. Nem tudom Kedves Uram Bátyámék Udvari Tanácsa tetté valami rendelést az Özvegyeknek ki tartása iránt? Ha tett, kérem méltostásék annak valóságos értelmét velem közleni, és mi tejendő légyen tudositani aki leg igazabb szives tisztelettel holtig maradok

Méltóságos Uram Bátyámnak
Irtam Nagy Szombatban 20dik Februarii 1776.
alázatos hiv szolgája
engedelmes öcse
Barcsay Kapitány

*

3.
Gyászban borult Bécsből – 8dik Januarii
félve és sietve. – 1781.
Méltóságos Úr
holtig tisztelendő drága Kedves Uram Bátyám!

Mult esztendőnek utolsó napján ide jövék jó Barátimnak (ha volnának) üdvöz-
lésekre vagyis ujj esztendőre való köszöntésekre. Hamar el végeztem. Eszemben
öttlődött azomban Hazám szomorú ábrázattyában méjj fájdalma le volt festve.
Ujjal mutatták mindenütt, rolla szollottak, de senki rajta nem szánakozott. A
Történet Grof Battyánit, nyilván az égből ide szállította. Hozzá menvén mutatám
néki (de már maga látta) melly siralmas állapotra jutott légyen a Hit és Nemzetem
sorsa. Kérdém ha esmérié Kedves Uram Bátyámat? igenis – azt felelé – Kérem te-
hát hogy uttyát arra vévén keresse meg azt ki leg jobban tudja szegény Hazánknek
minden nyavalyáját – Szolóttam velle, és talám ez leg hasznasabb orvosság len-
neis, Magyar Országhoz léjendő vissza kaptoltatásáról.⁹ Ujj fejedelmünk min-
denek felett hajlanék erre. Könyörgök ezért édes Uram Bátyám, az örökké való
Igasság nevében, vesse magais egész erejét e részre, és a Püspöknek¹⁰, ki minden
orán Zilajon meg látogattya adjon elégséges tanítást miképpen lehessen meg leg
jobban. Tudom ezer a gát – de a leg nagyobbakat méltassék velem közleni – visz-
sza nem élek velle – ugy a mint reménlem kedves Uram Bátyámis titokban fogja
tartani ezen írásomat. Kedves Uri Házát, a Méltóságos Aszszony ö Nagyságánál
elkezdvén, alázatosan tisztelem közönségesen, magamat pedig tapasztalt szives
atyafiságában ajánlván holtig maradok,

Méltóságos Uram Bátyámnak
alázatos hiv szolgája
Barcsay Kapitány
P.S. Levelemet ha méltatattik így lehet utasítani.
P.Vienne a' Gosz Höfflein

⁹ Magyarországtól elszakított Erdélyt (1541) a Magyarországgal való unió visszaállításának gon-
dolata sokakban felvetődött ekkor.

¹⁰ Batthyány Ignácnak.

A Magyaroknak Rákos mezején vagy Székes Fejérvárt kell vala lenni öszve gyűléseknek és Királynak meg Koronáztatásoknak – azomban ugy tettzik a Pozsonyi Uraságok arra birják Urunkat hogy tsak nállak essék meg – Nékünk talám Ország-gyűlésünk sem lészen, hanem tsak a vármegyek fogják hiteleket otthon le tenni – Igy a fő Ispányok nem meszsze mennek – otthon ehetik meg a vakartsot. Sättöbi –

Címzés a külzeten, pecséttel:

de Vienne

A Monsieur Volffgang de Cserey, Conseiller de Sa. Majeste Imperiale Romane

p. Bude Debretzen a Zilaj En Transylvanie

[Cserey Farkas kezével:] Bartsai

Bertha János

„Isten éltesse az urat...!”

Fertőd-eszterházi emlékek Prof. Dr. Cs. Varga István irodalomtörténész előadásairól

„Éveinknek száma legföljebb hetven, s ha erősek vagyunk, eljutunk nyolcvanig. Ebből is a legtöbb betegség, hiú fáradozás; gyorsan elszállnak, hamar végük szakad. (...) Taníts meg számba venni napjainkat, hogy eljussunk a szív bölcsességére! ...” (A 90. zsoltár részlete)

Cs. Varga István professzor urat Jáki Sándor Teodóz bencés atya jóvoltából ismertem meg. A 2001-es Magyar Kultúra Napi ünnepséghez kerestem előadót, aki legszebb, énekelt nemzeti imádságunkról, a Himnuszról tartana előadást. Teodóz atya azt mondta, ismer egy kapuvári tanárt, aki számunkra is elfogadhatóan, hitelesen, szépen beszél róla. Közelebbi információt, elérhetőséget akkor nem kaptam. Keresni kezdtem a kapuvári gimnáziumban, nem sorolom fel a stációkat, míg végül Egerben megtaláltam. 2000-et írtunk. Ekkor kezdődött fertődi, több, mint két évtizede tartó előadássorozata.

A teljesség igénye nélkül az alábbi előadásokra, könyvbemutatókra, kiállítás-megnyitókra hívtam, készítettem meghívót, plakátot, szerveztem a közönséget:

- *Kölcsy Ferenc: Hymnus* – Magyar Kultúra Napja (2001. január 22. Muzsika-ház Díszterme)

- *Csángókról igaz tudósítások* (Jáki Sándor Teodóz bencés szerzetes könyvének bemutatója Fertődön a Muzsika-házban 2003. április 14.) A könyvet bemutatta, a szerzőt méltatta: Dr. Cs. Varga István irodalomtörténész. Közreműködtek a Fertődi Zeneiskola növendékei.

- *Igaz tudósítások könyvekben és lemezen* (Jáki Sándor Teodóz bencés szerzetes, zenetudós és Dr. Cs. Varga István irodalomtörténész előadása) (Muzsika-ház Díszterme, 2005. április 14. Közreműködött: Bors Anikó-vers, P. Bak Tamás - ének.)

- *Emlékezés Kodály Zoltánra* (könyvbemutató) az Esterházy-kastély Haydn-termében (2007. október 1-je) Felszólalók voltak még: Jáki Sándor Teodóz OSB zenetudós, Kovács Sándor a Fertődi Haydn Kórus karnagya, Nagy Alpár főiskolai docens, Szokolay Sándor Kossuth-díjas zeneszerző, Bertha János zeneiskola-igazgató.

- *Fény és víz* – Korzenszky Richárd OSB, tihanyi perjel fotókiállításának megnyitója a Muzsika-házban (2008. június 13.).

– Költészet Napja: *„Egy nagy himnusz az egész Fertő tája”* - papköltők a XX. században (Városi Könyvtár, km.: Bors Anikó Radnóti-díjas versmondó (2009.).

– Költészet Napja: *Irodalmi örökségünk versben és énekben* (Városi Könyvtár, km.: Bors Anikó Radnóti-díjas versmondó (2010.)

– Fejér István *Csíksomlyói zárándoklat* című kiállítását Jáki Sándor Teodóz OSB nyitotta meg, tárlatvezetést tartott Prof. Dr. Cs. Varga István (2011. június 23.).

– *„A zenében a világ titka él...”* a fertődi J. Haydn Zeneiskola jubileumi emlékkönyvének (35 éves az iskola) bemutatása az Esterházy-kastélyban (2012. október 1.).

– Gondolatok, idézetek és jegyzetek a bor és irodalom témaköréből (*„Tokaj szőlővesszein / Nektárt csepegtettél”*) (2013. január 21. Fertőd, Muzsikaház Díszterme)

– *Gárdonyi öröksége és utóélete...* Keller Péter, Gárdonyi dédunokája és Prof. Dr. Cs. Varga István irodalomtörténész előadása. (Esterházy-kastély, 2014. január 21.)

– *„Add Uram, hogy méltók lehessünk az igazságra!”*- Szabó József kanonok-plébános életútjáról szóló könyvbemutató (Esterházy-kastély, 2014. január 21.)

– *A Vándorapostol, Jáki Sándor Teodóz magyarságkutató bencés szerzetes életéről...* (Könyvbemutató, Muzsikaház, 2015. január 21.)

– *Hagyatékból örökség* címmel előadás a „Nádasi Alfonz és Jáki Teodóz Katedrán” (2018. január 15. Kapuvár, Szent Anna-plébánia) Radó Tamás plébános úr meghívásának eleget téve közösen szerepelhettünk, ahol társelődőként a Fertődi Kalendárium 2018-ra készült kötetét mutattam be Vele együtt.

– *A Fertődi Kalendárium - 2024 bemutatása* a J. Haydn Zeneiskola adventi templomi hangversenyén. (2023. advent 2. vasárnapján a Fertőd-eszterházi Szent Kereszt Felmagasztalása-templomban).

(...)

Mindegyik előadása emlékezetes maradt, oly annyira, hogy a helyi televízió archívumának köszönhetően a közelmúltban is láthattuk fantasztikus előadásait a *Hymnus*-ról, könyvbemutatóit (nemcsak saját könyveiről), de Jáki Teodóz bencés atya a Csángókról írt igaz tudósításairól szólót is, amelyet a Fertő part lakói először itt Fertődön, J. Haydn egykori lakóhelyén, a Muzsikaház dísztermében tartottunk.

Valóban igaz Rá, hogy Egerben otthon-, Kapuváron (de Fertődön) és a Han-ságban, a „Tűztornyos csoda, a Civitas Fidelissima” városában, Sopronban pedig itthon van.

Minden előadásából az etikum és az esztétikum összhangja sugárzik. A minőség iránti elkötelezettség hatotta át minden fertődi, kapuvári előadását, kiállítás-megnyitót. Lelket nemesítő, felemelő beszédei figyelmeztettek a múlt tiszt-

teletére, a jelen megbecsülésére, és kinek-kinek posztja szerinti embernemesítő felelősségére. A Németh László-i hitvallást „az írás: erkölcs” kiegészítette élete példájával, azzal, hogy a szó, az emberi beszéd hatalom és felelősség! Az örök értékek (igazság, jószág, szépség) iránti tisztelet süt át minden írásán, (amit a Fertődi Kalendárium köteteibe, immár közel 17 éve küld), és interjúkérdésekre adott válaszaiban. Megfogadta édesapja intelmét, amit a fertőszentmiklósi vasútállomáson, a győri bencés gimnáziumba induláskor útravalóul kapott: „Ne tanulj te ott többet, mint, amennyit dolgozunk mi itthon!” Fantasztikus munkabírását én is megismerhettem. E mellett soha nem felejt el hálával és szeretettel emlegetni bencés gimnáziumi tanárait, osztálytársait. („Adósságtörlesztés”, és „Hagyaték-ból örökség – bencés tanáraink, példaképeim, diáktársaim” című könyve.)

A Gondviselés kegyelmi ajándékának tartotta, hogy nagyapóként is Jáki Sándor Teodóz bencés atya „tanítványa” lehetett, és 2002. nyarán elkísérhette 90. erdélyi, és 71. csángóföldi zarándokútjára.

Neki köszönhetjük, hogy Fertődön, a nádak hazájában, ahol „egy nagy himnusz az egész Fertő tája” a feledés homályából felragyogtatta Harsányi Lajos életútját, költészetét, aki itt az egykori Eszterházán az Esterházy hercegek házitanítójaként is dolgozott, alkotott.

2009-ben, a Költészet Napján Harsányi Lajos mellett Sík Sándor, Mécs László, Vitnyédi Németh István és a süttöri születésű [Fertőd városrésze] Mentés Mihály költészetéről tartott előadást.

A közreműködő Bors Anikó Radnóti-díjas versmondó, talán az Ő hatására is írta meg könyvét Harsányi Lajos költészetéről; *A boldog költő* címmel (Győri Egyházmegyei Levéltár-2015).

A József Attila-díjas irodalomtörténész, az ELTE habilitált professzora Kapuváron díszpolgári címet kapott, Eger Pro Agria-kitüntetéssel ismerte el munkáját.

Van egy rábaközi névnap-i köszöntő, ami most a születésnapon is igaz lehet: „Fut a nyúl az ugaron, / István napja ma vagyon, / én megfogom a nyulat, / Isten életessé az Urat!”

Mert tisztelte apját, anyját, hosszú életet adott Neki az Isten, adjon még sok-sok egészségben, szellemi frissességben eltöltött évet számára a Mindenható!

Nagy kíváncsisággal várjuk az egri üdvözléssel és kapuvári szívvel készülő új tanulmányokat, kritikákat, könyveket és szeretettel várjuk mindig Fertődön, - itthon!

Korzenszky Richárd OSB Fénnyel írt imádságok című kiállítása a Muzsikaházban Balról: Zambóné Piacsek Erzsébet (a zeneiskola tanára), Fülöp Géza polgármester, Ivanics Ferenc országgyűlési képviselő, Korzenszky Richárd OSB, Prof. Dr. Cs. Varga István irodalomtörténész.

*A megnyitó utáni fogadáson
Korzenszky Richárd OSB (háttal), Dr. Sas Béláné és férje Dr. Sas Béla, Dr. Cs. Varga István. A takarásban a szervező: Bertha János.*

*Csíkсомlyói zarándoklat – Fejér István kiállítása a Muzsikaházban.
Jáki Sándor Teodóz bencés, Fejér István fotóművész, Kocsis Ferenc polgármester és
Prof. Dr. Cs. Varga István.*

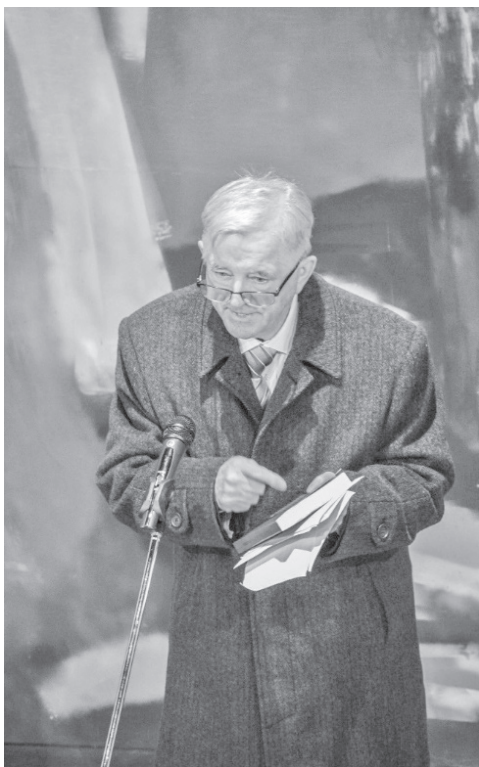
*Kocsis Ferenc polgármester és Prof. Dr.
Cs. Varga István*

*Szemben szalmakalapban: Cs. Varga
István édesapja, balról-Tóth Miklós fer-
tőd-eszterházi-, mellette Szabó József
fertőd-süttöri plébános urak.*

Költészet Napján a Városi Könyvtárban (2009., 2010.) Bors Anikó Radnóti-díjas versmondó és Prof. Dr. Cs. Varga István.

A Fertődi Kalendáriumot mutatja be az eszterházi templomban 2023 adventjén

A Magyar Kultúra Napja (2015) előadójaként a Muzsikaház Dísztermében

Zsirai László

Jellemrajz

Cs. Varga Istvánnak

Nem fáztam én a hideg templomokban,
a gyertyák fénye sütött, mint a nap.
A lelkek akkor nem voltak romokban,
meghitt szavakkal prédikált a pap.

A csendes utcán kellemesen mentem,
a kerge felhőt láttam, hogy szalad,
a hit reménye munkálkodott bennem,
és hasznomra vált minden pillanat.

Ha sértésekkel karcoltak meg engem,
a bántó hangra sohasem feleltem,
mert szívemben az irgalom lakott.

Világ mocskától kővé váltan álltam,
ám lakásomban mégis megtaláltam
a tiszta égre nyíló ablakot.

Popa Péter

Cs. Varga István Professzor úr 80. születésnapjára

„Ami szép, az nehéz...”

– ez az ógörög filozófiai mondat, Tanár úr szavai nyomán, mindmáig ott zeng fülemben és szívemben. Csendes tudásának és bölcsességének erejével vezette az egri érseki szeminárium kispapjait (az 1991–1997-es promóció növendékeit is, a Pilinszky-kutató Kuklay Antal Atyával együtt) az *ars sacra/literatura sacra* előadásain, hogy egyre tisztábban lássuk szívünk mélyén az örökké ott lakozó Krisztus-arc finom vonásait.

Pilinszky János, Szergej Jeszenyin, Makovecz Imre és más nagyszerű alkotók égbe szökő, lélekhasogató életművének megismertetésével olyan látásmódot ajándékozott, amely mindmáig maradandóan gazdagítja papi szolgálatomat: a szó és a csend tiszteletét, a kimondás felelősségét, a szépre való éber figyelmet a minden napok forrágában.

Ebből az áldott időszakból származó három versemmel mondok köszönetet – **Confessio**, *nemCsak címek* (in memoriam Szergej Jeszenyin), **Vagyok**, a *Túl/Élni* (1997) verskötetemből –; ezek csupán halvány, keresetlen lenyomatai azoknak az útmutatásoknak és irányvonalaknak, amelyeket Tanár úr lelkesen átadott mindnyájunknak.

Áldom a szerencsét, mely mögül Isten mosolygott rám, hogy életem meghatározó szakaszán megismerhettem Cs. Varga István Professzor urat. Kívánom, hogy az Úr áldása kísérje további éveit, hogy sokáig éljen egészségben és békében, és munkássága továbbra is bearanyozza sok-sok lélek útját.

Ad multos et faustos annos!

2025. Szent Szilveszter pápa emléknapján.

Popa Péter, plébános, Neuchâtel Svájc

Popa Péter
Confessio

Tenyeremre írva
hordom bűneimet
Mint gyertyaláng
a Napfényben
Most feléd
nyújtom
kezeimet
halkan
fohászkodom
Te letörölöd
könnyeimet
letörölöd
könnyeimet

*nem***Csak címek**
– *in memoriam Szergej Jeszenyin*

Elindulok, s Ki vagyok
anyám se tudja tán
Közös bokraink közt
Fekete emberrel árnyékom tövében
Kék tűzesőd hamuja itt porlik kezemben
botsáskák érezhetik így magukat,
amikor vedlett bőrük kapaszkodik
a semmi szelében
meztelen vagyok már én is
Ég veled barátom, pihenj békében.

Vagyok

Uram, gyarló vagyok
de szeretlek!
Uram, kicsit „bolond” vagyok,
de körülötted táncolok!
Uram, törékeny vagyok
de kezedben gyémánt!
Uram, kicsi vagyok
de válladról elérem a csillagokat!
Uram, Ember vagyok a TE teremtmé-
nyed,
itt és örökre a tied!

Devecseri Zoltán

Cs. Varga Istvánnak a nyolcvanadikra

„Nem a lemondás érik...” (Nagy László)

Verssoros évtizedek adósságát
cipelem késlekedve,
s törlesztem kéznyújtásos
emlékeim ittlételét,
fölidézve a vonaton-találkozást:
a SEGÍTSD A KIRÁLYT
lapoztam éppen
– Te rámköszöntél ismeretlenül,
harmincöt éve tán...

Barátaink fogynak azóta,
életre ítélve maradunk mi még
– látásra ébresztett *tanúságtevők*
Bár jövőnk múlik rosszra-jóra,
mégis magyarázd a csodát!
Bíztasson ujjad: „Ora et labora!”
Hymnusunk Istenétől áldva-szánva
juthassunk el a teljes Túl-ra,
s az Aranyمياتyánk Teodóz hangján
gazdagítson, oltalmazzon –
'Emberi szépség és igazság'
– csángó asszonyok hajnalodása,
szentség és jószág misztériumából
zsoltározva kéklángú éneket,
szolgáltasson békét,
érdemelt malasztot

akkor is, ha már a ritmus elköszön,
amikor derűs hallgatásra váltunk –

(a Kapuvár-szomszéd Hövejen, merengve,
„jegyezvén szalmaszállal”: kézzel!)

2025 Karácsonyán

Fűrész János

A kultúra misszionáriusa

*„Te nem magadnak születél,
De a hazának és a világnak.”*

(Petőfi Sándor)

„A tanár híddá feszül, s biztatja tanítványait, keljenek át rajta; majd miután megkönnyítette számukra az átjutást, boldogan összeroskadt, arra biztatva őket, hogy maguk építsenek hidakat.” Nikosz Kazantzakis okosságát idézzük, amikor Cs. Varga Istvánt, a szép, a jó és az igaz hármában gondolkodó kultúraközvetítő irodalomtörténész professzort köszöntjük 80. születésnapján. Ötvenhárom éve már, hogy Egerben a „Dajkád völgy eme várost...” jóakarató szeretetével munkálkodik. A jobb együtt szellemében, s az összefogásban van az erő jegyében mindig voltak és vannak jó ügyei, jobbító észrevételei, építő javaslatai. Lokálpatrióta szívvel vallja: Kapuváron, atyai-anyai szülővárosában *otthon* van, Dobó és *Az egri csillagok* városában pedig *itthon érzi magát*. Tüzet vivő ember, nélküle sokkal szegényesebb, eseménytelenebb lett volna az egri kulturális élet.

Az *Egri csillagok* városában írta meg jelentős könyveit. Kulcsfontosságú, megkerülhetetlen személyiség, valóságos országjáró kultúra-misszionárius. Fél évszázada hordja-viszi az írás-olvasás édes terhét határon innenre és túlra is. A tanítást emberformáló hivatásnak tartja, hisz abban, hogy az ember többre tanítható, hogy legalább mi magyarok a helyén értékeljük csodálatos kultúránk, irodalmunk és nyelvünk kincseit. Volt szerencsém közel négy évtizede, mintegy famulusaként követnem munkásságát. Seregestül bukkannak fel bennem az elmúlt évtizedek semmi mással nem pótolható örömeiménei.

Emlékezetesek a magyar kultúra napja városi rendezvényei, amelyeket lelkes helyiekkel összefogva (városi notabilitások, Egri Fertálmesteri Testület énekkara, vitézi rendtagok, borlovagok, borbarát-hölgyek, bencés öregdiákok, könyvtárosok; Dudás Anna, Hegyesi-Hudik Margit, Réti Árpád, Nagy Mariann, Ternyák Csaba érsekfőpásztorunk, Jáki Sándor Teodóz...), legalább fél tucatszor szervezett a líceumi kápolnában. Előadóként, narrátorként is sziporkázó formában volt, van mindig. Klasszikus műveltségéből bátran tanulhatunk.

Kezdeményezésére a Servita templomban tiszteletbeli fertálmesterré avatták Jáki Sándor Teodóz bencés szerzetest és Keller Pétert, Gárdonyi dédunokáját. Teodóz atyával ötször volt honismereti vezetője, szellemi mentora a csíksomlyói búcsú zarándokainak. Tevékeny részese, szövegszerkesztője, lektora, utószó írója volt a gyergyószentmiklósi Hajdó István főesperes beszédeit, prédikációit tartal-

mazó könyvnek, melyet testvérvárosunk templomában be is mutattak. Hajdani tanárával, Jáki atyával együtt megtett erdélyi és csángóföldi utazásból, kacsikai búcsúi élményekből született a *Rokonföldön* című barangoló-könyve, mely szép bizonyosság arra, hogy a magyarságot határtalanul szereti az Alpokaljától, a Szeret folyó partján található legkeletibb csángó településig, Magyarfaluig, Jankó Laura szülőfalujáig.

A Tanár úr „jó ügyekért szabadon szolgáló értelmiséginek” tartja magát. A „Miért szép” jegyében mindig örömmel beszél és ír választott városa csodaszép természeti, építészeti, kulturális, irodalmi örökségéről.

Nyugodtan mondhatjuk Eger tíz éven át az ország egyik irodalmi centruma volt, amikor a Kálvin Házi Katedrára hívott jeles irodalmárokat (Szokolay Sándor, Sarkady Sándor, Sipos Lajos, Hubert Ildikó, Széplaki György, Kovács J. Béla, Imre László, Dóra Zoltán, Zimányi Árpád, Czakó Gábor, Czigány György, Kaiser László...). Öt évig elnökölte a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Heves Megyei Tagozatát, vezetése alatt sok szép kulturális rendezvény, kiadvány született. Kifogyhatatlan energiával, missziós hivatástudattal tanított öt évig a Ho Si Minh Tanárképző Főiskolán, később órákat adott az Egri Hittudományi Főiskolán, az EKKE hittanári tagozatán. Írásai megjelentek a *Népújságban*, a *Heves Megyei Hírlapban*, a *Hevesi Szemlében*, az *Új Hevesi Naplóban*, az *Egri újságban*, az *Agria* folyóiratban. Legendások voltak a Katolikus Rádió, s a Szent István Rádió ars sacra beszélgetései. Emlékezetes ünnepi beszédet tartott a Petőfi téren... Manapság is gyakran halljuk lelkes, szenvedélyes előadásait a Mária Rádióban, olvashatjuk magyarságtudatra tanító sorait a *Présház*, a *Gondola*, a *Magyar Kurír* felületein.

Egerben a kortárs irodalom is fényt kapott általa. Elsősorban a hevesi-borso-di tájhozában gondolkodott. Németh László kutatóként vallja: „az írás erkölcs”, a „minőség” a megmaradás és a haladás létfeltétele. Erején felül is munkálkodott, hogy konferenciák, s azok anyagából pedig emlékkönyvek sora szülessen az Egerhez kötődő tollforgatók műveiből. 2006 és 2016 között egymásután jelentek meg helyi irodalmi nagyságokról szóló kiadványai: Apor Elemér 100 éves születésnapjára a *„Dajkald völgy eme várost...”* emlékkönyv; Gárdonyi Gézaról *„Agyagedénybe zárt Isten-sugár”*; Bródy Sándorról az *„Egerben születtem, amire büszke vagyok...”*; Kálnoky Lászlóról a *„Visszazengtem a világ hangjait...”*; Jáki Sándor Teodórról a *A vándorapostol* című emlékkönyv. Fordítóként közreműködött a *Latin nyelvű feliratok Egerben* kiadvány létrejöttében.

Értékfelmutató, méltató szavakkal írt Nagy Ernő festőművészről, Fejér István és Molnár István Géza fotóművészekről és vállalta kiállításaik megnyitását. Jó szívvel biztatta, serkentette a tollforgatók sokaságát, segítette tehetségük szárba szökkenését. Önzetlenül, jó szándékkal, részrehajlás nélkül méltatta pályatársait, kollégáit (Cseh Károly, Holló József, Hubai Gruber Miklós, Lengyel Gyula, Serfő-

ző Simon stb.) Tudatosította Bakacsi Ernő, Fecske Csaba, Lőkös István, Kalász László, Murawski Magdolna, Nagy Sándor, Oravecz Imre, Sándor András irodalmi érdemeit. Mindent megtett azért, hogy Lőkös István, Nagy Sándor életművét szülővárosuk, Eger még életükben illő kitüntetéssel megbecsülje, s az eltávozottakat pedig, érdemüket, jelentőségüket felmutatva, méltón búcsúztassa.

Rác László barátjával együtt írta a *Borkultúra kettős tükörben* hiánypótló könyvet. Legutóbb a Százak Tanácsában megszervezte az egri borkultúrát bemutató, dr. Lőrincz György és Mikuska Péter borkóstolóval egybekötött vendégelőadását. Nem véletlenül lett az Egri Bikavér Borlovagrend tagja. Borlovagi jelmondata is magáért beszél: „Egerért, Gárdonyiért mindent, ami szép és jó!”

A természet szeretetét, a munka becsületét otthonról hozta „Asszonykájával” együtt ültettek, vetettek, kapáltak, kaszáltak a Braun völgyi hétvégi kertben, amíg lehetett. Először a Bükk sétányon, majd húsz éve már a Kossuth utcai híd lábánál fás, virágos ligetet varázsoltak. Bizony az elfutott évek alatt nagyra nőttek édesapja fenyőfái, s a szomszédtól kapott jeszenyini nyírfácska is. Amikor feláll a monitor elől, s kitekint lakása ablakán, az Egri Vár zászlódombján lobogó trikolor emlékezteti a nagy előd hitvallására: „Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál!”

Kapuvári díszpolgársága mellett Eger méltán becsülte meg kitüntetéseivel: Pro Agria díj, Pro Agria Életműdíj, Heves megyei Prima díj.

Summa summarum: prof. dr. Cs. Varga István, József Attila díjas irodalomtörténész, egri lakos csak egy van, akinek székel rigmussal „Azt kívánom szívesen, Isten éltesse, testi-lelki áldásommal szerencséltesse!”

Bakonyi István

Nyolcvan

Cs. Varga Istvánnak

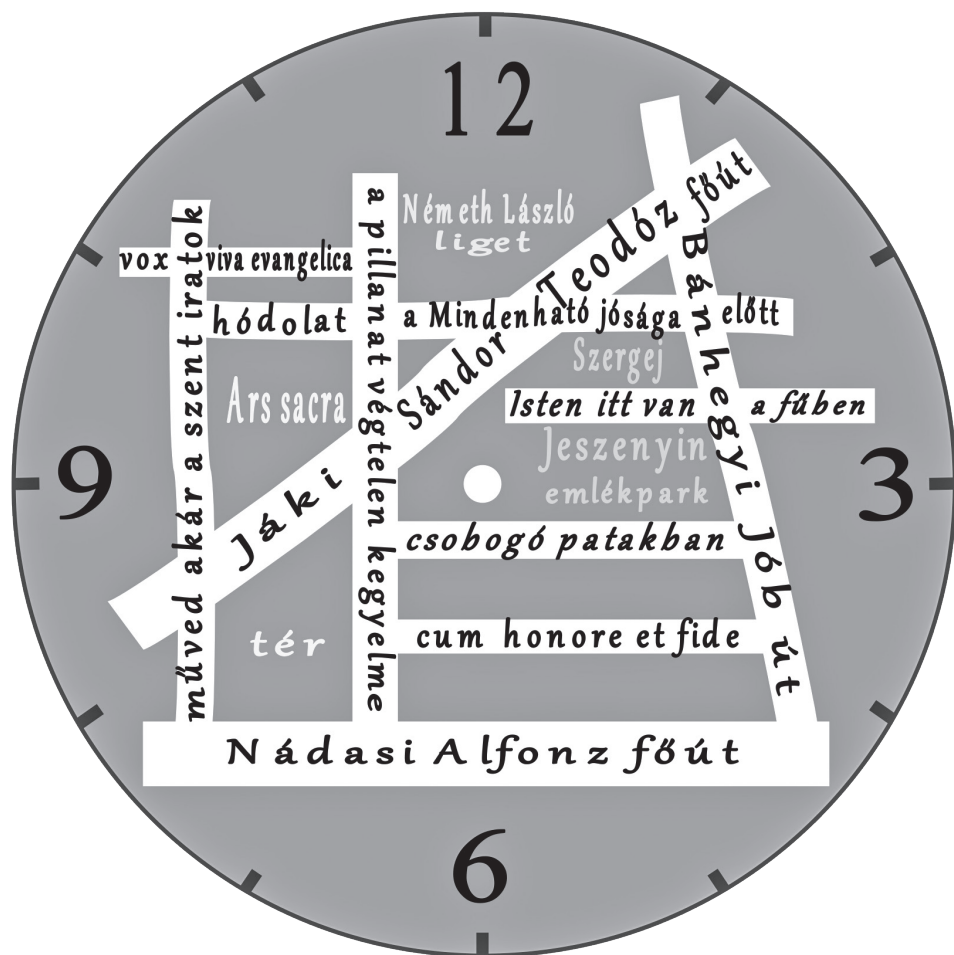
Majdnem fél évszázad,
hogyan ismerhetlek.
Emlékszel arra a márciusra 1981-ből?
Jöttél ígét hirdetni, persze, hogy
Németh Lászlóról.
Az eklézsia melegét hoztad Fehérvárra.
Eger vára mellől, hozzánk.
Szálló szavaid varázsával.
A lélek lehelt rá az estre,
áldott tápanyagként.
Szárnyaltál, mint még sokszor,
nem gátolt semmiféle ostor,
pedig fortyogtak sokan,
ám a szellem vitt tovább,
ég felé törő erővel,
semmivel össze nem
keverhetővel,
szent hited pátoszával,
a ránk törő gazság ellen,
az ars sacra védelmével,
az író szent énekével,
a meg nem haló reménnyel.

És íme: nyolcvan!
A múlt már hol van?
Itt, a lélek mélyén,
de nem az út végén.

Kelemen Erzsébet

Literatura Sacra

Cs. Varga Istvánnak

Az Egri Bikavér Borlovagrend vendéglőadásai és borkóstolója

2026. január 8-án, a Százak Tanácsa gyűlésén, Budapesten, a Magyarságkutató Intézetben az Egri Bikavér Borlovagrend képviselői tartottak előadásokat és borkóstolót.

Keller Péter, Gárdonyi Géza dédunokája a bevezetőben elmondta: Köszöni a Százak Tanácsának, hogy befogadták Cs. Varga István Tanár úrral tett közös javaslatunkat a mostani összejövetelre, és megköszönte a vendégeknek, hogy elfogadták a meghívást, és a rossz idő dacára eljöttek a programra.

– A mai előadásra vállalkozókat kértünk fel azért, hogy a Százak képet kaphassanak arról, hogy létezik alternatív magyar út, amihez alternatív magyar emberekre van szükség – mondta Keller Péter. – Az Egri Bikavér Borlovagrend céljai között szerepel az Egri Borvidéki közösség építése, az Egri Csillag és Egri Bikavér – két igazán egri bor – sikerességének elősegítése. Az előadások előtt két szempontot emelnék ki. Az egyik, hogy az Egri Bikavér Borlovagrend közösség építő tevékenység, ami az elmúlt év sikereiben mutatkozik meg. Három területen minősítik a szakma művelőit. 2025-ben mind a három területen az Egri Borvidék képviselői kapták a legmagasabb elismeréseket: Dr. Lőrincz György és fia ifj. Lőrincz György egerszalóki St. Andrea Pincészete kapta „Az Év Pincészete Magyarországon 2025” díjat. Ifj. Gál Tibor egri borász elnyerte a Borászok Borásza díjat. Lamport József, a noszvaj Thummerer Pincészet főborásza, elnyerte az „Év Bortermelője Magyarországon 2025” díja. Gratulálunk az elért eredményekhez és további sok sikert kívánunk! A másik szempont, ami engem személyesen is érint, hogy tevékenységükbe integrálják Eger kulturális múltját mégpedig úgy, hogy Cs. Varga István ötlete nyomán és Mikuska Péter kezdeményezésére az egri borászok összefogásával, Dr. Lőrincz György Dédapám mennyei születésnapja századik évfordulójára megalkotta az Egri csillagok superior fehér bort és az Egri Bikavér superior vörös bort. Hála és köszönet Nekik ezért. Hála és köszönet azért is, hogy a Lovagrend rendezvényeibe mindig beiktatnak Dédapámtól származó kulturális betéteket.

2026 évre az Egri Bikavér Borlovagrend Gárdonyi Géza gondolataival köszöntötte és köszönti a Százak Tanácsát:

*„Légy az, kiből árad a nyugalom.
Légy az, kire nem hat a hatalom.
Nyújtsd oda, hol kérik a kezedet.
S menj oda, hol fázik a szeretet.”*

Ez a négy mondat az alternatív magyar út összefoglalása is lehetne... Még egy személyes megjegyzést engedjenek meg az alternatív úttal kapcsolatban. Nem találkoztam még olyan borászával, ahol Szűz Mária szobra fogadná a látogatót, ahol a szőlőtáblák között Mária szobra óvja és vigyázza a termést, ahol a borászat vezetője azt javasolja, hogy a szőlőket sújtó új betegség ellen úgy is meg kell próbálni védekezni, hogy szenteltvízzel mennek ki a határba. Ez a borászat „Az Év Pincészete Magyarországon 2025” díjazottja, a St. Andrea Szőlőbirtok és ez a borász: Dr. Lőrincz György.

Mikuska Péter

Az egri bor Magyarország kincse¹

Mikuska Péter

Egri Bikavér Lovagrend, társelnök. Okleveles borbíráló, WSET-2 szintű borismeretből is. Több évig tagja volt az Egri Borbíráló Bizottságnak. Jelenleg is meghívottként számos borversenyen bírálóként vesz részt az Egri Borvidéken, és Országos Borversenyen. 2011-től foglalkozik az egri borok értékesítésével, borvidéki képvisellel, borbemutatók tartásával, borfesztiválokra való részvétellel. 2008-ban Dr. Gál Lajos I. legát, neves borász felkérésére tagja lett az Európai Borlovagrendnek. 2011-ben az Európai Borlovagrend Egri Bikavér Legátus Egri vezetőségében az I. Legát Dr. Gál Lajos mellett titkári megbízást kapott. 2014-ben megalakult az önálló Egri Bikavér Lovagrend Thummerer Vilmos híres egri borász elnökletével, amelyben alelnökként tevékenykedett. 2022-től az Egri Bikavér Lovagrend képviselét Dr. Lőrincz György elnök és Mikuska Péter társelnök látja el. Célja: az Egri Bikavér Lovagrendi és ehhez kapcsolódóan az Egri Borvidéki közösség építése, az Egri Csillag és Egri Bikavér, sikerességének elősegítése.

A BOR. A bor nem csupán egy alkoholos ital; egy összetett kulturális, tudományos és élvezeti jelenség. Ahhoz, hogy valóban megértsük, érdemes több különböző nézőpontra keresztül lehet megközelíteni.

¹ Mikuska Péternek, az Egri Bikavér Borlovagrend társelnökének az előadása elhangzott a Százak Tanácsa találkozóján, Budapesten, a Magyarságkutató Intézet székházában, 2026. január 8-án. Írásos változatát közöljük. (Szerk.)

1. *Biológiai és kémiai megközelítés: „A természet laboratóriuma”*

Tudományos szinten a bor a friss szőlő alkoholos erjedése útján nyert ital. Ellenőrzött erjedési folyamat eredménye. Az erjedés folyamata: A szőlőben lévő cukrot az élesztőgombák alkohollá és szén-dioxiddá alakítják. Ez az egyszerű képlet azonban több száz aromakomponenst, savat és ásványi anyagot szabadít fel. Összetevők: A bor nagy része víz (80-85%), de a maradék 15-20%-ban rejlik a lényeg: etil-alkohol, glicerín, borkősav, tanninok (csersav) és polifenolok (melyeknek antioxidáns hatást tulajdonítanak).

2. *Geográfiai megközelítés: A „Terroir” fogalma.* A borászok szerint a bor a termőhely lenyomata. A francia *terroir* szó azt az egységet jelöli, amit nem lehet máshol megismételni: Talaj: A lösz, a vulkanikus kőzet vagy a mészkő mind más karaktert ad (pl. ásványosságot). Klíma: A napsütéses órák száma, a csapadék és a széljárás határozza meg a szőlő érettségét. Emberi tényező: A metszés módja és a szüreti időpont megválasztása. A szőlőműves egész éves munkájának gyümölcse.

3. *Gasztronómiai és esztétikai megközelítés: Az élvezet forrása.* A bor az egyetlen ital, amely képes az ételek ízét felerősíteni vagy kiegészíteni. Érzékszervi élmény: A bor kóstolása három lépcsős: látvány (szín, tisztaság), illat (primer, szekunder és tercier aromák) és íz (lecsengés, testesség). Társadalmi katalizátor: A bor élvezetűredék óta a közösségi lét, a beszélgetések és az ünneplés elengedhetetlen kelléke. A mértékletes élvezet és a gasztronómia csúcsa.

4. *Kultúrtörténeti és spirituális megközelítés. A bor végigkíséri az emberi civilizációt az ókortól napjainkig.* Mitológia és vallás: Dionüszosz és Bacchus kultusza az antikvitásban. A kereszténységben a bor Krisztus vére. Hagyomány: Sok nemzet, köztük a magyar nemzet önazonosságának része. Gondoljunk csak a Tokaji aszúra, amely „A királyok bora, a borok királya”.

Egri borvidék

Az Egri borvidék története az ország egyik leggazdagabb és legizgalmasabb krónikája, ahol a vallás, a hadtörténet és a borászati innováció szorosan összefonódik.

1. *Az alapítás és a szerzetesek kora (10–13. század)*

Eger városa a 10. század körül jött létre, de a borászat igazi motorja az I. István által 1004-ben alapított püspökség volt. Szerzetesek szerepe: Az ide költöző bencés és ciszterci szerzetesek hozták magukkal a szőlőművelés kultúráját és saját fajtáikat. Vallon telepesek: A tatárjárás (1241) után IV. Béla vallonokat telepített a vidékre. Ők vezették be a francia művelési módokat és a fahordós tárolást (korábban jellemzően börtömlőket használtak).

2. A rácok és a vörösbor forradalma (14–16. század)

Eredetileg Eger fehérboros vidék volt. A váltást a törökök elől menekülő rácok (szerbek) hozták elé. Kadarka és héjon erjesztés: ők honosították meg a Kadarka szőlőt és a vörösbor készítéséhez szükséges technológiát (a szőlőhéj együtt erjesztése a musttal).

A 1552-es ostrom és a legenda: A monda szerint a várvédőknek Dobó István vörösbort adatott, hogy erőt merítsenek. A törökök, látva a szakállukon lecsorgó vörös folyadékot, azt hitték, a magyarok bika vérét isszák, ezért olyan bátrak. Innen ered a leghíresebb egri bor neve.

3. Török hódoltság és a pincevilág (17–18. század)

Bár a törökök vallási okokból nem ihattak bort, a szőlőművelést nem tiltották be, sőt, súlyos adókat szedtek be belőle. Rioltuffa pincék: Ebben az időszakban kezdték el kivájni Eger híres pincerendszerét a puha vulkanikus kőzetbe. Ez a környezet ideális, állandó hőmérsékletet biztosított a borok érleléséhez. A török kiűzése (1687) után: a szőlőtermelés robbanásszerűen megnőtt, Eger az ország egyik legfontosabb borászati központjává vált.

4. A filoxéra és az újjászületés (19–20. század)

1886: A katasztrófa: A filoxéra (szőlőgyökértetű) Egerben is pusztított, a tőkék több mint 90%-a odaveszett. Rekonstrukció: Az újjatelepítés során jelentek meg a ma is ismert fajták: a Kékfrankos, a Merlot, a Cabernet Sauvignon és a Pinot Noir. Gröber Jenő borász ekkor tette világhírévé az Egri Bikavért, mint tudatosan készített márkát. Szocializmus és jelenkor: A nagyüzemi termelés után a 90-es évektől a borvidék visszatért a minőségi, dűlőszelektált termeléshez. 2010 megalakították a fehér párját is a Bikavérnek: az Egri Csillagot.

Az Egri borvidék főbb jellemzői ma

Jellemző	Leírás
Terroir	Hűvösebb klíma, vulkanikus rioltuffa és mészkő talaj (pl. Nagy-Eged hegy).
Fő fehér fajták	Olaszrizling, Királyleányka, Chardonnay, Furmint Hárslevelű, Leányka, Sauvignon Blanc, Irsai Oliver
Fő vörös fajták	Kékfrankos (a Bikavér alapja), Kadarka, Merlot, Cabernet fajták.
Védjegyek	Egri Bikavér (vörös házasítás) és Egri Csillag (fehér házasítás). Debrői Hárslevelű

Magyarország szőlőterületének nagysága 2025-ben megközelítőleg 53 500 hektár körül van, bár a pontos szám évről évre változik, csökkenő tendenciát mutatva a korábbi évtizedekhez képest. Országos Termő 53 523 ha. Fehér fajták 37 490 ha. Kék fajták 16 518 ha. Egri Borvidék 5 011 ha, 1695 ha, 3 315 ha.

Borlovagrendek

Európa országaiban már a középkorban alakultak bor(lovag)rendek.

A bort, mint élvezeti cikket tartják számon, azonban már születésétől fogva, jóval több ennél. Már a középkortól is egészséges, egészségvédő italnak, gyógyszernek és tápláléknak számított a számos betegséget okozó és terjesztő vízzel szemben, a baktériumölő hatása miatt.

A középkor végén Nyugat- Európa borvidégein ezen egészséges ital kultuszát a Bacchus társaságok is segítették kialakítani „hűséget a barátságban és a választott bor fajtában, odaadással, becsületességgel, udvariassággal és mértékletességgel

A Bacchus Borrendek Nemzetközi Szövetsége, az FICB (Fédération Internationale des Confréries Bachiques) 1964. június 6-án alakult meg, székhelye Párizsban a Bormúzeumban van. Az alapítást a belga és a francia borlovagrendek kezdeményezték

Magyarországon a Nyugat- Európai példák alapján 1976-ban alakult meg az első borrend: PAX-CORPORIS – A TEST BÉKÉJE néven, Vaskúton (Hajós-Bajai Borvidék). Ezt az akkori (antiklerikális) rendszer ellenezte, „nem nézte jó szemmel” – a bor bibliai kötődése miatt (szakrális ital).

A Magyarországi Borrendek Országos Szövetsége pedig 1988 november 16-án, Budapesten alakult meg, az akkor már működő 13 borrend egyhangú akaratából. A Borrendek Szövetsége: jelenleg 48 rendes tagja van, továbbá 9 társult tagja, amelyek határon túli magyar borrendek, de további számos borrend és borbarát egyesület működik az országban és várja a szövetségbe történő felvételt.

Egri Bikavér Lovagrend

Az Egri Bikavér Lovagrend Eger társadalmi életének meghatározó társasága.

Tevékenyságukkal fontos szerepet töltenek be az Egri borvidék közösségi életében.

A Lovagrend tagjai önkéntesen elkötelezett hívei az egri bor képviselésének, a bor iránti szeretetnek, a kulturált borfogyasztásnak és a lovagrendi eszmék terjesztésének. Hisznek a küldetésükben és vallják, hogy a Borlovagrend tagjának lenni megtiszteltetés, megbecsülést, rangot és feladatot is jelent.

Történet

Az Egri Bormíves Céh borászai, szőlőtermelői. 2006. július 8-án az Egri Bikavér Ünnepen 11 fővel, dr. Gál Lajos vezetésével alakult meg az 1984-ben alakult kismartoni székhelyű Európai Borlovagrend részeként. 2007-ben az Európai Borlovagrenden belül megalakult az Egri Bikavér Legátus. 2011-ben Egerben létrejött az Európai Borlovagrend Tudományos tanácsa Egri és Gömöri legációk. A Legáció Egri vezetőségében I. Legát Dr. Gál Lajos, a titkár Mikuska Péter és a marsall Tóth Ferenc lett. Viselet: Egri Bikavér szalag.

Az önálló Egri Bikavér Lovagrend 2014. április 24-én alakult meg, melynek tagjai köztiszteletben álló borászok, szőlőtermelők, gasztronómia területén tevékenykedő szakemberek, valamint, a bor tisztelete iránti bizonyosságot tanúsító az élet más területén kiemelkedő szakmai felkészültséggel rendelkezők.

Az Egri Bikavér Lovagrend az Egri borvidék emblematisztikus képviselője, a borkultúra terjesztője.

Számos tevékenységgel segíti elő a közösségi életet és képviseli az egyetemes értékeket szűkebb környezetében. Évente jótékonyági eseményt szervez az egri Idősek Otthona javára.

Támogatója és aktív résztvevője az Egri Borünnepeknek.

Elkötelezett híve a közösségi összefogás elősegítésének. Évente két alkalommal, a lovagavatásra kerül sor, az arra érdemes fiatalok bevonásával építi a közösséget.

A borkultúra és a hagyományok őrzése területén szervezője a Szent Márton napi újbor ünnep, Szent János napi borszentelés résztvevője, Szakmai kirándulás szervezés.

Az önálló Egri Bikavér Lovagrend elnökének Thummerer Vilmost, alelnökének Mikuska Pétert, marsallnak Tóth Ferencet választotta. Az Egri Bikavér Lovagrendi Emblematisztikus öltözete a talár lett.

Elhalálozott tagok: dr. Gál János okl. könyvvizsgáló, dr. Rácz László, az Eszterházy Károly Főiskola emeritus professzora, Thummerer Vilmos borász, örökös tiszteletbeli elnök, Simkó Zoltán borász.

A 2022. május 17-én megtartott tisztújító közgyűlésen megválasztott új, tíz fős vezetőség. Elnök: Dr. Lőrincz György, társelnök: Mikuska Péter, marsall: Dr. Vass István. Örökös tiszteletbeli marsall: Tóth Ferenc, örökös nagymester: Dr. Gál Lajos, ceremóniamester: Dr. Kis-Tóth Lajos, főpohárnok: Varsányi Lajos, pohárnok: Tarjányi Gyula, krónikás: Kaptás Tibor.

A borlovagi létszám: 66 fő, 25 fő borász, 5 fő szőlész, 4 fő ágazati szakmai vezető, 10 fő vendéglátós, 17 fő bor iránt elhivatott „polgári tevékenységű borlovag”. Két fő Magyar Bor Akadémiai Tag. Három fő tiszteletbeli tag.

Célunk olyan civilszervezeti működés megvalósítása, ahol a borlovagok belső indíttatással, értékes tartalom mellett, kellő motiváltsággal, egymást figyelembe vevő hozzáállással, egyéni hozzáadott értékek vállalásával, könnyed kötöttség mellett, de teljes felelősséggel munkálkodnak és vesznek részt a közösségi eseményeken a borismeret – kiemelten az Egri Bikavér – terjesztése és a kulturált borfogyasztás fejlesztése érdekében. A sikeres közösségi tevékenység fenntartását a baráti kapcsolatok ápolásával, az ember és a bor élményének közös megélésével erősítik.

Közelmúltban avatott borlovagok:

- Dr. Cs. Varga István irodalomtörténész professzor, Tiszteletbeli tag, a Százak Tanácsának tagja,
- Farkas Gedeon borász, Varsányi Pincészet vezetője,
- Dr. Halmai Péter közgazdász professzor, az MTA tagja,
- Juhász Ádám borász, a Juhásztestvérek Pincészet ügyvezetője,
- Keller Péter, Gárdonyi Géza dédunokája, a Százak Tanácsa tagja,
- Koltai Lajos a Nemzet Művésze, Kossuth- és Balázs Béla-díjas operatőr, rendező, érdemes művész,
- Macsinka János Michelin-díjas gasztronómus, Macok Bisztró,
- Papp Gábor borász, a St. Andrea és az EGERSOUL borásza,
- Petrény Norbert borász és nemzetközi borbíráló, a Petrény Winery vezetője,
- Stumph Péter borász, a Stumpf Pincészet.

2024-ben a Borlovagrend a bortermelők, szőlészek és borszeretők részére tapasztalatszerzés és a fejlődés érdekében elindította a Bikavér Klubot, amelynek keretében az Egri Bikavért a világ eredetvédett boraihoz mérten lehet kóstolni. A borok bemutatás és borkóstolás ifj. Lőrincz György és Boros Barna borakadémikusok szakmai kitekintésével történik.

Egri Bikavér Lovagrend

Borászatok:

Besenyei Borászat, Dr. Gál Lajos, Dr. Gál Péter, Dr. Köpeczi-Bócz Tamás, Hangácsi Csaba, Thummer Pincészet, Sike Tamás Pince, Korona Borház, Soltész Csáládi Birtok, Szuromi Mihály, Tóth Ferenc Pincészet, Varsányi Pincészet: Varsányi Lajos, Farkas Gedeon, Bolyki Pince: Bolyki János, Böjt Gergő, Bukolyi Marcell, Petrény Winery: Petrény Attila, Petrény Norbert, Juhász testvérek, Juhász Ádám, Koltai Lajos, Stumph Pincészet Stumph Péter, St. Andrea Pincészet, Dr. Lőrincz, György, ifj Lőrincz György, Papp Gábor Egersoul.

„Ami szívből jön, a végtelenségből jön, s ami a végtelenségből jön, mindenkinek kincse. A szív művei hallhatatlanok” (Gárdonyi Géza)

Gárdonyi 100 évforduló borok:

Történet: Dr. Cs. Varga István, Keller Péter és Mikuska Péter közös beszélgetését követően, Farkas László EBHT elnök csatlakozásával, Egri Bikavér Borlovagrend 2022.-ben Gárdonyi Géza halálának, „mennyei születésnapjának” a 100. évfordulójára, és születésének 160. jubileumára való megemlékezéshez kapcsolódóan *Gárdonyi 100* összefogás borok, *Egri Csillag Superior 2021* és *Egri Bikavér Superior 2021* megalkotására hívta meg az egri borászatokat.

A Borlovagrend, az Egri Borvidék Hegyközségi Tanácsával ezen kiemelkedően magas minőségű terroir borok megalkotásával kívánt az egri bortermelő közösséggel együtt ünnepelni és tisztelni Gárdonyi Géza emléke előtt és a borok bevételeiből támogatni a Gárdonyi-ház felújítását és az egri borvidék marketing tevékenységét. A létrehozás a kezdeményezéstől a megvalósulásig igazi közösségi munka eredménye, amelyben a borászatok, magánszemélyek, vállalkozások, a hordótól, dugótól, az üvegen, címkén és dobozon keresztül. A *Gárdonyi 100 Egri Csillag 2021 Superior* az Eszterházy Károly Egyetem Líceum épületében került bemutatásra, dr. Áder János volt köztársasági elnök, és hazai borszakértők társaságában.

A *Gárdonyi 100 Egri Bikavér 2021 Superior* limitált 1000 palack, Grand Superior termőterületről, 30 felajánlott borból kiválasztott, Kékfrankos, Merlot, Cabernet Franc, Pinot Noir, Syrah, Turán fajták házasításából készült. Az összefogás és a szakmai munka meghozta gyümölcsét, komoly, nagy Bikavér született, nagy örömet tud szerezni, annak, aki ajándékba kapta, vagy hozzájutott, vagy megvásárolta. Egyedisége, ízvilága miatt igazi élmény, jeles eseményekre kiváló ajándék, vagy hálabor.

A *Gárdonyi 100 Egri Csillag 2021 superior* esetében Dr. Gál Lajos volt az összefogás gazdája. Mindkét esetben az alap borok mintavételét Tarsoly József Hegybíró végezte.

Egri boros rendezvények 2026.

Egri Csillag Weekend, 2026. április 30. – 2026. május 2. Eger Dobó István tér.

Az eseményen megismerkedhetünk a friss, gyümölcsös és üde Classicus Egri Csillag borokkal, amelyek a borvidék szőlőfajtáinak harmonikus összhangját tükrözik. A kifinomultabb ízeket kedvelőknek, a Superior és Grand Superior kategóriájú Egri Csillagokat, melyek diszkrét fahordós érlelésüknek köszönhetően fűszeres tónusokkal, ásványossággal és gazdag gyümölcsös jegyekkel bűvölnek. Természetesen a gasztronómia is jelen lesz.

Pütkösdi pincetúra a Szépasszony-völgyben, 2026. május 23.

A pütkösdi hosszú hétvégén az Egri borvidék könnyed, gazdag illattal rendelkező, izgalmas ízvilágú, üde, gyümölcsös fehér- és rozé borainak kóstolójára.

Az Egri Bor Ünnepe, 2026. július 9–11., Szmracsányi Lajos Kert (Érsekkert)

Borok, ízek, élmények, történetek, sok-sok ember találkozása az ország egyik legszebb városában. Az Egri Bor Ünnepen Magyarország első védett eredetű borának, az immáron „Hungarikum” Egri Bikavérnek, fehér párjának, az Egri Csillagnak, valamint az Egri védett eredetű boroknak a népszerűsítése valósul meg, a rendezvény kiemelt figyelmet fordít a kulturált borfogyasztás, a fogyasztóval való közvetlen találkozás, a gasztronómia, az étel és a bor, illetve a kultúra kapcsolódási pontjaira. A rendezvény komplex művészeti és gasztronómiai fesztivál, hiszen régi és közkedvelt hagyománya a Borünnepnek, hogy zászlósborainkhoz Eger és a környék legjobb konyhái elkészítik az egyedi alkalomra komponált ételkülönlegességeiket, melyhez a sokszínű magyarság népi kultúrájának, hagyományainak bemutatása.

A szőlő- és bortermelők védőszentjének a kóstolási lehetőségek mellett komoly művészeti élményt is nyújt. Szent Donát napja alkalmából díjazásra kerül az előző év legjobb szőlő- és bortermelőjét, borgasztronómusa, illetve indokolt esetben átadásra kerül mintegy életműdíjként az Eger Szőlő és Borkultúrájáért érem is. A bor, a mesés környezet, a koncertek remek apropó ahhoz, hogy felszabadultan, a hétköznapi gondoktól egy kicsit „távol”, a családdal, barátokkal, rég nem látott ismerősökkel újra átéljük az együttlét, a viszontlátás és a lelki közelség egész életre szóló élményét.

Az esemény része az Egri Bikavér Lovagrendi avatási ceremónia, és a Lovagrend szakemberei által kiválasztott Ünnepe legjobb Egri Csillag és Egri Bikavér bora.

Szüret a Szépasszony-völgyben, 2026. szeptember 12.

Az Egri borvidék kiváló boraival, finom őszi ételekkel, pincetúrával, mustkóstolással, szüreti játékokkal, családi és gyerekprogramokkal, kézműves termékekkel várunk mindenkit szeretettel Eger történelmi bornegyedébe, a Szépasszony-völgybe!

Az Egri Bikavér Napja. 2026. október 18–25. Ünnepi és méltóságos pillanatok az Egri Bikavér tiszteletére.

Borgasztronómiai Napok, Egri éttermekben, Bikavér-ételpárosítás. Egri Bikavér Mesterkurzus. Egri Bikavér Nyakóstoló. Egri Bikavér Lovagrendi avatás. Egri Bikavér Borséta Eger belvárosában. Egri Bikavér Gálaest.

IX. Egri Bikavér Pincetúra, Szépasszonyvölgy 2026. október 24.

A pincetúra és kóstolás élményét nagyszerű jazz pince-koncertek teszik még feledhetetlenebbé, és természetesen a borokhoz illő finom falatok sem maradnak el.

Márton-nap a Szépasszony-völgyben, 2026. november 9–15.
Márton-nap és Újbor kóstoló a Szépasszony-völgyben.

Egri Borszalón, 2026. december 29. 17:00
Eger legnagyobb év végi koccintása 2026. december 29-én!

Eger csillagai 2025.

A 2025. év különösen kiemelkedő az Egri Borvidék számára. Gál Tibor a Borászok Borásza – a szakma választja. A Borászok Borásza díjat 2007-ben Rókusfalvy Pál alapította. Az Év Pincésze 2025 díjat a St. Andrea Pincészet – Dr. Lőrincz György és ifj. Lőrincz György – vezetésével nyerte. A díj alapítói: Hegyközségek Nemzeti Tanácsa, Magyar Bor Akadémia, Magyar Szőlő- és Bortermelők Szövetsége. A díj jelentősége: A magyar bor, a borkultúra és a kulturált borfogyasztás népszerűsítését szolgálja magas színvonalon.

Az év bortermelője 2025 díjat Lamport Józsefnek, a Thummerer Pincészet főborászának a Magyar Bor Akadémia ítélte oda, aki 2004 óta dolgozik a Thummerer Pincészetnél, és nagy szerepet vállalt az Egri Csillag, a Bikavér fehér párjának létrehozásában.

Ilyen egyidejű borvidéki elismerésre a hazai viszonylatban még nem volt példa. Ez azért is kiemelkedő, mert mindegyik díjnak más az adományozója. Bízunk benne, hogy ez a siker további ösztönzést, erőt és motiváltságot, kihívást ad a díjazottaknak, és példamutatást a borvidék borászainak.

„Vallom és hirdetem, hogy a borban öröm, barátság, dal és boldogság van.”
(Gárdonyi Géza)

Dr. Lőrincz György

Az egri bor hagyomány, felelősség, kötelesség és lehetőség

Dr. Lőrincz György a St. Andrea Szőlőbirtok ügyvezető borásza. Egeri Bikavér Lovagrend elnöke. Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Borászati Intézetének adjunktusa. Egerben született 1967-ben. Tanulmányait az egri Szilágyi Erzsébet Gimnázium elvégzése után Budapesten a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetemen folytatta. A Borászati Tanszéken posztgraduális képzésben vett részt, majd 1998-ban Ph.D. fokozatot szerzett. 2011–2013 között a nyíregyházi Szent Atanáz Hittudományi Főiskola hallgatója volt. 1994-ben dolgozott az egri Szőlészeti és Borászati Kutató Intézetben, majd az Egervin Borgazdaság Rt. alkalmazottja. 2002-ben társával megalapította a St. Andrea szőlőbirtokot, amelynek ügyvezető borásza. 2020-tól az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Borászati Intézetének munkatársa. 2002-ben alapító tagja a Fiala Egeri Szőlő- és Bortermelő Társaságának, majd 2010-ben részt vett az Egeri Dűlő Klub elindításában. 2016–2024 között az Egeri Borút Egyesület elnöke, 2018-tól az Eger Borműhely alelnöke, 2020–2025 között a Pannon Bormíves Céh elnöke, majd 2022-ben a Egeri Bikavér Lovagrend elnökének választották. 2007-ben megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét, majd 2013-ban a Tisztikeresztet. Szakmai elismerései között található az Év Egeri Borásza díj, Borászok Borásza díj, az Év Bortermelője díj, a Prestige Award díj és 2021-ben a Decanter világversenyen a St. Andrea Bikavért a világ 50 legjobb bora közé választották. 2025 Az Év Pincésze Díj.

„A jövő Isten kezében van, a múlt az Élet könyvében, a jelen pedig a mi kezünkben van!”
(Optyinai Vaszilij Atya)

Eger áldott borvidék, lélegzetelállító adottságokkal és évszázados hagyományokkal.

Az egri vörösbor, az Egeri Bikavér elsősorban a hagyományt jelenti, egyfajta kötelességet és feladatot, amit ápolnunk és fejlesztenünk kell. A hagyomány az emberi élet elengedhetetlen hozzátartozója. Egy olyan dolog, amit nem szabad elfelejteni, kitörölni... sőt! A hagyomány iránymutató mert az életünk pillére, lásd Szent hagyomány!

A hagyomány mindenütt ott lehet, a családon belül, egy nemzet életében, és egy borvidéken is.

A „mi borunk”, az egri bor felelősséget is jelent számunkra, bortermelőkre. Felelősségünk gondozni azt a bort, amely a borvidék sajátja és egyedi kifejeződése. A történelem korszakainak lenyomatai természetesen tetten érhetőek a borokon is. A bor kultúránkat, társadalmunkat, gazdaságunkat, lelkiségünket egyaránt tükrözi, azaz igazából minket tükröz, akik igyekezzenek megélni a maguk korát.

A bor fejlesztése, finomítása és az adott kor igénye szerinti megfogalmazása mindig aktuális feladat. Figyelemmel kell lennünk a borvilág változásaira, hogy életben tarthassuk szőlő- és borkultúránkat, hiszen a figyelmes, tudatos, azaz az igazán élő borvidék tudja csak állni a versenyt!

A termőhelyi borok kifejezésre nyitottság kell és értelem.

Alapvetően két megvalósítási út tárul elénk, vagy a borvidék borstílusát alkotjuk meg tudatosan, vagy ha már rendelkezünk kiforrott és elismert egyediséggel, akkor pedig mindezt tovább finomítjuk a kor kihívásai mentén. Ez utóbbi a rendíthetetlen és egyedi „bormárkákra” jellemző. Egy bizonyos, sohasem tétlenkedhetünk.

A történelem viharai miatt számunkra egyelőre még az előző út van kijelölve. El kell jutnunk annak megértésére, hogy mi a termőhelyünkben rejlő, kifejezésre váró borkarakter.

Kötelességünk a tapasztalatok tudatos feldolgozása és továbbadása. Fontos az elődeink munkája előtti tisztelet. Tudván, hogy voltak az egri vörösbor, az Egri bikavér szempontjából is értékesebb időszakok és voltak nehezebb periódusok is, azonban „Az ember arra született, hogy Isten költőjévé váljon”.

Véleményem szerint a felismerhető és jellegzetes borkarakter elérése lehet csak a célunk itt az egri borvidéken is. Ennek kifejezése rendkívüli lehetőséget jelenthetne számunkra, amely megítélésem szerintem a boldogulásunk és a jövőnk záloga.

A világ ismert borvidégeinek elismert borai helyi fajtákra épülnek. Nekünk is vannak itt a Kárpát-medencében saját szőlőfajtáink.

Sokszor gondoljuk - bortermelőként is -, hogy milyen jó lenne ha ez vagy a lehetőségünk lenne inkább, és közben nem vesszük észre, hogy mi magunk milyen áldottak vagyunk. Kezdjünk el az egri vörösbor új fejezetet megírni!

Keller Péter

Dr. Lőrincz György

Mikuska Péter

*Dr. Cs. Varga István, Keller Péter, Mikuska Péter, Dr. Lőrincz György
(Dr. Oláh István felvételei)*

Cs. Varga István

Nagy Ernő festőművészetéről

Jegyzetek

„*Én képeket akarok látni a falakon,
hogy újra kinyissák előm a világot.*

Χαλεπά τὰ καλὰ. Ami szép, az nehéz

(Babits Mihály: *Örökkék ég a felhők mögött*)

Nagy Ernő Egerben élt és alkotott. Igazi *kortárs* (*contemporary*) alkotó volt: vizualításban gondolkodó, intelligenciát sugárzó egyéniség. Felnémeti, egri lakóhelyén minden megtalálható volt, ami egy festőnek vonzerőt, inspiráló atmoszférát jelenthet. Gyönyörködésre érdemes természeti és művészeti szépségek, az egri, bükki tájak, épületek, fények és vizek festőjévé vált. Tájfestészete az eszményi realizmus jegyében született, amely vizuális varázslat akkor is, ha a művész realista.

Mindig vonzotta a tanulás, a világlátás, az utazás, a megfigyelés. A titok talán csak ennyi: mindig nagyon szeretett rajzolni és festeni. Olyan mesterek indították el a művészeti pályán, akik nem tagadták meg nemzeti hagyományainkat, hanem megújításukért munkálkodtak. Barcsay, Papp Gyula, Domanovszky Endre, Hincz Gyula voltak a tanárai.

Napjainkban különös jelenség Nagy Ernő és a művészete, amikor Machiavelli jött divatba, és alapelv lett, hogy a jognak és a politikai jónak kizárólag a haszon, a siker, a pénz a mértéke. Minden iszonyúan relativizálódik. *Szaktudós óriások – ekölcsi törpék* népesítik be a földgolyót (Jáki Szaniszló). Óriási devalváció történik morális és kulturális szinten. A görög *Idea* régi értelmezése az őskép, németre *Idee*-vel fordították, amelyet magyarra csupán átírtak, *eszmévé* szegényítve az eredeti fogalmat. Ma a *szép, a jó, az igaz, a szent* mellékesnek számít.

Felnémeten gyermekkorában gazdag emberi és természeti értékek közé született; bár lakhelyéről elköltözött, mindvégig tiszta forrásból merített. Formákba, színekbe fogta a mulandót, a tiszta képhez sugárzó fényt keres, hogy megnövelje a kifejező erőt. Gyönyörködünk a fényben, a téli, tavaszi, nyári és őszi *meditációs képekben*. Beavat bennünket vizuális élményeibe és lelki örömeibe is. Számára fontos a valóságfedezet, döntő azonban a művészi-esztétikai hitel.

Főképpen Egerben élt, alkotott, ahol minden megtalálható, ami egy festőnek vonzerőt jelenthet. Itt lépten-nyomon megállítanak bennünket a gyönyörködésre érdemes természeti és művészeti szépségek. Egri, bükki, fények, vizek festője, tájfestészete, ami itt ki van állítva. Eszményi realizmus jegyében született. Empirikus

szemlélettel is megállapítható: festészete vizuális varázslat, akkor is, ha alapvetően realista. Formába tudja fogni a mulandót, a tiszta képhez sugárzó fényt keres, hogy megnövelje a kifejező erőt. A festőművész beavat bennünket nemcsak a vizuális, esztétikai, hanem lelki örömeibe is.

A valóság-hitel fontos, de a művészi-esztétikai hitel a döntő. Képein az emlékezet egyszerre képez horizontot és vertikumot, az élmény- és emlékhorizontok összekapcsolódnak. Az idő és térdimenziók messzeségébe mutatnak, a végtelenbe futnak, ahol elnémul a szó és a száj a Szépség forrása előtt. A sejtetés révén a látható válik sejthetővé. Ott már a Szépség és a Jóság rejtőzik. Dosztojevszkij szerint „A szépség menti meg a világot”. A költészet és az élet szakrális értékeit, kegyelmi forrásait lehet érzékelni a művészet, az ember, a világ szenvedéseinek, s örömeinek létmegállító stációin. A benső szépség a kegyelemmel rokon: a elválaszthatatlan attól, amit a kegyelem, a szeretetet áradó forrásának: *sacrum*-nak nevezünk. Az alkotások attól remekművek, hogy mélységes hitből fakadnak, a bennük lévő szépség mélyről sugárzik elő, és valahol a teremtés titkával, a kegyelemmel vannak rokonságban. Simone Weil-től tudjuk: az idő tükörképe az örökkévalóságnak és pótléka is.

Sokszor próbálták kikiáltani festészetet, főleg annak válfaját, a csendéletet elavult művészetnek, amely lemond az élet gondjainak felelős ábrázolásáról. Nagy Ernő azonban túllépett a múlófélben lévő kordivatok buktatóin. Gyönyörködtetni és megértetni képes művészet az övé. Igazi mesterségbeli és műveltségbeli tudás jellemzi. Vérbeli akvarellista, aki mindenütt a fényt, a felfénylőt, a tájba beleférő szépség teljességét keresi. Elsötétülő világunkban fényeket gyűjtött. Képei főképpen megélt látványból, hangulatból fakadnak, a művészi kivételes kvalitásérzéke belső bizonyosságból ered. Képein csendesség honol, a gyönyörködő derű, a meditatív elmélyülés felszabadítja a nézőt lelki kötöttségei alól.

Amint Tornai József elméletileg is kifejti, Nagy Ernő alkotásaira is igaz. A művészi *imitatio* program és módszer, az *eruditio* pedig képesség, egyetemes tudásigény, amely nem csupán a személyes megfigyelés vagy tapasztalat eredménye, hanem annak a teljességnek a megismerése, amelyet a jeles elődök teremtettek, alkottak. Ez az ismeret a megszerzett tudással továbbadható; a gondos képzés – mint előfeltétel – szükséges a mesterségbeli tudás számára. Kiállításai, egyesületi tagságai, hazai, külhoni gyűjteményekben található festményei, díjai, szerény kiüntetései bizonyítják a XX. századi, divatoktól megzavart légkörben is gazdagítani tudta piktúránk értékeit.

Nagyon szerette a verseket. Sokat tudott fejből idézni. Képes volt a citátumokat remekül értelmezni. Művészetének lényege az *imagináció*ban rejlik, amelyet képzeletnek, elképzelésnek, képzelőerőnek lehet fordítani. (Az imagináció fogalmát leginkább a *megképződés* közelíti meg.) Az alkotás, a vers és a festmény is, verbális látás, konkrét ábrázolás, e nélkül a műnek nincs *teste*. A gondolat, eszme, filozófi-

ai felismerés is csak egyik eleme az alkotásnak. Az imagináció sokféle elem jelenlétét is megkívánja. Fontos a műalkotás szerkezete, a hangsúlyos és halványabb szintek, lépcsőfokok, különösen ma, a végtelen változatosságban, de legfontosabb: a művészet mágiája, varázslata. A képi alkotás is titok, van benne valami, ami nem érthető teljesen, mert misztikus. Ilyen titok az áhítat, az indulat, az érzés, a szavak művészi transzformációja, amely része lehet a mágiának. Az imagináció a mindent kivallás határtalan művészete, sok száz eszközből teremti meg a képet.

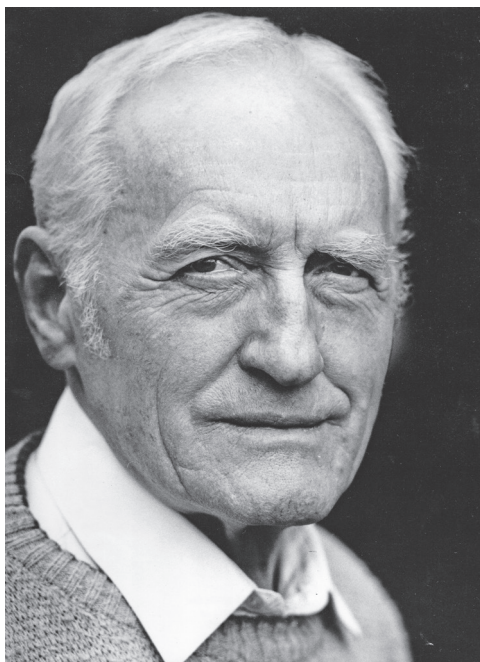
Művészetét Egerhez, a Bükkhöz kapcsolódó érzelmeinek mélységével jellemezzük. „*Ecsettel csak járulhat a csodákhoz, ki szívében így kötődik a tájhoz*” (Nagy Edit). A táj színeit, karaktereit valóban sikerült megörökítenie. Nem utánzója, nem is krónikása, hanem inkább költője ennek a tájnak, az egri emberek világának. Nem tartozik semmiféle csoportosuláshoz, saját művészi ügye vezérli: semmi más, csak maga az alkotás. Aligha enged művészetébe valakinek is beleszólást, mert nála az ihlet állapota a döntő: a saját mondanivaló, a belső látás kényszere. Alkotásaiból mélységes humánus árad, ezt kereste előkészítő és vázlatgyűjtő tanulmányútjain is.

A fény szerelmese tudja: a fény láthatóvá teszi a világot, megszünteti a sötétséget, csökkenti a félelmet, a szorongást. Az Őszövetség naptól független valóságként is ismeri a fény fogalmát. Isten teremtményei, a világító nap, a hold, a csillagok mutatják a Teremtés rendjében az Időnek Istentől szabott rendjét. A fény a Bibliában az életet, a boldogságot, az üdvösséget jelképezi. A *világosság* szinonim az étellel, a jóval, a mennyországgal; a *sötétség* a halállal, a rosszal és gonosszal. A *fény* a magassággal, a *fenttel*, a mennyyel, a *sötétség* a *lenttel*, az alvilág, árnyvilág képével tart rokonságot. A *mennyország* Isten és az angyalok lakhelye, emberi képzeletünk, térbeli szemléletünk szerint a *pokol* pedig alul helyezkedik el. Hitünk szerint a mennyben Isten közelében, a szentek társaságában leszünk, a pokolra jutottak osztályrésze pedig az Isten nélküli szenvedés... A *világosság fiai* időben és eszkatologikus („végső dolgok”, utolsó ítélet és a feltámadás) értelemben is harcolnak a *sötétség fiai* ellen, hogy legyőzzék őket. Akinek nincs jövője, annak kialszik a lámpása, a fényt kioltja a sötétség.

„Ahol a sötétség és a fény találkozik, keletkeznek a színek” – vallotta Arisztotelész. A festő számára a lehetőségekről a színek szólnak a legszebben. A Bibliában sok összetett szín szerepel, például a *színes lovak* képében. A *piros* a háborút, a *fakó* a halált, a *poklot*, a *fekete* az ítélezést, a *fehér* a győztest, a harcost jelenti. A *fehér* bibliai színszimbolikájától eredezteti a köztudat az ártatlanságot, a bűntől való mentességet, a tisztaságot. Nagy Ernő képeinek lényegét hordozzák a színek, a fények és árnyékok: fölébe nőnek a narratív elbeszélésnek, a változatos térszerkezetnek, rajzi vonatkozásoknak.

A fényt akarni is kell, Isten is akarta; a teremtetést is azzal kezdte, hogy „Legyen...” A fényt lélekkel és tiszta szavakkal, tiszta szándékkal kell előcsalogat-

ni rejtekeiből, végtelenül gyengéden, mert a fény is végtelenül gyengéd és sérülékeny. A legősibb színszimbólumok a fehér és a fekete, a kék, a vörös és a zöld, esetenként a sárga színekhez kapcsolódnak. A fehér speciális eset, mert az összes szín együttes jelentése hozza létre. A fehérre illik a filozófusok által emlegetett „Egy” fogalma, mert egységbe foglalja az összes színt, az emberi szem számára mégis üresnek hat. A színek jelentése koronként változik, mert az ember mindig a saját életéből vett részeket kapcsolja hozzá. A fehér színhez elsődleges képzettársításként a szenvedés, tisztaság, ártatlanság, a szentek mártíriumához kapcsolódik. A színszimbólumok a egyszerűbb vagy elvontabb képzet- és jelentéstársításokkal itt is jelen vannak.

Nagy Ernő (fotó: Molnár István Géza)

Nagy Ernő felfogásának, festésmódjának jellemzőit fürkészsze látjuk, hogyan változnak visszatérő témái (út, folyó, víz, fák, virágok), teljesednek ki kompozíciós képességei, rajzi felkészültségének lehetőségei. Mélységes empátia érződik színhasználatában, visszafogott harmóniájában, költőiségében, anyagkezelésének választékosságában. A művészi rálátás, a *veduta* mutatja nézőpontjainak újszerűségét.

Vannak képei, amelyeken nincs is ember, nincsen alakábrázolás, mégis életképnek kell tekintenünk őket, mert ezek a embernélküli tájképek a világ humánusmát, szépségét sugallják. Csendéleteit rejtett dinamizmus telíti; tájélményeinek intenzív megragadásából erednek a megkapóan finom, rezzenésnyi lelkiállapotok, hangulatok tónusai. Individuálisan varázsolja látványból látványképpé, teszi elevenné, éltető szépségűvé Eger, Felnémet, a Bükk.

Ne a figurafestést kérjük számon attól, akinek tehetsége más irányban csodálatra méltó, aki sokféleképpen tud megjeleníteni, bevilágítani a természet és az ember titkaiba. Képein átsugárzik, átragyog a szépség varázsa. Az ő művészetére is érvényes Arany János ars poétikája: „Nem a való hát: annak égi mássa / Lesz, amitől függ az ének varázsa (...) nem ami rész szerint igaz, – / Olyan kell, mi egészben s mindig az.”

Nagy Ernő érezte: a modern ember számára a *Végtelen* borzongató, mert megszünt iránta a fausti ősbizalom, amely önmagát szellemi hatalomnak tudta. Vigaszunk, hogy létezik a *benső végtelen*. Ha asszociatív szemlélettel közelítünk Nagy Ernő képeihez, azok túlmutatnak önmagukon: „Sohase látom egynek a világot. / A dolgok tükre két arcot mutat.” (Fodor András) Földön, vízen, és az égen örömkünkre ember és világ, a Teremtő iránti szeretet jegyében ragyognak fel a fények és árnyak, atmoszférikus hatások káprázatos színekkel, virtuóz ecsetkezeléssel.

A sejtelmes, finom fényhatások a legérdekesebbek, mert ezeket igen figyelemre méltó képek reprezentálják. Hiszem, amint van *belga fény* a festészetben, létezik *Nagybánya fölött ragyogó fény* is. Gál Elemér szépiprói művészete *Héthavas* hitregényben hasonlatos a gyerekkorától ismert és szeretett Zsögödi Nagy Imre festői világához. Ahhoz, ahogyan *Hargita* világát a homály- s ködoszlás után kitisztuló levegő, jellegzetes *fényözön*, *bőfény* szállja meg; ahogyan fényáradat lepi, teríti be, itatja, hatja át a tájat, amikor egyszerre válik világossá, sugárzóvá, fényessé: szín-nel telítve a Héthavas-Hargita...

Nagy Ernő festészete, amint Apor Elemér költészete is, bizonyosság arra, hogy van egri, büki-bükkaljai fény is. Képein a fények fentről ragyogják be a világot, keresik a szemlélő lelkében felgyúló világosságot.

Az igazi művészet nemcsak valóságtudatunkat és önismeretünket gazdagítja, hanem a *delectare* élvezetével többet enged megsejtenünk a Teremtés misztériumáról is. Ezeknek a képeknek színvilága első látásra megfogja tekintetünket. Gyönyörködünk a szép, tiszta színekben, a bensőséges csendéletekben, tájképekben. A színek finom harmóniája a teremtés harmóniájából idéz szemünk elé egy-egy pillanatot. A képkompozíciókat, a formaszerkesztést szemlélve sajátos művészi hitvallás, céltudatosság, egyéni látásmód, színértékelés, tükröződik ebben a festészetben. Az alkotó sajátos perspektívát érvényesít; közelről is messzire néz: tekintetét a földi sírról fölfelé, a magasba és a távolba, az ibolyántúli messzeségbe vonzza a végesből a végtelenség vágya. Nagy Ernő a tiszta színek, a szép formák, a fények, vizek, a levegőég szerelmese. Különösen *fehér színei* tetszenek, a fényt leginkább ezek hordozzák, és határozzák meg a vizuális élményt. „Mit málló kőre nem bízol: / mintázd meg levegőből. / Van néha olyan pillanat / Mely kilóg az időből.” (Weöres Sándor)

Képmás? – Nem, inkább alkotás, ahol a valósághitel fontos, de a művészi-esztétikai hitel a döntő. Nagy Ernő képein az emlékezet egyszerre horizontot és vertikumot képez, az élményhorizontok és emlékhorizontok összekapcsolódnak. A térben megnyilatkozó felületi elemek, vizuális élmények metaforikus értelmet kapnak, emberi, esztétikai értékeket hordoznak. Az alkotó ismeri a természet és ember szakrális tér-idejét. Az idő- és térdimenzió végtelenbe fut, az optikai-fizi-

kai térben szakrális művészi teret képez, a szakrális szépség messzeségébe mutat, néha olyan érzésünk támad, mintha a képek önmagukat festenék.

A mélység és magasság a Végtelenséget hívja. A természeti szépség intelem is: ilyennek kell megőriznünk, amit a természet és az alkotó ember közös akarata hozott létre. „A képzelet a lélek szeme” J. Joubert szerint. Nagy Ernő színvarázslatai a képkereteken túlra szárnyaló gondolatokra készítetik a szemlélőt. Képei közérthetőek, megengedheti magának a közérthetőséget, miközben felkínálja az értelmezés lehetőségeit. A lélek sugárzik alkotásaiból.

Mi a *lélek* Nagy Ernő festőművész számára, melyet annyiszor le- és megtagadtak? Minden, ami révén az ember maga fölé kerülhet. A művészet is erre nyújt lehetőséget, amikor szinte misztikusan képes a jégben az olvadást, a rügyekben a lombhullást, a virágban a világot, az élet szépségének ősoptimizmusát megsejtenni. Nagy Ernő nagyon szeretett festeni, virágokat, csendéletet is, amelyek poétikus sorokat, verseket hívnak elő a nézőben. Az emberre sugárzó szeretet tájain, forrásvidékein járunk, egy örömfestő kiállításában gyönyörködünk. Teljes értékű művészet ez: szemünk előtt ég és föld közös szertartása bontakozik ki. Tudjuk, itt a szépség és igazság keresése a legfőbb motiváció. Az ég és föld közti távolság csökken, a láthatár az égboltig tágul; egymásba hajlik az emberi és a isteni világ. Földre száll az ég és festményként tárul eléink. A beállt csöndben még a „titokzatos Hang” is hallgat. „... csendbe térnek a dalok” (József Attila).

Nagy Ernő Egerben is a képzelet és az emlékezet tágas palotájában lakott. Érdeme, hogy sokat festett, dicsérete: sok időtálló, maradandó alkotást hagyott örököül. Jelenkorunk lelkiismereti kötelessége, hogy művészi hagyatékával élő-eleven örökségként sáfárkodjunk.

Nagy Ernő: Ráctemplom

Lőkös István

A hevesi táj költészete

Nagy Ernőről, olajpasztelljeinek egri kiállítás ürügyén

A múlt nyáron, messzi e szűkebb, s a tágabb hazától, napfényes délutánon különös élmény részese lehettem. Könyvek, festmények, kerámiák sokasága vett körül egy konstanzi lakás meghittséget árasztó szobájában. Gondosan válogatott, kifinomult műértésről tanúskodó gyűjtemény volt, s mert az idő is engedte, belefeledezhettem a szemlélődésbe. A kerámiáiban immár időtlenül tovább élő Kovács Margit mellett a magyar és a világirodalom számos remekművének életrehívója – Goethetől Thomas Mannon át Németh Lászlóig, Illyés Gyuláig, Sütő Andrásig – alkották a szellemi társaságot s a falakon képek az atmoszférateremtő háttérrel. A festmények s grafikák századunk újabb évtizedeiből valók mind, s mert egyedi darabok voltak, fokozottabbá lett bennem a befogadó érdeklődés, sorra néztem valamennyit. A képek egyike kékes tónusú színeivel, feszes kompozíciójával, a balladisztikusság hangulatát idéző alakjaival vonta magára figyelmemet.

Ahogy visszaemlékszem e végső soron még csak első impresszióknak mondható élményre, a színek világa volt a leginkább szembetűnő. Ma már így mondhatom: e színvilágot találtam valami okból ismerősnek. Hogy miért, arra hamar fény derült. Közelebb lépve a képhez, a magyar paraszti világ ma már eltűnőben lévő szeletét láttam magam előtt, hajlott hátú öregeket, a háttérben faluképet. A maga nemében, váratlanságából fakadóan, megrendítő volt számomra az élmény. Ott, a Bódeni-tó partján, sok száz kilométerre innét e kis Magyarország egy darabja elevenedett meg tudatomban, a falvak Magyarországa a kép láttán, amely kép – lám, milyen kicsi mégis a világ – Nagy Ernő festménye volt...

Divatokat oly szívesen, némelykor kritikátlanul befogadó korunkban gyakran hangzik el az ítélet: a letűnőben levő paraszti világ anakronizmusa, az iránta érzett nosztalgia, s mindennek művészi megfogalmazása korszerűtlen. Nos, századunk zenéje s lírája rá a cáfolat – itt Magyarországon. Nemcsak Bartók és Kodály muzsikája, de Illyés, meg Nagy László lírája a példa: ebből az élménykörből *lehetett* klasszikus magasságokba felnőni, európai léptékkal is mérhető művészetet teremteni. A festő, ha ilyen közegből indult, törvényszerűen hordozhatja–hordja magában a felnevelő táj élményeit, azokat, amelyek ecsetet tartó kezét évtizedek múltán is mozdítják. Így elevenedik meg vásznain egy múltba vesző kisvilág a maga tárgyiaságával, ám a transzponáló képesség – átlényegítő erejével – egyetemesebb szférába is emeli e kis világ igazságait, mindenekelőtt az emberségét. A művészetet fakasztó élményeknek ez a legbensőbb rétege csodákat művel: ott munkál az alkotó tuda-

tában szüntelen, akkor is, ha az élet tragédiáit, a munkás hétköznapi örömeit és nehézségeit, vagy éppen a természeti táj hangulatait viszi fel a vászonra.

Aki Nagy Ernő képeit – régieket és újakat – egyaránt ismeri, tetten érhetette s érheti ma is az iménti élmények belső determinációját s csekélyebb képzelőerővel is képes ezek jelzéseit érzékelni. Akik ismerjük őt, s netán azonos élmények birtokosai is vagyunk, még inkább tudjuk: a szűkebb hazának, a hevesi tájnak s a szülőfalunak világa –, amely gyermekkorának színtere volt – mennyi szellemi gazdagságot rejtett nehéz, gondokkal és verejtékkal teli hétköznapijaival. Olyan csodákat, amelyek valahonnét nagyon messziről ma is beragyogják a művész alkotta képeket, ott munkálnak tudatában, mozdítják kezében az ecsetet, felgyújtják képzeletét – s az emlékezetét is – egy-egy régi ház, egy-egy kutak melletti beszélgetés, egy vízparti táj, a falut övező erdők, mezők és szántóföldek látványa nyomán. A költő szavával mondanám: ezek az élmények Nagy Ernő mindenkori „hazavezérlő csillagai”, amelyek ott ragyognak a képekben is, s szüntelenül kísérik az alkotó embert, a művészt – nemegyszer nehéz és küzdelmekben teli ösvényeken – s minként a mesében – mutatják az utat a szűkebb haza szellemének kiapadhatatlan *tiszta forrásáig*, amely forrást ősi, nemzedékről nemzedékre hagyományozott erek táplálják, s épp ezért szüntelen művészi megújulás képességének is táplálói. Nem a műtörténész avatottságával, csak a műélvező, a befogadó ösztönös ráérzésével, s legfeljebb a társművészetek egyikének, a poézis történetiájának szerény ismerőjeként állítom: számomra mindig, mindenkor ezt a világot közvetítik Nagy Ernő képei, a régiek és az újak egyaránt, a falu tárgyi világát, szokásait és lakóinak élethelyzeteit rögzítő munkái éppúgy, mind a mostanság gyakori tájképek.

E mostani tárlat anyagán eltűnődve is azt érzem: a nyári est hangulatának, a völgyben meghúzódo falu nyugalmanak, a nyári reggel s a nyári napsütés a „dombos táj” vagy az erdei ösvény mentén pihenést kínáló pad, a hajnal, az eső utáni táj, a hóolvadás, az őszi hangulatának, vagy a „meleg estének” motívumai még mindig ebből *tiszta forrásból* származnak. És nemcsak a látvány síkján, hanem a hangulatiságban, s a képek sugallta, a világhoz való bölcs viszonyulásában is. Öreg, megtört derekú, a természeti világgal cseperedett, majd elaggott falusi ember tudta ilyen belefeledkezéssel nézni a tájat, felfogni a csend, a nyugalom birodalmának áhítatos ünnepélyességét, amely saját nyugalma, kiegyensúlyozottsága, bölcsessége forrása volt a legnagyobb bajok közepette is.

Örölnünk kell e hús és egynéhány kép ilyen természetű hangulatiságának, a belőlük áradó nyugalomnak, bölcsességnek, de a figyelmeztetésnek is. Aligha tévedek, ha azt állítom: rohanó világunk egészséget romboló, sokszor önmérsztő atmoszférája ellenében a természet lelket nemesítő, szívet gyönyörködtető békéjét, a testi és szellemi megújulás lehetőségét hordozó nyugalma kínálja. Megállásra, tűnődésre készlet ez a huszonöt kép, s a gyönyörködésnek, a művészi élménynek lelket újító pillanatait ígéri...

(*Napjaink* 1984. 02.02.)

Botz Domonkos

Látogatóban Nagy Ernő festőművésznél

Búvópatak, 2016. február, XV. évfolyam 2. szám, 21–22. oldal

Felsőfokú tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán folytatta, ahol Domanovszky Endre, Papp Gyula, Hincz Gyula voltak a mesterei. 1953 óta él Egerben, és ott dolgozott nyugdíjba vonulásáig. Az Egri Tanárképző Főiskolán tanított.

– Komoly mestereket tudhat maga mögött - gondolok itt a főiskolai évekre –, melyeket követően kialakult sajátos kifejezőmódja, festői stílusa. Hogy emlékszik vissza a kezdetekre, az első önálló lépésekre? Akadtak-e mentorai az induláskor?

– Valóban kiváló mestereim voltak. Az Ön által is említett Domanovszky, Hincz és Papp Gyula, valamint Barcsay Jenő meghatározóak voltak festői látásmódom kialakulására, a technikai tudás megszerzésére, de nagy hatással volt rám Szőnyi István, Poór Bertalan és Bernáth Aurél is, akik akkoriban szintén a főiskola tanárai voltak.

A gond csupán a mesterek és tanítványok kapcsolatának alakulásában volt, hogy a politika meghatározóan beleszólt az oktatásba. Az 1950-es éveket meghatározta a szovjet „élenjáró művészet”, az ún. szocreál, amely gyakran a teljes naturalista jegyeket tartotta követendőnek. Így a kitűnő mesterek nem adhatták át teljes tudásukat és sajátos művészi látásmódjukat, amely az akkori tanulóifjúságnak valóban műveltségét, művészeti kifejezőképességük fejlődését szolgálata volna. Ez szörnyű baj volt, mert a mesterek is kínlódhattak miatta. Megalkuvás volt a részükről, mivel – gondolom – állandó ellenőrzés alatt álltak ők is.

Mindezek miatt mentoraim nem voltak. A művészeti életben bevezették az ún. 3 T-t: *tiltás, tűrés, támogatás*. Ez gátolta a kibontakozást a művészeti életben. Nagyon nehezen kezdett kibontakozni sajátos művészi kifejezőmódom is.

Az indulással kapcsolatosan meg kell említenem két jelentős korszakot, és egy emlékezetes eseményt:

A képzőművészeti főiskola előtti tanítóképzős éveket (1941–1944), amelyet megszakított a II. világháború, de ahol ennek ellenére kiváló vizuális és általános művészeti ismeretekre tettem szert. Rajztanárom, Hamza Tibor volt rám nagy hatással. Felfedezte a rajzolás iránti különleges érdeklődésemet, és folyamatos figyelemmel ösztönzött a rajzolásra. Hatására már elsőéves koromban első díjat nyertem a Tanítók Miskolci Országos Kiállításán, és egyhónapos művésztelepi meghívást kaptam a Miskolci Művésztelepre.

A világháborúban besoroztak leventeként. Négy év orosz hadifogság várt rám. Itt az egyetlen saját tárgyamnak tekinthető evőedényem, a csajkám díszítgetését észrevették fogva tartóim. Igen tetszett nekik, és egyre több „megrendelést” kaptam tőlük saját edényeik díszítésére, míg nem „jósorsomnak” köszönhetően fogságom második két évében – már a láger vezetőitől – fő feladatomban lett a nagy orosz festők – Siskin, Aljazovszkij, Repin ... – képeinek másolása. Alighanem ennek köszönhetem a hosszú rabságból való élve szabadulásomat is.

A kezdeti lépéseknél emlékeztető számomra az egri moziüzemi vállalatnál töltött két év is, ahol dekoratőrként dolgoztam. Vezetője akkor, Strbák István – a későbbiekben az egri tanárképző főiskola földrajz tanszékének tanára volt. Az egyetlen ember, aki munkát adott nekem az 1955-ös egyházi esküvő után. Sőt biztatott, tehetségesnek tartott, némileg még anyagilag is támogatott.

– **Többféle technikával dolgozik, a grafikai megoldások mellett ott a pasztell, akvarell és az olaj. Mennyiben kapcsolódik az alkalmazott technika a témaválasztáshoz?**

– Festészeti technikám: az olaj, tempera, quache, akvarell, pasztell és olajpasztell, valamint a sokszorozó grafikák közül a linó és a rézkarc. A témaválasztás és a technika szorosan összefügg munkáimban. Példaként említeném a Képzőművészeti Alap vagy helyi (tanácsi) önkormányzati pályázatokra benyújtott képeim technikáit.

A Gutenberg-évfordulóra, a modern könyvnyomtatás feltalálójának emlékére nyomdatechnikával volt természetes a megvalósítás. A linóleummetszet technikát választottam a témához.

Egy másik kiírás, az „Egri hősök” pályázat sorozatkészítésre alkalmas pályaműveket kért – így egyértelmű volt a sokszorozó grafikai eljárás választása.

Szívesen emlékszem vissza a Heves megyei tájházak sorozatra, amelyet rézkarcban készítettem.

Sok üzem, ipari létesítmény megörökítése is volt képzőművészeti pályázati téma, amelyeket ajándékozási céllal is gyakran készítettetek.

Kedvelt sokszorozó eljárásaim a rézkarc, a linóleum- és papírmetszet, amelyeket e pályázatokon való részvétel kapcsán ismertem meg részleteiben is alaposan, és amelynek nagy hasznát vettem későbbi tanári pályafutásom alatt.

A különböző festészeti technikák már gyerekkorom óta rendkívül érdekelték. A képzőművészeti főiskolai éveim alatt az akvarell- és az olajtechnika rejtelmait, a Tokaji Művésztelepen pedig – ahová több mint tíz éven át jártam rendszeresen – a quache-, pasztell-, és az olajpasztell-technikákat is megismertem. Sok képi kifejezési lehetőség, eszköz nyílt meg számomra, amelyet a technikák kínáltak.

Nekem az olajpasztell lett a legkedveltebb. Örömmel alkalmazom a mai napig. Ezzel tudom a legjobban kifejezni bizonyos festői törekvéseimet. E tapasztalato-

kat szívesen megosztottam pedagógus kollégáimmal is a Heves megyei rajztanárok továbbképzés-sorozatán – amelynek 15 éven át voltam vezetője –, és közülük is többen megszerették.

– **De ha már szóba került a témaválasztás – itt is széles a paletta. Pályája kezdetén gyakran ábrázolta a paraszti lét pillanatait, így születtek a Kaszálás, Aratás, Cséplés, vagy a Halott siratás című képei. A bensőséges csendéletek mellett tájképeket, portrékat, aktokat és utcaképeket festett. Voltak-e olyanok, amelyekhez többször is visszatért, vagy átdolgozott?**

– Az 1950-es, kezdeti években olyan életet éltem, mint a korabeli parasztgyerekek. 1958-ig, a tsz-ek megalakulásáig arattam, kaszáltam, különböző mezőgazdasági munkákat végeztem, mint a társaim, természetesen az apám mellett. Részt vettem az aratásban, cséplésben, éltem a falusi emberek életét, láttam, és részese voltam a temetéseknek, stb. – így ezek a festői témák kézenfekvők voltak. Különösen érdekelt a kender termesztése és feldolgozása. Az akkori időben, odahaza természetes volt, hogy a nők fonnak, tilolnak, a pataokban áztatnak. A szövés különösen megfogott. A szövőnők témát többször megpróbáltam, de az 1950-es években nem sikerült. Minduntalan vissza-visszatértem a témához, de csak 2014-ben fejeztem be. Sok évig kínlódtam, küszködtem vele, míg a kompozíció megnyugtató lett a számomra.

A tájképek és utcaképek? Gyalog jártam be a polgári iskolába és a tanítóképzőbe Felnémétről Egerbe. Csodáltam és csodálom ma is a Líceum tekintélyes szépségét, az Érseki palotát, a gyönyörű székesegyházat, a múlt szépséges építészetét.

Sok akvarellem ma is megvan a sok szép barokk és korabeli más stílusú épületről. Pl.: a Kispréposti és a Nagypréposti palotáról, az Érseki palotáról, a Kálvin-házról, a Hild József által tervezett bazilikáról, a várról, az Eger-patakról a Dobó tértől az Almár-völgyig.

Az Almár-völgy gyermekkorom legkedveltebb játszóhelye volt, felnőtt koromnak pedig legszebb festői témája.

Az Eger-patak mellett másik kedves folyóm és képeim kifogyhatatlan forrása a Tisza. A Tisza-tó – szerintem – vetekszik a Balaton szépségével. A Tisza partján megpihenni, rajzolni, festeni és látni a napszakok változását csodálatos élmény. Csábít az akvarell- és az olajpasztell képek alkotására.

Képeim örömteli témái a családtagjaim babakoruktól a felnőtt korukig. A férfinember a feleségét festi legszívesebben. Én éjjel-nappal festettem volna. A gyermekeimet és az unokáimat is sorban, mind megörökítettem.

Visszatérő témám az évszakok váltakozása a Bükkben. A lillafüredi út csodálatosan szép télen: ahogy az autók megcsúszásukkal nyomot hagynak a hóban vagy a sárban, olyan szép látvány, a faktúra változásának olyan gazdagsága, hogy szebbet el sem lehet képzelni.

Ezekről a témákról sokat festek a mai napig is, azt remélve, hogy a kiállítás-látogatókat is megfogja valamelyik.

– **Sokáig az egri főiskola rajz tanszékének a vezetője volt. Akadtak-e olyan tanítványai, akik már túlestek a megmérettetésen és azóta komolyabb sikereket értek el?**

– Volt tanítványaim között szép számmal akadnak, akik Munkácsy- vagy Kosuth-díjat, illetve egyéb magas rangú szakmai elismerést kaptak. Mégis, nem úgy fogalmaznék, hogy az én tanítványaim sikerei, mert hárman együttműködve, Blaskó János, Seres János és én voltunk a hallgatók mesterei.

Név szerint Csáji Attilát, Türk Pétert, Jószay Zsoltot, Makoldi Sándort, Földi Pétert, Herczeg Istvánt, Hrk Máriát, valamint egy egész művészettörténész csapatot: Kárpáti Lászlót, Dobrik Istvánt, H. Szilasi Ágotát, Goda Gertrúdot, Lengyel Lászlót említtem meg, de a fel nem soroltakat sem szeretném megbántani. A fent említettek azok, akik most jutottak eszembe.

– **Elég csak egy pillantást vetni a képeire és érezni, mélyek a gyökerek, a kötődés a hevesi tájhoz, Egerhez. Mi az, ami ennyi időn keresztül idekötötte, megtartotta?**

– „Itt születtem én ezen a tájon...” – vallom Petőfivel együtt. Ma is felnémeti gyerek vagyok. Szeretem a földön végezhető fizikai munkát. Hiányzik, ha nem áshatok, kapálhatok, gereblyézhetek. Szeretem, mint apám szerette a földet. A földdel való munka jelentette számára az életet. Ebből örökölhettem én is valamit. A földet számomra ma is a kis kertem jelenti.

– **Egy író, alkotó, művészember számára mindig meghatározó a környezet. Eger városképét olyan neves építészek formálták, mint Josef Ignaz Gerl, Fellner Jakab, Grossmann József, Hild József, Wälder Gyula, Makovecz Imre stb. Mennyire ragadták meg a képzeletét építészeti örökségünk, mennyire adtak ezek ihletet?**

– 1944-ig, 18 éves koromig nekem Eger volt a legnagyobb város, amelyet láttam. Ide jártam iskolába, Felnémetről a polgáriba és a tanítóképzőbe is.

Szerencsés vagyok, mert Eger lenyűgözött építészetével, esztétikai mércét adott. Talán sokan észre sem veszik, de Egerben még ma is sok, nagyon szép parasztkapuk van, csak észre kell vennünk azokat utcai sétáinkon. A paraszti építészet szívesen utánozta a barokk építészetet. Ezt lehetett, ill. lehet még a ma is észrevenni a házak tornácain, verandáin. Szükségszerűnek éreztem, hogy a barokkot, mint festő megörökítsem. Ennek jegyében *Az egri barokk egy egri festő szemével* címmel egy 22 darabos akvarell-sorozatot készítettem. A kiállítást Losonczi Miklós, a Műcsarnok művészettörténésze nyitotta meg.

„Méltó ez a kiállítás azokhoz az alkotókhoz, akik ezeket az épületeket tervezték, és létrehozták” – mondta méltatásában.

– Eger a térség egyik gyöngyszeme, vagy zászlóshajója, rengeteg szépséggel bír, van-e, vagy vannak-e olyan helyek, amelyek valami miatt kedvesek az Ön számára, ahol jó egy kicsit elidőzni, elücsörögni, ami valami belső békét, feltöltődést ad?

– Az Érsekkert padjai, a szökőkút és egész környéke, az Érsekkert régi hídja a tóval mindig felüdülést nyújtanak, gyönyörködtetnek. A Vár, azon belül a székesegyház romjain szeretek megpihenni gondolkodni.

És végül, az otthonom: a Leányka utcában, ahol lakom, minden évszakban és időszakban – reggel, délben, este, de még éjjel is – gyönyörködtet a város. Szépséges völgyben telepszik az Eger-patak két oldalán. Szeretem, nekem ez a „hazám”.

Nagy Ernő és Herczeg István

Bérczessy András

„A saját örömömre szeretek legjobban dolgozni”

Beszélgetés Nagy Ernő festőművésszel

Egri Magazin, 2. évfolyam 5. szám, 2009. május

– Hogyan érzi, sokak mestereként az életműve mennyire teljes, mennyire sikerült továbbadnia gondolatait?

– Vannak rendkívül tehetséges gyerekek azok között, akik kikerültek a Főiskoláról, vannak Munkácsy-díjasok, sőt, van egy Kossuth-díjas is. Sokan vannak sajnos olyanok, akik abbahagyták az iskola után a festést, az alkotást, főleg a levelezős hallgatók közül. Hogyan taníthat valaki, ha nem csinálja azt a mesterséget? Nekem szinte minden nap, ha tetszik, ha nem, muszáj festenem, s az ember ilyenkor olyan izgalomba jön, hogy sokszor még éjszaka is felébred: jól csináltam, vagy hibás a kompozíció? S akkor le kell jönni, s újra végig kell gondolni az egészet. Én abban nem hiszek, hogy az egyik pillanatról a másikra az ember fejében készen áll a kép. A kép, ahogy készül, saját magát is alakítja.

– A művészet és a mesterség viszonya milyen?

– Önmagában nem elég a tehetség: a munkához nagyban hozzájárul az embernek minden ujja, a tenyere, a keze, maga a csinálás izgalma, művészete. Nemcsak a festéssel, ecsettel, kézzel-lábbal, szemével, eszével is dolgozik, formálja, alakítja a képet, míg a végén összejön úgy, hogy megfelelő lesz. Van olyan, amit se kiállításra, sehova nem vinnék, mert az az enyém. A saját örömömre szeretek legjobban dolgozni. Most már úgy van, hogy először a feleségem, ha meglát valamit a műteremben, azt fogja, felhossa, nehogy véletlenül eladjam valakinek, persze ettől mostanában nem kell félni. A nyakamon persze nem maradnak, először a feleségem válogatja ki, és azt sem tudom, hová tünteti el, évekig én sem látom. Aztán jön a két gyerek, s az unokák, meglátnak egy képet, ami nagyon tetszik nekik, ráírják, hogy ez az enyém, el nem adható. És ez óriási öröm, nagyobb öröm, mintha kiállításon bárki megvenné. Gyűjtik a saját lakásukra: tőlem képet kérnek az ünnepekre születésnapokra, a feleségemtől pedig könyvet. Én tudom, hogy ez komoly ajándék, ők pedig boldogsággal töltönek el engem, hogy ezt kérik.

– Milyen a viszonya modern irányzatokhoz?

– Engem olyan kiváló tanárok tanítottak, mint például Barcsay Jenő. Ő tanította az anatómiát, a tapasztalati távlattant, perspektívát. Míg más mestereknél

tanultunk, addig is gyakorta feljött a műterembe az Andrássy úton, a Képzőművészeti Főiskolán. Megnézte, mit csinálunk, dicsérő szót is mondott, s az kitart évekig. „Ezt szépen fogtad össze, hagyd így!” - ilyen dicséretet kapni, egy életre meghatározó. Bevallom, próbálkoztam azzal, hogy egy kicsit elvigyem a realista, vagy mondjuk így, természetelvű festészetet az absztrakt felé. De ez engem nem tudott kielégíteni: hiányérzetem volt, nem tudtam megmutatni másoknak. Szeretem a moderneket, az olyanokat például, mint Kokas Ignác, vagy Szurcsik János, Vecsési Sándor, Konok Tamás, Udvardy Erzsébet. Ők persze nem igazán modernnek, de nagyon jó festők. Nem is ez a lényeg, hanem az, hogy jó a kép, vagy sem.

Nagy Ernő a műtermében

Keletiné Nagy Éva Eszter

Édesapám, Nagy Ernő festőművész

Már nincs velünk, mégis itt van. Csak a falakra kell néznem – a lakásunkban mindenhol az ő festményei tekintenek rám. A festékszag, a műteremszag is hiányzik, ahol a képek születtek.

Hiányoznak a Szüleim, akik az Anyu és Apu párosból Mami és Apó lettek az első unoka születésekor (Mami 45, Apó 54 éves volt akkor) – és az egri Leányka utcai ház (bátyámmal itt éltünk, itt voltunk gyerekek). Itt mindig szeretet, odaadás, figyelem vett körbe minket.

A főiskolát Budapesten végeztem és a fővárosba költöztem, de felnőttként is, és később anyaként is gyakran mentem a gyerekekkel haza, Egerbe. A kerecsendi kanyarokban már rázendítettünk: „Éljen Mami, hurrá Apó!” Vártuk, mikor tűnik fel „Apó főiskolája”. Volt, hogy nem szóltunk nekik, egyszer csak betoppantunk. Beosontunk az ajtón, és az étkező üvegajtaján kukucskáltunk be fülig érő szájjal. Másszor lelopakodtunk a teraszra, ott napozott Mami és Apó becsukott szemmel a kellemes tavaszi napsütésben. Mi üdvívalgással lerohantuk őket. Volt nagy ijedelem, de óriási meglepetés, öröm! Ha tudták, hogy megyünk, finom húsleves- vagy süteményillat várt már belépéskor. A kert igazi oázis, mindig szolgált valami meglepetéssel. A gyerekek lelkesen száguldoztak fel-alá, mindenféle játékot kitalálva. A lányoknak babaházat készített Apó, Mami berendezte – sokszor találtunk egy-egy újdonságot. Karácsonykor hatalmas gyertya égett az ajtó előtt, a kuglófban meglepetés-figurák... Felsorolhatatlan, felejtethetlen sok szép élmény – emlék.

A Ház már nem a miénk, de a Szüleim, a Ház mindig bennünk élnek.

2024 áprilisában elmentem a Képzőművészeti Főiskolára (ma már egyetem). Apó nagyon szeretett idejárni. Nagyszerű tanárai voltak: Barcsay Jenő, Domanovszky Endre, Szőnyi István – mindig tisztelettel beszélt róluk. Végre rajzolhatt, festhetett, amennyit csak akart. Körbejártam az épületet, szerettem volna mindent látni, ahol annak idején Apó a mindennapjait töltötte. A festő tanszék folyosóin festőállványok, és a jól ismert festékszag! Eszembe jutott, mit mesélt Apó Domanovszkyról: Doma nagy vagány, de kitűnő szakember. Egyszer bejött a műterembe, ahol dolgoztunk és kijelentette: „Hű de jó festékszag van!” – és már ki is ment. Én is így vagyok a festékszaggal: hű de jó! Nekünk teljesen természetes volt, a mindennapjainkhoz tartozott. Hihetetlen, milyen belső motiváció készítette, kényszerítette folyamatosan Édesapámat, hogy „lemenjen” a műterembe. Nem volt elképzelhető egyetlen nap sem a műterem nélkül. Hányszor láttuk munka közben, a lépcsőn, a fotelban ülve – annyira elmerült a festésben, az alkotásban,

hogy fél óra is eltelt, mire észrevett. Akkor: *Hát te itt vagy?* Ez az, amire azt monduk: erre született. Ahogy Márai írta: „De a művész, az igazi, nem »tévedhet« semmiféle pályára, s nincs olyan történelmi vagy helyzeti erő, mely eltéríthetné feladatától; nem lehet más, csak író vagy festő, vagy zenész. Aki így művész, annak végzete van. Ez a legtöbb.”

Apó nem lehetett más, „csak” festő. A szülei próbálták másfelé irányítani. A háború, a hadifogság, mikor Moszkva melletti öntödékben kellett dolgoznia – semmi nem téríthette el: különféle mintákat, figurákat, madarakat rajzolt a csajkájára. Ez tetszett meg az egyik konyhásnak és ettől fogva kártyákat, portrékat, híres festmények másolatait készítették Apóval az örök, cserébe több ételt kapott, így élhette túl.

Hazatérése után befejezte a polgári iskolát, majd a Képzőművészeti Főiskolán tanult. Néhány kitérő után a Ho Si Minh Tanárképző Főiskola rajz tanszéke következett. Itt már jobban élhetett a művészetének. Szervezte a biennálét, kiállításokat, festett, az akkori Marx Károly (ma Érsek) utcában műterme lett. Meg tudta venni az áhított Pannónia motort, azzal járt a művésztelepekre, a Balatonhoz, Tokajba, festett a természetben, majd otthon fejezte be az elkezdett képet. Volt, hogy nem boldogult egy-egy képpel, kínlódott vele, de az csak nem akart összeállni. Akkor mesélte Domanovszkyról: „Mikor van készen a kép? Már három hete egy képen, akton dolgoztak. Az egyik hallgató, Francsics Jóska megkérdezte, »De hát mikor van készen egy kép?« – Engem ne kérdezzen, mit tudom én. Kérdezze meg a postást, aki hozzánk jár – ő tudja. A mester így folytatta: festettem egy képet. Napok óta kínoztam. Valami mindig zavart benne. Átfestettem egyes részeit, de nem voltam megelégedve vele. Kínoztam magam, és a képet. Egyszer csengettek. A feleségem nem volt otthon, én engedtem be a postást. Bejött, ránézett a képre, és csak ennyit mondott: Mit csinál még mindig ezen a képen? Ezen már csak rontani lehet! – hát így állok én a kép befejezésével. Csak abbahagyjuk.”

Apó szeretett motorjával gyakran mentünk Felnémetre is, Apó édesanyjáékhoz, Mamáékhoz. Én elől ültem, szinte a benzintankon, Péter, a bátyám, a hátsó ülésen. A csomagtartón a nagy bőrtáska, abban vittünk haza mindenfélét. Egyszer az Eger felé vezető úton elhagytuk, teli krumplival. Hiába mentünk vissza, nem találtuk meg. Szánkóval is megjártuk az Eger–Felnémet utat többször is, nagy hidegben, hóban is. Otthon aztán Apó melengette-masszírozta a lábunkat, hogy felmelegedjen. Amikor Felnémeten aludtunk, Mama takart be este a jó nagy, puha dunyhával. Nappal a nyárikonyhában lábatlankodtunk Mama mellett, néztük, ahogy a cica megfogja a legyeket az ablaknál. Kukoricát daráltunk az udvaron. Sokszor volt pattogatott kukorica: tüzet raktak az udvaron, és Mama egy nagy szitában a tűz fölött pattogtatta ki a kukoricaszemeket. Azóta sem ettem olyan finomat. Ha Apót később meg akartam lepni az esti ücsörgésnél, pattogtattam

neki kukoricát, levittem a nappaliba egy nagy tállal, ölébe vette – lelkesen elfogyasztotta. Mamáéknál még volt az udvaron kemence, Mama ott sütötte a finom, többkilós kenyereket. A fűrt kútból szívesen húztuk mi is a kristálytiszt, jéghideg vizet – ittuk lelkesen az alumínium bögréből. Rozália búcsúkor mindig ott ebédeltünk, a Mama által készített aranyló-finom húsleves látványa még mindig a szemem előtt van. Nagyapa halála után, mikor Mama már hozzánk költözött, ott is maga készítette a finom tésztákat. Olyan vékonyra tudta szeletelni a cérnametéltet, hogy az valóban cérna volt. De a csigatésztája is úgy sikerült mindig, mintha gép készítette volna. Emlékszem, ahogy a dunnákkal telepakolt ágyakon, az ágyterítőre terített fehér lepedőkön szárította Mama a tésztákat. Engem mindig káposztás tésztával várt, amikor már Budapesten tanultam, és hétvégén hazamentem. Azóta is keresem pont ugyanazt az ízt – mint Édesanyám húslevesének, töltött csirkéjének is, mind a mai napig. Még mindig nem az igazi, az övéké az volt.

Apó mindig elmondta, mennyire fontos a mindennapos munka az életben, ő is ezt csinálja, s ezt tanácsolja a fiataloknak is. Ő ezt annyira komolyan vette, hogy tényleg mindig keresett valami tennivalót (amikor épp nem a festéssel foglalatoskodott) – jó párszor a frászt hozva a családra: még 70 éves kora után is felmászott a meggyfára, és persze kiment az ág szélére, amennyire csak tudott – esés lett a vége, de nagy szerencsére nem a betonfalra esett. Másszor a szomszéd garázsának a tetejéről esett le, itt is szerencsés volt: a virágtartóra, és nem a beton vizesárokba esett. Később sem adta alább a tevékenykedést: 2015-ben utazást szerveztem Firenzébe. Az indulás előtt pár nappal összetűzésbe került egy sarokcsiszolóval – ennek már kórház lett a vége, és még Firenzében is jártunk kötözésre. Emlékezetes út volt, nemcsak az orvosok miatt – Apó szemtől-szembe állt az eddig csak képeken látott nagy mesterek képei, szobrai előtt! Elképesztő nagy örömet szerzett neki: Leonardo da Vinci *Angyali üdvözlés*, Michelangelo *Szent Családja*, Rembrandt, Raffaello, Botticelli, Filippo Lippi művei – felfoghatatlan gyönyörűségek! Apó csak állt, szinte megbabonázva, alig akarta elhinni, hogy valóban itt lehet előttük.

Lelkesen járt horgászni. Képes volt egy egész napot azzal tölteni, hogy mindent felpakoljon, amit fontosnak gondolt (persze az „életfeltételek”, vagyis enni-, innivaló, alváshoz szükséges holmik, és minden egyéb összekészítése Édesanyámra hárult) – tele is lett a kocsi! Pláne, amikor még az unokákat is magával vitte (mert szívesen vitte őket, a gyerekek meg teljesen odavoltak a csónakázástól, a szigetre átevezéstől, gilisztagyűjtögetéstől – minden jó volt, amit Apó csinált).

Gyakran csurdítottunk – ez szalonnasütést jelent. Apó közben mindig mesélte, Nagyapáék hogyan is készítették a botot, hogyan irdalták be a szalonnát, hogy csurgatták rá a kenyérre a zsírt – és milyen mérges volt Nagyapa, ha a zsír nagy sercegéssel lecsöppent a tűzbe. A lakomához a finom fröccs kötelező volt. Miu-

tán jóllaktunk, Apó Arany és Petőfi verseit szavalta, kedvence a Toldi volt. Nem tudtuk megunni. Hányszor fordult elő, hogy reggeli, vagy vacsora után még hozta a szalonnát, hagymát, és egy szelet kenyérrel jóízűen megette! Édesanyám csodálkozva nézte, mennyire jólesik neki még a finom vasárnapi ebéd után is ez az egyszerű étel.

Ide kívánczik nagylányom, Linda-találta Jókai idézet (*És mégis mozog a föld*): „A festők mind oly életvidámak: az emberi indulatok közül a szelídebbek, a nemesebbek fejlődnek ki náluk: derült kedély, társaságkereső jókedv jellemzi őket. Életkoruk példaszerű magasságig tart; a mesterművészek mesés aggkort élnek, még akkor is fölfelé emelkednek.”

Cicero-idézet: „A jól eltöltött élet tudata és a sok szép tettere való visszaemlékezés a legnagyobb öröm forrása.”

Szabó Lőrinc fia, Lóci: „Az életet adja, adja, egyszerre csak abbahagyja.”

Ezek mind igazak Apóra.

Ugyan az életet egyszerre csak abbahagyta, Apónál sok szép tettere emlékezhünk vissza, a képei pedig velünk is maradtak – és ez mindannyiunknak nagy öröm, a legnagyobb öröm.

Budapest, 2025. július

Mami és Apó – Nagy Ernő és felesége

Bíró Linda

Nagyapám, Nagy Ernő

Nem gondoltam volna, hogy ennyire nehéz elkezdenem írni Apóról. Eleve olyan méltatlannak tűnik az egész, mert mindig azt éreztem, hogy ő valahol messze feletem áll.

Láttam egy műsort, ahol arról kérdezték az embereket, hogy ha bárkivel eltölthetnének egy órát, ki lenne az? Mondták Einsteint, híres színészeket, ókori gondolkodókat. Számomra teljesen egyértelmű volt, hogy Apóval és Mamival akarnék találkozni, gondolkoznom sem kell a válaszon. Milyen jó, hogy olyan nagyszüleim voltak, akiknél senkinek a társaságára nem vágyom jobban!

Mert soha nem felejttem el, hogy Mami frissen sült kakaós kaláccsal várt, és csak felnőttként értettem meg, milyen nehéz munka bekeverni a tésztát. Mami üdvözlése után szaladtunk a műterembe Apóhoz, először bekukkantottunk a kis oldalsó ablakon, aztán az ajtót halkán kinyitva beosontunk. Apó hosszú percekig festett még, teljesen elmélyedt a munkában (ahogy ő mondta, a játszóházban), többnyire a hangos vihogásunkra kapta fel a fejét. De jó volt megölelni, érezni az érdes ujjait a karomon!

Szerettem, ahogy megvolt a sorrend a húsleves szedésénél. Ahogy Apó alaposan megszórta csípős paprikával a levest, hogy tudtuk, abból egyikünk sem bírna egy cseppet sem lenyelni, olyan erős. És ahogy módszeresen farigcsálta késével a pulykanyakat, amit Mami az ő kedvéért tett a nagy kék fazékba.

De szerettem, mikor reggeli után kihozta az asztalra a villanyborotvát és a tükröt! Jó volt hallani a borosta reccenését. Aztán ment is a műterembe, a saját, festékszagú birodalmába, ahol szólt a rádió és mindig annyi néznivaló akadt! Képek, rajzok, vázlatok, ecsetek, festékes tubusok, méretre vágott üvegek, keretek.

Imádtuk hallgatni a családi történeteket, azt, ahogy Mami és Apó megismerkedtek.

Lenyűgözött, mikor Apó mesélte, már gyerekként sem tudott nem rajzolni, anyyira izgatta, vonzotta ez a hivatás. Hogy dolgozhat olyan varázslat egy fiatalemberben, hogy a hadifogságban, a mindennapos nehézségek, éhezés közepette is rajzoljon? És milyen fantasztikus a sors, hogy ez mentette meg az életét, mert az oroszok plusz adag ételt adtak a megfestett kártyapakliért? Azóta sem értem, hogy képes valaki háború, 4 év fogság után visszatérni a mindennapokba, dolgozni, főiskolára jelentkezni? Micsoda erő kellett mindehhez!

Nekem Mamival ők mindig egyik voltak. Apó festett, Mami biztosította az alkotáshoz a hátszínét. Szinte féltékenyen őrizte a festményeket. Boldog volt, mikor elkészült egy-egy mű, pláne, ha a kertből szakított, selymes szirmú mag-

nólia ág, vagy a kis kerti tóban nyíló tavorózsa ihlette meg Apót. Sokat voltunk a kertben. Szerettünk kint nyüzsögni, este locsolni, leszakítani a naptól meleg epret, paradicsomot, hatalmas tálba a rengeteg pirosló ribizlit. A sárga és cirmos tulipánok a kék üvegázába kerültek. Ünnepekkor mindig különleges tányérok és díszek kerültek az asztalra. Azóta is odafigyelek a terítékre. Annyi szeretet, törődés van ebben is!

Még kamaszként is lelkesen másztunk be kora reggel a felnőtték ágyába, hogy a beszélgetést hallgathassuk, hátvakarást kapjunk. Apó sokat olvasott nekem a Régi magyar mondákból. Később a *Nők Lapját* nézegettük, vagy Apó oldalán a *National Geographicot*. Az utolsó betűig kiolvasta. Nemcsak azokat a cikkeket, amiket elsőre érdekesnek talált. Mindet. És mesélt, gondolkodott róla, érdekelte a világűr, az állatok, az utazás, minden.

Miatta szerettük Petőfi és Arany verseit, nem volt nyűg az iskolában feladott kötelező olvasmány, hiszen ezt láttuk Egerben. Mami, Apó, Anya olvastak. Olvasunk hát mi, gyerekek is, volt miből válogatni.

Mikor Mami meghalt, Apó talpon maradt. Megtanult főzni, egyedül vezetni a háztartást. Anya mindenben mellette állt és segített, amiben csak tudott.

A kert kissé elvadult, és Mami illata is elenyészett lassan. Még lehetett érezni a koloniál szekrényben, amit néha óvatosan kinyitottam és belenyomtam az arcom a pulóverek közé.

Apót továbbra is hajtotta az alkotás vágya. Aztán egyszer azt mondta, ő már mindent látott, mindent megélt, de még találkozni szeretne az én gyerekemmel. Mikor Anya hívott, hogy Apó elment, nem is fogtam fel, hiszen még a dédunokát meg kell várni...

Tudom, hogy Mamival vannak és néha eszükbe jutunk és együtt örülnek velünk, talán néha kicsit bánkódnak is miattunk. Mi pedig igyekszünk helytállni, szépen teríteni, minden ígéretes kiállításra elmenni, nyitottnak lenni.

Érd, 2025. július

H. Szilasi Ágota

„Ami nekem szép...”

Vannak olyan emberek, akiknek az életét alapvető módon egyfajta sóvárgás határozza meg: sóvárgás a szépre, valamint az iránt, hogy a világ és az élet harmonikus egészzé fonódjon össze. Abban a dosztojevszkiji mondatban hisznek, miszerint „a világot a szépség fogja megmenteni.” Baudelaire pedig nehezen tud „elképzelni olyan szépségfajtát, amelyben nincs Melankólia”. Egerben is élt egy festőművész, Nagy Ernő, akinek *természeti és művészeti szépségre* fókuszáló képei csendes melankóliába burkolódnak. Csendes, hallgatólag meditációk, hiszen alkotójuk szófukar ember volt, aki a képek üzenetében, rezgésében hitt. Hitte, hogy általuk az ember a mindennapi én-érzésén felülemelkedve a lelkével kerülhet kapcsolatba.

A 100 esztendővel ezelőtt született Nagy Ernő festőművészt nemcsak a szülőhely köti városunkhoz, de a majd hét évtizedes művészi és pedagógiai munkássága is egybefonódik Egerrel. Hagyatékát családja gondozza. Néhány festményét, akvarelljét a Dobó István Vármúzeum törzsanyagában, illetve letétként őrzi, de a városlakók is szívesen vásárolták meg festményeit, és az önkormányzat is tisztelettel adózott munkásságának évtizedeken keresztül. Ugyanis Nagy Ernő vonzó életművének nagy része Egerről (barokk pompájáról) és az azt körülölelő tájról – hegyekről, völgyekről, csobogó patakokról, szélesen elterülő folyószakaszokról (hiszen nagyon szerette a vizet és látványát), az évszakok váltakozásáról, fák-bokrok-virágok mikrolétezéséről, az élet pezsgéséről szól lírai hangvételű, de egyben dokumentumértékű tartalommal.

Művészete tudatosan realista és valóságábrázoló – mély tapasztalatokon alapuló humanisztikus világképpel, nagyfokú festői kulturáltsággal. Hatása őszinteségében és szolid tisztaságában, valamint a hamis pátoszú álheroizmus és a magamutogatás, a túlfűtöten patetikus hangvétel, az aktuálissá válás hajszolása, a felületesség és a félmegoldások tagadásában, de a harmónia, az esztétikai fejelem igenlésében rejlik.

Korai műveiben még meghatározó a családi környezetből hozott orientáció, a paraszti élet hétköznapijai, a munkájával foglalatoskodó ember és természetes közege, a csend, a lassan hömpölygő idő élménye, a falu, a rét, az erdő lírai, melankolikus színharmóniája, mely impressziókból festői látásmód fakadt. Mindez oly tartós élmény volt, hogy a 20. század derekának életsorsokat kisiklató, tragédiákkal terhelt évtizedei, a háború és az azt követő drasztikus ideológiai, társadalmi változások révén a művészet korlátok közé szorulása, a materializmussal kevert naturalizmusból megszületett szocreál kötelező formalitása és propagandisztikus elvárása idején – a kezdeti útkeresés gyötrődései közepette – is hiteles művek

születtek. Hitelesek, annak ellenére, hogy generációja számára a múlt értékeinek tudatos megsemmisítése lett volna a feladat. Ez az elvárás megtörni látszik a tudatosan felvállalt minták követésével: művészetén átsugárzó világlátása leginkább a posztnagybányai művészettel rokonítható.

Az egyszerűségben is bonyolult, nüansznyai változásokat is érzékeltetni képes, hangulatokat megőrző és visszaadó tónusgazdag, intuitív színvilága, formai és kompozíciós zártsága festészetének kiemelkedő értéke. *„Ez a fajta realizmus belső rendből fakad. Az ábrázolt világ, a valóság belső rendjéből, melyet a dolgok rendjébe vetett hit kelt életre”* – jegyezte meg művészetéről Ludányi Gabriella művészettörténész. Nem akart szörnyű dolgokat festeni. Próbálkozott ugyan borongós hangulatú témákkal, tragédiával is, de ez nem igazán ment neki. Lelke a látvány nagyszerű impressziójában frissült fel igazán, hiszen szeretetből, a szép szeretetéből festett.

1926. augusztus 28-án született Felnémeten. Szegényparaszti családból származott, ahol hamar megtanulta a munka becsületét. Édesapja a jobb megélhetés reményében kivándorolt Kanadába, ahová családját is szeretete volna magával vinni, ám ők nem hagyták itt a szülőföldet. Így végül a családfő öt év után a tengerentúlon keresett pénzből földet, szőlőt, kocsit, lovat vásárolt itthon. Ebből a kis vagyonkából iratkozhatott be Nagy Ernő a polgári iskolába. Szeretett rajzolni, mint minden kisgyerek, de valójában rajzolni nem tanult, csak feladattudóan elvégezte, amit az iskolában – leginkább másolni – kellett. A polgári iskolában a rajztanár (Varga László) kitett rajzokat, mintalapokat, illetve ritkán egy gipszmodellt, és azt kellett lerajzolnia. Ezt követően, 1941-ben az Egri Érseki Római Katolikus Tanító- és Kántorképzőbe került. Nagyon szerette a zenét, s közben már rajzolgatott. Hamza Tibor volt a rajztanára, aki elsőéves korában elküldte egy munkáját Miskolcra, az országos tanítóképzős kiállításra, ahol Burkhardt Rezső, a Képzőművészeti Főiskola és a miskolci művésztelep vezetője volt az elnök. Egy hónapos ingyenes művésztelepen vehetett volna részt nyereményként, de szülei nem engedték el oda, ellenezve ezt az életutat. Szeretett tanára, Bitter Dezső is arra biztatta inkább, hogy tanuljon hegedülni, így ingyen különórát is adott neki. Zolitól, a felnémeti cigányzenésztől is sokat tanult, miközben a faluban népdalokat gyűjtött.

Szinte gyermekként, a líceumi kántortanítói középiskolából kiragadva, harmadéves diákként, 18. évét alig betöltve, leventeként került ki a második világháborús frontra (1844. november 15.). Kiképzés és megfelelő muníció nélkül vezényelték a tűzvonalba, a németek visszavonulását fedezendő. Hamar hadifogságba esett. *„Hogy én ezt hogy bírtam ki? Ehhez hozzásegített a rajzolás...”* – emlékezett vissza. A nagy Szovjetunióban, a Moszkvához közeli fogolytáborban rideg nevelésre fogták; ez élet és egyben művészeti iskola is volt számára. A fogságban sok élethelyzetet ismert meg és találkozott a „nagy eszmével” is, amiből egy életre

elege lett. A biztos pont, a menedék a természet és a művészet volt számára, hiszen miután – „jószerencséjére” – a tábor őrei felfedezték, hogy ez a fiatal rab tud valamicskét rajzolni és festeni, sok megrendelést kapott: a kártyalapok, a portrék mellett a klasszikus orosz festők műveit, I. I. Siskin, A. K. Szavraszov, I.J. Repin tájképeit kellett másolnia, mely tevékenység azon túl, hogy segítette a túlélésben, jó előtanulmánynak bizonyult a hazajövele utáni művésszé váláshoz. A szülei nem reménykedtek abban, hogy hazajöhet, pedig rendszeresen írt. 1948. május 4-én tért haza elgyötörtten, legyengülve. *„Szerettem volna Apámnak segíteni, kapálni..., de nem ment.”* A tanulást is folytatná, de szeretett iskoláját nem találja, mert a kommunizálódó kultúrpolitika a korábbi líceumi kántortanítói képzést ekkorra megszüntette. Az új rendszernek nem kellettek azok a kántortanítók, akiket ő maga is, mint felnémeti kisgyermek oly nagyon tisztelt, vagy akiktől a Líceumban egy életre szóló példát kapott. Így négy év kihagyás után 1948 őszétől az Egri Állami Tanítóképző Intézetbe tudott beiratkozni. Tanítóképzős lett tehát újra..., Somos Lajos igazgató úr örömmel fogadta, de Bitter tanár úr meghalt a fogságban, amúgy is *„nagyon durva lett a kezem, a hegedülést sem tudtam folytatni...”*. Végül is 1949-ben sikerült leérettségiznie.

Hogy a történelem viharai, egy világháború, az azt követő új megszállás, a drasztikus világnézeti változtatás az egyén életét mennyire befolyásolja, Nagy Ernő életútján keresztül nagyon is nyomon követhető. Pontosán leírható, hogy milyen hatással volt művészetére: tanulmányaira, a legelső impulzusok erejére, látásmódjának kialakulására, majd az adott környezetben világlátásának megszilárdulására. Gyermekkori vonzódását a festészet iránt a Képzőművészeti Főiskola tanárszakán tudta – a Derkovits Kollégiumban eltöltött pár hetes előkészítőn szerzett ismeretekkel sikeres felvételi után – kiteljesíteni. Erre így emlékszik vissza: *„Azonnal felvettek a főiskolára (együtt jelentkeztünk Balogh Lacival¹), pedig a művészetről nem tudtam semmit, csak a Tretyjakov képtárat ismertem (oda elvittek jutalomból). Budapesten a felvételi vizsga alkalmával voltam először... Nem ismertem én Rembrandtot sem... most is szégyellem... Az érzéseimet írtam le Rembrandt képéről... Nekem akkor volt szén először a kezemben, s ellestem a többiektől, akik pesti szakkörökben tanultak, hogyan kell rajzolni. Felvettek... akkor jógáztam és tornásztam, sok mindent csináltam. Apámék azt mondták, hogy ha erre a pályára adom a fejem, akkor ők nem támogatnak. Kaptam ösztöndíjat... ebből ettem, és találtam szállást.”*

Tanárai: Domanovszky Endre, Pap Gyula (Johannes Itten magániskolája, majd a weimari Bauhaus egykori növendéke), Barcsay Jenő, Bortnyik Sándor, Szőnyi István, Hincz Gyula voltak. A népművészetet Domanovszky György, rajzmód-

¹ Balogh László (Eger, 1930 – Eger, 2002) kinetikus művész, festőművész.

szertant Balogh Jenő, neveléstant Gáborjáni Szabó Kálmán, művészettörténetet Rabinovszky Máriusz, Végvári Lajos, Dávid Katalin és Ék Sándor tanították. „A Szovjetunióban élenjáró művészetet kellett tanítaniuk... kitűnőek lettek volna a tanáraink, ha azt taníthatták volna, amit tudtak... Olyan szigorú iskolánk volt nekünk a főiskolán, hogy az absztrakt művészetről, amiben sok szép dolog van, még a művészettörténész, Rabinovszky Máriusz sem tartott előadást. Csak bemutatott néhány képet, de az absztrakt művészet abban az időszakban, mint a politikai dolgok bizonyos százaléka, elvetendő volt. És itt, Cézanne-nál, Remoir-nál megálltunk.” Diáktársai, akikre szívesen emlékszik vissza: Szurcsik János, Udvardi Erzsébet, Mazsaroff Miklós, Vati József, Tóth Imre, Vecsési Sándor voltak... Itt a „fényes szelek” nemzedékeként – kiszemelve az új világrend megformálására, mely attitűd, az iránta való ideológia fenntartása miatt egyébként nem sodorta őt el – a végtelenül egyszerűben rejlő esztétikai rend visszatükrözése vált festészete jellemzőjévé. Ha már a sors erre a pályára sodorta mert hűséges lenni önmagához, hitt saját képességeiben, a megszerezhető gyakorlatban, és rendelkezett azzal az érzékenységgel, amely saját hangjának kialakításához szükséges volt. Bernáth Aurél és Pór Bertalan mellett a leginkább csodált, követendő mester Szőnyi István volt számára: festészetében a választott témákban, a meleg, lágy színkezelésben, de az emberi humánumban is felfedezhető e mester hatása.

Ezentúl a neveltetés, az elődök földet szerető pontos munkájának tisztessége, a magába szívott őszinte, mélyről fakadó értéktudatos alázat segítette át a diktátumokkal terhes évtizedeken. „Bizonyára földműves őseitől örökölte azon jó tulajdonságait, mint a realitásérzék, vagy az újrakezdésbe vetett hit, a dolgok valóságos értéken kezelése. S ez adja majd alapját következetes művészi pályájának is.” (Goda Gertrúd)

A képzőművészeti főiskolán 1953-ban megszerzett diplomájával Egerbe – egykori diáksága városába –, a tanítóképzőbe helyezte a minisztérium tanári állásba, de Hamza Tibor és András Gizella mellett nem jutottak neki órák, így általános iskolába került, majd középiskolában is tanított. 1955-ben nősült meg. Mivel egyházi esküvőt – ráadásul az egri főtemplomban – tartottak, az ország összes iskolájából (és egyéb munkalehetőségtől is) eltiltották. Végül, egy meggyőződéses kommunista (le is írhatjuk a nevét, mert halálával gondolt mindig későbbi főiskolai kollégájára: Strbák Istvánra, a földrajz tanszék tanárára) segített neki. A moziüzemi vállalat igazgatójaként dekoratőri, plakátfestői munkát adott neki. Az '56-os forradalom után normalizálódott körülötte az élet, a gyakorlóiskolába hívták tanítani. 1957-ben került aztán az egri Tanárképző Főiskola Rajz Tanszékére, az akkor már Munkácsy-díjas Jakuba János (1909–1974) tanszékvezető mellé, tanársegédként. Jakuba világot látott, tekintélyes művész volt, aki nagy hatást gyakorolt növendékeire, de fiatal kollégáira is. Nagy Ernő is úgy emlékezett rá, mint

akitől a festészetről többet tanult, mint addig – a főiskolai éveket is beleértve. A Magyar Képzőművészeti Alap tagság elnyerésével bejáratos lett a Fészek Klubba, ahol nagyhatású kulturális élményekben (Kodály Zoltán koncertjében is gyönyörködve) volt része. Később a Magyar Képzőművészeti Alap Heves megyei titkáráként szervezte azokat a kiállításokat (Vati Józseffel, Czinke Ferencsel és Mazsaroff Miklóssal), amik idővel közkedvelt országos tárlatokká fejlődtek. Többek között – Seres Jánossal együtt – része volt abban, hogy az Egri Országos Akvarell Biennálé kiállítássorozata 1968-ben megszülethessen, mely jelentőségében egyre növekedve, azóta is várja a magyar akvarellistákat három évente az egri országos tárlatra a Dobó István Vármúzeum szervezésében – országos jelentőségű, több mint 250 darabos kortárs gyűjteményt létrehozva.

A legaktívabb évtizedeiben Blaskó János és Seres János voltak a főiskolán a kollégái, ahol Blaskó 1980-as nyugdíjba vonulásától tanszékvezető volt 1986-os nyugdíjazásáig. A festészetben, még ha az oktatás miatt kissé háttérbe is szorult, e három, egymástól tulajdonképpen sok mindenben különböző alkotó nagy hatással volt egymásra – gondolatban, látványban, témában, modorban, színhasználatban, konstrukcióban...

Főiskolai tanárként megtehetette, hogy nyaranta művésztelepekre menjen és csak a festészetre koncentráljon. A tokaji, a hajdúböszörményi, mártélyi alkotóközösségek rendszeres tagja volt hosszú éveken át. A néprajzzal és a népművészettel való mély ismeretség évei voltak ezek, amikor is a felsejlő, egyre nyilvánvalóbbá váló vég egyfajta társadalmi szolidaritást ébresztett a kor fiatal értelmiségében, kivált a városi létre váltó paraszti származásúakban, akik próbálták megóvni örökségüket övéiknek. Nagy Ernő is nem csak tanítója volt ennek az összetett, múltban gyökerező kultúrának a főiskolán, hanem egy nagyszerű népművészeti gyűjteményt is létrehozott, melyet nyugdíjba vonulásakor a tanszéknek ajándékozott.

Mondhatni, hogy a szűkebb haza, a hevesi táj élménye nevelte festővé, hiszen mindig is igazabbnak vélte a felnevelő közeg „tisza forrása” mellett kitartani. Szinte magától értetődő, hogy a szellemi néprajzban is otthonos művész, amikor képet alkotott, a természet balladisztikus igazságaiból indult ki s abból vonatkoztatott el. Tájképei és csendéletei a magyar paraszti lét eltűnőben lévő világát idézve egyben értékmegőrző vállalások is voltak, tárgyi motívumai már-már jelképes jelentéssel telítődtek.

Művészetének határozott vonalat a tájfestészet adott. E műfajt ugyan sokszor próbálták kikiáltani elavult, kortárs erővel nem rendelkező művészetnek, amely lemond az élet gondjainak felelős ábrázolásáról, de Nagy Ernő túllépett a múltfélben lévő kordivat buktatóin. *„Az Almár völgy gyermekkorom legkedveltebb játszóhelye volt, felnőtt koromnak pedig legszebb festői témája. (...) A Tisza partján megpihenni, rajzolni, festeni és látni a napszakok váltakozását csodálatos él-*

mény. Csábít az akvarell és az olajpasztell képek alkotására.” Gyönyörködtetni és megértetni akart érzékeny koloritú, ezüstös szürke fényben, vagy mélytónusú barnákban úszó műveivel, kivált vízparti, szinte meditációs állapotba emelő, létkérdéseket firtató, olykor a tárgytalanságig eljutó, lebegésérzetet keltő tájfestményeivel, tűnékeny akvarelljeivel, érzékeny vonalkultúrájú rajzaival – melyek igazi mesterségbeli és műveltségbeli tudást hordoznak. Átgondolt, egyszerű, szigorú mondanivalóját a biztos rajztudás, kiegyensúlyozott kompozíció, nagyvonalú összefogottság jellemzi. E táj-harmóniák színvilága visszafogott, a színes szürkékre hangolt, mely finom színátmenetek festészetének lényegét adják. „Vérbeli akvarellista, aki mindenütt a fényt, a felfénylőt, a tájban megjelenő szépséget keresi. (...) Nem utánzója, nem is krónikása, hanem inkább költője ennek a tájnak, az egi emberek világának.” (Cs. Varga István)

Az életmű arról is regél számunkra, hogy Eger városában élve egy művész nem teheti meg, hogy a hely szellemét figyelmen kívül hagyja! A csodálatos fekvéséből adódóan, a Mátra és a Bükk hegyvonulatainak találkozásában lévő patak völgy lankái között megbújva, szinte minden ablakból a város panorámája, történelmi korokat idéző tornyai látszanak. Nagy Ernőre is mindig nagy hatással volt az épített környezet, hiszen Leányka utcai otthonának, műtermének ablakából csak ki kellett tekintenie s minden évszakban, napszakban megörökítésre váró látvány tárult elé. A belváros kis utcái, barokk épületei, templomai, a patak vizében tükröződő formák – hiszen szerinte a „patak is olyan, mintha barokk lenne” – egy egész sorozat elkészítésére inspirálták. A *Barokk Eger* sorozat, mely szerencsére javarészt egy egységként került köztulajdonba (a polgármesteri hivatalból az egi múzeum gyűjteményébe), az igen érzékeny, szép, de nem könnyű akvarelltechnikával készült. Kiemelendő az *Eger-patak*, a város sok nevezetessége közül a *Carlone-ház*, a *Rókus kápolna*, a *Rác templom*, a *Megyei börtön Golgotája...* és sorolhatnánk a képcímeket. „Csodálom, ma is a Líceum tekintélyes szépségét, az Érseki palotát, a gyönyörű székesegyházat, a múlt szépséges építészetét.” E szép tájportrék, amelyek Eger városáról készültek és amelyek „méltók azokhoz az elődökhöz, akik e megörökített épületeket tervezték, létrehozták egykor” (Losonczy Miklós), alkotójukat méltán avatták „Eger festőjévé”.

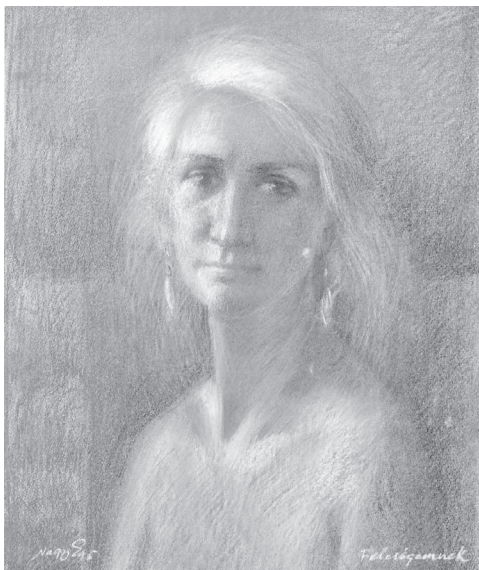
Nem csak alkotóművész volt, hanem a rajztanárok, művészek, művészettörténészek nemzedékeit formáló és útjára bocsátó tanító, „példát állító ember, aki az egyenrangú felnőttként tisztelt fiatal tanítványainak vándortarisznyájába a bor és a pogácsa mellé útravalóul becsomagolta a szeretetet is.” (Dobrik István) Tehetőséges növendékei közül sokan életre szóló barátságot kötöttek vele: figyelemmel kísérte pályájukat, segítette és tisztelte őket, számtalan kiállítás rendezésében volt közreműködő, s nem túlzás azt mondani, tanítványai alkotásain és emlékezetén keresztül ma is köztünk van. Magam is az vagyok.

Élete, munkássága Egerhez és a város kultúrájához kötötte. A kiállításokon elnyert elismeréseken túl olyan díjakat tudhat magáénak, mint a Pro Academia Agriensi (1984), vagy Eger város önkormányzatának nívódíja (1994). A Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia Miskolci Területi Csoportja 2011-ben beválasztotta tagjai sorába. Az egeri emberek megbecsülését jelzi, hogy számos jelölt közül – egy olyan szavazás keretében, melyben minden egeri polgár részt vehetett – 2013 decemberében „Eger Csillagává” választották. Eger Megyei Jogú Város Önkormányzatának Pro Cultura Agriae díjasa, 2015-ben Eger díszpolgára lett. 2016. augusztus 20-án vehette át Áder János köztársasági elnöktől a Magyar Érdemkereszt arany fokozatát.

„Elsősorban azt nézem, hogy kép szülessen a színből, hogy ne lehessen észrevenni, hogy a technikával mennyit küszködik az ember. Megkeresem a tájban lévő rendkívüli szépet, de azt hangsúlyozom ki. Nem tudok úgy festeni, hogy ne hasonlítsom. Nekem az kevés, ha csak színharmonia van a képen... Kell, hogy legyen a tájképben is ember, legyen valami az emberi természetből a képben – itt élnek emberek, nem csak a fények szépek a Tiszán, hanem a létezés”. – a létezés szépsége.

2017 decemberében hunyt el.

Születésének 100. évfordulójára a Dobó István Vármúzeum a Ziffer Sándor Galériában az életművét átfogóan bemutató kiállítással tiszteleg 2026 nyarán.

Nagy Ernő: Feleségem

Nagy Ernő: Virágcsendélet

Nagy Ernő: Csendélet

Nagy Ernő: Unokám

Nagy Ernő: Szalajka-patak

Nagy Ernő: Kálvária

Bakacsi Ernő

Az ezüstlakodalom

Takács Gergely nagy gonddal igazgatta, nyírogatta a bajsztát, aztán ezt befejezve szappanozni kezdte az arcát. Borotválkozott. Így szokta ezt minden vasárnap reggel, de ez a mai különleges nap. Ez a tudat meglelégedéssel, boldogsággal töltötte el. Eddigi életére gondolt és megállapította, hogy elégedett lehet. Sokat dolgozik ugyan, nem dúskálnak a javakban, de ami kell, az megvan. Nem ő a leggazdagabb a környéken, de a családja jobban él, mint a több földdel rendelkező szomszédok. Úgy gondolta, ez azért van, mert belterjesebben gazdálkodik. Ma már nem lehet csak gabonatermelésből megélni. Több lábon kell állni, ahogyan a fia mondta. Meg, hál' Istennek, egészség is van. Ötvenkét éves, de még úgy érzi, hogy teljes az ereje. Igaz, az étvágya is kitűnő. Reggelenként megiszik egy korty pálinkát – jól van, no, mosolygott magában –, néha kettőt, aztán jöhet a reggeli. Meg is látszik rajta. Nem kövér, de azért már nem is olyan hetyke legény, mint az esküvőjükön volt. Van már egy kis pocak. És hát a család, ami a legfontosabb. Szép családja van. A felesége még mindig szépasszony, a gyerekek szófogadóak, értelmesek. Gergő, a legidősebb másodéves az agráregyetemen. Ha végez a gyerek, neki lesznek a legszebb tehenei. Mintagazdaságot akar. Rozika tavaly ment férjhez, nagyon szép menyecske, és már domborodik a hasacska. Nemsokára nagyapa leszek. Ezen egy pillanatig elmélázott. Eddig úgy gondolta, hogy a nagyapák már öregek, de hiszen én még nem vagyok az. Imre a legfiatalabb, tizenhat éves, gimnazista. Nem tudja még, hogy mi akar lenni. Állandóan olvas, a könyveket bújja. Lehet, hogy tudós lesz? Csak egészséget adjon az Isten, és egy kis szerencsét, mert a taníttatásához pénz kell. Érzi ezt már a Gergő esetében is. Azt rebesgetik, hogy tsz világ jön, hogy beverik a parasztokat valami közös gazdaságba, vagy mi a fenébe. A szomszéd faluban már agitálnak. Azért ezt már mégsem. Nem azért dolgoztam, és a szüleim, a nagyapám, hogy elvegyék, amim van. Meg hogy nekem parancsolgasson valaki, hogy mit tegyek, hogyan csináljam.

A timsót nyomkodta az arcához, kissé megvágta magát. Bosszankodott. Nagyon ritkán fordul ez elő, éppen most, ezen az ünnepi napon. A tsz gondolata máris bajt okozott.

- Még mindig borotválkozol? Iparkodj, mert elkésünk – nyitott rá a felesége.
- A hálósobában kikészítettem az ünnepi ruhádat – mondta még.
- Elkészülök, ne félj. Az indulásig van még egy félóránk.

Magában pedig mosolygott, mert ez így van minden vasárnap. Az asszony mindig sürgeti, az ünnepi gúnya pedig mindig kikészítve várja. Ott van a tiszta, patyolat fehér ing, az alsó, az időjárásnak megfelelő ruha, és a csizma ragyog, mint a tükör.

Nagy nap a mai. Huszonöt éve házasodtak össze. Megadta az Isten, hogy ezt megéljék. Elhatározták a feleségével, hogy ezt megünneplik. Az ezüstlakodalmat. Persze nem lakodalom lesz ez, de azért megadják a módját. A szűk családon kívül meghívott vendégek a keresztszülők, a sógorok, néhány jó szomszéd, és természetesen a plébános úr, aki majd az áldást is adja rájuk. Így szűken számolva is huszonöt főre számítanak. Ennyi ember nem fér be egyik szobában sem, más megoldást kellett választani. Felmerült több lehetőség is, de nem akartak a portájukról távol menni. Ha már családi ünnepségről van szó, akkor legyen otthon. Az az igazi, az a meghitt. Így aztán a fészerbe lesz az ünnepi ebéd. Ez elég nagy, berendezték asztalokkal, lócákkal, szépen feldíszítették, mint egy igazi lakodalomnál szokás. A vejük az Imre gyerekkel egy egész napon át dolgozott ezen. Pakoltak, díszítettek. Betettek egy fűrészpör kályhát is, ez már reggel óta üzemel, kellemes lesz a hőmérséklet. Az idő is kedvez, október végén ritka az ilyen szép napsütéses idő. A díszítést Rozika lányuk irányította. Gergely gazda még mosolygott is magában, mert a menyecske úgy parancsolgatott a fiúknak, mint egy őrmester a laktanyában. Az ura és az öccse pedig szó nélkül teljesítették az utasítást, hogy melyik zöld ág hová kerüljön, hogyan terítsék azt az abroszt, a plédet hogyan hajtsák a padokra. A fiúk azért időnként szünetet tartottak, és meghúzták a demizont, amely már idei bort rejtett magában. Az ünnepi ebédhez még a múlt évit szolgálják majd fel. Félve őrizgetett erre az alkalomra a gazda egy hordóval.

Nagy a sürgés-forgás a kiskonyhában. A nyári konyhát nevezik így az itteniek. Ott készül az ebéd. Fő a leves, készítik a köretet, a kemencében sülnék már a libák. A sütemények már tegnap elkészültek. Mariska, a felesége húga ott most a parancsnok, ő a felelős az ebédért. Híres háziasszony. Egy kivétel azért van. Az udvaron Forgács Józsi szorgoskodik. Ő a környék legjobb birkapörkölt főzője. Legtöbb lakodalomban is ő készíti ezt a főételnek számító különlegességet. Minden a legnagyobb rendben, az ünnepeltek nyugodtan mehetnek a templomba.

A nagymise után volt a házasságuk megáldása, megerősítése. Ezen csak a legszűkebb rokonság vett részt. A tisztelendő úr nagyon szépen beszélt. Rozikának még a könnye is kicsordult. Bizony, huszonöt év nem kevés. Volt ebben jó is, rossz is. Valahogy mindig kiegyeztek a bajból, amikor akadt ilyen. Megsegítette őket az Isten. Nem panaszkodhatnak, szép a családjuk, gyarapodtak is. Bízhatnak benne, hogy további terveiket is az Úr segítségével kíséri.

Az ebéd a végéhez közeledett már, elhangzott néhány pohárköszöntő is, amikor váratlanul megjelent két férfi. Úgy léptek be, mintha ez volna a legtermészetesebb dolog a világon, semmi meglepetést nem mutattak látván az ünneplőket. A magasabbik egy bőrkabátos, szikár kalapot viselő ember volt, az alacsonyabbik kissé köpcös, rövid kabátban, micisapkával a fején. Miután beléptek hirtelen csend lett, mindenki az idegeneket nézte. A kalapos szólalt meg. – Jó napot kívánok. Én ... vagyok, a járási pártbizottság munkatársa, a társam... , a járási tanács előadója.

Takács Gergelynek teljesen ismeretlen volt ez a két ember, a nevüket sem értette, mert azt motyogva mondta a kalapos. Annyit értett az egészből, hogy az egyiket Bélának hívják. Mielőtt megszólalhatott volna a kalapos folytatta.

– Néhány percig zavarnánk csak, Takács gazdával szeretnénk beszélni.

– Én vagyok Takács Gergely – szólalt meg a házigazda. – Amint látják, vendégeink vannak, az ezüstlakodalmunkat ünnepeljük. Rosszkor jöttek, talán valamelyik nap, ha ismét tiszteletüket tennék... de hát tulajdonképpen miről akarnak velem beszélni?

– Tsz lesz, szocialista mezőgazdaság. A belépési nyilatkozatot hoztuk – mondta az alacsonyabbik.

A kalapos rosszalló pillantást vetett a köpcösre, úgy vélte, elrontotta az agitáció kezdsét. Nem így kell ezt kezdeni és nem ennyi ember előtt.

– Aláírja, és már itt sem vagyunk – tette még hozzá a köpcös.

Takács felfogta már a helyzetet, kezdte elönteni a fejét a vér, de uralkodott magán.

– Hát, beszélgetni lehet – mondta. – De ha arra gondolnak, ami Oroszországban van, amiről a fronton járt magyar katonák beszélnek, abból nem kérünk. És nem írok alá semmiféle papírt. Ha már itt vannak, legyenek a vendégeim. Fogadjanak el egy ebédet. Már csak ott az asztal végén van hely, ha az megfelel önöknek.

A felesége az asztal alatt lábon rúgta Gergelyt, és a foga között sziszegte.

– Ezt jól megcsináltad! Vendégül látni ezeket a ganékat.

– Taktika ez, édesem. Hátha nem jönnek vissza többet – súgta az asszonynak.

A jövevények egy kissé gondolkodtak, aztán a kalapos megszólalt.

– Köszönjük szépen. Elfogadjuk az invitálást, ha már itt vagyunk. – Levette a kalapját és leültek.

A vidám, ünnepi hangulatnak vége lett. Ez a két idegen, ez a két gyűtt-ment, elrontott mindent. Hallottak már az emberek a tsz szervezésről. Hitték is meg nem is, mert sok sületlenséget beszél a nép. És most itt van. Ez hihetetlen, ez nem lehet véletlen, ezt valakik így akarták. A kommunisták már ünnepelni sem hagyják az embert? És Gergő még vendégül is látja ezeket, ahelyett, hogy kidobná. A már kínossá kezdett válni csendnek Pali bácsi, az Imre gyerek keresztapja, vetett véget. Úgy gondolta, hogy valami vidám dologgal, megpróbálja a hangulatot visszahozni.

– Te, Gergő! Meséld már el, hogy is volt az a nevezetes leánykérés?

– Nem érdekes az már, ismeri mindenki – jött a válasz.

– Nem úgy van az. Ha te nem akarod elmondani, majd én elmondom, – és nem várva Gergő reakcióját, belefogott.

– Tudjátok, kedveseim, Gergő jóképű, nyalka legény volt, és nem is ijedt meg a saját árnyékától, kivéve, ha nyilatkozni kellett. Jó ideje udvarolt már Rozikának, mindenki elkönyvelte, hogy ebből házasság lesz. Megbeszélték ezt már a fiatalok, rábólintottak a szülők is. No, de hát ez nem úgy van. Vannak szokások, amit minden

becsületes ember betart. Meg kell kérni a lány kezét, ahogy az illik. Nem lehetett ezt már halogatni. Egy este Gergő meg is súgta Rozikának, hogy ez a jövő vasárnap lesz. Persze a lányos ház felkészült a nagy napra. Sütöttek, főztek, készült az ünnepi ebéd. Gergő meg is érkezett kezében egy nagy csokor virággal. Beszélgettek, telt az idő, de a legény nem nyilatkozik. Már az ebédhez kellett ülni, Gergő még mindig hallgat. Mári néni, Rozika édesanyja, hogy segítsen a fiúnak, megkérdezte: Gergő, nem akar valamit mondani? Erre a vőlegényjelölt: Hogy tetszenek lenni?

Az ilyenkor szokásos hahota helyett most csak enyhén mosolygott a vendégseg.

A két agítáló igencsak falta az ételt, de a köpcös úgy gondolhatta, hogy azért evés közben is kell valamit mondani, és a párt nem azért küldte őket, hogy csak zabáljanak.

– Finom falatok ezek, régen ettem ilyen jót, de hogy haladjunk is, itt van a belépési nyilatkozat – és Gergő elé tett egy papírt. – Gergő bátyám okos ember, érti az idők szavát, aláírja és mi már el is tűntünk, nem zavarjuk tovább az ünnepséget – tette még hozzá.

– De hát uraim, azt hiszem érthetően megmondtam, hogy erről nincs tovább mit beszélni, mert én nem lépek be – felelte kissé ingerülten a gazda.

– Akkor mégiscsak kell beszélni róla – mondta a kalapos –, de minket ne sértegetsen, mi nem vagyunk urak.

– Azt észrevettük – csúszott ki a tisztelendő úr száján.

A kalapos dühösen válaszolt.

– Magát nem kérdezte senki! Magukra, a csuhásokra is sor kerül.

Gergely gazda tekintélyt parancsolóan állt fel. Nyugodtan, de erélyesen szólalt meg: Itt mindenki az én vendégem. A plébános úr is. Nem tűröm, hogy a vendégeimet sértegetssék. Ezt tessék tudomásul venni és úgy viselkedni.

Gergely észre sem vette, hogy a felesége közben eltűnt mellőle. A kalapos felállt, hogy mondjon valamit a gazda szavaira, amikor hirtelen az agítálók előtt termett Rozika kezében egy nyújtófával. Rozika kipirult arccal kiabálta. – Urak, vagy nem urak! Így nem viselkedünk! Maguk berontottak ide, tudatosan, akarva zavarták meg az ünnepünket. Várhattak volna holnapig is, vagy annyira sürgős? Ne lássam többet magukat, takarodjanak innen! – És akkorát vágott a nyújtófával az asztalra, hogy a tányérok táncolni kezdtek a poharak pedig felborultak. – Takarodjanak, mert olyat tesztek, amit magam is megbánok!

A két pasas megdöbbenve hátrált kifelé. A kicsi még hátraszólt.

– Megbánja ezt még maga! Tudunk mi másképp is beszélni!

*

Két hónap múlva fáradt arcú emberek bandukoltak a falu kultúrháza felé a megalakulandó tsz első közgyűlésére. Köztük volt Takács Gergely is.

Jámbor Ildikó

Hét Húsvét emléke

Mikor is volt az, amikor egy egész néptáncegyüttes tette tiszteletét nálunk Húsvétkor? Hollókőről jöttek, már letudva az ünnepi, hagyományörző fellépést – csupa fiúcsapat – jöttek locsolkodni!

Az együttes lánytagjait sorra járták, így hát hozzánk is benéztek, mert az iskolai tanulmányokat akkoriban befejező lány gyermekem is ennek a dicsőséges társaságnak volt tagja. Öröm volt rájuk nézni, fekete csizmásan, lobogó fehér ingben vagy mentében, fejükön árvalányhajas kalappal, friss illatúan, jókedvvel sorjáztak be az ajtón. Nem maradtak sokáig, hiszen tudták ők, hogy azért nem illik ilyen nagy számban sokáig időzni, de azért megették a sonkatekerceset, vettek a kosárból piros tojást, s aki nem vezetett, egy pohár jóféle egri bort is felhörpintett.

Kutatok az emlékeimben, hiszen most volt, most volt ez, a kétezres évek elején. Még ettek a női szeszélyből – a hab a bajszukon ragadt –, aztán meghúzták a szó-dásüveget (kéznél volt náluk, mert a skanzen faluban azzal locsolkodtak), meghintettek bennünket rózsavízzel is, s aztán továbbálltak. A legdelibb – a vőlegénynek való – később aztán visszajött, hogy tovább időzzön, diskuráljon. Persze abból a párkapcsolatból sem lett semmi, mint ebben az időben minden háznál. A felserdült, iskolát végzett fiatalok vagy elmentek a fővárosba valamelyik főiskolára, egyetemre, de igen sokan, batyut kötöttek, s irány Anglia, vagy valamelyik még távolabbi ország, ahol pénzt meg kalandot keresni lehetett. Megváltozott az ünnep, átalakult a hagyomány, elindult egy megállíthatatlan folyamat. A való életet felváltotta a virtuális valóság, a szembenézést a sunyi tekintet, az elhatározást a tétova maszatolás.

Ezekről az évekről szeretnék írni, pontosabban, most, hogy megint itt az ünnepi dátum, ezeket próbálom felidézni. Az ezredfordulótól kezdve hét esztendő telt el, mire végképp más irányt vett az életünk. Leginkább, mióta 2004-ben beléptünk az Unióba, s más hatások, más környezett irányította az életünket.

Ebben az időben – amikor eladó lány volt a háznál – minden esztendőben csak bekopogott egy-két locsoló a keresztény ünnep hétfőjén. S mi, anya-lánya vártuk a vendégeket! Asztalt terítettünk, piros tojást festettünk, az abrosz hátán illatozott a sonka, a friss retek, hagyma, torma is került, s egy-két ünnepi sütemény.

Még Székelyföldről hoztam a lyukhímezéses, kerek fehér terítőt, s hogy csábítóbb legyen a környezet, az asztalra került egy-két porcelán nyuszi, hímes tojás. Nem nagyon volt időm, sem gyakorlatom benne, de azért az ünnepre süttöttünk is, legalább kétfélét, mákos és diós kalácsot, linzert, zserbót, gyümölcstortát.

Gyermekkoromban, a vidéki környezetben ilyenkor virágba borult a gyümölcsfákkal teli utca, a kapubejáratnál virított az aranyeső, az előkertben a nárciszok,

a tulipánok. Mivel a Húsvét mozgó ünnep, a karcos hidegtől, a langyos meleg időjárásig minden előfordult. Kislánykoromban nemcsak az óvodás meg az iskolástársak jöttek, hanem az utcabeli, csak látásból ismert legénykéek, dél fele pedig már a lázasan zacskóba tojást meg pénzt gyűjtögető cigány fiúcskák, ismeretlenek is. Jó szívvel fogadtuk őket, s még apró pereccel, süteménnyel is megtöltük a zsebüket elmenőre. Én erre emlékeztem, s noha az ezredfordulón már kezdett meghonosodni a szokás, hogy a lányos házak kulcsra zárták az ajtót, s az egész család elment rokonlátogatóba, meg gyógyfürdőbe. Aztán egyszer csak a tv riportok is arról szóltak, hogy Húsvétkor telve vannak a szállodák, aki csak tud, wellnessre megy, hiszen mennyivel kényelmesebb a meleg vizes medencében várni a feltámadást, s az éttermi asztal mellett fogasztani!

Bármilyen is volt a trend, mi gyermekeimmel együtt tartottuk a szokást, vártuk a locsolókat! Az ajtó ilyenkor nyitva volt, az érkezőkkel jókat beszélgettünk. Különösen egy magányos férfiember nyomta le a kilincset minden Húsvét hétfőn. A lányommal az ország másik felében évente megrendezett színjátszótáborban ismerkedtek meg, a közös feladat munkakapcsolat és szoros barátság lett. Tibor – különben gyöngyösi – közel a megyeszékhelyhez, Egerhez, így hát minden Húsvétkor megfordult nálunk. Ízes történetei, folyton reflektáló figyelme lenyűgöző volt. Később, ahogy megtudtuk, szülőhelyén kisbíróként, örök mókamesterként működött. A lakodalmak örök ceremóniamestere, vőfélye volt, s ha eljött a Mikulás szezon, akkor felöltötte a prémgalléros piros kabátot, a fehér vatta szakállt, s zsákjával sorra látogatta a gyerekeket. Mivel alkalmi filmszínészként is működött, egy filmes barátja portréfilmet készített róla, az utánozhatatlan és fáradhatatlan gyöngyösi Mikulásról.

Húsvétkor nem nagyon ment máshoz, nálunk időzött napestig. Legtöbbször gyermekemmel együtt mentek el a város szívében megrendezett esti táncos mulatságra, ahová a többiek, a barátok is érkeztek. Az iránta való rokonszenvem miatt nem mondom, hogy úgy kellett, kirakni!

A lányom a húsvéti készülődés miatt is lelt rá a főzés örömére, remek szendvicseket, hidegtálatkat varázsoltunk. Aztán egyszer csak a Mindmegette internetes gyűjteményben mint alapreceptre találtam rá az általam kitalált, s a gyermekem által gyakran megvalósított kaszinótojásra!

Ezek a Húsvétokon gyakran megesett, hogy újabb és újabb vendégek érkeztek, különösen, amikor akkor már egyetemista gyermekem hazalátogatott a szülővárosába. Ettől kezdve baráti találkozók helyszíne lett ünnepi díszbe öltöztetett otthonunk. Ilyenkor sebtében gyártottuk a hidegtálas ennivalókat. Ma már magam sem tudom, hogyan tellett mindezt, de volt elegendő alapanyag itthon. Tartalmasan és jókat beszélgettünk, volt telefonunk ugyan, de még nem „okos”, nem pörgettük megbűvölten a közösségi oldalakat.

Hét esztendő telt el, s a felidézett évek múltán már tizennyolc. Felnőtt egy újabb generáció, akiknek a húsvéti ünnep legfeljebb a családi összejövetelt, meg a tojás-keresést jelenti, meg a különleges belföldi wellnesst, vagy külföldi városlátogatásokat. Tibor sem jött hozzánk, nem követtük magányos életének epizódjait. Aztán egyszer csak előkerült a családja! Fiatalon elhagyott élete párja (felesége volt, avagy nem?) két fiút nevelt neki, akikkel egymásra találtak! Hallottunk felőle, egy-két játékfilmben is szerepelt. Játékos alakja, két külön színű szeme, tüsi frizurája különleges helyet talált a szívünkben. Váratlanul jött a hír, hogy megállt a szíve, folyton izgó-mozgó figurája egyszer csak eltűnt a környezetünkből. Más világ jött. Már három éve úgy telnek a Húsvétek, hogy nem reménykedhetünk abban, hogy egyszer csak ránk nyitja az ajtót. Vagy mégis?

Nagy-Eged hegy, kereszt

Kaszás István

Négy lépcsőn lefelé

Vitorláikat bontogató kamaszok előtt Tóni olyan vezérhajónak tűnt, amely ha léket kap is, inkább a tenger süllyed el. A megacélosodott időkben a három gyermeküket nevelő apja komolyan vette, hogy munkásököl vasököl, oda sújt ahová köll. Az esti iskolában nem tanították neki, hogy egy gyermeket nem lehet jóvá pofozni. Kihűlésre ítélt Nap volt a szülő és fia kapcsolata. – Majd én embert faragok belőled! – bevezető után gyakran piszkavassal verte kamasz fiát, addig-addig, amíg az nagyobb biztonságban érezte magát a börtönrács mögött, mint a szülői házban. Fura, feje tetejére állított világban tengődött. Csizmák, csattogó bakancsok talpa alatt csikorgott a Mennybolt, miközben padlódeszka mögé szögezték a fenti világot. Tóni alól, mint egy rozszant székek, kidőlt a sáros talpát a patyolat felhőkbe törő világ, amiben már csak a szélkakas kukorékol, a vörös zászló testvériesen betakarja a piros-féhér-zöldet, és hiába tiétek a gyár – miként a plakátok hirdetik – semmitek sincs.

– Pogány világ ez, ahol a hallhatatlan Istent nyugdíjba küldték – suttogetta összekulcsolt kézzel maga elé. Szomorú arcának, a betört orra adott némi belmondo-i bájt. Pontosan nem tudni mikor tört el benne valami. Tizenhét éves koráig alkoholt egyáltalán nem ivott, festő szakmát tanulta, így baráti körben kiérdemelte a piktör nevet. Tizenkét nap éves szabadság alatt nehéz kipihenni egy esztendő fáradalmait. Időnként szabadságolta magát, amit akkor közveszélyes munkakerülésnek hívtak. Fivérével egymást váltották a sitten, eleinte Baracskán, majd nívósabb helyekre is eljutottak, többek között, a festői Vác városába, amiből ugyan keveset láttak, mert a külvilág rácsok mögé bújt előlük.

Elhatározta, hogy megváltozik. Csak meló után tért be a Négylépcsős kocsmába, ahol helyi szokás szerint a sör állagát egy kis rum rátöltésével javították. A kórházban vállalt takarítást egy kisiparos mellett, mert testvére ott feküdt bent, s így minden nap a közelében lehetett. Háromórai esti takarítással keresett annyit, mint egy adminisztrátor nyolc órában. Papírja viszont nem volt arról, hogy dolgozik, márpedig személyi igazolványba bejegyzett munkahely nélkül, *aki nem dolgozik ne is egyék* és hasonló jelszavakban gondolkodó rendszerben, társadalomra veszélyesnek ítélték. Igazoltatásakor a rendőrök, ismét megállapították, hogy közveszélyes munkakerülő. Az aranyszívű fiatal doki hiába tanúskodott mellette, hiába igazolta, hogy napi rendszerességgel dolgozott a kórházban, az kevés volt, '56 miatt Tóni családja pöttyösnek számított a hatalom szemében. Első stáció a rabgazdaság volt. A téli hidegben, fametszés közben odafagyott a kezük a metszőollóhoz, kesztyűt nem kaptak. – Még Proch Pepinek is jobb ennél – irigykedve emlegették a hajdani mozi tulajdonosból hajléktalanná vált öreg csavargót, aki városi kukalátogató sétái során

legalább nylon zacskót húzhatott a kezére télvíz idején. Később a váci fegyintézetben már nem volt nyafogás, karácsonykor a kék kupakos piros ablaktisztító flakon tartalmát is megitták azért a kevés alkoholért, ami benne volt. Dehogyan tartotta ő magát anyagnak! Előfordult, hogy balhész cimboráival együtt kiközvetítették a Vágóhídra. Levették az utcai ruhájukat, felvették a fehér köpenyt, nadrágot és sapkát.

– Úgy nézünk ki, mint a műtősök – és nevettek egymáson, azzal nekiestek a kedvcsinálónak eljűk tett felvágottnak, tepertőnek. Az utolsó útjukra terelt marhák bőgése már zavarta őket. – Fiúk szerintem ez a meló nem a mi érzékeny lelkünknek való – szölt Tóni jóllakott társaihoz. – Hát nem, tényleg nem – azzal mentek zuhanyozni és fehér köpenyes segéd munkásból visszavédlettek kékfarmeros vagányokká.

– Hogy meresztette a szemét az a hízott munkavezető, még a szája is tátva maradt, mikor leléptünk! – hahotáztak este a borozóban. Bent a cellában nem segített rajta, hogy mellére tetoválták a kiterjesztett szárnyú sast, a levegő urát, mert a madár sem tudta a rácson túlra repíteni, szárnyaló képzeletére pedig rémisztő álmotolvaj kísértetek vadásztak. Kinn a szabadban, a felhők alól tompított fénnel pásztázott a Hold, majd közúti világításra kapcsolt, és fénynyalábjával súrolta az ablakot, ami mögött Tóni próbált aludni. A cella ágyán különös látomások környékezték. Legtöbbször a bírósági tárgyalás lidérce kísértette, ahol vádlóitól azt is megkapta, hogy a maga nagyapja ellenforradalmár volt, aki kísérletet tett a szocialista államrend erőszakos megdöntésére.

A Tisztelt Bíróság Tónit letöltendő börtönbüntetésre ítélte. Társadalomra veszélyesnek tartották, ahogy különös kegyetlenséggel, makacs megátalkodottsággal vágta vádlói szemébe az igazságot – igen is dolgoztam, rendszeres jövedelemem volt – melyet nem átalított tanúkkal is bizonyítani. Súlyosbító körülményként vették figyelembe, hogy megsértette a Tisztelt Bíróságot azzal, hogy az eljárás során holmi törvény előtti egyenlőtlenséget emlegetett.

Hiába zavarták a nyugatról érkező rádióadásokat, a slágerek közé szorított híreket is sokan hallgatták. A bíróság szerint a vádlott is láthatóan bedőlt a kapitalista rendszer fellazítási politikájának, a tárgyaláson olyan szavakkal dobálózott, mint emberi jogok, igazság, szólásszabadság. Bírái nyugtalanul néztek körbe, mivel a tárgyaló teremben volt néhány gyanús alak is, akik esetleg emlékezhettek még arra, mi is volt az eredeti jelentése ezeknek az avított kifejezéseknek. Olyan idők jártak akkoriban, hogy fegyházban letöltendőre ítélték az erényt, de a tolvaj csak felfüggesztettet kapott.

Verejtékben fürödve ébredt fel. Álmára visszaemlékezve öntudatlanul is felkiáltott – Nem igaz, én dolgoztam!

A bíró kérdezett tőle olyasmit, hogy megbánta-e törvényszegő magatartását? Ránézett védőjére, aki hevesen bólogatott. De miután az ügyvédre észébe jutott, hogy

védelme díjaként anyja szebb időköt látott toalett szekrényét is elkérte, odavágta neki: Nem, nem pitizek ezeknek! Olyan arisztokratikus méltósággal utasította el védőjének a bűnbánó magatartásra szólító ajánlását, mintha az Opera tenorját arra kérték volna fel, hogy Pedro kocsmája törzsközönségének, ott a söntéspultnál énekelje el Fülöp király áriáját a Don Carlosból. Több mint egy évvel többre ítélték makacssága miatt, mint ami várható volt, viszont tekintélyre tett szert elítélt társai előtt.

A tévé bűneseteket bemutató, kékfényű műsorában akkoriban minden elítélt elvetemült volt. Különösen veszélyesek voltak a társadalomra az olyan alakok, mint *a meggyماغos* vállalkozó, akinek volt képe a konzervgyárakból szemétként kidobott meggyماغot összeguberálni, majd újrahasznosítani, és ezzel a rafinált magatartásával az átlagot jóval meghaladó jövedelemre szert tenni. Azt sem méltányolták egyenlőséget hirdető irigyei, akik zártkörű vadásztársaságok tagjai voltak, hogy a meggyماغot a gyógyszergyárak hasznosították. Akkoriban még a világhírű ökölvívó sem léphetett szorítóba profi mérkőzésen, mert mennyivel több pénzt tehet majd zsebre a pörölyként fejét, testét lapító vasöklők csapásait túlélve, mint egy gyári vasesztérgályos. Az ilyen kapitalista gyarapodást márpedig nem lehetett eltérni. A munkásoköl vasöklő, öv alatti ütéssel a bokszt legendának is jó nagyot behúzott.

Szabadulásakor meglepve tapasztalta, hogy cimborái nem fordítottak neki hátat, sőt.

- Rég láttunk Tóni bácsi, hol voltál? – kiabálták neki az utcabeli kis srácok is.
- Torreádor voltam Spanyolországban – nevetett vissza rájuk. A kölykök nagyon is hihetőnek találták a választ. Állami cégnél, egy cipőüzemben helyezkedett el, ahol megbecsülték, és év végén még jutalmat is kapott.
- Köszönöm Árpi, hogy ilyen jó munkahelyhez segítettél, és kezességet vállaltál értem.

– Ugyan már – legyintett Árpád, akinek barátságuk kezdete óta motoszkált a fejében, vajon lesz-e erőm felemelni őt, vagy leránt magához a mélybe? Az biztos, akár lenn, akár fenn barátok maradunk – nyugtatta magát.

A munkahellyel és rendszeres jövedelemmel rendelkező Tóni számára a társasági élet legfőbb színtere a Négylépcsős kocsmá volt. Ugyan nem voltak könyvek a kisteremben, mint ahogy a régi szakik mesélték, de azért filmekről, könyvekről két fröccs között is lehetett beszélgetni. A börtönt megjárt fiatalember vonzónak tűnt a lányok szemében, akik nem egyszer iskola után betértek a borozóba, ahonnan a társaság gyakran átvándorolt a közeli moziba egy kis kulturális kikapcsolódásért.

Nagyokat kacagtak a sötétben, ha olyan mondatok hangzottak a filmvásznon, hogy *elvtársak ne lőjete, én is Putyilov gyári munkás vagyok!*

Igazából ilyenkor a jegyellenőr is alig tudta visszafojtani a kuncogását, de kötelességből zseblámpájával elindult a demonstrálóan vihogók irányába.

Nyáron a brancs szerény felszereléssel levonatozott Balatonra. Rudi annyira hótton vót mire leszálltak a vonatról, hogy nem is kísérleteztek vele, belefektették a peron egyik beton virágtartójába. Virágos nadrágjával beleillett környezetébe. Az érkező vonatok utasait nem a tó fenséges látványa, hanem a mély bódulatba alámerült Rudi kötötte le.

– Megvenném az állapotát egy üvegsör áráért – kiabált a vonatablakból egy ifjú, aki vélhetően nem vett részt a szocialista ifjúságunk értelmesen tölti szabadidejét tanfolyamon. A banda támolyogni képes tagjai kinyúltak a parton, a kenyérbolt előtt hosszan kígyózó sor szomszédságában. Vízmorajlás, lángos- és sült hal illata keveredett a parti zsvajjal. Az édesanyák igyekeztek gyermekeiket e kétes elemektől távol tartani, nehogy a rossz példát eltanulják. A letaglózottként kinyúlt ifjak barátnőinek nem került nagy erőfeszítésébe, hogy napolajjal kényeztetett bikinis testük megossza a bámészkodók figyelmét. A bolt körüli férfiak tekintete némi irigységet árult el, néhány évvel ezelőtt még ők is feleség-, és gyermekek nélkül, a hosszú hétvégéken némi kaland reményében furakodtak fel a Balaton felé döcögő vonatokra. A vagányabbja vonatjegyet sem váltott, hiszen tapasztalhatták, nincs az a jegyvizsgáló kalauz, aki átpréselné magát a heringként összepréselődött tömegben. A vonaton illetlenség volt vécére menni, mert odabent is egymáshoz lapulva álltak az utasok.

Teltek az évek, noha Tóni nem volt egy atomtudós, de környezete elfogadta, és már a családalapítás foglalkoztatta. Mégis a tűzhányó váratlan kitöréséhez, súlyos vasúti balesethez hasonló tragédia szereplőjévé vált. Sok cipő tűnt el az üzemből, de nem a melósok kezén, a szálak felfelé vezettek. A gépezet beindult.

– Biztos az a börtöntöltelék, meg a bűnöző cimborái voltak! Meghúzta itt magát nálunk egy ideig, hogy aztán annál többet lophasson. Így fogadjon be az ember bűnözőket!

Semmi bizonyíték nem szólt ellene, munkatársai többsége csendben mellette volt, de szólni nem mertek. Tóni cérnalábakon álló önbecsülését elkaszálták. Nem ment be dolgozni, egy jó hónap után ismét rács mögött volt. Évek múlva került elő, szűrőkés arccal, mosolytalanul, összeaszalódott testtel.

Barátját, Árpádot – akinek élete hozzászürkült a lakótelepi panelokhoz – versei miatt zaklatták. Egy biztos pont volt Árpád életében, az ihletet adó Négylépcsős kocsmá. E dohányfüstbe, csalóka mámorba burkolózott világból,

Kata üstökös szerű feltűnése a reményt hozta el.

Hogyan lesz most ezután, tényleg lehorgonyzom mellette, és meló után várni fogom, vagy nem találkozunk többé? Nem volt ez egy hamleti monológ, de Árpád sem volt dán királyfi. Katával a Mennyszámban töltött órák után jólesett egyedül alámerülni, ha nem is a Pokolig, de legalább a kocsmá jó szándékkal kikövezett bejáratig, ahová négy lépcső vezetett. A bejárat mellett csavargó kereste szerencséjét a

szemeteskukában, odabent az első falikép az igazságot hirdette: Ezerjó, mert reggel délben, este mindig jó. A következő képen az igazságnak filozofikus mélységű megfogalmazását foglalták kályha ezüsttel megtisztelt keretbe.

1.§ A főnöknek mindig igaza van. 2.§ Ha mégsem úgy lenne, automatikusan az 1.§ lép érvénybe. A harmadik kép tekintettel volt arra, hogy a sok olvasás árthat a szemnek, ezen csak annyi állt: AZ ARANYCSAPAT, és rajta tizenegy fénykép. A negyedik kör után a társaság már jóságosra itta magát, és áldó imádsággal, elhomályosult szemmel mondta el a tizenegy szent nevét. Rendszerint velük együtt támasztotta a pultot Nagy tizenhárom is aki, ha akkor az ötös sarkáról a nyolcvankilencedik percben berúgta volna a labdát, talán a világtörténelem is másként alakul. Szesztestvére, a kiöregedett ökölvívó, úgy az ötödik rundó után bizonyítandónak vélte, hogy az ő agya a sok adok-kapokban sem károsodott, és végigkérdezte a magyar történelem fontosabb évszámait Szent Istvántól, az Aranybullán át 1990-ig. '56 valahogy tabu volt. Génjeikbe égett óvatossággal körülnéztek, amikor kémiai ismereteiket idézték fel, és nem a Mengyelejev táblázattal kezdték. Egyharmad rész benzin, kétharmad rész gázolaj összeadva: Molotov koktél.

Hirtelen a sarokban eddig egy kiterített újság mögé rejtett arc elhagyta fedezékét, de csak egy pillanatra.

– Halkabban! – suttogetta Árpád és szemével is leadta a vészjelzést. Ha lehetett, mindig a hátukat fordították az újságolvasónak. Rudi óramű pontosságával jelzett a beszélgető társaságnak: A sok beszéd nem mehet az ivás rovására. E bölcsességgel soha senki nem vitatkozott. A nagy baloldali teoretikusok tanításait, és a szakszervezeti mozgalom jelentőségét sajátosan értelmezték.

Bea szervezetbe! – azzal fenéig ürítették poharaikat. Árpád a pohár tükrében, mintha a szomorú Katát látta volna, gyorsan elkapta a fejét és társaihoz fordult.

– Tudjátok, a magyar értelmiség előtt két út van. Az egyik az alkoholizmus, a másik járhatatlan. Nevető cimborái vigasztalóan hátba veregették.

A fiúk kicsit magukba szálltak, időztek bent valamelyest, de onnan a hetedik nagyfröccs után is visszataláltak, és többnyire a hétvégi kupamérkőzés esélyeit latolgatták. Az ellenfelet – legyen az Újpest vagy a Reál Madrid – röviden elintézték egy – nem szeretnék most a helyükben lenni az biztos! – önérzetes kinyilatkoztatással. Ha jobb külföldi labdarúgóról esett szó, a bennfentesek önzetlenségével megosztották a titkot az ivó közönségével: Az anyja magyar volt! Innentől már a hétköznapi szürke árjából saját erejéből kiemelkedett szigetté lényegült át az ivó, melyet kokárda színben pompázó, három tenger habjai öleltek körül.

Árpád a négy lépcsőn még valahogy felkapaszkodott, de a szigetről többé már nem tudott átkelni a tengeren, aminek túlsó partján Kata várt rá.

Bérczessy András

Valahol, Európában

A zajló víz azon a télen gonosz szürke áradattal sodort mindent. Emberi és állati tetemek, ágak úsztak félelmetes némaságban, egy-egy tompa hang tört csak csendet, amikor a farönkök összeértek a vízen, ahogy a furcsa, akaratlan versenyben hol közeledtek, hol távolodtak.

A halottak többsége arccal lefelé, hiányos ruházatban lebegett. Amott egy öregembert dobált a víz, fakó haja glóriaként övezte arcát. Egy felfúvódott kutya labdaként ringott a piszkos habokon, olyan házőrző-féle lehetett. A látvány már nem volt szomorú. Azon a télen már elfásult minden.

Az asszony egy csónakban ült, ügyetlen evezését eltökéltsége ellensúlyozta. Küzdelem volt minden mozdulat. A levegőben hideg pára szemelt. Ruhája kopottas volt, a nagykabát jobb időket élhetett valaha, férfire szabták, derekán madzaggal kötötte meg. Majd mikor egy rönk mellé ért, a csónakból kihajolva nagy nehezen beemelte maga mellé. Ez még kísértetiesebb volt, mint a halomba gyűlt tetemek látványa. Az egyensúlyozás végére kitartása győzött. Az asszony mellett már négy nagy rönk feküdt, alig tudott evezni tőle, de még egyet akart. Gondolta, ez talán elég lesz egy ideig a tűzre. Kell még egy, mert nincs otthon több pálinka, amivel az iszákos halásztól újra kibérelhetné a lélekvesztőt.

A meleg pedig kellett. A súlyos beteg otthon feküdt, a papírral becsinált ablakok hamar kiengedték a kis kályha leheletét. A kórházból hamar haza kellett hozni, úgy hírllett: a ruszki nem válogatnak. Aki férfi és sebesült, az csak ellenség, csak náci lehet. Ezért volt muszáj hazacipelni a hóban a tehetetlen testet. A sebek többsége még be sem gyógyult, jó néhány repesz is maradt benne. Sógora segített, ketten támogatták az embert. A sógor gyerek volt még, nem akarták, hogy náluk maradjon, de sírva könyörgött, s kétszer is visszaszökött. Így tehát még egy éhes száj maradt.

A szürkületben már csak a körvonalak látszódtak, mire parthoz csusszant a csónak. A bokor alatt elrejtett kézikocsit a ragadós iszap tartotta vissza. A sóderes részre vonszolta, s a rönköket egyenként ráemelte. Feje lüktetett, arcába csúszott kendője, kibomlott barnás haja. Az erőlködéstől leizzadt testet hűtötte az átnedvesedett nagykabát. Nem gondolt a meghűlésre, gondolata már otthon járt. A hideg vaskályha mellett, ahol a beteg talán éppen vizet kérne. A kocsit a kövesútra vonszolta, itt valamivel könnyebben gurult a meglazult kerekű rozoga alkotmány. Az emelkedő után végre sík terepre ért, a szürke, különös színű felhőkből szállingózni kezdett a hó. Kipirosodott arcán elolvadtak a nagy és kövér hópelyhek. Jobbra fordult kedve, elképzelte a kályha lyukain át melegen pislogó tüzet, amint

táncol a falon. Maga elé meredve élvezte a képet. Még jó néhány utcányira volt a lakástól. A halottakat már jórészt eltakarították, nagy halmok jeleztek egy-egy sebtében megásott tömegsírt. Emitt egy lótetem maradék csontváza vicsorgott az éjszakába. Szerencsájuk volt. Nekik is jutott belőle.

A sarkon befordulva két alak körvonala közeledett. Egyenesen a görnyedt háttal vánszorgó asszony felé tartottak. Megállították. Egy suhanc volt, s egy idősebb. Az asszony tudta, mire számíthat. Irgalomra, kegyelemre semmiképp. Sírás helyett a tehetetlenség dühe lett úrrá rajta. Pedig még meg sem szólaltak. A suhanc kezdte. Viccesen szólott: hová megy ténsasszony? Nem kapott választ. Az öregebb csak ennyit szólt a hallgatásra: – aztán tudja, hogy ez tilos, amit csinál? Nem válaszolt az asszony. Várta, hogy teljen a pillanat, mely reménye szerint közelebb hozza az otthont.

– Szerintem ez a mi fánk – bökte oldalba a suhanc a társát. Felröhögött. Amaz bólogatott. Körbemustrálták a kézikocsit, gondosan kikerülve az asszonyt.

– Elég nehéz lehet, cipelje a fene – szólalt meg az idősebb. – Beérjük mi a kabáttal is, az is melegít egy darabig, meg a pálinka is, amire majd elcseréljük – röhögött fel.

Az asszony agyában cikáztak a gondolatok. Oda lesz a kabát, ami nélkül nem bírja majd a telet, nem tud elmenni sehova. De ha a fát nem veszik el tőle, hazamehet, fűthet. Egy darabig. Lassú mozdulatokkal, szótlanul hámozta le magáról az ormótlan férfiholmit. Megcsapta a szél, átázott vékony ruhában didergett, de nem szólt semmit. A fiatalabbik közelebb lépett, elvette a kabátot.

Az asszony szó nélkül húzni kezdte a kocsit, elindult, haza. A pincébe vonszolta a szerzett fát.

A beteg a hűvös szobában pokrócokkal betakarva aludt, a függönnyel elválasztott ágyban, a lázas betegek ájult álmában. Az asszony tüzet élesztett a kályhában. A múltkori száraz fa maradéka lángra kapott, feltette a fazekat a kályha tetejére, krumplival. Csendesen mozgott, hogy ne zavarja a beteget. Dolga végeztével az ágy szélére ült, szelíden lemosta az öntudatlanul fekvő férfi arcát.

Ülve pihent egy kicsit, s imára kulcsolta kezét.

Sötét, csillagos este lett. A kályha résein szűrődő fény táncolt a szegényes falakon, kopott bútorokon.

Kívülről léptek hallatszottak, az asszony próbált kilesni a papírral pótolta ablakon, de nem látott senkit.

Később látta, hogy két árnyék közeledik. Sebtiben lámpát gyújtott. A léptek az ajtó előtt álltak meg, bezörgettek.

Az asszony ajtót nyitott, s megkövülten állt: az a két férfi volt.

– Jó estét kívánok! – törte meg a dermedt csendet az idősebbik. A fiatal előlépett mögüle, s a kabátot odanyújtotta az asszonynak:

– Nem tudtuk, hogy a Lajos bácsi feleségének tetszik lenni, a boltos mondta, megismerte a kabátot.

Az asszony csak állt, s átfutott rajta az elmúlt napok szörnyűségeinek sora, keserűsége. Szikrát vetett benne a tehetetlenségből fakadó düh, s arcul ütötte a suhancot.

Hosszú másodpercekig álltak így, a csöppnyi szoba egészen kihűlt.

Aztán az asszony hátrább lépett, be a konyhába, s két tányért tett az asztalra. A két férfi még mindig az ajtóban állt, fejével intett nekik, hogy lépjenek be.

Szedett a krumpliból, kanalat tett a tányérok mellé, s hosszú idő múltán most szólalt meg először: – egyenek!

A két férfi némán engedelmeskedett, az asszony pedig egy harmadik tányérba szedte a maradék krumplit, kanalat vett elő, elhúzta a függönyt, s az ébredező beteg mellé telepedett.

A suhancnak hangtalanul hullani kezdtek könnyei. Az idősebbik lehajtotta fejét, s kabátja ujjával törölgetni kezdte szemét.

Naplemente a Nagy-Eged hegyről

Kaiser László

Bermuda-háromszög, emlékek, Tandori és egy rajz

Mint pesti, újlipótvárosi, pontosabban a Radnóti Miklós utca örökös lakója – születésem óta itt élek, s innen már csak lábbal kifelé... – körkörösén, olykor háromszögesen élem életemet. Úgy értem ezt, hogy kül- és belföldi utazások, kisebb-nagyobb vidéki időszakok mellett szinte túlzó kötődésem az imádott Pesthez, ezen belül a XIII. kerülethez, s meghatározza sorsomat. Mozgékony természetem ellenére igazán egy sajátos örömmel, bánatokkal, eltűnésekkel és fölbukkanásokkal teli Bermuda-háromszögben érzem jól magam, ez pedig kis terület: körülbelül a körút, Bajcsy-Zsilinszky út elejétől a Pozsonyi útig, onnan a Lehel piacon át hazáig, az egykori Sziget, a mai Radnóti utcáig.

Ez az igazi otthonom, számtalan ismerőssel, baráttal, bolttal, sörözővel, kocsmával – és emlékekkel. És találkozások bőven és nagy számban: a volt iskolai társaktól szomszédokon át, szimpátiába forduló kapcsolatokig és komoly és kevésbé komoly emberekig. S akkor külön fejezet lehetne azokat említeni, akik a IV. emeleti, hál' istennek nagy és tágas lakásunkban és a mellettünk működő kiadóban és oktatási stúdióban megfordultak.

De most nem az utóbbiról szólnék. Hanem azokról, így sem messze nem mindenkiről, akikkel az én Bermuda-háromszögemben találkoztam, netán akiket meglátogattam. Egy rövid, röpke és messze nem teljes sétát javaslok! Csak néhány név bukkan most föl.

Kezdjük a körúttal! Nekem a körút legföljebb a „Blahá”-ig tart. Induljunk innen. S már ott vagyok a Teréz körúton, Ferenczi László, néhány éve elhunyt irodalomtörténész bölcsészesen lerobbant lakásában, szívja egyik cigarettát a másik után, érdeklődik és mesél mindenre nyitottan. Kis séta után ráfordulok a Bajcsy-Zsilinszky útra, a nagy tehetségű, korán elhunyt költőt, Szervác Józsefet látogatom meg a Kálmán Imre utcai Csengődi borozóban, s mikor elutasítom a pohár bort, mondván munkába indulok, gúnyosan megjegyzi, talán sofőr lettél... Tovább! Már a Pozsonyi út. Nemeskürty tanár úr lakásában beszélgetünk, interjút készítettem vele. A tanár úrnak – aki különben négy évig tanított nekem filmtörténetet – a kiadómnál, a Hungarovoxnál megjelent könyvét viszem máskor, finoman koccintunk a könyvre. Ha már koccintás, a Pozsonyi út egyik sörözőjében Hárs Györgyöt faggatom nehéz és könnyű életéről, azt a Hárs Györgyöt, költőt és újságíró, aki gyerekoromban a Radnóti utcai házban élt édesanyjával, innen költöztek tovább, maradva a kerületben. Megyek tovább, s ha már sört ittam, nem hagyha-

tom ki a családpótló Két Korsót a Visegrádi utca és Victor Hugó utca sarkán, két színész-barátom beszélget ott, Uri Pista és Györffy Laci, Györffy László később neves prózaíró lett, az Ipoly utca lakója, onnan költözött át önkéntesen a halálba.

És már a Lehelen csatangolok, amely egykor piac volt, ma csarnok. Ott aztán van ismerős, irodalmon belül és túl. A 2010-es évek közepén-végén járunk, a felső szinten, a Galéria sörözőben tanyázott, írt, örült és búslakodott Dukay Nagy Ádám, a szikrázó agyú és képességű költő, néha barátai is fölbukkantak, Grecsó Krisztián és Darvasi Laci.

És olykor, néha Dukay örök idős barátja, mestere, Tandori Dezső.

Régóta ismerték egymást, Ádám csak Dezsőkének emlegette a zseniális Tandorit, nagy kapcsolat volt köztük. Én hírből, fényből persze hogy ismertem Tandorit, de Ádám révén szoríthattam többször kezét és borozhattam vele: nevezzük inkább szellemi oázisnak ezeket a percekét, órákat. Hagyjuk most Tandori tudását, tehetségét, hihetetlen életművét, mérték, méricskelték eleget, de nem elegendőt, inkább kedvességét, szeretetre méltóságát emelem ki. Mert úgy éreztem: az első pillanattól fogva figyelt a másikra, tényleg érdeklődött és a – valljuk be – kissé kopottas idős ember sugározta a szellem eleganciáját s őszinte odafigyelést érezhetett bárki, akivel szóba állt – és szívesen állt szóba bárkivel. Beszélgető ember volt, legalábbis a Lehelen mindenképp. És természetesen vele volt a kis spirál füze, te, abba rajzolt, kis előadások, beszélgetések, pattogó mondatok, poharazgatások közepette, ha úri és nem csak úri, de hétköznapi fenségességű kedve diktálta.

Ahogy nekem is rajzolt, még 2016-ban. És amikor megkérdeztem: miképp lehet, hogy a biztos kézzel rögzített skiccen, három lába van a talpát feldobó bohócnak, gondolkodás nélkül válaszolt: mert bohóc! S ebben számomra minden benne volt, ami Tandori...

Aztán meghalt Dukay Nagy Ádám 2017-ben és két évvel később az ő Dezsőke barátja is. És nincs már köztük, ahogy korábban sokszor volt, olyan reggeli, amely Dukay szavával élve, nem villás. Ugye, értjük? Én meg őrzöm a rajzot és az emlékeket!

Murawski Magdolna

Ó, az a Jócai!

Bandi nem szerette az irodalomórákat. Eddigi tanárai se voltak túl vonzóak. Már-mint küllemükben. A felnőttek nem is képzelik, mekkora előnnyel indul egy helyes, csinos, széparcú kolléga vagy kolléganő a pályán. Valami mégis van benne. A fene tudja, mit esznek rajtuk a kölykök, csak látni, hogy melyik tanár után nyomulnak csőstül, vagy melyiket kerülik, mint a leprát.

Bandi magyartanárai kivétel nélkül mind öregedő urak voltak. Morgósak, szigorúak, sóatlanok és szőrösszívűek. Soha nem lehetett elérni náluk semmi engedményt. Aki nem teljesített jól, azt úgy lehúzták, hogy vagy egy életre megutálta a verseket és a kötelező szövegek bebiflázását, vagy kegyetlenül hajtani kezdtek, nehogy még egyszer lehordja őket a szigorú tekintetű tanár úr.

Bandinak sok mindennel volt baja. Már a neve is olyan volt, hogy a srácok gyakran vigyorogtak rajta, miféle ódivatú becenevet visel, de szabadulni se tudott tőle, mert több osztálytársa is volt, akikkel már óvodától kezdve egy intézménybe jártak.

– Bandika! – üvöltötték utána jó hangosan, hogy mindenki meghallja.

Ilyenkor harsány röhögés volt a válasz. Már-mint az iskolatársak kamaszkórusa, ami leginkább egy csapat nyerítő ló viháncolására emlékeztetett. No, ha a fiúk szórakoztak rajta, akkor előbb-utóbb észrevették a lányok is, akik hangos vihogásba fogtak.

Bandi ennyi ellenségesen viselkedő társal szemben nem tudta felvenni a harcot. Ezt hamar belátta, és csak ritkán reagált dühösen, amiből aztán tülekedés meg lökdösődés lett. Nagyobb büntetés ritkábban, mert a tanárok nem sokat törődtek az ő ökörködéseikkel. Szünetekben ők is siettek kávézni, naplót cserélni meg egymással megbeszélni a szükséges dolgaikat. A gúnyolódásokra adott válaszai legfeljebb egy-egy vállvonás vagy süsüt mutató a homlok táján voltak, aztán ők, gyerekek is igyekeztek dolgukra.

A bandikázást még az anyukájától vették át óvodáskorukban, amikor is az anyukák boldogan veszik ismét kézbe a csemetéjüket, hogy efféle becézetésekkel árulják el a családi szokás szerinti megszólításokat. Nem is tudni, miért kezdték ki emiatt. Talán mert az egyedülálló szülők gyöngédebb kapcsolatot ápolnak a gyerekeikkel, rájuk árasztva minden szeretetet, ami a szívükben lakik. A szigorú apák közbe szoktak lépni, hogy az efféle egyoldalúságot kiegyensúlyozzák. Régen legalább is így volt.

Bandit azért nem sok mindennel tudták kikezdeni iskolatársai. Jól tanult, nem szorult senki sugására, s főleg a természettudományos tárgyakat kedvelte, azokból remekelt. A tanárok felfigyeltek rá, kiemelten szerepeltették, de Bandi legnagyobb bánatára ők is átvették a Bandi megszólítást, ahogy a többi sráctól hallották. Amit a

legtöbb diák utált, ő a kémiából volt a legjobb. Mivel a biológia is erőssége volt, mindenki úgy gondolta, hogy orvos lesz belőle vagy tudós. Felsőbb éves korában már némi távolságtartással kezelték, amit lehetett volna tiszteletnek is nevezni, de ő nem úgy viselkedett, mint aki ezt elvárna, vagy hogy eltűrné bárkitől. Ő beérte volna a teljes jogú egyenjogúsággal is, ha nem ült volna rajta még mindig az a Bandika név által rátelepített kiskori átok.

És hát az irodalomórák! A morgós öregurakkal, akiknek különféle rigolyáik voltak. Elvárták, hogy a nemzeti klasszikusokat ők is ugyanolyan ájult tiszteletben tartsák, mint ők. Petőfi, Arany, Jókai kihagyhatatlanok voltak. Jobban mondván elmaradhatatlanok, a mindennapi leckéztetés eszközei. Már-már olyannak érezték őket, mint valami eszmei nádpálcát. A kötelező olvasmányokat aztán nem lehetett kihagyni. Gábor bácsi, akinek köznapi viselkedésében is furcsa szokásai voltak, valósággal lecsapott azokra, akiknél észrevette, hogy nem olvasták el valamelyik kiadott kötelezőt. Neki egész kérdéssorai voltak, amik inkább keresztkérdésekre emlékeztettek. Mintha direkt arra utazott volna, hogy belebuktassa őket az adott tananyagba.

Persze ehhez elegendő volt az is, hogy valaki átugorja a tájleírásokat vagy az első száz oldalt egy könyvből. A kamaszfantázia, amely egyébként túlbujánzó, nem-hogy csak simán gazdag volna, fel nem tudta érni ésszel, mi a fene olyan lényeges az olyan kérdésekben, mint hogy milyen ruhát viselt Laborfalvi Róza, amikor megismerkedett Jókaival, vagy hogy hívták Odüsszeusz kuttyját. No, de Gábor bácsi másként látta a kérdést, és aki lebukott nála, hogy az életben nem is hallott ezekről a részletekről, annak dupla adag memoritert adott fel, a kihagyott tananyagot pedig utóbb úgyis behajtotta rajtuk.

Bandi elviselte valahogy ezeket az általa csak szekatúrának tartott irodalmi „képzéseket”, és gyakran elkalandozott a figyelme a magyarórák alatt. Gábor bácsi egyszer lecsapott rá:

- Mondd csak, kisfiam, mire gondolsz most?
- Az evolúcióelméletre – vallotta be Bandi, amire az osztály harsány röhögése volt a válasz.

A Dvorszky csak úgy csapkodta a térdét, úgy nyerített. Tímár Éva meg a lehetetlenül vékony hangján vihorászott. Mintha egy medve meg egy kanári koncerteztek volna együtt. A többiek se maradtak ki belőle, de ez a két hang sértette a legjobban a Bandi fülét. Kimondottan irritálták. A többit szinte meg se hallotta.

- No, de hogy jön Darwin Jókaihoz? – szegezte neki a kérdést Gábor bácsi. – Elárulnád, fiacskám?

- Csak úgy, hogy mindketten az emberi törzsfejlődés kiemelkedő egyedei – vetette oda kissé cinikusan Bandi, mert már sejtette, hogy ennek beírás lesz a vége.

– Ez kétségtelen, de most éppen Jókairól van szó, és nem biológiai szempontból, hanem úgy, mint a magyar irodalom kiválósága – meredt rá Gábor bácsi Bandira és kezdett villámokat szórni a szemé.

Bandi megadta magát. Hátha megúszhatná a dolgot egy letolással...

– Elnézést, tanár úr, ez kétségtelen. Máskor nem gondolok Jókaira, mint egy törzsfelföldési eredményre. Kizárólag az irodalmi erőnyeiire fogok koncentrálni.

Kissé összébb húzta magát, és várta az ítéletet.

Gábor bácsi végigmérte a máskülönbö remekül teljesítő diákot, majd elfordult tőle és legyintett. Tudta, amit a fiú még nem, hogy őt fogják delegálni az országos kémiaversenyre az iskolából. Nem akart ő kitolni vele, habár szerette volna, ha az ő tantárgyát is jobban kedveli a fiú. Most az egyszer futni hagyta. Folytatta a magyarázatot:

– Ó, az a Jókai! – magyarázott heves kézmozdulatokkal. – Bárcsak a mai ifjúság is úgy rajongana érte, mint ahogyan mi tettük! Nemzeti érzéseket tőle tanulhatók a legjobban, legtisztábban és legnemesebb formában. Történetei szövevényesek, eredetiek és végtelenül pontosak. A franciák közül Balzac volt hasonló adottságú. Bármely helyet úgy írtak le, hogy akik utánajártak és felkeresték őket, mindig megtalálták az eredetijüket. Ilyen az írói zseni. Úgy tud leírni távoli helyeket, hogy nem szükséges odautaznia. Elég neki, ha erősen odagondol, máris megvan az ötlet, amiről máig nem tudjuk, vajon ihlet a forrásuk vagy valami légből kapott gondolat. Ez nem olyan, mint a természettudományok, amelyek logikusak s olykor szárazak. Igaz, Bandi?

Bandi ezúttal jobban figyelt. Nem akarta kihúzni a gyufát Gábor bácsinál. Nagyokat bólogatva helyeselt neki, habár alig várta a kicsengetést. Az eredmény meg is lett. Nem kapott büntetést az elkalandozásáért. És a többiek se bánták, hogy elterelődött kissé a figyelem Gábor bácsi szokásos erkölcsi példálózásairól. Alig titkolható szimpátiával nézték Bandit, aki velük együtt boldogan rohant ki a teremből az óra végeztével.

A kémiaverseny nagyon bejött Bandinak. Többfordulós volt, és párszor a fővárosba kellett utaznia. Kiválóan teljesített. Megvolt az egyetemi felvételiye. Ott ismerkedett meg egy Julcsi nevű lánnyal, aki szintén remekül versenyzett. Miközben a folyosón toporogtak, beszédbe elegyedett vele. Nagyon helyes, csinos lány volt. Bandi osztálytársai úgy mondták volna, hogy az érdeklődése a cáfolata volt a külsejének. Merthogy a matekos lányok meg az ilyen fizikus, kémikus alkatú lányok nem valami szépek. Csúnyát nem illik rájuk mondani, de azért a tornászlányok mégis csak szebbek. Meg azok, akik színire készülnek.

Bandi és Julcsi jókat beszélgettek, amíg arra várakoztak, hogy behívják őket a versenyre. Szó esett a pályaválasztásról meg általában a tanulmányi eredményeikről. Bandi elmesélte Julcsinak az irodalomórai kalandját is.

– Ó, az a Jókai! – kiáltott fel Julcsi.
 – Te tényleg nem szereted? Szerintem nagyon klassz. Én annyit, de annyit tanultam belőle! Nagyon művelt ember volt. El nem tudom képzelni, hogy tudta leírni egy boszorkány kivégzését, mikor az ő korában már nem voltak ilyen büntetések. Azt még csak elgondolom, hogy a *Rab Ráby*ban leírt bécsi bürokratikus gépezet közelebb volt hozzá korban és tudhatott valamit az osztrák igazságszolgáltatásról, de a Leaotungi emberkék világába hogy tudott úgy bevezetni, hogy soha nem járt Kínában, az egyszerűen zseniális.

– Te mindent elolvasol Jókaitól? – kérdezte Bandi.

– Igen, András – felelte mosolyogva Julcsi. – Az apukám magyartanár, és sokat segített nekem, hogy beletanuljak abba a régies stílusba.

Bandi kihúzta magát. Nem azért, mert kiderült, hogy a műveltsége ezen a téren hiányos a Julcsiéhoz képest, hanem mert felkapta a fejét, hogy valaki ismeretlenül, de nagyon kedvesen Andrásnak szólította. Ez valahogy ódon és komoly hangzást adott a nevének.

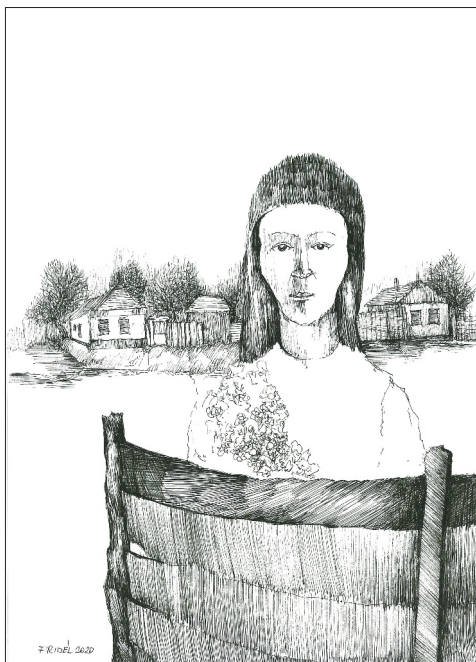
Julcsival levelezni kezdtek. Egy ideig nem fért ugyan a fejébe, hogyan lehet az, hogy valaki egyaránt jó természettudományos tárgyakból is meg magyarból is, de aztán tudomásul vette. A papája elvihette volna bölcsészeti irányba is Julcsi érdeklődését, ő mégis ragaszkodott hozzá, hogy az egykori polihisztorok nyomdokain járjon. A modern tudományok világa különösen szép volt Julcsi szemében.

A szülei nagyon büszkék voltak Bandi teljesítményére. Az édesapja láthatáskor megkérdezte tőle, mit szeretne jutalomképpen ezért a remek eredményért. Bandi töprengett egy kicsit, mert váratlanul érte a kérdés, de aztán kissé halkán és visszafogott hangon csak ennyit felelt:

– Egy Jókai összest, ha nem találok túlzásnak.

Megkapta. Melyik büszke szülő tudna ellenállni egy ilyen kérésnek? Egy modernkori fiatal, aki múlt századi irodalmi élményre vágyik, megérdemel ennyit. A tudomány meg burjánozhat tovább a maga medrében...

Ó, az a Jókai! Mi mindent el nem ér még ma is!

Fridél Lajos illusztrációja

Pósa Zoltán

Az örök árulók

Csörsz, az avarok királya akkor lépett a Duna–Tisza közére, amikor már leáldozott régen a hunmagyarok szerencsecsillaga, longobárd lovak lába tapodta a földet, amit Keve visszaszerzett a rómaiaktól, s amelyért Buda és Attila gyilkos testvérharcot vívott: A Világ Rámájának Aranyos Szegletét.

Rád, a longobárdok nagy szakállú uralkodója települt árnyas Buda várába. Ligetek lankái között rejtegette lányát, Délibábot mindenki elől, csak Napkirállyal társalkodhatott.

Dunántúl, Pannónia dombjait, völgyeit longobárdok lepték el, germánul beszélt a Duna is.

Ám a tiszai rónán, legelők, nádasok között indás-griffes csattal díszes ruhában, kerecsentollas süvegben szittya, vitézi nép ütötte föl turulsólyom képével ékesített jurtáit, sátorpalotáit, legelsőként pedig az őslakó magyarok, hunok testvére és harcostársa, villogó, kunszemű, varjúszárnyfekete lengő hajú Csörsz király, az avarnak hívott székelymagyar törzs fejedelme.

Rád először hadat üzent. „Pannónia és a Duna–Tisza köze úgy tartozik össze, mint az alma egyik fele a másikkal.”

Szembenéz egymással a csúf, szakállas vén Rád elpuhult, satnya gyülevész hada izmos, szíjas-szittya hunmagyar avarokkal, élükön daliás, egyenes, kissé szélesedő orrú, kun pofacsontos Csörsz királlyal, a rettegett és rettenthetetlen magyar íjvetővel.

Rád belátja, hogy csak veszíthet, aranyas csónakon követet küld, pompás ajándékot, násfát, bíbor köntösöket, szemkápráztató ajándékokat cifra kincses nyugatról. Szövetséget ajánl Csörsznek: ketten mindenkinél erősebbek leszünk.

A szittya magyar király átkél a Dunán, s Buda várában megpillantják egymást Délibábbal. Csörsz tekintete is célba talál, aranyló napfűrtű, hófehér, királynői, de kedves Délibáb már szereti, s a székely-palóc-magyar pásztorfejedelem sem marad sebezetlenül.

Szerelmes-tiszta balgatagul elfogadja a gyöngébb, de ravaszabb idegen szövetségét, s együtt igázzák le, tartják rémületben-rettegésben a környező, a hunmagyarokat egykor csalfán eláruló szász, gót, szláv, illír törzseket, jajgat a fű lépteik nyomán, együtt átkozzák Csörsz nevét Rómáéval s a rettenetes Attila emlékével. A sátán ostorai ők, nem Istené! – hazudják a mindenkibe belemaró, fogas-karmos kis sátánfiak.

Évek múltán diadallal állnak Buda vára előtt, arany, ezüst, gyémánt fegyver-köntös – két hadizsákmányhalom.

– Válassz, kedves szomszéd – mutat a kincsekre nyájas-hízelkedően a nagy szakállú longobárd.

– Nem kell nekem egyik sem (csak mindkettő – gondolja). Illesszük össze teljesen az alma két felét. A lányod kezét kérem, őt „víz övezi, erdő fedezi, senki nem látja, nem is ismeri”.

Alattomosat villan Rád csúf-hunyori szeme, démoni mosolya befelé azt tükrözi: „Majd éppen neked szánom a lányomat, juhok királya.”

– Leghőbb vágyam teljesülne ezzel – mondja fennhangon. – S tudom, hogy te eleget tudsz tenni a feltételnek, mit isteneink szabtak ránk. Álmod láttam, amely szerint Délibábot csak annak adhatom, aki hajóval jön át érte a Tiszáról a Dunára.

– Dejszen nincs vízi út a két folyó között – ocsúdik haraggal a pásztorkirály.

– „Az álomfejtő szerint halálos szerencsétlenségbe sodor mindkettőnket, ha nem teljesítjük a föltételt, s ezt én a világért sem akarhatom” – hajtja meg sunyi udvariassággal Rád csúf, koromszakállas fejét...

Csörszöt majd szétveti a méreg, de tudja, hogy most nyíltan egymás ellen nem törhetnek, a megbüntetett örökáruló kis népek viszontbosszújától kell tartaniuk. Új, veszedelmes, hatalomtól fertőzött bölcsességek, pásztorkirály!

– Tegyétek le az íjat, ragadzatok ásót, kapát! – kiált nomád népére.

Nőttön-nő, gyarapszik az árok, egyre közelebb, közelebb a Dunához. Csörsz elborult képpel nézi jó avarjait, amint a földet görnyedten túrják, fúrják, megváltoztatják azt, amit a keresztyén Egy-Isten, Atyácska teremtett, s bizonyára azért teremtette, mert így van jól. Íjaik, nyilaik rozsdásodnak nagy halomban. De valami vigasztalja: Délibáb egyre ragyogóbb tekintetét érzi magán, már csak három nap, s összekapcsolja Tiszát–Dunát a csatorna, Csörsz árka, a nász felé vivő vízi út.

S Csörsz az éjjel maga is leteszi félelmetes nyilát, a szerszám fanyeléhez ragad, hogy minél sebesebben haladjanak. Rád hegyes szakállá átbíborlik a boldogságtól, titkos kamrájába vonul, láng lobog kis tégelyében üveggolyó alatt, meredten nézi, míg a golyóbis belsejében bíbortüzűn meg nem zavarosodik a víz, csak izzó szikrákat lövell már, megsápasztja Rád fekete arcát, hegyes füleit...

A sátán szeme Az ÖRÖK ÁRULÓ LONGOBÁRDOK segédletével hatalmat nyert a tiszta szittya király fölött, mert rávette arra, hogy beleszóljon az isteni rendbe.

S pusztító erejű vihar tör Csörsz népére. Messzi a jurtaváros, a nádas, sodorja őket a víz, a szél...

Csörsz emberfölötti erővel menti ki a habokból a gyerekeket, az asszonyokat, de egy iszonyú villám belé csap, saját árkába sodorja el a folyó azt, ami a lángoszlop ellobbanása-hamvadása után a pásztorkirályból megmaradt.

Másnap dideregve, félve, íjak nélkül gubbaszt Csörsz népe a parton. Rád király átkél a Dunán, s nagy kegyesen befogadja az avarokat. Földeket, lakhelyet kap-

nak, de le kell vetni szíjas, szittya, gyönyörű köntösüket, elássák indás-griffes övüket, hajcsatjukat, levágják hosszú hajukat, helyette szakállt eresztenek, longobárd szoknyát, páncélt öltenek, át kell települniük Pannóniába germánok közé, a lányok csak longobárd férjet választhatnak, fiaik csak longobárd asszonyt, magyarul beszélni tilos, a magyar név helyett németet vagy szlávot kell fölvenniük.

Két év múlva a Világ Rámájának Aranyos Szegletén csak szoknyásokat látunk. Az avaroknak örökre nyomuk veszett, csak Délibáb keresi még ma is az alföldi rónán, a hortobágyi pusztán eltűnt szerelmesét.

Vicei Károly

Baráti kárpótlás

(Domonkos László figyelmébe is ajánlom, akinek Fiume-könyvéből sokat tanultam.)

1

Hosszú Mesza hívásom után egy évi késéssel érkezett meg Fiuméba. Akkorra én már rég hazatértem, és mivel röstelltem anyám színe elé kerülni, Mesza barátommal együtt béreltünk egy hambárszerű szűkös odút Versegi Julis néni portáján, a kanizsai Liget-soron. Nem sokkal azelőtt az ablaktalan házikó gerendájára kötötte föl magát gazdasszonyunk iszákos férje, kinek az ágyán ketten osztoztunk később. Április volt, nem kellett már fagyoskodni.

Ősztől tavaszig a szabadkai hónapos szobában is velem lakott Mesza, anyám költéségén. A muter a zentai Korona-kávéház italmérőjeként éjszakákon át gürcölt, hogy engem támogathasson. (Vaskereskedő testvérem akkoriban Nišben katonáskodott.)

Szabadkára úgy kerültem, hogy zentai sulim egy évre kitiltott falai közül. Tél közeledtén édesanya adott pénzt szénre és fára. Tűzrevalót nem vettem, a lóvé pedig olvadozott. A színház mögötti kis utca Kék Adria nevű cukrászdájában estelente haverok, lányok, szeszek és a zenegép apasztották pénztárcámat, hétvégeken pedig Adára sínbuszozva a Texas nagyvendéglő tánctermeiben szórtam a píz, feszt megvendégeltem asztaltársaságomat. Mesza közben kitartott fegyverhordozóként követett mindenhová. Friss ácsdiplomájával sikerült elszegődnie egy szabadkai építővállalathoz, de gyakornoki fizetése csak hideg vízre volt elég. Nekem nem csupán (tüzelőre szánt) pénzem volt, hanem eleséggel is bőven ellátott a rokonság; a víkendről mindig sok szalonnával, kolbásszal és zsírban lesütött pecsenyével tértem vissza. De a heti ételadag mégiscsak egy személyre volt méretezve, úgyhogy sose laktunk jól igazán. Egyszer megtörtént, hogy a korzóra nyíló talponálló étkezdében a fali polcon őrizetlenül hagyott tányérból sebtében kikanalaztuk a bablevest, míg gazdája sorban állt a kenyérért. (Csínyünk hatását már az ajtón kívülről lestük.) Amikor pedig nem derogált hajnalban fölkelni, a kinyitásra váró boltok elé lerakott tejesládákból elemeltünk egy-két palackot.

A hidegtől szenvedtünk legtöbbet. A tantermi kályha mellől vagy az ácsmunka hulladékából sose tudtunk annyi tűzrevalót összelopni, hogy szobánk kandallója hőt árasszon. Háziurunk is hasztalan szánt meg bennünket egy-egy kosár csutkával.

Egy december végi pénteken víkendre tértem haza, és azzal fogadott anyám, hogy engem kerestek a rendőrök. Azt üzenték; amint megjövök, rögvest menjek a belügyi hivatalba. Mentem. Az esti órákban hosszan várakoztattak az első emeleti rideg folyosón. Pad nincs; nehogy jól érezze magát a delikvens. A falon képek: Tito főparancsnok partizánjai között a hegyvidéken. (Fontolgam; beállnék-e...? Kisgyerekkoromtól kísért a megfelelési kényszer. Hogy végre ne kezeljenek ellenséggént.) Nem először járok itt. Múlt nyáron suttyó kamaszként idéztek be, hogy erkölcsből, „bontonból” kioktassanak, miután a strand homokjában egyedül heverő leányzót megkörnyékeztem, leszólitottam, hiába, persze, ámde galád kísérletemet megtorolta az erkölcsösöz apuka, aki történetesen pártbizottsági tag volt, s akinek a napidíjak és a szolgálati kocsi mellé kijárt az állambiztonsági védelem is. Na, akkor kezdtem eligazodni a szocialista társadalmi kapcsolatok játékszabályaiban.

Amikor végre beszólitottak a neonfényes, meleg irodába, egy pillanatra megkönyebbültem, ám kihallgatóim – a komor, szigorú detektívek, milicisták – nem hagytak elandalodni; kérdések recsegő sorát zúdították rám az állam – részemről nem kellően ismert – nyelven.

– Hová tetted?! Mit csináltál vele? Barátaid, Mészáros Jóska meg a Vébel Pista, már bevallották; tudnak arról, hogy te vitted el. Mutasd meg, hova dugtad, és akkor elengedünk!

Négy-öt kopó egymás szavába vágva támadott le; karjaim elzsibbadtak a félelemtől, szívem zakatolt, torkomban gombóc... Nem értettem, mit akarnak tőlem megtudni. Az elmúlt hét minden percéről beszámoltattak; hol jártam, mit csináltam? Tudtak arról, hogy hétfőn kora reggel a zentai gimnázium lépcsőházának alján vártam a beérkező diákokat, hogy találkozzak szívbeli haverommal, a Faternak becézett Vébel Pistával. Fater nem jött, viszont láttak ott engem a pedellusok és volt tanárain. Aztán sietnem kellett a vonatra, mert Szabadkán délután kezdődött a tanítás.

A nyomozók némelyikét korábbról ismertem. A francia krimifilmek örmény sztárjának hasonmásával, a negyven körüli Kis Bapával hovatovább rokonszenvezett fiúbandánk, annak ellenére, hogy a nyáron összeverődött széles társaságunkból kifogta magának, feleségül vette a – sóvár fiúk iránti női hajlandósággal megáldott – húszéves Csőpit. Onnan kezdve szerbuszolt velünk.

A vallatók főnöke a társai által Bótyónak nevezett, nyiszlett, sápatag figura volt. Alkatilag mosolyra formázott ajka kirívóan ellentmondott nyers modorának; folyton üvöltött, szidalmazott, fenyegetett. Azt mondta, a pincei zárkába csukat, vagy egyenesen börtönbe vitet. A széken ültömben többször is megtenyerelte homlokomat, amitől fálnak koccant – amúgy is tompán zúgó – fejem. Amikor néha kiment a helyiségből, enyhült a légkör; társai nem erőltették a témát, kifogyhattak a szóból, röhögcséltek, nőügyeimről faggattak: tartok-e kapcsolatot korosodó kurvákkal...

Csak az egyenruhás, ezüstoffogal vicsorító rendőr maradt az eredeti tárgynál, ismételve, hogy adjam elő a szajrét. Eközben úgy tett, mintha nem lenne tudatában annak, hogy a lábfejem ruganyozik, kilencven kilójával.

Ott téblábolt még két semmirekellő, gyüszmékellő, idős fakabát, Pájó és az Öreg Bapa, akik háborús érdemeiknek (nemzeti hovatartozásuknak?) köszönve állhattak a közbiztonság szolgálatába.

Kis Bapa, amikor tehetett, lopva rám kacsintott, talán bátorításul. Az is lehet, hogy a belső szereposztás szerint barátságosságot színelve neki kellett volna a bizalmamba férkőznie. Amikor a gépezet forgatókönyve úgy diktálta, hogy kettesben maradjunk, megnyerő módon följánlotta védelmét arra az esetre is, ha mégiscsak előadnám az elrejtett dolgot.

Hajnalban váratlanul elbocsájtottak anélkül, hogy közölték volna velem a kihallgatás okát. „Még találkozunk” – mondta a főnök. Kis Bapa stikában megszorította a karom: „Ne mondd azt, hogy: a viszontlátásra!”

A néptelen, sötét utcán hazafelé tartva a hűvösséghez képest jobban reszkettem, remegtem; a fölindultság és az önsajnálát halk zokogásban nyitott szelepet magának.

Hogy anyámat föl ne ébresszem – ő se rég érkezhett haza a pincéri szolgálatból – a főépülettől különálló nyári konyha kis házikójában vackoltam meg. Épphogy ledőlök, finom kopogás hallik a közeli kapun. Kilépek az udvarra. „Koma, én vagyok” – szól kintről Fater. Bejön, és elmondja, hogy tegnap több haverunkat – őt és Meszát is – nyaggatták a rendőrségen. Kezdetben velük se tudatták; pontosan mi is érdekli őket. Meszát is megkérdezték: „Hova tetted?!”, „Beledobtam a Tiszába.” Erre lecsaptak a vallatók: „Mit dobtál bele?!”, „Göröngyöt, kavicsot...” A zsaruk toporzékolnak. Az ezüstoffú rendőr lekevert egy pofont barátunknak, amitől az dührohagmot kapott: „A jó édesanyátokat...! Ezerkilencszázhatvankettő decemberében én még kiskorú vagyok, a sógorom, Zsárkó pedig jogász!” – hadarta, s a föltépett ajtón kirohant, le a lépcsőkön, el az ámuló ügyeletes bejáratú ketrece előtt. Senki se futott utána.

Fater azt is tudta, milyen ügyben nyomoznak; tőle értesültem végre, hogy kirabolták a gimnázium katonai szertárát. Vele nem játszhatták el a belügyben azt, amit velem és más gyanúsítottakkal... Tudták, hogy az iskola tanulójaként, hamar hírvé vette az esetet, hogy a rablás feltételezett napjaiban Vébel papánál víkendezett Újvidéken. Alibijét nem firtatták, hamar kiengedték. Amikor látta, hogy Mesza követte őt a vallató-szobában, úgy döntött, megvárja; a kápolna sarkáról tartotta szemmel a rendőrség kijáratát. Nem sokkal később már futott is feléje Mesza, aki a Tisza-híd felé vette az irányt. Egy kis szakaszon együtt tartottak, s a fiú érkezett elmondani, miként bántak vele. Az a terve, hogy Törökanizsán dekkol, sógoránál, Zsárkónál.

Újévtől utazó diák lettem; a hajnali fölkelés kevésbé volt kellemetlenebb, mint a fagyos albérlet. A belügy elég nagy késéssel szimatolta ki, hogy már nem lakok Szabadkán, így csak péntekenként várt rendőr a vasútállomáson, és vitt kihallgatásra. A téli iskolaszünetben békén hagytak.

Hosszú Mesza nem mutatkozott, de anyukája – anyám vendéglői munkatársa – megszűgta nekem, hogy Törökkanizsáról átköltözött a Tisza másik partjára, Magyarakanizsára, és címét is bejegyezhettem noteszembe.

Fater – válási félárvaként – megunta az albérleti szobák nyomorát, és minthogy az általam boronált gyöngéd kapcsolat túlélte a kamaszidők viharait, Adára költözött kedveséhez, Tattich Veá családjához.

Az ifjúsági otthon biliárdtermében akkoriban haverkodtam össze a Balázs fivérekkel. A húszéves Pista egy évvel volt idősebb nálam, az öcs, Gábor pedig eggyel kevesebb. Ezek a jóképű cigánygyerekek mutatós, ízléses öltözékükkel messze kiríttak környezetükből. Életvidámak, finom modorúak voltak, és ügyesen kezelték a dákót. Noha semmilyen diploma nem volt a kezükben, terveket, életprogramot koholtak; művészekké akartak válni. Ferkó bátyjukhoz hasonlóan a festészet volt az álmuk.

Ferkó külsejében, ruházatával is a városba telepedett, krisztusi korú Benes József középiskolai tanárra, a környék egyetlen akadémiai festőművészeire akart hasonlítani. Kettejük kreol bőre és testi alkata is nagyjából megegyezett, a vastag, fekete, bolyhos pulóvert pedig télen-nyáron egyformán viselték. Ám amíg Benes egyre inkább divatba jött, Ferenc mester vásznaiért nem kapkodott a közönség, így kénytelen volt néha bérbe adni szalmaszöke, sovány feleségét egy éltes, vállalkozó iparosnak, ő maga pedig egy úri szabó disznólkodásait szenvedte el, tiszteletdíjért. Sikertelen életét vonatkerekek oltották ki.

A hattagú Balázs család egy elhagyott, romos, udvari házban lakott a belvárosban. Ugyanott még jó pár lecsúszott, szegény ember éldegélt az egy szobájú, kicsiny lakásokban. A családfőt, az idősebb Balázs Ferencet Medvének hívta a família. Ő műtárgyakkal és könyvekkel üzletelt; állandó, biztos vevőköre volt, az igényes, különönc megrendelők is hozzáfordultak, mert akár Nietzsche vagy Hitler is be tudott szerezni. Az otthon Janinak nevezett anya; az indián ábrázatú, szürkésfekete, rancos, töpörödött öregasszony alsóbb szinten űzte a csencselést: kimustrált tárgyakat, ruhafélét guberált össze, azokat nyikorgó gyerekkocsin húzta-vonta, hogy eladhassa az ócskapiacon. A gyerekek Jani mami készletéből töltötték föl ruhatárukat. A festett életű, gyakran és rekedten röhögő nővér, Cini már csak feszes tréningruhában járt, Juliska, a tizennégy éves hűg pedig a legvadabb miniszoknyákat viselte. (Cini őszinte buzgalommal óvta az elkurvulástól az egyre érettebb, szépülő, virágjában tündöklő kislányt.)

Gábor el-eljárt hozzám. Zavartalanul tölthettük az időt; özvegy anyám nagy ritkán volt otthon. A srác bemutatta rajzait, az egészen jól sikerült portrékat és kézfejek ábráit. Neki nem annyira tetszett kezdetleges versem és a naplóm.

- Ha írónak tartod magad, le tudnál írni egy kocsmai verekedést? – kérdezte.
- Talán. Megpróbálhatom.

Ilyen válasszal erőltettem az önbizalmat, ám magamban tudtam, hogy nemigen lennék rá képes.

Februárban még mindig én voltam a fegyverlopás fő gyanúsítottja. Az elkövetés indítékát abban látták a zsernyákok, hogy a tettel bosszút kívántam állni az engem kicsapó iskolán. Az elakadt lemeztű következetességével ismételtették kérdéseiket.

Néhányszor úgy cseleztem ki a vonatomat váró járőrt, hogy a tanítás után haza se jöttem Szabadkáról; sulitársam, Dormán László megengedte, hogy az iskolai fotólabor padján aludjak néha.

Balázs Gabi sose hívott meg otthonába, talán azért, hogy ne lássam azt a nyomortanyát. Onnan menekült, és csak jövőjén törte a fejét. Párizsba akart menni, de pénz híján elindulni se tudott. Volt egy közeli, gazdag rokona, apjának az öccse, Balázs Géza, aki Fiumében vetette meg a lábát, és ma már ő a város idegenforgalmi igazgatója. A nagybácsi talán segíthetne. Igaz, hogy nem ápol kapcsolatot a leszakadt rokonsággal, csak egyszer nyúlt alá a familiának, amikor fölvásárolta a megboldogult Ferkó hagyatékát; minden föllelhető festményét. Azok bizonyára a kikötőváros szállodáinak falaira kerültek.

– Utazzunk le a tengerre! – dobta be ötletét Gábor, és én kész voltam vele tartani. A szökésszerű elutazás indoklásához hamarjában egy sor érvet agyaltam ki, a magam meggyőzésére:

Az iskolában rosszul mennek a dolgok; bukásra állok a természeti tantárgyakból, az osztályfőnök asszony pedig a büntetések valamennyi fokozatát kiosztotta nekem. A rendőrség hónapok óta zaklat a fegyverrablás ügyében. Anyám állandóan cirksuzol a fölfordulással járó zsúrok miatt. Tizenkilenc évesen ideje önállósodnom. Utazni jó! Váratlan, érdekes dolgok történhetnek az emberrel. Fiume, Abbázia a mennyország. Ötévesen nyaraltam ott a családommal, négyesben. (Máig se tudom, miből telt rá pincérkedő szüleimnek.) Minket szolgált az öbölt átszelő kis hajó, megcsodáltuk a hófehér matróruhát, a filmsztár külsejű kapitány simlis sapkáját, a sikált fedélzet hangulatos korlátjánál fényképezkedtünk, belebámultunk a fenékgig átlátszó zöldes víz jeleneteibe, és esténként a villanyfényes, hunyorgó hegyoldalak látványa ringatott álomba. (Éttermi fizetéskor apám előkapta harmonikásan sokrekeszű erszényét, hogy a főúr lássa, kollégával van dolga, és ne nagyon vágja meg.)

Az utcánkbeli nagynénémnél, pék sógoromnál volt anyám, amikor búcsúzkodtam; szúrós szemmel nézett maga elé, mogorván hallgatott. Néném adott egy szál

kolbászt és pénzt vonatjegyre. Azt tanácsolta, hogy Isten segítségét kérjem... Vagy a Jézuskáét.

Március hetedikén a vonatablakból megpillantottuk a tengert, ám a hegycsúcsok itt-ott még hófoltosak, a hideg lehangoló, pedig induláskor azt reméltük, hogy a mediterrán tavaszba érkezünk meg. Amint kigördültünk a fél kilométernyi alagútból, a város nagy hatású nyitányaként tárult elénk a díszteglás, színes, nyüzsgő vasútállomás, amely alig különbözött a Kárpát-medence – általam képeslapokról ismert – hasonló rendeltetésű építményeitől.

A fagyos bórától borzongva lépkedtünk a közeli belváros felé, s közben megcsodáltunk egy kicsiny, emeletes templomot. A hosszú, széles főteret övező régi paloták közül – a bejáratí sarkon – kirítt az az égbe nyúló, modern épület, amelynek Hotel Neboder volt a neve. (A horvát neboder felhőkarcolót jelent.) Célba értünk; ez Gábor nagybátyjának a székhelye. A portás bizalmatlanul méreget bennünket; nem látszunk pénzes külföldieknek. Nincs szerencsénk, a főnök délután jár be hivatalába. Kolézolhatunk néhány órán át. Bejárjuk a teret. Tersatto irányában átsétálunk a Fiumara hídján, föltekintünk a Frangepán-várra, majd a nagy víz partján elámulunk néhány kikötői bak Diósgyőr föliratán. Visszafelé a főteret szegélyező épületsor közepe táján óratornyos nyitott kapun jutunk át az óvárosba, az emelkedő hegyoldalba kapaszkodó, sok évszázados épületmaradványok közé. Éppen csak végigpásztázzuk a fölénk magasodó régi, ép lakóházakat, girbe-gurba utcákat, amelyek fölött a fenséges, hatalmas kormányzósági palota tart szomszédságot a fellegekkel. Abból a – tájat uraló – parlamentből jó rálátás nyílik erre a városállam-szerű metropolisra. Mellettünk a foghíjas utcák történelmi romjai nem rútak, a régmúlt idők levegőjét árasztják, patinájukkal beleszelidültek a környezetbe. Talpunk alatt ez áll a köz-műcsatorna fedelén: ACQUEDOTTO DI FIUME 1894 M ZELLERIN BUDAPEST.

A lófrálásban teljesen véletlenül ráakadtunk arra a hajógépészeti technikumra, melynek végzős tanulója földink, Tóth Csaba. Neki már megírtam, hogy jövünk, és kértem, hogy nézzen ki nekünk egy olcsó albérleti szobát. Ez a haver úgy került Fiuméba, hogy az anyja férjhez ment egy itteni olasz postáshoz. (Így hát a mostohaapa vihette leveletem a fiúnak.)

A Neboder szálloda portása nem engedett beljebb; jöttünkéről telefonon értesítette a főnököt. Az bikamód fújtatva lépett ki a liftajtón. Termete törpe, tömzsi gnóm, kerek, kopasz feje tetején is gyöngyöző verejték.

– Mit keresel itt, te, gyerek?! – rivallt rá unokaöccsére.

– A városban akarok dolgozni. Vagy mennék Párizsba. Holnap elsétálok a színházba; vállalnék kulisszafestést is.

Útitársam abban bízott, hogy az öreg egy halom pénzt vág hozzá, esetleg lakosztályt is felajánl nekünk, ezzel szemben az úrias, elhízott tata ráripakodott.

– Van pénzed?

– Nincs – szepegett Gabi gyerek.
– Nem sétálsz te sehova. Akinek pénze van, az szokott sétálni. Akinek meg nincs, az csak lézeng, ődöng, lődörög. – Benyúlt a Geza Balaž direktor... kitűző mögötti belső zsebbe, és a kiemelt pénzkötegből egy nagyobb summát nyomott barátom tenyerébe, útiköltség gyanánt. – Takarodj a szemem elől, tűnj el a városból, de azonnal!

Leforrázottan hagytuk el a hotelt, de nem reménytelenül. A kapott pénzből bőven futotta egy havi lakbérre.

A jó magasan fekvő Carabino utca egyik kis házából még alkonyat előtt sikerült kipiszkálni Csabát, a zentai havert. Amint kijött, már taszigált is bennünket a lejtős dombon, mert morcos mostohája kijelentette, háza közelébe se jöjjenek a szerbiai huligánok. Kétszáz méternyit bukdácsolunk a lakatlan, sziklás terepen, és elérkezünk a fennsík egyforma kis épületekből álló földszintes házsorához. Az első kapun beléptünk. A konyhaablakból láthattak bennünket, mert az előszobában már várt ránk egy negyvenes, molett asszony. Megmutatta a nekünk szánt, ódon, homályos szobát. A régimódi bútortárat két ágy, asztal és fiókos szekrény alkotta. A néni bemutatta a családot: ő, Huzijan Marija az alattunk működő olajfinomítóban dolgozik. Édesanyja, Rózsa, a mama a finomítóból ment nyugdíjba, a kislány pedig középiskolás. Az idősebbek magyarnak vallják magukat. A gyerek már csak horvátul tud. Barátom kifizette az egy havi bért, és átadtuk igazolványunkat a lakcímbeljelentéshez. A közigazgatási rendet komolyan veszik errefelé.

A haverral megállapítottuk, hogy a Huziánok ősei örményből lettek magyarrá, az impériumváltás pedig úgy hozta, hogy most éppen horvát beolvadásba tartanak.

Másnap – és aztán napról-napra – a cirka százötven lépcsőn leereszkedtünk a mélyen húzódó, viszonylag sík járdáig, és szűk fél óra alatt a belvárosban termettünk. Törzshelyünk volt egy presszó, ahol teáztunk, falatoztunk, és mindig betértünk a Könyvtár olvasótermébe. Kellemesen meglepődtünk, hogy a világlapok mellett az újvidéki *Magyar Szó* is szerepelt az asztalon. Önfeledt olvasás közben egyszer csak szíven ütött az apróhirdetés néhány sora: „Fiam, Takács Kázmér március 6-án elhagyta szülői házát. Tetteiért és adósságaiért felelősséget nem vállalok...” A világgá kürtölt közlemény napokig mardosott.

A gondtalan napok hamar elszeleltek. Utolsó pénzünkön megvettünk nyolc veknit, és a kolbász mellé tettük a szekrényfiókban. Mindkettőből takarékosan csipegettünk.

Gábort kitessékelték a színházból; nem kellett a munkája. Fölkereste a helyiek hírességét, Vladimir Udatni akadémiai festőművészt, tudna-e tanácsot adni. Gabi megemlítette, hogy idősebb fivérének műveit az igazgató nagybácsi a városba hozatta. Nem kellett volna hivalkodni. A maestro elméje megvilágosodott; tudott a távoli

alföld névtelen piktorának vásznairól. Szerinte kár volt dilettáns mázsolmányokkal megrakni a nyilvános falakat. Nem volt több szava.

Filmesek statisztákat kerestek. Legyengült állapotban hegyen-völgyön át jó meszszire vánszorogtunk, mire ráleltünk a stábra. Nem vettek fel, mert nem ismertük a bosnyák akcentust.

Előbb a kolbász, majd a szikkadt kenyér is elfogyott. Végül a megnyálazott ujjat hengerítve a megszózott morzsát is benyaltuk a fiók fenekéről.

Az állandóan otthontartózkodó öregasszony megsejtette nyomorunkat, és amikor csak tehetett gondoskodott rólunk. Többször is levessel kínált meg bennünket. Fölásatta velünk a kertecske rőt, vörös földjét, csak, hogy némi gázsit adhasson. Marija asszony és a nagylány szintén suttyomban tett néha asztalunkra valamilyen gyümölcsöt vagy kalácsot.

A háziak rádióján azt hallottuk, hogy egy öntudatos helybeli polgár bevitt a rendőrségre egy szatyor talált pénzt, holott luxusautót is vehetett volna rajta. „A hülye állat”, mondta Gábor, az éhezők jogán. Hiába jártuk a várost földre szegezett, pásztázó tekintettel, sose találtunk semmit.

Egy reggel az ágyból ugrasztott ki egy ismeretlen, ballonkabátos, nyakkendős és kalapot viselő alak, igazoltatott, és a lent várakozó kocsival a rendőrségre szállított. Egész délelőtt a zentai fegyverlopásról faggattak. Látszott rajtuk, hogy nem igazán érdekli őket az ügy – a távoli Szerbia ügye – és csak mímelték a mogorvaságot. Azt viszont meggyőző indulattal kötötték a lelkemre, hogy haladéktalanul kotródjak el ebből a városból.

Huzijának kölcsönpénzén hagytam el ezt a kítaszító, lélektelen, csóró idegenekhez rideg városállamot.

Hosszú Meszával jól megfértünk Versegi Julis néni vityillójában. Lakbér fejében fát vágunk, fűvet kaszáltunk, megtöltöttük a vizeskannákat...

Magyarakanizsán kiváltottam első munkakönyvemet. A hivatalban megkérdezték, mi a szakmám? Tisztviselő, mondtam. Be is írták. Csak a téglagyár alkalmazott. Pár napon belül kisebesedett a kezem, és elmenekültem a kemencék tájékáról. Mesza se volt már munkaviszonyban. Naphosszat hasaltunk a ligeti fűben, és Krúdy Könyvtárból kölcsönzött műveit olvastuk. Délutánonként fociztunk a Posta előtti piactéren, ahol velünk játszott a Cigonyának becézett festőművész. Este a kocsmákat jártuk; biliárdoztunk pénzért: megkerestük a cigarettára- és leveskockára-valót. Teli életkedvvel – tengődtünk. A szombati táncestélyeken tangózva Mesza olvasmányiból idézett az átnyalábolt, textilgyári és kereskedőlánnyok fülébe, akik addig – és azóta se – nem hallottak olasz népmeséket vagy José de Espronceda verseiből.

Több rokonom is azon ügködött, hogy anyámmal kibékítsen, így hát májusban hazaoldalogtam. Zentára jött Mesza is; családja tárt karokkal fogadta: mindig megértő, szelíd anyukája, annak mamlasz élettársa és a kis húg, Márti.

Az ivócimborák és a zsúrkollégák Meszát jó állásba segítették; biztosító ügynököt csináltak belőle. Ebben a szakmában nem számított a diploma; rábeszélő, dumás ürgére volt szükség, és dőlt a píz a céghez.

Ősszel visszavettek a helyi gimnáziumba; húszévesen a harmadik osztályba. Janika magyartanár volt az osztályfőnököm. Az önképzőköri megdicsérte fiumei nyomorversemet, amit az *Ifjúság hetilap* symposion nevű melléklete is leközlött.

Az iskolában híre ment, hogy lelepleződött az egy évvel korábbi fegyverlopás tettese; a vallatásom idején lábfejemem rugózó, ezüsfogú rendőr fia volt az elkövető.

A téli szünetben először utaztam Magyarországra, testvéremmel, Marcival. (Előbb beutazási vízumot kellett szerezni a belgrádi magyar nagykövetségen, majd pedig kiutazási pecsétet a zentai rendőrségen.) Pécssett meglátogattuk Szabó Károly műbútorasztalost, aki már huszadik éve, ünnepi alkalmakkor képeslapok küldésével ápolt kapcsolatot szüleinkkel, annak emlékére, hogy a világháború alatt Zentán katonáskodva törzsvendégként be-betért a Hangya Szövetkezet apámék tartotta tóparti kocsmájába. Szabó úr szívélyesen fogadott, jól tartott bennünket, s egy hét múltán, búcsúzáskor ajándékba vett nekünk egy-egy fényképezőgépet. Én az orosz FED-et választottam.

Hazatérve az a leverő hír fogadott, hogy Hosszú Mesza eltűnt, alighanem meglépett a biztosító ügynökként kasszírozott pénzzel.

Az iskolai folyosón, a pedellusi odú melletti ablakpárkány arra volt kijelölve, hogy ott landoljanak a diákoknak szánt postai küldemények. Az egyik borítékon álneveimet látom. Mesza írt.

Egy fillér nélkül érkezett Fiuméba, éhezett, és éjszakai padokon fagyoskodott, már-már összeroppant a kilátástalanság miatti kétségbeeséstől, végül – kiszolgáltatottságának tudatában, enyhe undorát legyőzve – odaköltözött ahhoz az éltes nőszemélyhez, akivel a tengerre tartó vonaton ismerkedett meg. Hányattatásait hosszú levelekben írta el nekem. Poste restante küldött válaszaimat Lehel jeligével vette föl a fiumei postán. Megírta, hogy börtön fenyegeti, amiért két, átlagos havi fizetésnek megfelelő összeget sikkasztott. Szeretné előteremteni a pénzt, hogy minél kisebb büntetéssel ússza meg a dolgot. A pártfogó matrónától nem akar kunyerálni – ne legyen nagyobb a függés; amint teheti, lelép tőle, leszakad, leválik róla – de jó lenne, ha én kisegíteném, akár kisebb summával is. Eltartott vagyok, nincs megta-
karított pénzem, válaszolom. Azon tépelődök, hogy eladjam-e vadonatúj fényképezőgépet? Végül is rászánom magam, csak hogy a börtökos masinát szíján lógva bent felejtettem az ifjúsági otthon fogásán, a biliárdteremben.

Pár nap múltán csak a gondnokot találtam a klubban. Ő azt mondta, hogy a gép az elnök vagy a titkárnő fiókjába kerülhetett, viszont most nincs senki az irodákban. Fényképezőgépet se kaptam vissza; valaki megfújta a bennfentesek közül. (Csak hónapokkal később bukkott le az ifiotthont fosztogató szarka; az ifjú kommunisták gimnáziumi párttitkára, Pentic Péter nyúlált bele a fiókokba, a nyitva felejtett széfbe, a fogason függő kabátok zsebeibe...) Így nem tudtam megmenteni barátomat a börtöntől. Szabadkán fél évet sóztak rá, és hogy le is ülje, azonnal be is utalták a rácsos intézetbe.

Engem akkorra már megint kivágtak a suliból, mivelhogy igazolatlan hiányzások miatt gorombán összeszólalkoztam Janikával, az osztályfőnökkel.

Miután huszadik életévemben egyszer és mindenkorra kirúgtak a gimiből, a katonai hatóság nem késlekedett lecsapni rám; tekintve, hogy kizárt diákként nem részesültem kellő katonai előképzésben, szigorú fölszólítást kaptam, afféle behívót, hogy a nyár néhány hetét a honvédelmi hivatal megfelelő táborában töltssem.

Az árgus figyelmű, magánéletekbe vizslató hivatal gondosan fölkutatta és beidézte a honvédelem iskolai képzéséből – s magából az iskolából is – kimaradt, falvak, tanyák mezei munkában lebarnult suttyó napszámosait, az inasnak sem való síhedereket, a külvárosi vályogviskók – születetten setét bőrű – népségét, s az egész város semmittevő, éhenkórász, csavargó ifjait.

En azok közé a kisiklott életű suhancok közé tartoztam, akiket a szülők nem kortholtak dologtalanság miatt, akik későn ébredve kevéske zsebpénzzel, suvickolt cipőben a belvárosban kolézoltak, leszólították a diáklányokat, az ifjúsági otthonban ádáz biliárdcsatát folytattak, vagy célba lőttek, és sakkasztalhoz telepedtek.

Persze mindig is kiválóbbnak éreztem magam azoknál, akik közé a sors szeszélyéből keveredtem. Valahol nagyon mélyen pislákkolt bennem a hit, hogy még viszem valamire, hogy megmutatom a világnak: vagyok valaki.

De kamaszságom nyarán keserűen kellett belátnom, hogy nem vagyok senki. Az sem vigasztalt, hogy ugyanilyen senkik a főtéren velem naphosszat lézengő haverjaim is. Közülük nem volt nagy dicsőség szellemileg kiemelkedni, amiként abból a szedett-vedett társaságból sem, amely épp iskolázatlansága miatt lett összetereelve a népkerti táborban. Már nem voltam diák, de még semmilyen diploma, szakma birtokosa sem: csupán özvegy édesanyám kitartottja.

Anyám állta a szabálysértési bírótól kirótt pénzbüntetés költségét is, miután az esti korszóra történt kiszökődésem miatt eltávolítottak, kicsaptak a táborból. A feljelentésbe foglalták azt a súlyosbító körülményt is, hogy még a raktári leadáskor se voltam hajlandó kitisztítani a puska csövét. A raktárt kezelő katonaugy-osztályi hivatalnak vonakodott átvenni a fegyvert, míg ki nem glancolom. „Te nekem nem parancsolsz” – vetettem oda. A közeg üvöltve próbálta helyreállítani tekintélyét az-

zal, hogy „vigyázz!”-t vezényelt, amire a szavát fölülmúló hangerővel replikáztam: „Te állj vigyázzba énelöttem!” – és faképnél hagytam.

Néhány hét múlva behívtak a hadseregbe, amit gyalázatos állami erőszakként, frusztráltan éltem meg. El nem tudtam képzelni, hogy baka legyek, hogy idegenek uralkodjanak fölöttem, rendelkezzenek időmmel és a testemmel. Tehetetlenül vergődtem, kapálóztam, és korzóbeli társaságomnak fogadalmat tettem, hogy nem szolgálom le a teljes katonaidőt.

Szégyelltem a hagyományos, ormótlan fakoffert, amellyel vonatra szálltam. A fogadó parancsnokságra magammal kellett vinni az Ifjúsági Szövetségben kiállított, gondosan borítékba zárt káderlapot, amely sok, ronda, becsmérő dolgot mondhatott el rólam. Nem is csoda, hogy aknáznak soroztak be; hátha odaveszek...

Egy piros falú, Karlovac feliratú vasútállomásnál szállítottak le bennünket, újoncokat, és a csoportokra osztott embereket teherautókon vitték el különböző irányokban.

A műszaki hadiközpont huszonhárom kaszárnyájának legkülső – a várostól húsz kilométerre eső – egységébe kerültem, a három házból álló Kamensko faluba. Közben talán ötször is átgördültünk a Kupa és a Korana folyók keskeny, korlátatlan hídjain. Megvolt az első halálfélelem...

Heteken át civil gúnyában ögyelegetem a laktanya udvarán, és csak akkor öltöttem föl az undok, maskarának érzett egyenruhát, amikor az utolsó behívott is megérkezett az ország valamelyik sarkából. (Sokféle náció egy rakáson: albán, szlovén, bosnyák, cigány, szerb, macedón, magyar, ruszin...) A hazaküldendő civil ruhát a raktáros vette át fehér, kincstári vászonzsákban, amelynek feladójaként ezt írtam: Bonaparte Napóleon a mennyből. (Napoleon Bonaparte iz raja)

A másnap reggeli sorakozón harsányan vezényel a hadnagy:

– Bonaparte Napóleon, lépjen ki! [korak napred!]

Kedvem volt a bohóckodáshoz; chaplinesen előtipegtem, talpam odacsapva, bokám összeütve burleszk-figuraként tisztelegtem. A sorokban röhörészés. A tisztcske keskeny ajkán tétova mosoly suhant át.

– Most az egyszer megbocsátok – mondja. – A hadsereg nem tréfa.

Tömény ellenérzéssel mentem eskütételre. A szónok ünnepélyesen közli, hogy most válunk igazi katonákká. Éppen ezt nem szeretném. Szájtáti, kicsípett, elérzékenyült, büszke szülők figyelik az eseményt.

Az „előénekes” mondókáját visszhangozza a bakakórus. „Én...” A folytatásban háromezer név gubancolódik össze. Nevemet nem mondom ki; se érteni, se megismételni nem vagyok hajlandó az előttünk szavalt esküszöveget. (Eddig se az állami zászlók színeit, se a jugoszláv himnuszt nem tanultam meg.) A hangzavarban az én szám is járt: trágár szitkokat mormoltam. Az esküvel szemben semelyik országért

sem vagyok bolond fölálldozni magamat; hazám több is lehet, életem csak egy... Ha csatatéren nyíffan ki az ember, a hősi halottnak már se biliárd, se szerelem, se mozi...

Az „ünnepélyről” visszatértem betegállományba, ami csaknem szünet nélküli állapot volt nálam. Az egyik tenyerem félelmetesen megdagadt. Tanácstalanul nézegette a doki, egykori fagyás következményét gyanította a jelenségben, én viszont jónak láttam nem fölvilágosítani őt.

Az eset csak előttem nem volt rejtély, mivelhogy magam idéztem elő a tünetet. Húvös esténként, a mosdónál – következetesen – a jobb kezemet hideg vízsugárral verettem, majd a fagyos levegőben lóbáztam. A „kezelt” ujjak az egészségeseknek a duplájára nőttek, gyulladásosan piroslottak. Az ötlet sajátom; emlékeimből vettem elő: kisgyerekként páratlan kesztyűt használva hógolyóztam, s védtelen kezem másnapra begyulladt.

A sereg orvosának józan paraszti ésszel sugallt terápiája szerint viseljek kesztyűt, vagy annak híján dugjam zsebbe mindkét kezemet. Az írásba foglalt jelentést a bal zsebembe tettem. A jobb felőli gyógyuló ujjaimat óvta, tartotta melegen, a másikat pedig – ugyancsak doktori javallatra – elővigyázatosságból dughattam a kabát résébe. Így történhetett meg, hogy elmulasztottam tisztelgéssel köszönteni egy rátarti zászlóst, kinek háborgását úgy szereltem le, hogy megkértem; zsebemből húzza ki, és tanulmányozza a mentesítő igazolást.

Egy nap szakaszvezetőm kihallgatásra vitt az elhárító tiszthez. Az alhadnagy nyomatékosan fölszólított, hogy hagyjam abba a magyarországi lányokkal folytatott levelezést. Nem hagytam abba, ám egy idő után megakadályozták.

Terepi gyakorlatra csak kíváncsiságból mentem el nagy néha. (Ha nem is rostokoltam mindig a betegszobában, doktorom többnyire előírta nekem a lábadozóknak kijáró kíméletet és pihenést.

Egy délután a közeli, behavazott, alacsony hegyvidéken kellett tanulni az akna lerakását. Sokunkra tíz kilométeres menetelés várt. A kapcától feltört lábam említve fölkéredzkedtem a kellékeket szállító teherkocsira, amit a hadnagy megengedett. Mellesleg azt is mondtam, hogy fiákerhez és taxihoz vagyok szokva.

Alkonyatig beástuk az ártalmatlan dobozokat, amelyekért éjfél után fogunk visszajönni. Parancsnokunk az aknamező őrzésére egy önkéntes jelentkezését kérte. Vállaltam. Egy szerb suttogva figyelmeztetett: „Meg vagy te örülve?! Ez itt a fasiszta horvát usztrasák fészke; ki fognak nyírni, leszúrnak.” Ez eddig eszembe se jutott, nem is akartam hinni, hogy a testvériség-egység korában félnivalója lenne a balkáni mundérba öltöztetett magyarnak. A jóhiszemű szerb fiú aggálya csak egy kissé billentett ki lelki egyensúlyomból; egy kissé csakugyan féltem. Állandó mozgásban voltam, nagy körzetet bejártam, és meggyőződtem arról, hogy senki sincs a közelben. Órákon át verseket szavaltam fennhangon, nótákat, slágereket daloltam.

Szentgyörgyi László

Lúzerek

Amikor A. megpillantotta B.-t a főtérrre vezető keskeny utca ellenkező oldalán szembejönni, régen tapasztalt, őszinte öröm töltötte el. Amin bizony maga is meglepődött. Közel két évtizede nem találkoztak, bár azért tudtak egymásról ezt-azt. Legalábbis A. tudott B.-ről, akinek élete, politikus lévén, többnyire a nyilvánosság előtt zajlott. B. viszont nem tudhatott sokat A.-ról, legfennebb annyit, hogy a rendszerváltást követően távozott az országból, s a szóbeszéd szerint belépett a francia idegenlégióba. Egy ideig beszédtema volt ugyan az ismerősök között az eset, aztán megfeledkeztek róla.

B. arcára széles mosoly ült ki, gyors léptekkel, szinte futva vágott át az ellenkező oldalra, ahol A. integetett feléje. A találkozás örömeire hosszan és hevesen lapogatták egymás hátát, néhány mondat, s a szokásos *hogy s mintek* után, úgy döntöttek, betérnek a közeli borozóba, ahol nyugodtabb körülmények között folytathatják a beszélgetést.

Gyermekkoruktól ismerték egymást, sokáig osztálytársak voltak, de igazi barátsággá valahogy nem mélyült a kapcsolatuk. Hogy miért nem, annak okát egyikük sem tudta volna megmondani, de nem is firtatták, nem tartották fontosnak. A politikai rendszerváltoztatást követően ugyan még össze-összefutottak, de azóta, hogy A. belevágott szokatlan kalandjába, már egyáltalán nem találkoztak. Van annak közel húsz esztendeje is. B.-t közben beszippantotta a politika, viszonylag rövid idő alatt sikeresnek mondható, komoly anyagi haszonnal járó karriert futott be. Hogy ez mennyiben a saját érdeme, s mennyiben a „körülményeké”, nehezen megmondható.

A borozó a főtér sarkán, az ortodox katedrális árnyékába szorult műemléképület alagsorában működött emberemlékezet óta. Valaha a Fehér Ló nevet viselte, ma már az új módi szerinti, angolos hangzású, semmitmondó felirat függ a bejárat fölött. Nagy élet volt ott egykoron, megfordultak benne mind, akik valaha számítottak – irodalmárok, színészek, sportolók, mindenféle életművészek –, akikre valamiért felnéztek a városban. A Fehér Ló körül az évtizedek során cserélődött ugyan a díszlet, társadalmi rendszerek váltották egymást, de a borozó túlélte mindezt és mindenkit. Az állandóság öröknek tűnő szimbólumát jelentette a változó időben, amolyan biztos pontot, viszonyítási alapot az egyensúlyát veszített világban, a nagybetűs Agórát, ahol vagyontárgyakat, ritkán kincset érő információkat, hajmeresztő híreket, még hajmeresztőbb álhíreket, ritkán eszméket, vagy csak elfogult véleményeket cseréltek egymás között a „vendégek”. Közben meg folyt az ital – változó minőségben és mennyiségben.

A gyér világításban nehezen botorkáltak le a patinás (vagy csak kopott?) márványlépcsőn, s beléptek a jólesően hűvös terembe, ahol a fal mellett unottan sorakoztak az asztalok. Leültek az egyik mellé, amely felett az utcára nyíló keskeny ablakon keresztül némi természetes fény is beszűrődött. – Na, mesélj! – mondta türelmetlenül B., s jelölve annak, hogy nagyon figyel, közelebb hajolt. – Hol is kezdjem? – kérdezte A., s tekintete a múltba révedt. – Csakis az elején, különösen az érdekelne, hogy miért és hogyan jutottál el az idegenlégióig? – sürgette B.

A. mesélt. Elmondta, hogy véletlenek sorozata vezette a légióba. Minden az 1989-es politikai fordulattal kezdődött, amikor gyökeresen megváltozott körülötte a világ: egyik pillanatról a másikra olyan lehetőségek nyíltak a vállalkozó szellemű emberek előtt, amelyekről korábban álmodni sem mertek. – A nagy többség, a tömeg számára azonban a gazdasági rendszerváltás, a magánosítás nem hozott mást, mint egzisztenciális bizonytalanságot – foglalta össze. – Ebben voltam magam is, s nem láttam a kiutat – fűzte hozzá. Elsorolta, mi mindennel próbálkozott, miután otthagyta a bezárás előtt álló gépgyárat, ahol almérnökként dolgozott. Amint a jogi keret megengedte, szerszámboltot nyitott, induláskor az árukészlet jelentős hányadát – az akkori szokás szerint mindenféle törvényes és főleg törvénytelen lehetőséget kihasználva – az egykori munkahelyéül szolgáló, gátlástalanul elprivatizált gépgyárból szerezte be. – Így működött ez akkoriban, amikor a vállalkozók zöme előszeretettel hivatkozott a klasszikusra: csak az első millió eredetét ne firtasd, a többivel elszámolok vígan – vetette közbe B. Kezdetben igencsak prosperált az üzlet, de ahogy gyarapodott anyagilag, úgy szaporodtak irigyei is. Sokáig abban a hiszemben élt, hogy történjék bármi, sűrű kapcsolathálója megóvhatja a veszélyektől, míg egyik üzleti vetélytársa – a mögötte álló politikai hátszelet kihasználva – feljelentette az adóhatóságnál, meg még ki tudja hol. Vizsgálatot vizsgálat, pert per követett. – Addig-addig, míg végül gyakorlatilag mindenemet elveszítettem, sőt még annál is többet – vonta meg vállalkozói kalandjának mérlegét A.

Mint sokan mások akkoriban A. is Nyugatra vetődött. – Anyagilag padlóra kerültem, a gyárat futószalagon zárták be, munka semmi, remény annál is kevesebb – mesélte. Csak üldögélt otthon tehetetlenül, s számolgatta, meddig tarthat ki vészhelyzetekre félretett kevéske pénze. Hirtelen döntötte el: indul, akkor még nem tudta pontosan, merre. Annyi pénze maradt, hogy eljutott Budapestig, ahol azonnal sikerült munkát találnia. Sokat nem fizettek, futotta belőle albérletre, hétfégi kocsmázásra, s nagyjából ennyi. Félév elteltével úgy érezte, tovább kell állnia. Teljesen véletlenül került a kezébe az újság, amelyben egy egykori idegenlégióossal készült interjút olvasott. Azonnal eldöntötte, jelentkezik. Egy hétre rá már a dél-franciaországi Aubagne-ban volt, leadta felvételi kérelmét, s miután átesett a szokásos szűrőkön, s egészségügyi, pszichológiai, erkölcsi és erőnléti szempontból

egyaránt alkalmasnak találták, közölték vele, hogy felvételt nyert. Aláírta ötéves szerződését, következett a tizennégyhetes kiképzés, majd a besorolás az ezredébe. – Hát ennyi – mondta A. – Így akarhatta a sors, de mondhatnám azt is: így rendeltetett – tette hozzá halkán.

B. csendben hallgatta végig A.-t, csak néha-néha szakította meg az elbeszélés fonalát egy-egy kérdéssel, esetleg megjegyzéssel... Közben pedig próbált valamilye párhuzamot felállítani a saját és az A. élettörténete között. Addig jutott, hogy megállapította, az 1989-es rendszerváltás pillanata jelentette a közös kiindulópontot mindkettőjük esetében, ahonnan tekervényes utakat bejárva, egymástól jó messzire sodródtak.

B. már a politikai széljárásban bekövetkezett változás utáni években fejezte be – sokadik nekifutásra – jogi tanulmányait, s helyezkedett el egy ügyvédi irodában, amelyet a város egyik jónevű jogásza működtetett, aki élve a lehetőségekkel, maga is politizálásra adta a fejét. Nem kellett sok ehhez akkoriban: némi ismertség – megfelelő körökben persze –, s máris sínen érezhette magát az ember. – Igaz, többségükről hamar kiderült, hogy alkalmatlanok a feladatra; szellemi, lelki és erkölcsi értelemben egyaránt elbuktak – értékelt B. Beszélgetőtársa hamisságot, álszent alakoskodást érzett a kijelentésében. – A „darabokra szaggatás” viszont mindeddig elmaradt, s a helyzet jelenlegi állása szerint remény sincs arra, hogy valaha is bekövetkezzék... – tette hozzá jól kivehető iróniával. – Tévedsz, ha azt hiszed, minden politikus darabokra szaggatást érdemelne – hangzott el a replika. – Az oda nem valók eltávolítása kizárólag a választópolgárok feladata és felelőssége, egyébként erre találták ki a választásokat – fűzte hozzá. – Na persze, és hogyan lehetne eltávolítani azokat, akik nem odavalók, hisz a jelöltlistákat maguk a politikacsinálók állítják össze, kizárólag a magukfélék közül válogatva – legyintett A.

Itt elakadt a beszélgetés. Hosszú percekig csak üldögéltek szótlanul, mint akik arra várnak, hogy oldódjék valamicskét a feszültség közöttük. Hogy múltak az idő, ittak. A negyedik palack is kiürült, ezért újabbat rendeltek. De a társalgás fonalát már nem tudták felvenni, egyáltalán nem figyeltek egymásra, csak saját gondolataikra.

A.-nak az agyában egyszer csak egy régi történet képkockái tolultak elő: látta, amint egy ártatlannak tűnő diáksíny lebukott résztvevőiként mindketten az igazgatói iroda előtt állingálnak, s a rettegett iskolaigazgatóra várnak. Az eset előzményeként a faragatlan modoráról városszerte ismert tornatanár otromba kijelentésével magyarságukban sértette meg a tanulókat, ami miatt néhányan módfelett felháborodtak. Azon nyomban el is határozták, hogy az esetet megtorolják, amire még aznap adódott az alkalom, amit gondolkodás nélkül ki is használtak. Történt, hogy a tanár a sportpályaként is használt iskolaudvaron a tartó szerke-

zeten felejtette a röplabdahálókat, amiket gyerekes bosszújukban a fiúk csíkokra vagdosztak. A művet bevégezve úgy lógtak ott, mint valami óriásfüggöny rojtjai.

A bosszú feletti öröm nem tartott sokáig. Másnap már az első tanóra után mindkettejüket az igazgató elé citálták. Hogy miért éppen őket, s nem másokat, arról csak később szereztek tudomást. Nos, mert őket azonosította név szerint az azonos évfolyamra járó román tagozatos iskolatárs. Aki szemtanúja volt az esetnek, s aki elkotyogta a társai előtt, ahonnan az igazgató fülébe jutott a történet. – Azonnal választ kérek arra, hogy kivételek kik vettek részt a rongálásban? – szögezte nekik a kérdést a morcos diri, s töltőtollát magasba emelve jelezte, hogy készen áll a jegyzetelésre.

B. sietve sorolni kezdte a neveket, az övékén kívül még vagy tízet. Hirtelen felindultságában A. félbeszakította B.-t, s magára vállalta az egészét, kijelentette: a többiek ártatlanok, ők csak ott voltak, de a rongálás kizárólag az ő vétke. Még a szikét is megmutatta, mivel végezte a műveleteket. Az igazgató szinte örült, hogy nem próbálták letagadni a csínyt, semmi kedve nem volt hosszan nyomozgatni, hogy kiderítse a bűnösök kilétét.

– Hogy te mekkora lúzer vagy! – vetette A. szemére B., amint a folyósóra léptek. – Ha hallgatsz, talán megúszod a felelősségre vonást – tette hozzá. – Tucatnyi embert talán mégsem büntetnek meg – érvelt tovább. Akár igaza is lehetett volna. Az ügy azzal zárult, hogy három-három napra mindkettőjüket kicsapták, a röplabdaháló árát pedig meg kellett fizetniük. A. nem bocsátotta meg soha társának, hogy másokat feladva próbálta menteni az irháját. – Kiállítottad magadról a bizonyítványt már akkor, ha politikusként is hasonlóan viselkedsz, akkor megvan rólad a véleményem – vetette asztaltársa szemére A. – Ha te még mindig ott tartasz, akkor valóban nem vagy más, mint lúzer – vágott vissza B.

Szót szó követett, durvább sértések is elhangzottak, végül már gondolkodás nélkül anyáztak is, mígnem A. teljesen elvesztette önuralmát, s az asztal felett – amolyan légiós módra – bevágott egyet B.-nek, aki székével hanyatt esett, s beverte fejét a maga mögötti falra szerelt, még a régi időkből maradt öntöttvas fűtőtesbe. Nyomban eszméletét veszítette.

„Erőszakos bűncselekményhez riasztották a helyi rendőrséget szerda este, amelynek során egy 43 éves férfi súlyos sérüléseket okozva bántalmazta 43 éves társát. A sérültet a mentők kórházba szállították. Az elkövetőt életveszélyt okozó súlyos testi sértés alapos gyanújával előzetes letartóztatásba helyezték” – volt olvasható másnap a helyi lapban megjelent rendőrségi hírben.

Zilahy L. Ágnes

Éltem...

A parancsnok megfújta a sípját.

– Sorba, bakák! Egy-kettő, szedd a lábad! – adta ki az ukázt.

– Húzza ki magát! – járkált a sorok között.

Majd kipécézett valakit, és bökött rajta egyet:

– Nincs duma! Nincs szöveg! Nincs kérdés! Kuss legyen! Érthető?

Az őrmester cifra gorombaságai, szitok tirádái záporoztak. Vicsorított hozzá, mint egy megvadult oroszlán a szelídítőjére, csak az ostor hiányzott a kezéből. Ő volt az úr, a nyolc osztályával, és a parancs.

Befejezésül minden alkalommal elszajkózta:

– Tisztjelöltek! Hat hónapos sorkatonai kiképzés alatt mindannyiuknak kuss! Lehet választani! – ordította. – Aki nem bírja a tempót, kétévi sorkatonai szolgálat, aki megedződik, katonai főiskolára mehet. Érthető?

– Igenis, Őrmester úr! – zengett a válasz.

– Oszolj!

Laci nagy barna, élénk szeme, már mattul csillogott, alatta sötét karikák gyülekeztek. Egyenes orra feltűnően legörbült, mint a sas csőre hegye. Mosolyra nyílt szája szegleteit lefele futó keserű vonás barázdálta. Életvidám arcáról elillant az öröm, lelke örvénye átfestette. Sápadt, fénytelen és beesett lett.

Az apja bevonulás előtt azzal biztatta: Fiam, a műszaki tisztí pálya szép karrier. Okos vagy, és jó kiállású srác. Azt a hat hónapot vészeld át. Legyél kőszikla! – majd barátságosan megveregette a vállát.

Laci megpróbálta elfogadni a drillt, beállni a sorba, de mindig vonzotta a harc, a széllal szemben járt, rajta nem fogott a fék. Sokszor került összetűzésbe a feljebbvalójával.

– Mondhatják, hogy nem jól tettem. De ettől voltam mindig én – fagytak arcába gondolatai.

Ködös, hideg reggelre ébredt a század. A terepgyakorlatra kivezényelt bakáknak többek között végre kellett hajtaniuk a lögyakorlat, éles lövészet célpontra feladatot. A gyakorlótér benépesült. A szögesdrótokkal átszőtt akadályokat, mintha kúszó-mászó bogarak hada lepte volna el. A bakák sártól csatakosan vívták harcukat a természettel.

– Ne lazáljanak! – hallatszott hajcsárjuk üvöltése.

Mellig gázoltak a jégvártyás talajvízben. Nedves ruhájuk rideg merevséggel tapadt a testükre. Tenyerüket felszántották az elszáradt növények tüskéi, vérző csíkokat hagyva maguk után. Ujjaik közt tehénszaros sár gyűrűzött.

– Mozgás, mozgás! Szaporán! – rikácsolta az őrmester. – Mivel ma jókedvem van, megjutalmazom magukat – hördült fel, öblösen röhögve hozzá. – Futás! – ordította aztán diadalittasan. – Nyomás! – Emeld a térded, mert átlukasztom, katoná! – pécézte ki magának Lacit. Kölcsonösen nem csípték egymást.

Minden egyes lépésénél mélyebben tárult fel a fiú előtt a halál völgye. Ijesztő ürességet érzett. Ez a virradat, mintha már a halál szele lett volna, túlvilági némaság vette körül. Újjával tapogatta ajkait, mintha a sírást vissza akarta volna gyömöszölni a szájába. Ajka legörbült, és küszködött a sírással, de egy könnycsepp sem jött ki a szeméből. Torkát mintha elzárta volna valami. A lelkében kavargtak a szavak, mint a forgószeél, és nem tudtak kibuggyanni a napvilágra. Érezte a homlokára kiülő verejték cseppjeit. Újjbegyei, mintha darázfészket markolásztak volna.

– Fekve tölts! – hangzott a vezényszó.

Kedvenc költője, József Attila verssorai zsongtak a fejében: „Akárhogyan lesz, immár kész a leltár.” Majd fegyverét homlokára szegezte.

– Ember, mit csinál? – üvöltött rá a vezénylő.

„Éltem – és ebbe más is...” – Laci mellkasa mélyéből jött ez a kiáltás, szinte gúnyosan és eszelősen.

Agya szétloccsant, a teste elterült olyan puhán és élettelenül, mint egy rongyba. Csupán a fején levő rohamsisakja koppant elutasító ridegséggel a jégzilánkos talajon. Harcos lelke örökre elbújt a maga felhői mögé.

Zsirai László

Öt történet

Vakáció Elérkezett a húsvétot követő hetedik vasárnap, és Gézaváry elutazott, mert igencsak elege lett az egészből, amit köréje hordott a sors. Több irányból harangozott a panasz szava, a nyomor jelenléte. Búsakodó, gyűrött arcú, merev tekintetű, lógó fejű, depressziós emberek vették körül utcán, lépcsőházban, baráti körben. Az rítt le róluk, ahogy megrettentek a hínár-mosolyú holnap beváltatlan ígéreteitől.

Tehetetlennek érezte magát.

Tapasztalta ugyanis, hogy hiába írja meg a gondokat, az újságokban megjelent írásait közöny övezte. Semmiféle pozitív változás nem történt az életében. Megunta már, hogy mintha arról szólnának csupán a napjai, hogy a kiadóktól kiimádkozott tiszteletdíjai versenyt nyerjenek a kifizetetlen felszólító számlák határidejével szemben. Mióta a tévéhíradó valóságos kriminek mutatta napjainkat, be sem kapcsolta a szoba sarkában árválkodó készüléket. Erkel, Chopin, Beethoven, Schubert, Verdi és Mendelssohn zenedarabjai sokkal többet mondtak számára a rádión keresztül, mint a nyakkendőes képes beszédek.

A művész lelki tartalmak mérnöke. Vigasztalást keres, mert az írásain keresztül vigaszt kíván nyújtani másoknak.

Abban a mátrai faluban, ahova háromnapnyi kikapcsolódásra érkezett, megképződött a csoda. A hegyi falvakra jellemző, formás buszmegállók ablakaiban muskátlik mosolyogtak, s végig a patak korlátján ugyancsak. Minden ember előre köszönt neki, a városias tartású, megőszült idegennek. A kocsmával egy fedél alatti épületen kedves kiírás: Áruházikó. Meghatotta a kertek rendje, a rönkök rendje, az élénkzöld fenyőkkel borított környező hegyek csendje. Mindez az emberek lelkében élő rendről tanúskodott. Eszébe jutott Mikszáth, s bölintott a nagy klasszikus gondolatára: „jó palócok”.

Galamb ereszkedett az egyablakos kisház tetejére, forgalom alig, a kutyák nyugodtak. Sehol egy indulatos szó. Méltán nevezték biztonsági zárnak a kerítéskapu fémléceinek dárdáira hanyagul tekert drótot. Jóleső érzés töltötte el Gézaváryt. Ez igen, a vidék Magyarországa! Ahol az emberek mindenféle kivagyiságtól, felülmelkedéstől mentesen, természetesen, valóban emberségesen, egymás gondjában léteznek a Szentlélek ereje által.

Pünkösöd vasárnapján a szeretet és a hála vitte az ünneplő lélekűeket a templomba, amelynek kapuja erőteljes domború faragvány. Alkotója Szűz Mária és Szent Erzsébet találkozását ábrázolta. Az egyszerűség nagyszerűsége hatott a belépőkre. Idős asszonyok elszánt imakórusa gyönyörű nógrádi tájszólással zengett Isten di-

csőségére a kis templomban, ahová talán nyolcvan hívő férhetett be. A szentképek, a szobrok, az oltár, a monstrancia, a gyertyák fénye és a színpompás virágok méltósággal őrizték a feszületet. A szenvedő Jézust, aki az utolsó vacsorán elmondta, hogy elmegy és elküldi a Vigasztalót, s majd az Igazság lelke teljes igazságra vezet. A Biblia szerint heves szélzúgáshoz hasonló zajjal, tüzes nyelvek alakjában szállott a Szentlélek az apostolokra, s azok különféle nyelveken kezdtek beszélni.

Nos, abban a hegyi faluban, ahol Gézaváry imádkozott, úgy tűnt, hogy az emberek igenis egy nyelven beszélnek. Érződik, hogy közös Atyánk Lelke szólalt belőlük. A hitközségi élet élénk. A részvétel szempontjából gördülékeny a mise menete, gyakorlott mozdulatok, bensőből fakadó fohászok forrása volt jelen. Az oltár mellett aranyos gyermekek tüsténkedtek az áhítatos pap körül.

– Eláraszt bennünket a Szentlélek, s általa a szeretet és a kegyelem – prédikálta a pap lassan, a megfontoltság aranyával morzsolva a szavakat. Majd az ártatlan tekintetű, ünneplőbe öltözött kislányokra és kisfiúkra pillantva folytatta: – A gyermekek számára eljött a vakáció, velük együtt szabadságot vesznek ki a szülők, ám gondoljunk a nyáron arra is, hogy Isten soha nem megy szabadságra. Mindig elérhető és mindig az érdekünkben munkálkodik.

Valóban – gondolta Gézaváry –, Isten nem kér beutalót az üdülőbe, nem pihen, hanem fáradhatatlanul gondoskodik rólunk, gyarló emberekről. Figyelte a térdeplő, imára kulcsolt kezű nőket és férfiakat, fiatalokat, időseket. Ismét Mikszáth gondolata jutott róluk eszébe: „jó palócok”.

A templomból szállása felé tartva egy útitársa lefényképezett egy udvari sziklakertet, miközben két nő közeledett feléjük az utcán.

– Láttam, hogy fényképeztek. Édesanyám készítette és gondolzza a sziklakertet – mondta egyikük. – Fűvet, bokrokat, sövényt nyír. Ültet, gyomlál, locsol... A mama érdeme az egész kert.

– Nagyon szépek a növények. Isten tartsa meg őt sokáig erőben, egészségben – búcsúztak a pestiek a helyiektől, akiknek ily módon köszönhetőek a derű percei.

Gézaváry a tápláló ebédetől, tiszta levegővel övezett könnyű sétától kipihenten tért haza. Novellái attól fogva kizárólag a keresztény hit által áthatott jószág létérvényességének érzékeltetési szándékával születtek. Tollát a mindennapok során megélt hit, a sokféle megjelenési körülményben megtapasztalható szeretet felmutatása vezette. Nehéz emberi sorsokat idézett meg, hogy a sorsvállalók vigaszát nyújthassa olvasóinak. A megértés tartós nyertesévé vált, aki képes volt megmártózni műveinek harmóniateremtésre törekvő hangulataiban, s a nyugalom bölcsességébe merült.

A „jó palócok” közötti pünkösdi mise arról győzte meg, hogy a közös dallamok összefűzik egymással az embereket, legalább lelkileg, amihez szükségtelen a szokásos tárgyi költségvetés kimódolgotása. Megteszi az azonos gyökereket megvalló ima.

Tekintete az ablakpárkányáról visszamosolyogó muskátlira futott. Hirtelen felidéződött előtte a falusi buszmegállóban szerényen díszlő muskátlik meghitt sora.

Abban a pillanatban boldognak érezte magát.

*

Az utolsó szál rózsza Mária közel a nyolcvanhoz is fiatalos lélekkel viseli a sors által ártatlanul rászabott szenvedéseket. Megszokta már a küzdelmes életet, amelyben jó és rossz váltogatja egymást a számára kimért időben. Külső szemlélők tekintetében nyugodtan áll a temető csendjében egy szál virággal a férje sírjánál. Tudjuk azonban, hogy ez a nyugalom mennyire külsődleges, hiszen az emlékképek valahányszor mélyen felkavarják a lelket.

Nézi a síremléket, olvassa a férje nevét, és szívébe markol a felismerés: egyszer az ő nevét és évszámait is felvésik majd arra a márványtömbre. Gyorsan elhessegeti magától ezt a gondolatot, hiszen ki tudja, mikor kerül erre sor. Különben is, addig még rengeteg tennivaló tartja itt a Földön.

Legfontosabb a gyerekei és az unokái sorsa.

Azért adták el a vidéki nyaralót, hogy a fia megvalósíthassa álmai álmát, a családi házat, amelyben meghitten élhetik le idejük hátralévő évtizedeit. Máriának persze, egyáltalán nem mindegy, de a fia érdekében beletörődött a megváltoztat-hatatlan döntésbe. Az idei nyár kevésnek bizonyult ahhoz, hogy valamennyi epizód felidézzen a negyvenévi Duna-parti nyaralások édes emlékeiből. Amikor megvásárolták azt a falusi telket, határtalan örömmel kezdték építeni boldogságuk nyári fészket: a csinosra sikeredett, takaros házikót. Szorgalmas munkájuk nyomán kivirágzott a kis kert, valóságos arborétummá fejlődött. A gyümölcsfák szomszédságában rengeteg, a világ minden részéből származó dísznövény pompázott. Virágzott mindenféle fajtájú és színű rózsza, fekete is. A teljes életet végigkísérő színek és hangulatok felbukkantak a kertben az év során.

Szinte hallotta a nyári gyerekzsivajt, ahogy évről évre egyre többen és egyre hangosabban vették birtokba a családi üdülőfészket. Tanítónő hivatása lévén szokványosan kellemes kórust alkottak az unokái a kerti hintánál, a homokozóban. Két élet munkája gazdagította a meghitt jövőnek otthont adó nyaralót. Pihenésük meghatározó helyszínét. A mostani vevők is azért választották, mert különösen megtetszett nekik a szeretet gondoskodása által kialakított kert édeni hangulata. Megvették tehát a falusi házat, elfogadható áron, ráadásul hagytak időt a régi tulajdonosoknak az utolsó ottani nyaralásra, csomagolásra, kiköltözésre, és búcsúzkodásra. Bár az ottani felejtethetlen nyarakat kétségtelenül lehetetlen elfelejteni.

A nyugdíjas tanítónő rendszeresen kijárt hol az egyik, hol a másik gyermekével, s az unokái körében testi-lelki bajaiból, egyéb gondjaiból kissé felszabadultan, igazán jól érezte magát. Nagylány unokája eljegyzését szintén a nyaralóban rendezték meg. Sokan vettek részt a kibővült családi rendezvényen. Igazán kitűnő

körülmények közepette főtt finomra a pörkölt, hogy aztán boldog emberek jóízűen eltüntessék az egész nagy bográcsnyit. Szokatlan örömet okozva szállt a szürke pernye, mégis inkább az egymásra tekintő, mosolygó szemekben rejtezett a boldogság titka. Ilyen alkalmakat gyakran keretezett ez a kert. Ezentúl majd mások boldogságát szolgálja, ahogy az eleve elrendeltetett.

Mária az utolsó szál sárga rózsát hozta el a vidéki nyaralóból a temetőbe, mert úgy gondolta, hogy tavaly eltemetett férjének, aki szinte az összes szabadidejét ott töltötte szorgalmas munkával a kertben, ennyi jár. A templom megkonduló harangja delet jelez ugyan, de az özvegyasszony fülében a falusi nyaralóban hallható harang hangjai konganak-bonganak. Mélyre hatolóan, egészen a szíve közepéig. Előkergetve szemeiből a lelkében rejtező, őszinte könnycseppeket, s ebben az elárvult pillanatban a gyülekező fel-hők öleléséből vigasztaló napsütés simogatja meg imára kulcsolt kezeit, elmerengő arcát.

*

Dobszerda Nagygazdának számított a környéken Grádics Gedeon. Akik közelebből ismerték, úgy tartották róla, hogy a szerencse pártfogoltja. Pártot ugyan nem ismert. Maga szerint nem más köríthette köréje a szerencsét, mint egyenest az Isten. Szerencsefiának mondhatta magát már az apja is, aki átvészelte a második világháborút, amikor a fronton harcolt, s távollétében ellenséges katonák végezték ki a tyúkjait meg a hízókat. Túlélte a padláslesöprők okozta kínokat, a kulákként való megbélyegzetését, s olyan örökséget hagyott a gyermekére, amiből az megélt, amint felszabadították a téesz tagosított földjeit. Ezáltal a vetés és aratás szabadsága örökségként hagyományozódott Gedeonra. Kárpótlásul, így mondták.

Telenként, amikor jóságos hó takarja a vetett magot őrző fagyott barázdákat a földeken, és kopasz fák strázsálják a téli erdő moccanatlan nyugalmát, a mély álmot alvó természet titokban a távolinak tűnő tavaszi ébredésben reménykedik. A tanyán élő ember bizalma akkor érződik végtelennek, amikor angyalok táncolnak a keringő szélben odakint, s fahasábok kórusa duruzsol a meleget árasztó kályhában idebent. A deresedő hajú Gedeon gazdát csak a mezőgazdasági műsorok kötötték le a televízióban. Különben Fekete István könyveit bújta, a gazdatisztét, aki mindent tudományát megosztotta az emberekkel a könyvei által, mert a föld és az állatok közelében élve mindennapjait, rengeteg tapasztalat birtokában tehette mindezt. Senki más nem írt neki tetszőbben regényt se, novellát se, mint Fekete, aki szelíden eligazító gondolataival szinte észrevétlenül nevelt a jóra, szépre, igazságra. Váltig bólintgatott is, amikor ezt olvasta: „A berekben nincs protekció, és a tél nem ismer pótvizsgát.” Merthogy ezt így igazolta a valóság. Azt is megtapasztalta, hogy „az erdőben – úgy érzi a vadász – mindig egyformán közel van az Isten.”

Politikával csak annyiban foglalkozott, amennyiben a mezőgazdaságot érintette. Még ha a városi épületeken úgy is tűnt, mintha az illiberális állami vakolat

alatt liberális téglák volnának... Ő mégis naponta egyformán rakta ki a reggelinél a nemzeti zászló színeit piros paradicsomból, fehér retekből, zöldpaprikából. A senki semmire semmit gondolat ugyanúgy egyensúlyt nélkülözően általános vélekedés, akár a mindenki mindenre mindent. Neki a terménnyel kellett törődnie. A kemény munkán múltott az életminősége, nem a dumákon.

Nyaranta a földeken ébresztette a Napot. Szorgalmasan dolgozott világéletében. Ahogyan gyarapodott, úgy egyre több gép segítette ebben. Búzát, rozst, kukoricát termelt az apjától örökölt, és saját munkájának jussából bővített földjein. Amikor hétágra perzselt a Nap, és vigasztalanul kornyadozott a gabona dereka, hét napon át imádkozott esőért. Fohásza meghallgattatott, mert eleredt a felhők könnye, és egy hétig egyfolytában hullott az égi áldás.

Az egyik júliusi vasárnap délelőttön dudaszó hasított a csendbe. Veje hozta ki az unokáit, akik az örömet jelentik számára a szakadatlan munka szünetében, hiszen már csak miattuk, az ő boldogulásukért műveli a földeket.

– Járnak-e még a baracktolvaj idegenek, Gedó? – kérdezi az erdélyi származású asztalos, akinek cirádás kopjafái és keresztjei díszítik az elhunytak síremlékét a temetőben. Az egykori bokszozó Gedónak becézte az apósát.

– Multkorjában puskával zavartam el őket. Nem hagyhattam, hogy ollan kószalók legeljék le a fákról a barackot, akik nem dőgoztak mög érte. Mióta szigorúsággal őrzik a határt, nem gyönnék.

– Mi pedig azért jöttünk, hogy bevigyük hozzánk, a faluba. Házzszentelőre.

– Nemrég kezdtetek építkezni, s má' mög is rendülte a papot a Maris?

– Mög es – válaszolja évődös hangon a veje. – A tavaszon ástuk az alapot, mesmeg kötöztünk.

Gedeon hetven fölötti mocorgósan ünneplőbe vágja magát. Egyetlen gyógyszerre a pálinka lévén, még nem látta orvos.

– Meglátja, milyen jó lesz nálunk a magának épített különszobában, ha elernyeszti az öregség – említi a veje már az autóban, mintegy a szándékát puhatolva.

Grádics Gedeon keresztet vet, amikor az útszéli feszület előtt elhaladnak. Utána jelenti ki:

– Krisztus őriz engem. Én a tanyán születtem, ott is hunyok el, fiam. De az még arrább van, amíg behívót kapok az Úrtól. A tanyát öröklitek majd. Tehettek vele, amit akartok. Ha úgy vón, hogy eladjátok, csak egyet ígérj meg.

– Mit, Gedó?

– Hogy a tanyáról piktorált föstményt nem hagyjátok veszni. Örökké megőrzitek az új ház tisztaszobájának feltűnő falán.

Azután elhallgattak. A nagyobbacska kislányok énekelték csak lelkesen a hátsó üléseken az óvónő édesanyjuktól tanult dalt: „Szita-szita péntek, szerelem csütörök, dobszerda.”

*

A vágta A nehéz őszi ködöktől terhelt októberi délelőtti helyetti meglepetésként tavaszias napsütötte növényzet mosolygott a szürke panelházak rengetegében. A derűs zöld színek pompája kedvet ébresztett az emberekben. Mosolyukba mártóztak a rózsák az épületek közötti parkban, a játszótér melletti padokra anyukák és nagymamák települtek, óvó tekintetük láthatatlan pórázán tartva a hintákon lendülő vagy a homokozóban guggolva játszadozó csemetéket. Lábról lábra pattogott a labda a közeli pályán, s az ennyi mozgalmasság ellenére nyugalmasnak mondható környéken enyhe szellőcske nótázott csupán zümmögve, mint a méhek virágporgyűjtő körútjukon a langyos kora nyárban, de aztán az is teljesen elnyugodott, elcsendesedett.

A zavartalan idő kimozdította Piroskát, a nyugdíjas tanárnőt is, aki elhatározta, hogy kihasználva a természeti erők örömet okozóan szelíd magatartását, kimegy a temetőbe. Az autóbusz komótosan ballagott vele a lakóteleptől a családi házak övezetén át a temetőkapuig. Évek óta számtalanszor megtette ezt az utat, de sohasem unatkozott közben, mert valahányszor felfedezett valamilyen apró változást: hol egy frissen színezett homlokzatot, hol egy új szobrot a téren, hol csak annyit, hogy éppen milyen virág lendült tündöklésnek a parkokban, az előkertekben.

Virágszirmok színpompájában ragyogott a temető is, ahol a kapuban ismerős özvegyasszonyokkal találkozott. Három szál szegfűt vásárolt az egyik pavilonnál; a virágáros lány szelíd tekintetében huncut álmok keringőztek, amikor az előtte kerékpárjával lefékező fiúra nézett. Piroska távoztával a fiatalok rögtön beszélgetni kezdtek a szombat esti házibuli terveiről.

– Nem gáz, hogy Blanka szülei is otthon lesznek a buli ideje alatt? – kérdezte a fiú a lánytól, mire Piroska hirtelen a fejéhez kapott.

– Jézusom, a gáz! Vajon elzártam, mielőtt elindultam otthonról? – gondolta hirtelen önmagát vizsgálta, majd gyors léptekkel haladt a férje sírja felé. Útközben kapkodva vetett keresztet a Nagykeresztnél. Az anyagka szobrára pillantva, egyre idegesebb lett

– Istenem, angyalom, segítsetek! Biztosan nyitva felejtettem a fazék alatt a gázcsapot, de talán nem forr el a víz, amíg haza érek – mormolta magában, és a hirtelen lesöpört márvány síremléket gyorsan magára hagyva a buszmegállóba rohant.

Szerencséjére, kevés várakozást követően érkezett a sárga, vidéki autóbusz. Hamar beért a térre, ahol kék buszra kellett átszállnia a közeli főútvonalon. A kék autóbusz éppen akkor fordult be, amikor Piroska lelépett a sárga busz lépcsőjéről.

– Istenem, csak elérjem! Jézusom, ne engedd, hogy elmenjen az orrom előtt! – fohászkodott, amikor az autóbusz lomhán beállt a megállóba.

Piroska szaporázta a lépteit, de így morgott magában, amikor látta, hogy az utolsó utas is beszállt a buszba:

– Ezt már nem érem el. Várhatok fél órát, amíg jön a következő.

Mégis meglepetéssel észlelte, hogy az autóbusz nem jelzi kiindulási szándékát, nyugodtan várakozik, talán elromlott valami a szerkezetében, vagy egyéb gondja támadt a sofőrnek. Piroskát még az a fordulat is elkerülte, hogy az orra előtt becsukódjon az autóbusz összes ajtaja.

– Milyen rendes ember ez a sofőr! – jegyezte meg Piroska, amint fellépett a kék autóbusz első lépcsőjére. – És mosolyog is...

No, akkor, a mosolyáról ismerte fel a vejét, aki éppen szolgálatban dolgozott, éppen ezen a vonalon, s pontosan akkor érkezett, amikor a késlekedésben lévő, siető Piroskának égetően fontosnak bizonyult, hogy mindez így történjen.

Tudta, hogy a lóversenypálya melletti nyílegyenes szakaszon nem fog lassan menni a busz. Jól ismerte a vejét, aki a gázpedálra taposott, hogy behozza a megállóban várakozással elvesztegetett menetidejét. Piroskában ugyan a vérnyomáscsökkentő tablettára fittyet hányva, rendetlenül haladt felfelé a pumpa, de a busz szépen kísérte a párhuzamos versenypályán vágázó lovak élbolyát. Igazi küzdelem kint is, bent is. A lóversenypályán a díjakért, helyezésekért, tétek utáni nyerevényekért harsogott a lelátók népe, izzadtak a zsokék a paripák nedvesedő hátán; az úttesten a percekért forogtak a kerekek, csak nehogy baleset következzen be; Piroska ereiben, idegszálaiban pedig az aggodás láza forrott erősebben és sebesebben, mint bakonyi viharok idején a szél. Szinte maga előtt látta a panelház falait kormosan, a konyhaablakból kitörő sűrű füstöt, s már azt is elképzelte, hogy legalább három emelet leégett. Utoljára a háborúban hatvanhárom évvel ezelőtt, majd a forradalom alatt, ötvenkét éve tapasztalt efféle borzalmakat a füstölgő romok között. Hasonlóképpen ijedt meg akkor is, amikor a ruszki katonák a kenyérrért sorban álló, ártatlan emberekre lőttek a körúton.

Tűzoltóautók szirénái hasították a levegőt, amint a lakóháza közelében lévő megállóban leszállt az autóbusról. Észre sem vette, hogy a veje mosolyogva intett neki búcsút az esti találkozásig, csak a szirénák szimfóniáját hallotta dübörögni a dobhártyájában, a halántékán belülről dörömbölt a félelem. Befordult a ház elé, futva-rohanva, mint az esztét vesztett örült, aki semmiről és senkiről nem hajlandó tudomást venni a környezetében, csak az a beszűkülten eszelős gondolat, vágy, ösztön hajtja, ami arra ösztökéli, hogy mindenén és mindenkin átgázolva céljához érjen. Az aggodás, hogy milyen visszavonhatatlan rosszat tett, s miatta kényszerülnek ártatlanul vert helyzetbe a lakótársai. De hiszen még soha nem okozott kárt senkinek élete eddig eltelt nyolcvan éve során.

Futott, rohant Piroska, ám lassított, kimerült hirtelen, azzal nyugtatta magát, hogy nem füstöl a konyhaablak, s ugyan a tűzoltók lármája is abbamaradt, de biztosan a ház mögötti parkolóba álltak, hogy onnan közelítsék a tűzfészket.

A lépcsőházba érve kissé alábbhagyott benne az indulat, mert nem látott tűzoltókat, tehát távolabbra mentek. Meg sem várta a liftet, gyalog caplatott fel a ha-

todik emeletre, a kimerültségtől babrálva forgatta kulcsát az ajtózárbán. Hirtelen belökte csak az ajtót, s nyitva is hagyta. Egyenesen a konyhába tartott, ahol látta, hogy a leveses fazék alatt nem táncol a gázláng, és a gázcsap elzárt állapotban pihen.

Kabátját le sem vetve, kimerülten rogyott a nappali első foteljébe, szorgalmasan kapkodta a levegőt.

– Hála az égieknek, hogy nem következett be a baj! – kulcsolta össze a kezét, miközben a nyitott erkélyajtón keresztül beköszöntött a lakótelepi templom harangszava, és fehér galambok ültek az erkélykorlátra fürdőzni a Nap simogató sugaraiban.

*

Téli utazás A bevásárlóközpont melletti autóbusz-megállóból pásztázza Gézaváry a Hatholdas rózsakert című filmből ismert területet. Igaz, töpörödött azóta az a birtok, mert szétválasztotta a földet a történelem sodra, ám ha zsugorodva is, de őrzi maradékát a varjak károga. Mert messze már és még az álomittas tavasz friss zöldje; hó takarja a tájat, ameddig csak ellát az ember szeme a korán esteledő délutánban. A domb tetejéről a füléig sikló harangszó ölelésében úgy érzi, hogy kilóg a bőréből a lelke. Bár tulajdonképpen halványul benne az ünnepi öröm, hiszen csupán egy nap van hátra az évből, holnaptól pedig megint 365 lesz... A remélt szerencse újabb esztendeje.

A csontig hatoló hidegben hamarabb emlékké változik a felderengő napfény. Minden lépés alatt hallatszik a hó fagyos lélegzete. Várakozás közben felidézi Schubert, Wilhelm Müller verseire komponált dalciklusából: „A rózsza vajon hol van, / S a hímes, tarka rét? / Ó, nincs virág a hóban, / A fű is meghalt rég.” A mostani kor és a Winterreise keletkezése közötti csaknem kétszáz év sem kívánta homályba juttatni ezt a művet – gondolja Gézaváry, miközben a járdaszigetről az autóbuszba lép. Didergő kezéből az író mosolyogva üdvözlő ismerős buszsofőr veszi ki és gyorsan a citromsárga készülék nyílásába dugja a jegyet, így téve gördülékenyebbé a jegykezelést.

Az utastérben néma csend. Két nénike foglal néhány helyet tömött kosaraival. Öt perc van még az indulásig. Fagyott tagjaik felmelegednek az igencsak tisztességgel fűtött járgányban.

Az író ifjúkorának emlékét idézi. Játsszóterét, a finom levegőjű városszéli fenyvest, ahol madarak riasztották az erdőlakó állatokat, ha irányukba ember közelített. Fülében, más által nem hallhatóan hangzott Schubert dallama és Müller versszaka: „Mily másként vártál engem régen, / Én csalfa, hűtlen városom! / Ott minden ablak fényben égett, / Vig madár szólt az ágakon. // A hársfa virágdíszben állott, / A csermely lágyan suttozott, / Két bűvös szem, hogy nékem lángolt, / A sorsom dőlt el akkor ott.” No, persze ez így nem fedi pontosan a valóságot, hiszen

maga választotta a város elhagyását, mert az képtelen volt számára biztosítani a megálmodott jövőt. Mégis, korosodván gyakran jut eszébe szülővárosának egy-egy utcája, tere, s leginkább a házakban élt ismerősök alakja elevenedik meg visszaemlékezéseiben.

Vidám, izgatott hangok terelik elrévedezéséből a jelenbe. Középiskolás diákok élénk csapata száll fel a buszra, majd sűrű léptekkel célozza meg a hátulsó rész üléseit. A fiatalok hömpölygő mosolya oldja a téli este hangulatának álmosító kedvetlenségét. Záródnak az ajtók, indul az autóbusz, a főútra kanyarodva nyugodt tempóban rója a kilométereket a külvárosi lámpafények alatt. Ahogy elrobog az egyik telken téli álmot alvó hársfa mellett, Gézaváry úgy véli, mintha Müller és Schubert hársfáját látná: „A kútnál, künn a kertben / Egy régi hársfa áll; / Ott hányszor ültem csendben, / Rám édes álom szállt. // Vén kérgén belé róva / Sok drága, kedves név, / Hogy vágyom évek óta / Ott élni, úgy, mint rég.”

Öblös koppanás téríti el a további nosztalgiától. Egy fékezésnél csomagja huppan az ülésről a padozatra, s a szatyor tartalma az előtte lévő ülés körül szétszóródva éktelenkedik. Gézaváry lehajol fájós derekával, kopott izületeivel komótosan mozdulva kezdi felszedni a konzerveket, az ásványvizes palackot. Alig nyúl az elsőért, máris hallja a mellette termett lányt:

– Segíthetek? Uram! Segíthetek?

S mire válaszolna, a kedves ajánlkozó már mindent felkapkodott, s újra a szatyrába gyűltek a vásárolt élelmiszerek. A vidéki lány nem várta meg a köszönömöt. Ugyanúgy, ahogy jött, pillanat alatt viasszaladt az ülőhelyére, akár egy angyalka.

„No, ezeket az eseteket kellene megírniuk a lapoknak példaként, nem a bűnözésre hajlamos kábítószer-élvező csibészeket népszerűsíteni!” – ötlük fel az íróban, amint a lakóhelye közelében lévő, negyedik megállóban a járdára toppan.

A jóság természete és az igaz emberi természet jósága kézen fogva jár. Hogyan is írta Wilhelm Müller? „A forrás, mely úgy táplál, / A szív oly tűzben ég, / Hogy lángra gyúlna tőle / A télben minden jég.” Kiapadhatatlan forrás a teremtmény Isten fegyelmező jóakarata.

Radnai István

Kabátlegenda

Langyos tavaszi eső. Nem emlékszem, hogy minden évben megjött-e a langyos tavaszi eső. Emlékszem böjti szelekre. Viharos évszakváltásokra.

Emlékszem hirtelen jött heves forráságra.

Esőszagú napokon is érezni lehetett a virágzó meggyfák halk, de mégis izgató illatát. A tűző nap pedig hiába fonnyasztotta a fehér szirmokat, a fák, mint menyasszonyok álltak a kertünkben. Mint, akik várnak valakire. Mi is vártuk, hogy felnőttként egyszer boldogok leszünk, a kislányt, vagyis dehogy! A nagylányt vártuk, aki a feleségünk lesz. Kamaszálmok!

Bezzeg a fák! Ők csak méheket, lepkéket, a tavaszra felébredt bogarakat várták és csábították. És ők megkapták a sorstól, zümmögött körülöttük a világ. És a virágok? Egyikük szívesebb és kedvesebb volt, mint a másik!

Nekik csak az esős napok ártottak. Hamar leverte a szél a csalogató szirmokat, a tobzódásnak napok alatt vége lett

De mi szerettük a langyos esőt. Szerettük a napos időt. Szerettük az estéket, a titokzatos félhomályt. És már nem rángattuk meg a lányok haját, az akkor még szinte kötelező copfokat.

Volt egy almazöldről seszínűre fakult ballonom. Akkoriban a megszokásban szerepe volt egy ma már nevetséges fogalomnak: nincs másik!

Már nem nőttem ki. Enyhe volt az idő, a „norvég” átmeneti kabátra már nem volt szükség. Csomagban érkezett a tengerentúlról, de az is lehet, hogy Portugáliából. Nekünk nem voltak nyugaton rokonaink. IKKA csomag sem érkezett. A szövetskabát azért kapta ezt a furcsa eredet-megjelölést, mert „kifordították”. A Váci utcai szabó a háború előtt olyan finom angol szövetből készítette a szomszéd néni nagybátyjának. És mi közünk volt az öregasszony nagybátyjához, aki megtért a prériről az örök vadászmezőkre? Csupán annyi, hogy akkoriban a használt ruhát nem dobták el s akár több generációt kiszolgált egy-egy öltöny vagy téli kabát.

Érdekes, mondanád, nem bálában érkezett és nem kilóra árulták?

Nem, nem voltak ilyen boltok, csak államiak, amelyekben olykor áruhiány volt. Jegyrendszer is volt, de nem emlékszem, hogy a textilárut is jegyre adták volna.

És mi közünk volt a szomszéd nénihez, aki van vagy nyolcvan éves, nyugdíja nincsen – talán csak kegydíja. Ő maga háztartásbeli volt. Ez is új fogalmi meghatározás volt akkoriban. A mai fülnek furcsa, hiszen mindenki háztartásban él, olykor közös háztartásban. De a szomszéd néni férje katonatiszt volt az előző rendszerben. A nyugdíját persze elvették. Mi az, hogy elvették? – kérdezhetnéd. Szinte mindenkinek elvették a bérházát, villáját. Azokat ugyebár államosították.

A deklasszált elemek nyugdíját megvonták. Pedig a katonatiszti pálya nyugdíjas állás volt, mint a postásé vagy a vasutasé.

A szomszédban lakó és bőven nyugdíjas korú néninek alig volt jövedelme. A rokonok csomagot küldtek. Néha volt benne rágógumi. Néha a vámvizsgálatnál kilopták belőle a csokoládét. Meg egyebet is. A csomag érkezése előtt megjött légipostán a jelzés – feladtuk a csomagot.

A csomagban elvileg feltüntették, hogy mit tartalmaz, de ez nem sokat segített. A csomag sérülten érkezett, itt tessék aláírni! A mennyiség korlátozva volt, afelett vámot kellett volna fizetni.

Hogy a kabátügyekre visszaérjek, a férfi holmit a szomszéd néni eladta a házbelieknek.

A házbeliek átalakították vagy elvitték valami öreg szabóhoz, varrónőhöz, hogy fordítsa ki. És máris vadonatúj téli kabátod, átmeneti kabátod, öltönyöd volt. Anyámnak pedig vadiúj kosztümje.

Ami a kabátomat illeti, az öreg szabó – akit ajánlottak nekünk – egy sötét udvari lakásban görnyedt. A kopott holmiban ennyi év után is felismerte a keze munkáját.

Nem emlékszem másra, csak arra, hogy langyos kora tavaszi eső esett. Ilyenkor a barátommal elindultunk sétálni, akár az erdőbe is. Jól megtette a fakó ballonkabát és a svájcisapka. A megújult szövetkabátot nem áztathattuk el.

Nem emlékszem, melyik évben esett a langyos tavaszi eső. A barátom egy valamikori osztálytársnőjébe volt szerelmes. Hány éve is voltak padtársak? Esett-e akkor is langyos tavaszi eső, amikor náluk járt a leckét megkérdezni? Bemásolta füzetébe, megjelölte a könyvben, mi a lecke. Az érzelmeiről nem szólt, nem mert szólni.

A langyos eső meghozta a nosztalgikus hangulatot. Azon az utcán araszoltunk az erdő felé. Arra sem mertünk nézni, amerre az ismert ház nyitott ablakát sejtettük. Kora tavasszal már nemcsak szellőztettek a budaiak, de nappal nem voltak csukva az ablakok. Nem néztünk arra, pedig a tanulópárja már évekkal azelőtt férjhez ment, nem lakott otthon. Minek is nézegettük volna a házat?

Nem jelent volna meg az ablakban annak az iskoláslánynak a szösze fejecskeje. Ő nem hordott copfot, a haját bodorították.

Langyos tavaszi eső. Eljött-e minden évben? Ezen gondolkodtam, amikor feljöttem a boltból. Az ajtó előtt mély levegőt vettem.

A langyos tavaszi eső nem kopogott a bádogtetőkön, ablakpárkányokon.

A langyos tavaszi eső csendesen esett. De a levegő! A levegő teli volt a tavasz ígéretével.

A virágok szelídek lennének? Akkor mit szóljunk a tüskékhez és a tövisekhez. Hiszen az életben sokszor találkozunk velük. Egyszer hallottam egy mesebeli, eg-

zotikus virágból, amelynél nincs pompázatosabb, de életében csak egyszer nyílik, talán el is pusztul utána.

Én a barnákhöz vonzódtam, az őzike szeműekhez. A barátom szőke illúziójával szemben számomra valóság lehetett volna egy életre.

Nekem is volt szerelmem, az első, igazi, kölcsönös szerelmem, tiszta érzés és örökös seb. Nem, nem az első szeretőm volt. Annál sokkal több. Mégis közbejött egy akadály, túlságosan tiszteltem a felnőtteket és nem is jutott eszembe kételkedni a szavukban. Pedig ez egyszer kivételt tehettem volna, kérdezősködhettem volna a családjában, ahol igen kedveltek. Évek múlva lepleződött le a félreértés. Akkor viszont a lovagiasságom nem tette lehetővé...

Bizony, annak idején léteztek erények, tekintélytisztelet, becsületesség. Én nem készültem csapodárnak.

Az eső néha reményt keltően tiszta levegőt hagyott maga után, máskor meg úgy éreztem könnyezik az ég.

Bara Gabriella

Orgona

A templom kívülről első ránézésre picinek tűnt, de belül tágas volt, elfért benne az egész gyülekezet a karácsonyi istentiszteleten. Sok évszázada álltak már a fehérre meszelt falak. A bonyolult faragásokkal díszített szószerk és a templomi padok mind a falu asztalos mesterei készítették, az úrasztalát ékesítő terítő pedig az asszonyok keze munkáját dicsérte.

Gerda gyakran játszott bent az üres padosorok között, amíg az apja az orgonán gyakorolt. A kislány leült a virágos szoknyájára, maga köré rakta a csuhébabáit és játszott velük. Néha lopva körbepillantott, olyan érzése volt, mintha figyelné valaki.

A templom falait régen szentképek díszítették, de ahogy a vidék lakói áttértek református hitre, lemeszelték őket. Gerda egyszer mégis megpillantotta az egyik szentet.

Épp tatarozták a templomot, amikor beosont, hogy megkeresse az ott felejtett babáját, de nem jutott messzire. A bejáratnál a lebontott vakolat alatt az egyik szent meredt rá dühösen. Nem úgy nézett ki, mint azok a békés, jóságos szentképek, amiket a vásárokon látott. Sovány volt, sápadt és dühös. Kardját a feje fölé emelte, egyik szeme hiányzott, mert lemállott róla a festék, amitől csak még mérgeesebbnek tűnt. Gerda úgy megrémült tőle, hogy elszaladt, még a babájáról is megfeledkezett. Ettől kezdve nem akart egyedül maradni a templomban, ha csak tehetett, felment az apja után a karzatra.

Óvatosan osont fel a csigalépcsőn, hogy ne nyikorogjanak a léptei alatt a fokok. Megállt az apja háta mögött, és nézte, ahogy játszik. Megbabonázva figyelte, ahogy a kántor fürge ujjai fel-alá futkostak a billentyűkön. Az orgona felbúgott, mint egy hatalmas, doromboló macska, és a karcsú fémsípokból kiszökő hangokból lassan összeállt a zene.

Miután az apja nem szólt rá, hogy ne lábatlankodjon ott, Gerda felbátorodott.

– Taníts meg! – kérte.

A kántor nem szólt semmit, csak leültette maga mellé a lócára. A kislány hiába lóbálta a lábát a levegőben, a legközelebbi pedált sem érte el.

– Látod, pöttöm, kicsi vagy még ehhez – csóválta a fejét a kántor. De azért elkezdte tanítani.

Délutánonként gyakoroltak, az istentiszteletek előtt. Gerda először a skálát és a kottát tanulta meg, majd lassanként játszani is. A kislány ott ült az orgona előtt, jó néhány párnával kipocókolva, mögötte pedig az apja állt, figyelte, és rásuhintott a kezére a nádpálcával, ha rossz billentyűt nyomott le.

– Ne nyomd le erősen, mert kihallatszik – magyarázta az apja – Azt fogják hinni, hogy részeg a kántor, vagy bolond, hogy össze-vissza kalimpál.

Gerda szót fogadott. Épp csak finoman hozzáért a billentyűkhöz, hogy ne keltessenek hangot, a gyakorlás után pedig tovább figyelte az apja játékát. Nagyon félt, hogy az ő játéka hogyan fog hangzani, ha majd sor kerül rá.

Tizennégy évesen játszott először istentiszteleten, negyvenhárom tavaszán, és amennyire félt tőle, olyan jól sikerült. Minden aggodalma szertefoszlott, amint leült a hangszer elé, természetes könnyedséggel csalogatta elő a hangokat.

– Nagyon ügyes voltál aranyom, még szebben játszottál, mint édesapád – súgta oda neki a templomból kifelé menet az idős Márta néni, és hasonló jó véleményen volt a gyülekezet többi tagja is. Gerda irult-pirult, mosolygott, és csendben fogadta a kedves, dicsérő szavakat.

Egyre gyakrabban orgonált, végül teljesen rá maradt a feladat, miután az apját elvitték a háborúba, és azután is, miután visszatért. A kántor fél karját elvesztette a fronton, nem tudott, és nem is akart már játszani. Gerda sem orgonálhatott már sokáig, sorra zárták be a templomokat, lekerült róluk a kereszt és a csillag. Az ő templomuk sem menekült meg, a parókiáról is el kellett költözniük.

A paplak sárga, kétszintes épülete közvetlenül a templom mögött állt. A földszinten a tiszteletesék laktak a két fiúkkal, az emeleten pedig Gerda és az édesapja. Egy kis külső bejárású konyha is tartozott az épülethez, amit közösen használtak. Tél volt, amikor beállítottak hozzájuk a katonák. Az egyikük, a szomszéd faluból, tört magyarsággal elmagyarázta, hogy menniük kell. Egy órájuk volt összepakolni. Gerda épp húst sütött a tűzhelyen, az is ott maradt félkészén, a rántással együtt. A tiszteletes asszony sírt, rimánkodott, de hiába, nem maradhattak.

Keserves évek következtek. A régi gyülekezeti tagok fogadták be őket, hol ennél, hol annál laktak. Tőlük kaptak sokszor ételt és ruhát is. Az apját nagyon megviselték a történetek, munkát sem tudott találni. Kinek kellett volna egy félkarú kántor? Volt, hogy naphosszat csak ült, és meredt maga elé, hiába próbálták vigasztalni. El is ment hamar a felesége után.

Gerda kezdetben egyszerre járt zeneiskolába, hogy tovább képezze magát, és mellette tanította a fiatal diákjait. Rövid időn belül hivatalosan is zenetanár lett. Énekelt, játszott zongorán és hegedűn, de orgonán soha. Egyszer ment csak el egy orgonakoncertre, Bach etűdjeit játszották. A feléig bírta, könnyek szöktek a szemébe, sírva hagyta ott a termet.

Sok idő telt el, míg más szelek kezdtek el fújni, és újranyithatták a templomokat. Gerda tudta kit kell keresnie.

A tiszteletes fia sokáig bajlódott a zárral. Gerda némán figyelte a férfi deres haját, az elvadult templomkertet, amelyben egykor annyit kergetőztek, majd a saját

eres kezére pillantott. Egy örökkévalóságnak tűnt a várakozás az eltelt közel ötven évhez képest. Végül engedett az öreg szerkezet és beléptek.

Nyirkos, dohos szag volt odabent. A falakról pattogzott a festék, és a terítők is fesleni kezdtek, de a padokban még ott pihentek a régi Bibliák. Gerda szíve a torkában dobogott, ahogy felsietett a falépcsőn a karzatra. Odafent por borított mindent, néhány ablak betört vagy megrepedt, de minden más ugyanolyan volt, mint régen. Még az énekeskönyv is ott volt kinyitva, mint akkor, utoljára. Leült a hangszerhez, néhány pillanatig csak várt, szeméből patakzottak a könnyek, majd tétován lenyomott egy billentyűt. Kíváncsi volt, egyáltalán szól-e még. Az orgona méltóságteljesen felbúgott, az egyik sípból pedig rémülten kivágódott egy kismadár és kirepült a nyitott ablakon. Rozsdafarkú vagy ökörszem lehetett.

Gerda csendben figyelt, míg megbizonyosodott róla, hogy az orgona felől hallja a halk csipogást. Odahúzott egy sámlit a hangszerhez, felállt rá, és kisvártatva meg is találta, amit keresett. Az egyik síp szájában ott volt a fészek, és benne a még alig pelyhes fiókák. Gerda utánuk nyúlt, majd visszahúzta a kezét. Nem fogja elvenni tőlük az otthonukat.

Visszaült a billentyűkhöz, és játszani kezdett, ahogy régen tanulta. Finoman, alig érintve ujjaival a billentyűket, hogy ne képződjön hang, miközben a kilencvenedik zsoltár szavait mormolta. Annyira magával ragadták az emlékek, hogy rossz billentyűt nyomott le. Ijedten kapta el a kezét, majd szomorúan elmosolyodott. Már nem állt senki mögötte, hogy kijavítsa.

Enyhe, tavaszi fuvallat futott végig a templomon. A törött üvegablakon besütött a nap, halkán csipogtak a fiókák, a vakolat mögül pedig csendben figyeltek a szentek.

Balajthy Ferenc

Madárlátta világ

(Dínóutódok csicsergő tanmeséi)

CINEGESÉG

Minek kéne a cinegének cipő?? –
Hisz, lába csak száraz ágat markol.
Zeng az ének nádon és éren át,
De, nyitni kék marad csak a dalból!

VADGALAMBSÁG

Városi madár ott fészkel, ahol tud.
Panellyukak vagy néhány kóbor fa.
Elűzné az ember fényes lemezzel,
S helyette majd maga turbékolgat!

FEKETERIGÓSÁG

Csak egy ugrás a bevásárló központ.
Arra gyalogút, - erre a tömeg. –
Alig marad madárnak ennivaló,
Bár, megmozgatnak érte sok követ!

VARJÚSÁG

Karóba nyúzott varjú szomorkodik.
Jobb lett volna a karón csak állni!
Viselhetem e szörnyű (kár)esetet,
De, valaki, ezt meg fogja bánni!

SZARKASÁG

Szarkasztikus a tarka szarka hangja,
De, csápol neki a bódult tömeg. –
És mire azt észre vehették volna,
Már üres lesz minden kenguruzseb!

BAGOLYSÁG

Oly bagoly nincs, aki nálam okosabb,
Bár, bibliát, s törvényeket idéz!!?
Ki hitte volna, a buta boldogabb,
S végül csak bagolyköpet az egész!

KESELYŰSÁG

Keselyű sorsa csupa keserűség,
Ritkán jön össze borúra derű.
Nehezen emészthető tetem után,
Jól esne már egy gyomorkeserű!

VERÉBSÉG

Micsoda csodás csőre van jó uram!?
Szól a Nagy Sasnak a szürke veréb.
Magasra röppent volna, de akkor már
Csak csend, és tolla repült szerteszét.

VÉSZ(MADÁR)HARANG

Giling-galang, szól a szép dínóharang,
Rég leszármazottak nagy ünnepén. –
Ha, majd csak csicsereg az egész világ,
Akkor fogan meg a dínóremény!

A legnagyobb szerep

Meghalt a színész.
Nincsen több vastaps.
A legnagyobb szerepre
egyszer megvirrad!

Utolsó kenetként sminket
még kaphat!
Aztán legördül a függöny,
s elnyeli az örök színpad.

Isten veled,
minden szerep!

Bíró József

KAVICSOK A TANÖSVÉNYEN / 1

1

... death ... death – rolls ...
 nincs (*enek*) ... s nem lesz (*nek*)
 ... : magyarázat ... / ... : ok

2

ISTEN - KÜLDÖTT' KÉNT

– *éter'* – *testben* – visszatért' –
 ... : tudom majd' ... : *miként* ...

3

... *ite, missa est !* ... :
 - most **MEGVÁLTÓNK** is éber -
 áldozatok ... ----- : vért !

4

fetreng ... a ... szennyben
 - martalék ? netán ... ? - ... **mindegy**
 ... : át – lép – nek ... : raj – ta

5

2781161221 ... 967 –
 95 673 ... 713731119 ... 1 **8734**
 ... : 872 – 8146 ----- 87273

6

le gye ző – for ma
 kagy ló *szár nyak* – szab dal ta
 fél – te nyér nyi – **sors**

7

tenyeremben ... szél –
 irányban ... tükör ... *csupasz*
fény előtt ... : **memi**(k)

8

ha 'mikor' – piszkét –
 terem ... aranyalma fád
 ... : tűzzé – lesz ... : a víz

9

pa tak *tük rén ú*
 szó fa le vél : *sem mit mon*
dás ig ó va tos

10

verseimbe me
nekülök többé nem né
zek időnk mögé

11

nem ... : - *mégsem méltó* -
 ... s ez az ... ami közös ...
 : tovatűnt ----- madár

12

szítál ... sisegve :
 ... arcomba – vág ... HOLD – szikra ...
 : ‘árvul ----- egészen

13

no ... necessary :
 ... éppen ezért ... már most kell ...
 : erős – fény ----- alatt

14

ha még időben :
 visszafordulsz megváltatsz
 : **ISTEN** átölel

15

immár’ ... közös ... a ...
vériünk ... : olyan ez ... mintha ...
 a ... : **H A Z Á M** ----- volnál

*Csáky Károly***Elmaradt sorok**

Már
sosem értjük
egymást,
hiába az
anya-
nyelv.

Hiába fakad
mélyebbről a szó,
a felszín terjed csak
tovább,
és minden
új értelmet kap:
a papírra vetett
sorok helyett
előre gyártott
mondatokat rendelünk
az intelligencia mesterétől,
s csak ülnek a felső polcon
bólogatva és tátogva,
kik gügyöngi sem tudnak.

*2025. 11. 07.***Bokraink árnyékában**

Most talán
végleg
magamra maradtam
e kicsiny hazában,
kicsinyke hazánknek
bokros tájain,
ahol fülüket hegyezgető vadnyulak
lapulnak
csak
bozótok árnyékában.
Nincs itt
egy vadőr sem,
aki kikugratná őket
áporodott fedezékükből.

2025. 11. 07.

Vigasz

S most virág nyílik
a fájdalomból:
üde, színes és illatos.
Aztán magvakat terem,
hervad, de meg nem hal.

Olykor a gyomok közt is
Élet fakad.
Hiába minden tüske,
kesernyés íz,
fojtó szárazság
és légszomj.
Az ég is beborulhat,
de az álmokat tőlünk
el
nem
vehetik.
A hit marad,
s mi álmodunk
a túl-
élés-
ről
meg a végső
feltámadásról.

(2025. 11. 28.)

*Csák Gyöngyi***Szócsokor**

Haza
szeretet hit
tisztesség becsület
igazság lélek jelen
béke békesség
álom , szerelem jövő
ember emberi szépség
érzelem világító
isteni törvény.

Idegen vagyok

Mintha szervtáültetésen
estem volna át, idegen
vagyok magamnak, rémisztenek
darabos mozdulataim
az egyre idegenebb világban
idegenné lett a szívem is.
Egyfolytában trilláz, egy
szépen szóló furulya csalogat,
bár az elágazások nem vonzanak,
néhány bizonytalan lépést teszek,
bámulom az égre költözött
felszántott tenger medrét,
sötét barázdái megijesztenek.

Szilánkok 11-**HÁLA**

Szerelmetekért
versemben öröklétet
ajándékozok.

Tettekről

Szavaival nem
lehettek szinkronban mert
nem cselekedett.

KATARZIS

Ítélet után
Hegedűst felakasztják
a vár főterén.

Sajtos Orsi

Agapé

Ezüst ruhában lépdél lenn a rét.
Elpilled messze vándorló vidék.
Szólít a lomb, kísértet árnya lép.
Zörgő mellkasom tartja versnyi lét.

Alszik a nyúl még, ködpárát lehel.
Bennem az élet új csírát nevel.
Könnyül a lépést felhajtó erő.
Hullámszik szoknyám alján lágy redő.

Áthallik barkák pattanó rügye.
Neve sincs még, csak vágya és füle.
Hallójáratunkba érkező,
Dithyrambusokban szerelmeskedő.

Agapét terítesz lelkemen.
Tekinteted hajnalpírba vetkezem.
Aranylón fon pókhálót a Nap.
Hajam omlik,
Formám széthasad.

Hangfürdődben mosdó ébredés.
Légneművé könnyülő esés.
Csodaszarvast hívó védjegyed.
Odacsorgok, s lelkeddé leszek.

Tavasz

Egy kék bolygó volt.
Leszüretelték körülötte a csillagokat.
Nehéz volt szóra bírni az évszakok váltakozását.
Mégis lélekc síra sarjadt az egymásra hanyatló talajrétegek tetején.
Kristálytű perforálta a kavicsok testét.
Szélorgonák csilingelve idézték meg a négy világtáj elementáljait.
S akkor belehallgatózott a patak a medrébe.
Meglátta a molekulák táncát a vízben,
s látta kirajzolódni önmaga hullámain.

*Fellinger Károly***Szent Gellért**

Velencében jött világra,
beteges volt, fáradt, gyenge,
látta rajta a családjá,
hithű papnak van rendelve.

Bencés kolostorba küldték,
ott tanult ő vasfegyelmet.
A nagy Szentföldre indult el,
s Pécsváradra érkezett meg.

Imre herceg a szavait,
mint a forrás vizét, itta,
majd a tudós, remetének,
Bakonybélbe vonult vissza.

Kemény hét év, száz kísértés
tette jámborrá, keménnyé,
a gazdag áldozatánál
több, vallotta, a szegényé.

Csanád püspökeként Gellért
térítette, óvta népét,
maga lett a hit, irgalom,
Szűz Mária a reménység.

Szent István halála után
gyenge uralkodók jöttek,
megosztották az országot,
nem lett senkinek se könnyebb.

Vazul fiaiban látta,
milyen nagy a turul szárnya,
András fogadására ment,
s az ellenség útját állta.

Kele hegyről a lázadók
egy hordóba zárták bőszen,
s a vak mélybe taszították
hitetlenül, eszelősen.

A haldokló testét később,
irgalmazz nekik, szent kereszt,
lándzsával átdöfték durván,
megkövezték a bölcs fejet.

Ám András, a magyar király,
hiába remélte Vata,
nem akart pogánnyá lenni,
győzött Gellért akarata.

Megbüntette, aki gyilkos,
ki vért akar, gyászt örökké,
szöget ver a kézbe, éket
haza s kereszténység közé.

Kuti József

Menjünk el

messze
oda ahol
senki nem dideregne
adna időt a csendnek
bárki integethet
aki igazán búcsúzik
vissza is vár valakit
mindenki alakít valakit
talán nem én
az ég sikít
az ég búcsúzik
vonat jön és
minden rendben
magamnak integettem

Csendesedj el

csendesedj,
hallod a rég nem hallott hangokat,
hunyd le a szemed,
régről minden
ott maradt
valami belepte
talán a kéz tehetetlensége
a szavak gyilkolása
nincs mást tenned
gondolj a mára
táncba visz
mosolyt csempész
néha távolodik
de
jelen van

Ott szeretnék

Ott szeretnék hallgatni
a bölcsőt látni
újra ringani,
ott jelen lenni,
mikor minden
végetér,
szépet ígérve
mikor a nap a holdal
ruhát cserél a
miénk árnyékában
és szó nélkül
teszik a dolgukat
ott szeretném
ölelve
kit legjobban
hittel
elmondani
minden szép
nap mindig ruhát cserél
mint álmunkban
csak én maradok
néma távolban
szeretve.

Valahol

Mindenki örül valakinek
A jöttének
Az elmenetelének
Valahol mindenki
Azt akarja
Szeressék
Van mikor örül
Egy sóhajnak
Mely a vállát suhintja
Őszinte melegséggel
Van mikor megrémül
Mit ad a holnap
Talán lehetőséget
Mint a nap a holdnak
Vagy fordítva
Az érzelemnek nincs súlya
Nincsenek szavak
Csak a jelenlét
A bizonytalanság mezején
De kézenfogva
Te és én

*Malejkó Norbert***melegség**

így hív: takaróm

takarom gyenge kezét
elernyedtt testét
mozdulatlan lábát

testmelegét megtartom
elbújna, elrejttem

éjjel rángatózik
mint aki valamit
vissza akar hozni álmából

csak én vagyok ott
gyűrötten, hűségesen

levesznek róla

elviszik
elpakolnak

csendélet

nem kérdeznek tőlem semmit
egyfajta bizalom

legtöbben ülnek
a szó nélküli beszélgetések
csöndjében

egyikük a földre néz
anyjáról beszél
aki mindig feketében járt
még nyáron is

van, aki azt kérdezi
lesz-e húsvét
itt, ahol senki nem vár feltámadást

bólogatok
megtartom a szavaikat

nem igehirdetés ez
inkább csöndes tanúságtétel
hogyan valaki még figyel rá

nélküleévszak

a folyosó hűvös, ismerős
ágya mellett szék
a keze már nem kér
csak ott van

mesélni próbálok
a kávéról, a piacról
hogyan virágot ültetnek lent
s hogy tavasz lesz
tényleg tavasz

közben nézem
ahogy a tekintete
más időzónában él

ha elmegyek, megígérem
hogyan holnap is jövök

mintha rajtam múlna
mikor lesz ennek vége

tanulom az időt nélküle

Mátay Melinda Mária

In memoriam Banka

„A szerelem nem múlik,
mi hagyjuk el”,
fűszálat ropogatunk és
csodáljuk magányunk gyönyörűségét
összeboruló fák alatt.
Banka mellém ül,
tölt egy kicsit a sörömből:
„Vannak dolgok, amiket
egyszerűen nem bírsz
végig csinálni”.

Vannak,
akiknek most tágul a világ –

Test a testben köszönt ránk a reggel,
ordítva préseljük összebb és összebb az időt-
„Ne bánd!
Ezt a hangszálat
Neked adom!”
Minden lépésünk
megöl egy kutyatejet.

„Te tudtad, hogy
a tegnapunk múlt?”
Ártatlan rácsodálkozásban
bámuljuk törekvőn,
ahogy a tapasztaltak
a franciaágyaikat kidobálják
az ablakaikból
és szitkozódznak,
ha nem törik össze mindjárt.
A lokálguruk
mindent értő
magyarázó-kommentekben
ropják hozzá

önkelletőiket
és generációs
specifikum-mátrixokat
tákolnak
az értetlenségünkben.

Mi
magunk
vagyunk.

„Ezt a verset
Neked írtam.”
Karácsonykor megint
az utcán leszünk-

„Isten sír, nézd,
zokog az eső!”
Amott a járda szélén,
a babakocsiban talán
a mi gyerekünk gügyörész-
A busz eltakar mindent és
újra érezzük, hogy lépünk.

Máshol a Te országod.
Itt nincs miért élned!

Mindentudón
rám mosolyog:
„Tedd fel,
szomorú-tövises
koronám!
Most már a Tied -
A Jó Isten áldjon
legyen
örökkön Veled!” –

Emlékszel?
Itt tartana még?
A régvolt tengerek sója,
a folyók olajos kékje,
a nyári nyárfák izzó susogása,
a fenyvesek örökzöld
gyantaaromája,
a nyest nyomán járó halk tobozzizzenés? –

Ez az utolsó
tündöklő égi kék –
Banka int :
„ Itt az új játék,
vigyázz magadra!” –

Az alkony
rejtelmes fényeiben
most ő
a nagy bíborbuborék-

Bolovits Gábor

Károgó éj

A zajmadár az éjben károg
széttép minden ideget mint rozsdás drót a bőrömön
Ő ül a széken ártatlan gyönyörű
haja puha kezei tiszták

A város mocskos a test liheg
és a madár kacag tép szét a csendet
Megfogom a kezét nem szólunk
csak égünk egymásnak az utcán
míg minden fal rángat minden csók ráég
és az éj hallgat csak a füst marad

A szeme csendes de a légzésünk feszül
minden mozdulat túlzott minden pillanat robbanás előtt
A madár kacag tép
és minden darabot felébreszt bennünk

Kértem én Szerelmet?

Nem kérem a Szerelmet
mert láttam ahogy a vágy
szemhéján megül a por
Láttam hogy a csók is
csak elhasznált ima
amit mindenki más szájából mondanak

Ismerem a testek ünnepét
amikor a bőr mögött
már nem szív csak visszhang dobban
A kezek emlékeznek
de a szív felejt
mint egy ablak amit belülről párásít a múlt

Egyszer megpróbáltam szeretni
de a másiban magamat láttam
nem őt
Az arcán az én árnyékom mozdult
s mikor elment
nem ő hiányzott
hanem az aki mellette lehettem

Nem kérem a Szerelmet
Nem kell a megbocsátás
ha csak bűnt keres
Nem kell a szó
ha hallgatásból nő ki
Nem kell a fény
ha nem én gyújtom meg

A hűség nem lánc
hanem üres kéz
amit senki nem fog meg többé
És ha egyszer mégis szeretni kezdenék
nem kérnék választ
Csak maradnék
némán mint kő a víz alatt

Magány a fahéjban

Fény csorog az ablakon mint kifakult szilva vére
ahol a tél üres ágai táncolnak a hold árnyékában
Mandarinhéj reped a konyha szegletében
szegfűszeg szúr a csendbe éles mint a magány

A fahéj illata perzseli a szoba falát
minden tárgy súlyos minden hang fájdalmasan kanyarodik
Nevetés nincs csak a gyertyaláng köhögése
és a fény megtörik az üvegen mint törött üveg a padlón

Szilvák feketednek a komódon rothadó álmok
és a levegő telve van a fűszerek keserű-édes emlékével
Én állok árnyék és fény között
a világ hideg a magány ragacsos és minden illat éget

És végül a sötétség kinyújtja karját
megmarkolja a mellkasom mint egy vasbilincs
Minden fény minden illat minden hang
csak feszültség a bőröm alatt és én nevetek
egy nevetést ami már senkinek sem szól

Juhász Pál

Tekintette harangja

(Anna Örökhöz)

Ajkaink fájnak. Néma szavak sértik,
szép álmainkat, szelíd kutyák őrzik.
Mosolygó ölelést loptunk egymástól,
egy fény percet, a rohanó világtól.

Tekintette harangját most is hallom,
jósága könny képe nek hitem vallom.
Ősz küld nekünk két sárguló levelet,
árny gyászolja a virágzó szerelmet.

Ön, csermely csobogó gyöngy fátyol hangját,
elrejt emlékezetem. Szó magját,
repíti a szél. Magamban keresem.
Szeretet fátylát, magamra terítem.

Ajkaink szólnak. Néma szavak sértik,
szorongó magányunk sóhaja vérzik.

Parádsasvár, 2025. november 7.

A halhatatlan szél

Gödörben ástam egy kis gödröt,
Teleraktam földdel egy vödröt.
Cipeltem egy mély árok felé,
majd le fogok feküdni mellé.

Az idő rám hordja a földet,
Nem beszélek, írok majd többet.
Felettem játszanak a szavak,
Felhőben hullámszó vers tavak.

Írtam egy hosszú lélek prózát,
A kegyelet viseli gondját.
Egy Hölgy lelkében díszként hordja,
Mint egy imát, éjjel elmondja.

Lelkem tisztasága Benned él,
Halkan sír a halhatatlan szél.

Parádsasvár, 2025. november 11.

Egry Artúr

Belőlem készült lélek

(Vaszary János: Lilaruhás nő macskával 1909 körül)

(újság és tejesüveg)

ajtóin előtt újság és tejes üveg helyett
ott állva a lépcsőházban – egy béna alkalom –
nyitott ablak és a tegnap kihűlt reggel
hevert előttem; mint halott
– a téltől kopasz ravatalon

kulcsaimmal babráltam¹ kissé bután
majd a zöldre festett kereten és a záron
ott feszengetem mint kínos kaland után
pedig tudtam: csak a macskát nem találom

(a hiány)

A hiány a szobában éjsötét volt
araszoltam, mint Mirci a réten
még egy kicsit – nyújtózkodtam
hogyan a kapcsolót mégis elérjem

A fény mely felömlött körben
örvényében végtelenné áradt vágyam
a falakról a földre csorgott oda
ahol éppen a macskára vártam

Még vak voltam; de hallottam
amint a szál; volframit hangja pengett
kiégett az izzólámpa
az üresség ismét sötét terem lett.

Balogh Ferenc

Hamvazószerda

most még hamvakra hullva.
életre kelt majd
– irgalmas nagypénteked.
hisz vállalt kínhalálod
feltámadásod
– s megváltásunk záloga.

nagyböjt

már hajnalodik.
irgalom, csend átölel.
– tisztul a lelkünk

(Et) RESURREXIT (tertia die)

durvára ácsolt kískeresztje
éltető gyökeret eresztett:
tavaszodik a világ.
már Péter sem tagad:
örömkönnyei hullnak.
csúfságból lett dicsőség
Pilátus, katonák, tömeg
főpapok, írástudók, vénnek
mindannyian látják:
a sír üres.
harmadnapon feltámadott!

Quid quæritis

kín,
kereszt,
halál,
sír,
elgördített kő.

Quid quæritis
viventem
cum mortuis?

feltámadott.
érted!

– érted?

Húsvéti haikuk

kín, kereszt, halál
irgalomból vált meg, él
három nap után

nem hangos celeb:
Ő tetten ért alázat,
szeretet csendje

éltető gyökér:
itat szomjad idején
forrásod marad

húsvét öröme
szívünkről görget követ
kegyelme árad

húsvét öröme

keresztet tövén
csírázó feltámadás.
– húsvét. örömünk.

Isten veled Püspök atya!

(in memoriam Dr. Katona István)

volt benned valami derűs rend,
csöndből, imából szőtt,
mely nem uralt,
mégis utat mutatott,
ahogy Isten irgalma teszi,
az eltévelyedettet szelíden
a forráshoz vezetve vissza
a szeretteid Pityu bácsinak hívtak,
mi egyszerűen Püspök atyának,
mert mindkettő igaz volt rád:
gyermeki bizalommal
egyszerre hordoztad
a föld rög, s az ég mennyei illatát
egyházi iskoláink őreként
benned mindig élt a remény,
hogy hit és tudás együtt nőhet,
mint fa és gyümölcse

a rádió hullámain szentekről beszéltél,
s lám szavaidon keresztül
te magad is tanúsággá váltál –
szelíd határozottsággal jártál köztünk,
nevedhez méltón katonás rendben
mint hajnalban a fény:
nem harsányan, mégis erővel
jó időben, rossz időben
emberként, papként, püspökként
mindvégig hiteles maradtál
hiszem, hogy már színről színre látod
a Mestert, s irgalmának teljes spektrumát
melyről egész életedben szóltál
már szeretett szentjeiddel zenged
amit mi csak suttogunk:
Mane nobiscum Iesu!

Sándor József

A jövő most a tét

Dalolj, ha költő vagy.
A múltról énekelj.
Bíráld a jelent,
Hibáinkra figyelj.

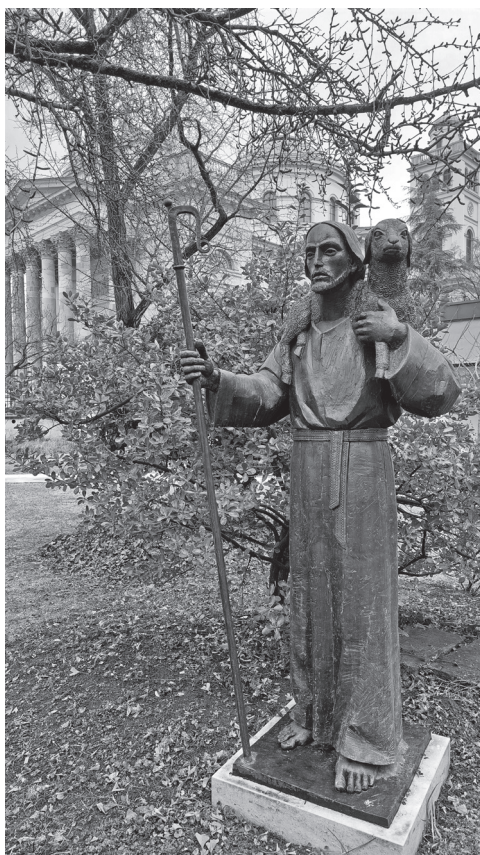
Biztasd a csüggedőt,
Nincs veszve semmi még.
Jövőnkben hinni kell,
A jövő most a tét.

Holnap már késő lesz,
Most hallasd hangodat,
Segítsd, kit veszni látsz
feledve rangodat.

Segítsd, ki pénztelen
S nem talál támaszra,
A mában is csalódott,
S nincs terve holnapra.

A holnap – holnap lesz,
Ki tudja, él-e még.
Most adj, ha adni tudsz,
A részvét nem elég.

(2011)

Jó pásztor, Kovács Jenő alkotása

Simek Valéria

A dombon

A dombon a fűrészfogú
fenyőfákat simogatom.
Hóval rakott ágai
föld felé hajolnak.
Vadak nyomában járunk,
a térdig érő, lassú léptű
hóban. Gyerekkori emlékek
villannak fel.
A dombról lefelé száguldó
szánok, gyerekkacagások,
piros arcú koccanások.
Elakadások, felborulások.
Vizes cipőkben, nadrágokban
haza indulások.
Ruháink rakosgatása,
száritgatása a sparhelt körül.
A puha éjszakába ágyazott
csend, áldott imádsága.

Közös imáink

Szemed fölé emelt kezed
árnyéka alól figyelsz.
Tüzes vasként sisteregsz,
majd mosoly bujkál szádon.
Hétköznapi napszámos vagy,
vasárnap varázsló az étellel
megterített asztalnál.
Merőkanálnyi illat a tányérokban.
Családi feladataink, közös imáink
összetartanak, meghallgatásra
találnak.

Ezen az úton

Árvalányhajból kötött csokor
töltényhüvelyben, csipketerítőn
az asztalon. Ez volt a váza.
Ifjúságotokat elrabolta a háború.
Szürkületben venyigéből tüzet
raksz, térdeden tördeled rá a
száraz gallyakat. Mint a
felkorbácsolt tenger, hullámszik
benned a gondolat.
Ezen az úton megyünk a jövő
felé? Hangosan kérdezed magadtól.
Mintha egy elmerült világ emlékeit
ragadnád meg. Munkában
túlfeszítetted magad.
Meddig teheted még?
Tücskök ciripelnek az ablak
alatt. Behúzod a firhangot.
Mint az elhasznált lepedő,
ránk gyűrődik a sötét.
Az éjszaka gyengéden
átkarolja házádat.

Nézek utánad

Az ablakból a fényesség
kiesik a hóra. Leguggolok a
kályha meleg arca elé.
Nélküled olyan vagyok,
mint a gyermek, akit elhagytak.
Átölelni szeretnék, érezni
biztonságot sugárzó itt léted.
Emlékeim sűrűjében járok.
Jössz, megérintelek, érzem
nap barnította bőröd illatát.
Osonó, halk árnyék vagy.
Elmúlt már a mi világunk...
Kihűlt a kemence, ahol kis
cipókat kolbásszal közepén,
sütöttél gyerekeinknek.
Kéményünk füst zászlója
sem integet.
Várom, hogy hazajössz,
az ajtó előtt bakancsodról
levered a havat. A kertből
behozod a fenyőt és feldíszítjük.
Nézek utánad, már el is mentél.
Odakint fehér a falu. A hózápor
sziszegve nyargal utánad.

Sípos Anna

Méretegetik velünk az erőt

Mennyire más félhomályban a gondolat – megnyugszik a rohamokban feltörő ismeretlenben – ha láthatnánk az idősíkját önmagunk tükre lehetne ahogy ebben létezünk mert ez olyan lehet mint a domborzatok vonulatán a kitörni vágó mégis szelídséget mutató tájkép – azt mondják feszingés ahogy imitáljuk ártatlannak tűnően világtalanságunkat a világlátók között Mi is kezdünk kifogyni a mindenségből mert számkivetetté tesz ahogy a korral megbélyegezi az időnket s ahogy az újszerű is magunkra hagyott mint ahogy a mozdulatainkra sem hederít rá már a sok – mert időtlenhitűek méretegetik velünk az erőt – akik majd nevetnek fölénnyükön ha mulatságra vágynak hogy eltűnjenek az omladozó hidjaink előtt – pedig az élet magáról mindig könyvet ír nem regényeket – ezért nem csukódik be ha már kiolvassák mert úgyis visszatér mint egy rossz ötlet – akaratunk ellenére is ahogy a napfénynek is függőségünkről árulkodik mint a még friss levegőre vágó reggeli hangulatunk is – szemünk tompuló fényén összegző vallomása – ahogy az ismeretlen előtt most is futni kényszerült

Lefuttatott hangok

Meddig maradhatunk több ütemű ági-vérségünkben tisztán hogy vagyunk – összeforrva a világgal amiben mindig is kételkedünk amiből úgyis elbarangolunk mondják míg lehet – nem érdekel – de valahol mélyen bennünk elsimul s amikor majd kiszökik olyanná lesz mint hegyek csúcsain az oxigén – elválasztja a testet a gondolattól – s a megrekedt feszület magával már elszámolni sem akar mert messze fenn a csúcsra tört de még hallja durrog sátrakon a vihar s ha csak összpontosít érzi meg ahogy benne meglapul mint hanghullámok a súlytalanságon belül – mert a test már leparkolt s csak az érzések viszik – mint mikor lekapcsolják a monitort hogy elterüljenek a diagramok megszólalhasson az univerzum orgonáján az utolsó leütött hang – elsimulva a végtelen óceánok vizében egyetlen ütem alatt

Fanyalgó tél

Kis és nagy vérkörök megfagyott vérerekben téli zombik körös-körben látóterem keretén fekete nyirkos törzseken mint lélegző dzsinnek ahogy mozdulatlanok a tél kegyetlen bűvöletén s a frigid elsárgult könnyező levélkupacok felett sötét foszlányok mentén mint szétszóródott fekélyszerű bevarasodott sebek miképp a remete ha lótuszülésébe belefeszül s a végtelennel centralizál – hideg taktusú mélyhangrendű ómenekkel mantrázgatva szellemeket szinkronizál

Wilhelm Ottó

Fogamzáskor halált öl az élet

Mikor a szerelem
már sejtekben fészkel:
halált öl az élet
csókkal, öleléssel.

Ha egy asszony öle
termékeny és izzó:
csírasejtek tánca
végül vad fúzió.

Mikor égő nászuk
ujjongva szenvedő,
megtalálja egymást
két múltba írt jövő:

az öröklődéssel;
s az ölelés után
évezredek zengnek
DNS-ek húrján,

s újra győz az élet,
lángol a szenvedély,
az öröklét ébred
s befogad az űr éj...

Székesfehérvár 2025. november 28.

Juhos-Kiss János

A téboly sorozatvetőinél

– *A magyar igazságért kiáltó könyv* –

Tari István *A téboly sorozatvetőinél* című könyv a Magyar Művészeti Akadémia irodalmi tagozatának az Év Legjobb Könyve díját nyerte el. Tari István, a délvidéki Óbecsén él, József Attila-díjas költő, szépíró, újságíró, fotó- és filmművész. Dokumentálta a délvidéki magyarság megaláztatásait, tízezrek halálát, az életben maradottak és bujdosók sorsát. A szerb–horvát–szlovén ellenségeskedés és gyilkolások tényét rögzítette a korabeli napi sajtó hasábjain, avagy jegyzeteiben. Az 1999 tavaszán kezdődött Jugoszlávia 79 napon át tartó bombázásáról (kronológiai sorrendben) számol be – aminek következtében felbomlott Jugoszlávia! Új országok jöttek létre, az őshonos magyarokat három új országba szakították, egymás elleni harcokra kényszerítették. 70 ezren meghaltak? 70 ezren elmenekültek, az összes veszteségek még feltárára várnak.

(Megjegyzés: Orbán Viktor, Magyarország akkori miniszterelnöke, nem engedte, hogy a taszári „amerikai bázisról” szárazföldi csapatok támadják meg Jugoszláviát.)

MAGYAROK A SZLÁVOK HÁBORÚJÁBAN alcímmel kezdődik Tari könyvének első oldala. Idézem: *„Hatalmas robajjal rian a hír Jégtörő Mátyás napján: Oroszország megtámadta Ukrajnát.(...) A kilencvenes évek elején a délvidéki magyarságot is eléri a háború pokla. Amit akkoriban átéltünk, az csak a mai tapasztalatainkat gyarapítja a Kárpát-medencében. A 2022. február 24-étől kezdődően a Kárpátalján, a Tisza elején élőkre is az a gyalázat vár, amelyben – bő három évtizeddel ezelőtt! – a Tiszánk végén, mi is megmártózni kényszerültünk. Ismét magyar fiatalokat nyomorít meg a szlávok háborúja. Ismét magyar fiatalok halnak meg a szlávok háborújában. Egyre elszántabban, egyre zaklatottabban régi jegyzeteim között turkálók.”*

Igen. Tudósításaiból, cikkeiből, jegyzeteiből mindent megtudunk, amiért ártatlan magyarjaink szenvedtek, meghaltak, netán sikerült elmenekülniük. Tari a jövő reményeit is megpendíti. Köszönjük, hogy mindenek ellenére optimista maradt, de aztán könyve lapjainak elolvasásához erős idegzetűeknek ajánlom: Háborús uszítások a bulvárlapok megkomolyodásának idején, Hadban állunk egymással, Lövöldözések a tankokkal, védelmezett szegénység gyermekei: 1991. június 25-én Horvátország, Szlovéniával egy napon, kikiáltja függetlenségét. Hamarosán, június 27-én kitör a tíznapos szlovéniai háború.

Aztán olvashatjuk cikket, amit Podolszki Jóska barátjának már csak a másvilágba címezhetett: *„Pontosan öt éve annak, hogy ’86 szeptember 11-én kocsmát váltottál, Jóska, és ebből a balkániból átköltöztél amabba a másvilágba, ahol remélhetőleg nem utálják a vendégeket, hisz huzamosabb időre: az örökkévalóságra rendezkedtek be. (...) A lelkekben uralkodó gyűlölet és zűrzavar, azaz: a háború, nos, a háború most látványos formában testesül meg – már amennyire látványos dolognak számít a tűzfegyverek ropogása, az emberi élték kioltása, a falvak és városok szétlövése, felperzselése... Az újságírók, persze, harapnak a témára és megrázó képsorokat láthatunk arról az országról, ahol patakokban folyik a vér és szárnyra kap a hullabűz...”*

Egykor újságíró, költő, jó barátjával mindent megbeszélt: *„Milyen a győzelem? Semmiképpen sem az ész, hanem az esztelenség győzelmét jelenti, hisz csak az esztelenség ragaszkodik úgy a fegyverhez, ahogyan felénk ragaszkodnak hozzá. És, ahol a gyilkosoknak emlékművet állítanak, ott előbb-utóbb csak meghalni tudnak, de már élni nem.”*

Aktuális, mondhatnám véres okfejtések a mai nyugat-európai viszonyokra, megspékelve az iszlám vallású migránsok kegyetlenkedéseivel, hogy többet ne mondjak! Ráadásul, ma 24 uniós ország kölcsönt akarnak felvenni, hogy a szlávok háborújában az egyik félnek odaadják! Magyarország kimarad a szlávok háborújából. Reméljük: Isten segedelmével! Az első világháborúból nem sikerült kimaradni, pedig gróf Tisza István miniszterelnökünk volt az egyetlen a bécsi minisztertanácsban, aki nem akart háborút, mondván, hogy mi békében kell készülnünk a háborúra, mert körbe vagyunk véve szlávokkal és románokkal. A II. világháborúba akarattunk ellenére sodródtunk be a háborúba. Bízunk Istenben, hogy ezután sem leszünk A TÉBOLY SOROZATVETŐINÉL, főleg, nem leszünk a CÉLPONTJAI ennek a háborúnak. A délvidéki és a most zajló orosz–ukrán testvérháború között párhuzamot lehet vonni: ismét magyar fiatalok halnak meg. De miért? Semmit sem vétettek! A nemzetközi nagytőke haszonszerzése, gazdagodásuk, hazug politikájuk miatt?

Magyarnak lenni jó, de nem életbiztosítás – mondják a liberálisok. Tari István könyve – saját illusztrációival díszítve! – a harcedzett délvidéki magyarság küzdelmeiről szól (Hornyikok, Vajda Gáborok), akik, sajnos már eltávoztak az örök hazába, de akik megmaradtak, az új nemzedékkel karöltve, a jövőbe vetett hit zászlajával, a továbbiakban is képesek még, bátran kivágyják a rezet! Az Anyaország aranyat lát bennük! (A középkorban s azután is mondogatták: ha a Bánátban (Bánság) eldobsz egy követ, a jó kövér földből búza lesz, a Tiszába dobott kőből hal – olyan termékeny, gazdag vidék volt!)

Tari díjazott könyvének oklevelét Vári Fábián László, Kossuth-díjas költő, író, az MMA irodalmi tagozatának vezetője adta át a Pesti Vigadóban, 2025. december 8-án.

(Tari István: A téboly sorozatvetőinél, Időjel Kiadó 2025.)

Kővári Éva

Németh Nyiba Sándor új esszékötetének köszöntése

Németh Nyiba Sándor költészetével középiskolai magyartanárként ismerkedtem meg, keresve, melyik élő írónk, költőnk művei lennének alkalmasak érettségi témakörnek. Más megközelítésben: kit látok arra érdemesnek, hogy Ady, Arany, Babits, Herczeg Ferenc, Jókai, József Attila, Kosztolányi, Mikszáth, Petőfi mellé a mai irodalomból besoroljak. A keresésem során találkoztam Németh Nyiba Sándor műveivel és így lett az iskolánkban érettségi tétel.

Különleges egyéniségnek tartom, részben küzdősportok terén elért világbajnoki címei miatt is, amellyel több tanítványom szívét meghódítani képes. Másrészt rockzenészként is ismerhetjük. Ennek a zenei stílusnak ma is van keletje, így a dalok szövegei révén is képes határozott, szüleinktől örökölt-tanult értékrend átadására, továbbítására a fiatalabb korosztály számára. A megzenésített versei, vagy a gitárral kísért szavai sokakhoz eljutnak.

Gyerekkora óta ír verseket. Próbára teszi önmagát minden lírai műfajban, műformában: Balassi-strófás dalban, szonettkoszorúban, sporthimnuszokban, ünnepi köszöntő, sirató versekben egyaránt. Számomra a legkedvesebbek az otthonhoz, a családhoz fűződő alkotásai (nemcsak versek, hanem a Kenyeri mesék is), amelyekben őrzi egy tisztább, rendezettebb, természettel békében élő emberi világ képeit. Tanítja a szülőket, ősök tiszteletét, a családi élet határozott rendjét, a természet, az otthon, a haza szeretetét, nemzeti, közös értékeinket. Egyedinek tartom, hogy a híres focista „aranycsapatnak” éppúgy ad megbecsülést a költészetben, mint birkózóknak – akikről eddig nem, vagy csak ritkán írtak a költőink. Az aranycsapatról írt sporthimnuszát a népstadionban 45 000 ember előtt adták elő. Hangfelvételen ma Vikidál Gyula hangján szólal meg. Különös értékének tartom azt is, hogy művei pozitív kicsengésűek. Talán épp a birkózás során megtanult „ha szőnyegre küldenek is, előbb-utóbb onnan fel kell állni” filozófiájára lehet szükségünk napjaink hétköznapi küzdelmeiben. Nyelvezete közérthető, hitvallása, hogy a művét a közönségnek meg kell értenie. Szépen fogalmaz, de nem kell agyonmagyarázni a gondolatait. „Csak” rá kell hangolódni.

Leggyakrabban a „Nyiba-vers” képletét használja. Ez egy szabadabb elrendezésű, többnyire rövid, képekben gazdag, rímes, zenei előadásra alkalmas dalszerű forma, amelyhez mindig társít mély érzelmeket, gondolatokat. Így születnek a versei: szemlélődik, lát valamit hirtelen, megél egy élményt, felbukkannak a hozzá kapcsolódó ismeretek, és végül mindezt közösségivé tudja emelni, nem marad meg szubjektív önkifejezésnek.

A Krúdy Gyula Irodalmi Kör elnökeként és a Művészet Lovagrend alapítójaként színes programokat szervez, kapcsolatot tart sok kortárs alkotóval. A körnek négyszáznál is több tagja van. Kötetbemutatók, kiállítások, írói, alkotói táborok, konferenciák szervezője országszerte. Jelenleg az 57. konferenciát szervezi. 150 festményt, domborművet, szobrot avatott fel a Krúdy Kör nevében országszerte. Televíziós, rádiós riportokat készít, műsorokat vezet elsősorban sport és művészeti téren. Tevékenyen részt vesz a felnőttoktatásban is: a Magyar Felnőttképző Szépirodalmi Tanfolyamának fő oktatója. Hirdeti, tanítja a művészi önkifejezés értékét. Az író-olvasó találkozókra szívesen hív előadókat, sok híres művészünk tagabb családi körét ismeri. Innen különös, egyedi tudásra tett szert.

Új esszékötetében ezt a különös tudását csillantja meg. Tanulmányozva az írók, költők életét, színes, egyéni mozzanatokkal gazdagítja az eddigi irodalmi szakkönyvek, lexikonok szócikkei által nyújtott portrékat. Rövid esszék ezek, megjelentek már különböző fórumokon. Most egy kötetbe rendezve adja az olvasók kezére, közhasználatra.

Az irodalommal ismerkedők számára könnyen emészthető formában, rövid terjedelemben ad alakrajzokat, pályaképeket. A tudós, filológus emberek számára pedig nyújtja az egyedi „kis titkokat”, ahogyan Ő nevezi, a kevésbé ismert, apró részleteket, amelyek segítségével az írók tán lejjebb szállnak közénk, láthatjuk emberi mivoltukban nagyjainkat. Évtizedek óta járja verses, zenés estjeivel az országot, sikeres előadásokat tart nagy költők életéről.

Németh Nyiba Sándorról

Németh Nyiba Sándor 1957. január 31-én született a Vas megyei Kenyeriben. Gyermekkorától kezdve három meghatározó terület – az irodalom, a zene és a sport – kísérte végig életét. A falusi környezet, a Rába és Répce közelsége, a természet csendje és az egyszerű emberek mindennapjai mély nyomot hagytak költészetében. Már fiatalon verseket írt, de ugyanilyen erővel vonzotta a zene és a sport is: tizenkét éves korától zenélt gitáron és doboson.

A hetvenes évek elején a Meteor együttesrel kétszer nyert zenekari fesztivált. 1996-ban megalapította a DE-PRESSION együttest, amely a mai napig aktív. A zenekar dalait több mint negyven neves magyar énekes énekelte lemezre – köztük Vikidál Gyula, Varga Miklós, Keresztes Ildikó, Géczy Erika és Mr. Basary. Három közös dobosója van az Illés együttes dobosával Pásztory Zoltánnal. Fischer Lászlóval, a Korál együttes gitárosával, Gidófalvy Attilával a Karthago billentyűsével is van közös szerzeménye. Az „Idő Szava” ős-rock formációval klasszikus rockzenét is játszik.

Ezzel párhuzamosan sportkarrierje is kibontakozott: szabadfogású birkózóként és grappling versenyzőként háromszoros világbajnok, Európa- és világbajnoki érmeiket, helyezést szerzett, később a magyar szabadfogású válogatott szövetsé-

gi kapitányaként és vezetőedzőjeként dolgozott. Tanítványai a világ legnagyobb versenyeiről tértek haza érmekkel.

Irodalmi és zenei tevékenysége

Németh Nyiba Sándor íróként, költőként és zeneszerzőként egyaránt jelentős életművet épít, jelenleg is alkot.

Kötetei közül kiemelkedik a *Fűzfakereszt*, az első verseskötete, amely már megmutatta a költő személyes hangját. *Nyibaizmus – Ne szégyelld, hogy van lelked!* címmel állított össze költői és életrajzi vallomást, 860 verssel és 39, legendás művészekkel készített interjúval. *Követ a vénség* című kötete monumentális, ötezer verset tartalmazó, ezeroldalas kiadvány. A *Menetel a sors* már egy életmű-jellegű válogatás, mely a költő egzisztenciális és létfilozófiai kérdéseit állítja középpontba.

Az öreg ház és *Titkos hajó* címmel meséket is írt és zenével adott elő, amelyek könyvben és CD-n is elérhetők. Ezekben visszavisz saját gyermekkorába, ahol még Irén mama és Sanyi papa sűrűg-forog a Kenyeriben álló ház portáján, és a természettel együtt élő ember harmóniáját meg lehetett tartani. Az unokák számára tovább lehet adni a népművészetben is megőrzött, több ezer éves, biztos értékrendet: az élet feltétlen tiszteletét, a gyengébbek segítését, a tudás átadását, a szeretet erejének hirdetését.

Zenei pályáján 450 CD-nyi hangzóanyag, rengeteg videoklip, több száz dal és himnusz, induló született – köztük városok, sportágak és közösségek számára. Emellett a „*Költőóriások árnyékában*” című CD-sorozatban klasszikus és kortárs magyar költők verseit szavalta el zenei kísérettel.

Külön érdekesség, hogy Németh Nyiba Sándor 20 éve alapította a Magyar Rocklegendák Vándorkiállítását, amelyet azóta is országsszerte bemutat. Az első kiállítás helyszíne Budapest belvárosában, az Aranykéz utcában volt – attól kezdve a kerület kulturális életének aktív szereplője lett.

Családja

Szülei: Németh Sándor erdészeti dolgozó és Kopácsi Irén varrónő. Négy nővére van.

Első házasságát 1977-ben kötötte Lapos Lillával. *Sokarcú szerelem* című ciklusában örököztette meg kapcsolatukat. Lányuk: Németh Nikolett Niké, aki pszichológusként dolgozik, Amerikában, Londonban és Magyarországon tanult. Unokái: Mirabell, Maximilián, Zoé. 30 év házasság után váltak el.

Második házasságát Keskeny-Farkas Anikóval kötötte, lányuk Franciska, aki tizenegy éves elsőprő szerelemből született. Száz szerelmes verset írt neki.

Verseiben mindenki felé tisztelettel és szeretettel fordul.

Titkok és érdekességek

Kevesen tudják, hogy Németh Nyiba Sándor több mint 11 oktatófilmet készített a birkózásról, amelyek több mint 100 országba jutottak el. Öt különböző harcművészeti ágba szerzett fekete övet, és készített dokumentumfilmet is (*Feketén-féhéren*), amelyet országos televíziók sugároztak.

A művész emberi hitvallása a három pillér – sport, zene, irodalom – egységére épül. Ebben a test-szellem-lélek hármassága tükröződik. Gyakran emlegeti, hogy „a költészet tartja össze” életének különböző területeit.

Gyerekkora óta saját titkosírása van, amellyel az első verseit is rögzítette.

A Nyiba ragadványnévből alakult művésznévvé, amely mára már hivatalos névének része. Az orosz ég szóból ered, egy diákkori anekdota emléke, de a szó jelentése mára hitvallássá is vált. Az ég felé nézve emeli befogadóit.

Néhány kedves verse

Szomorú fűzfák Ez a vers a tájköltészet és a személyes sors kölcsönhatását példázza. A fűzfa a magyar népköltészetben a bánat és az elmúlás jelképe. Nyiba költészetében a fűzfa nemcsak természetkép, hanem emberi életutak tükre is: „szomorú fűzfák” alatt a magány és a veszteség áll, de ugyanakkor a gyökerek erőssége is ott húzódik.

Kihalt már az utcánk Ebben a költeményben az utódlás és az emlékezet problematikája jelenik meg. A költő azt a fájdalmat fogalmazza meg, hogy „kihalt utánunk” az a világ, amelyben születünk, és kérdés, hogy a jövő generációi mit öriznek meg belőlünk. A vers filozófiai mélységét az adja, hogy egyszerre rezignált és lázadó hangon szólal meg.

Menetel a sors Az egyik legkarakteresebb mű, amely az emberi élet elkerülhetetlenségét, a sorssal való küzdelmet állítja középpontba. A vers ritmusa a menetelés katonás lüktetését idézi, amely mögött a sport és a harcművészet fegyelme is felsejlik. A költő személyes vallomása az, hogy a sors ellenállás és elfogadás ketősségével élhetünk – „menetelni kell”, de a lélekben ott marad a szabadságvágy.

Helye a magyar irodalomban

Németh Nyiba Sándor munkássága egyedülálló, mert három művészeti ágat köt össze: az irodalmat, a zenét és a sportot. Verseiben a klasszikus magyar költészet (Ady, József Attila, Radnóti) hangjai is visszhangzanak, de mindig erősen személyes és modern kifejezéssel él. Költészete egyszerre folklorisztikus, lírai és filozofikus, ugyanakkor közérthető, mert a mindennapi ember tapasztalatait teszi központi témává.

A Krúdy Gyula Irodalmi Kör elnökeként és számos művészeti közösség tagjaként hidat épít a múlt és jelen között. Műsoraiban, kiállításában és önálló estjein folyamatosan a magyar kultúra ápolását és továbbörökítését szolgálja.

Elismerések

Életművét számos díjjal ismerték el: Magyar Kultúra Lovagja, Belváros-Lipótváros díszpolgára, József Attila-emlékdíj, Gurics György-díj, Életműdíj a birkózásban, valamint több irodalmi és művészeti kitüntetés (Krúdy Arany-, Ezüst-, Bronzérem, Kláris Nívódíj, Aranytoll-díj). Ezek nemcsak az irodalmi, hanem a sport- és zenei élet elismerései is.

Források

Németh Nyiba Sándor: *Fűzfakereszt* (verseskötet)

Németh Nyiba Sándor: *Nyibaizmus – Ne szégyelld a lelked* (860 vers, 39 interjú)

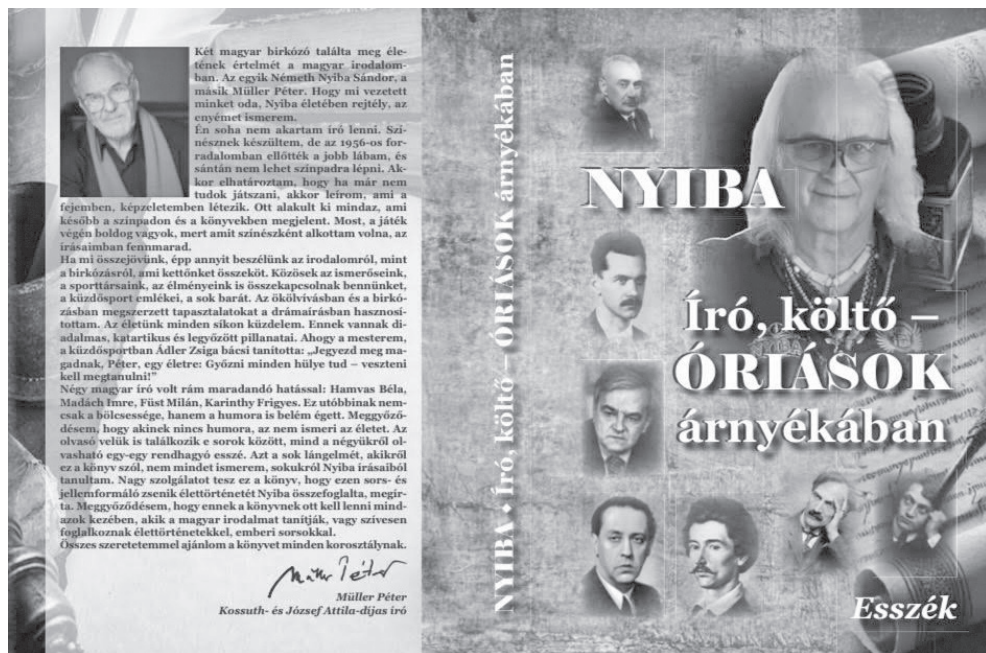
Németh Nyiba Sándor: *Követ a vénség* (5 ezer vers)

Németh Nyiba Sándor: *Menetel a sors* (életműkötet)

Civil Rádió – Élő legenda – Őskövület műsor

Krúdy Gyula Irodalmi Kör antológiái

Magyar Műzsa, Kelet Felől, Agria, Montázs Magazin, Kláris Antológia, Csongrádi antológia, olimpiai akadémia antológia, Csepeli antológia

Müller Péter

Ajánlás

Két magyar birkózó találta meg életének értelmét a magyar irodalomban. Az egyik Németh Nyiba Sándor, a másik Müller Péter. Hogy mi vezetett minket oda, Nyiba életében rejtély, az enyémet ismerem.

Én soha nem akartam író lenni. Színésznek készültem, de az 1956-os forradalomban ellőtték a jobb lábam, és sántán nem lehet színpadra lépni. Akkor elhatároztam, hogy ha már nem tudok játszani, akkor leírom, ami a fejemben, képzeletben létezik. Ott alakult ki mindaz, ami később a színpadon és a könyvekben megjelent. Most, a játék végén boldog vagyok, mert amit színészként alkottam volna, az írásaimban fennmarad.

Ha mi összejövünk, épp annyit beszélünk az irodalomról, mint a birkózásról, ami kettőnket összeköt. Közösek az ismerőseink, a sporttársaink, az élményeink is összekapcsolnak bennünket, a küzdősport emlékei, a sok barát. Az ökölvívásban és a birkózásban megszerzett tapasztalatokat a drámaírásban hasznosítottam. Az életünk minden síkon küzdelem. Ennek vannak diadalmas, katartikus és legyőzött pillanatai. Ahogy a mesterem, a küzdősportban Adler Zsiga bácsi tanította: „Jegyezd meg magadnak, Péter, egy életre: Győzni minden hülye tud – veszteni kell megtanulni!”

Négy magyar író volt rám maradandó hatással: Hamvas Béla, Madách Imre, Füst Milán, Karinthy Frigyes. Ez utóbbinak nemcsak a bölcsessége, hanem a humora is belém égett. Meggyőződése, hogy akinek nincs humora, az nem ismeri az életet. Az olvasó velük is találkozik e sorok között, mind a négyükről olvasható egy-egy rendhagyó esszé. Azt a sok lángelmét, akiről ez a könyv szól, nem mindezt ismerem, sokukról Nyiba írásaiból tanultam. Nagy szolgálatot tesz ez a könyv, hogy ezen sors- és jellemformáló zsenik élettörténetét Nyiba összefoglalta, megírta. Meggyőződése, hogy ennek a könyvnek ott kell lenni mindazok kezében, akik a magyar irodalmat tanítják, vagy szívesen foglalkoznak élettörténetekkel, emberi sorsokkal.

Összes szeretetemmel ajánlom a könyvet minden korosztálynak.

Müller Péter

Kossuth- és József Attila-díjas író

Petrusák János

Az író vaskora

(Pósa Zoltán önéletrajzi regényéről)

Irodalomelemzők, kritikusok és irodalomtörténészek mindig nagy szeretettel olvassák – és elemzik – az írók, különösen az irodalom asztalára már nem kicsiny életművet letett alkotók önéletrajzi írásait. Ezekből sok mindent megtudhatnak ezek az elemzők, de minden irodalomszerető, aki érteni kívánja az alkotási folyamatokat és az alkotó egyes szavai-gondolatai mögött megbúvó életutat.

Pósa Zoltán József Attila- és Herczeg Ferenc-díjas alkotó, aki kiérdemelte a Magyar Érdemrend tisztikeresztjét is, több más, rangos elismerés mellett, sajátosan, „Pósa Zoltánosan” látja és láttatja *Önreflexiók* című regényében a nem is annyira régmúlt, az úgynevezett szocialista lét (és féllét) a hatalom által keretekbe szorított mindennapjait.

Pósa Zoltán még kisgyermekként – a világot felderítőn – „a világtörténelem egyik legsötétebb diktatúráját” felfedezi, megéli és átéli. Vagy „nyolcéves suttyóként rövid ideig a megtorlás elől bujkálva, a világtörténelem legtisztább, 1956-os forradalmát”. Aztán „a vérvörös bosszú korát; s immár gimnazista fejjel, a sunyi terrort szülő felemás, 1963-as amnesztiát; majd 1967-ig, az egyetemi felvételi vizsgáig és az öt egyetemi esztendőm államvizsgás záróakkordjáig a sokak által agyonfényezett hatvanas évekbeli alattomos, fű alatti büntetések etapját, mely a regényem 1973-as jelen idején túlnőve, egészen 1990-ig tart” – írja a szerző még a bevezetőben, hogy tudjuk, mire számítsunk.

Hogy milyen lehetett a „pártmókusok, besúgók, munkásörök” között élni, alkotni, és nem csupán vegetálva túlélni. Hanem mindig is, mindig is reménykedni, hogy egy rossz korszak sem tarthat örökké...

Ahogy Pósa beszámol arról, abban a bizonyos, sokak által mégis visszasírt korszakban még a művészetben se lehessen szabadság.

„1972. novemberében a híres debreceni irodalmi napok alkalmából szeretttük volna színre vinni a Száraz barokk című Hernádi-példázatnovella alapján írott egyfelvonásosunkat, ami arról szólt, hogy a barna fasizmust követte a vörös, a felszabadítók valójában új elnyomók voltak. Ez egy indulat-levezető rendezvény volt, afféle szocialista Hyde Park, (akár az éppen 1972-ben elindított Tokaji Író-tábor) ahol mindenki szabadon elmondhatta a véleményét, de azon kívül, hogy aki túlmént a kincstári ellenzékiesség határán, annak a Kádár kurzus a fenekére vert, semmi nem változott. Velem is ez történt, kinyírt a hatalom: 1989-ig nem hagyott kibontakozni. A bemutatót megakadályozta a rendőrség. Tiltakozásképpen

a színészekkel tüntetőleg leültünk az egyetemi díszudvar közepére és sokáig nem voltunk hajlandók moccanni sem. A többséget hamar jobb belátásra térítették a helyszínre érkező pártvezetők. Én addig nem álltam fel, míg a darab rendezője el nem kezdett könyörögni, mondván: nekem már úgyis mindegy, ő viszont el szeretné végezni az egyetemet. Mindezt részletesen leírom az Aranykori tekercsek című, 1990. után megjelent, több mint ezeroldalmi regényemben és a Szökés és vezeklés című, hamarosan megjelenő nagyregényemben. Utána Czinege Albert elvtárs megvádolt azzal, hogy „kis 56-ot” akarok kirobbantani az egyetemen, újra „reakciós partizánakciót” szerveztem, így hát kitettek az Alföld szerkesztőségéből és az egyetemről is. Mivel négy hónapig sehol sem dolgoztam, keresni kezdett a rendőrség, akkoriban még létezett a közveszélyes munkakerülés.”

És, hogy milyen most Pósa Zoltán élete? Díjak és elismerések mellett a társadalom mennyire figyel rá és szavaira, kutatók és a fiatalabb nemzedékek mennyire kíváncsiak Pósa Zoltánt olvasva megismerni az 1990 előtti életet és mindennapokat?

Pósa egy interjúbán (*Irodalmi Jelen*, 2025. szeptember 17.) ezt mondta: „Egy keresztyén és hazaszerető, Trianon-ellenes író, költő hallgasson el végleg, vagy a nyolcvanas évektől kezdve legyen irodalmi háttérember, kinek a szekunder irodalmi szakértelmét lehet használni, de primer író nem lehet. Olykor a kétségbeesés már-már az önsorsrontó, önpusztító életvitel felé sodort. Ám életemet és életművem megmentette feleségem, múzsám, örök szerelmem Barna Márta, kivel 1973-ban ismerkedtünk meg, eljegyeztük egymást 1975-ben, és 1976-ban kötöttünk házasságot, frigyünket először máriapócsi egyházi áldással, majd református esküvővel is megpecsételve. Márti szelíden keresztyén életpéldájával ráébresztett, hogy nem szabad föladni a küzdelmet azért, hogy életművem közkinccsé váljon. Neki köszönhető, hogy végül 1985-ban, 37 éves koromban megjelent az első, nagy botrányt kiváltó, *Ama török* című regényem, az alternatív színházi mozgalom tündökléséről és megbuktatásáról, melyben kimondtam, hogy a Kádár-korban nincs hiteles alkotói önmegvalósítás. Ezért Halász Péter a Szabad Európa Rádióban úgy megdicsért, hogy kis híján kitettek még a Móra Kiadóból is, csak súlyos, daganatos betegségem miatt kegyelmeztek meg nekem. Márti a csodával határos teljes felépülésemig önfeláldozóan ápolta és meg is gyógyított. Sokáig maradt kéziratban, az ágyneműtartónkban (nálunk ez volt az asztalfiók) a későbbi nagy szakmai sikert hozó szürreális, mesés megaregény-sorozat, az *Aranykori tekercsek*, a *Menekülés négy sávon*, a *Mediterrán tintabúra* és a *Lila tricikliturgia*, ám végül 1990 s főként 2000 után sorra meg is jelentek e prózaepikai alkotások, versköteteim...”

A fentiek alapján egy teljes alkotói lét – amely az elismerés, megismerés mellett a kiteljesedés állapotába jut – képe rajzolódik ki. De, hogyan ír erről, mai mindennapjairól Pósa Zoltán?

„Nyugdíjam pillanatnyilag 111 ezer forint, ötven négyzetméteres panellakásban lakunk Gazdagréten, a feleségem keményen dolgozik én pedig hatvanhét éves magyar íróként cifra nyomorúságban élek. Mégsem vagyok boldogtalan, mert minden reggel nyugodtan nézhetek szembe tiszta tekintetű feleségemmel, múzsámmal, egyetlen nagy szerelmemmel, Barna Mártával, fiammal, Pósa Mátéval, és önmagammal a borotválkozó tükörben. Az életművemmel és az életutammal keresztényi derűt, nyugalmat, követendő erkölcsi példát hagyok magam után feleségemre, fiamra, nemzetemre, az utókorra. No persze, azért őszintén remélem, hogy előbb-utóbb ezen a földön is megkapom az engemet joggal megillető, mindmáig késlekedő elismerést és a méltó életkörülményeket azoktól, akiktől emelt fővel elfogadhatom. Ennek előjeleként 2013-ban átvettem a Pro Cultura Újbuda kitüntetését a Magyar Kultúra Napján és ugyanebben az évben a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjét is március 15-e előestéjén. 2015-ben, a reformáció emlékünnepén én részesültem a Protestáns Újságíró Szövetség (PRUSZ) Rát Mátyás Életműdíjában, kitüntettek egészen konkrétan azért, amiért 1990-ig üldöztek: a református hitemért. S fölvételt nyertem a Keresztény Kulturális Akadémia rendes tagjainak sorába is, mely Pajor András atya vezetésével működik.”

Ez látélet egy életről, eddig jutottam, ez vagyok. Mégis, egy harcos élet minden harca-baja ellenére nincs „zárszámadás” a szerző mögött, hanem újabb kihívásokra, újabb megmérettetésekre vágyik, és persze íróként arra, hogy gondolatai ne csupán benne születhessenek, hanem azok másokban is érzelmeket és gondolatokat ébresszenek. Ahogyan közli: *„Mondják, hogy az életművem már teljes. Ennek ellenére töretlen lendülettel két új regényen (Hűséges szökés és hűtlen visszatérés, Lila tricikliturgia), a feleségemmel közösen megírt A falzettós profidalnok című megaregényen, egy verseskötet (Átjárás) összeállításán, valamint a Pirosbahajol a félelem című drámán dolgozom. Sokat nélkülöztünk, de tudjuk, hogy 'boldogok, akiket az igazságért üldöznek, mert övéké a mennyek országa'. (Újszövetség)”*

Az önéletrajz, különösen ennek az önéletrajznak az olvasása – befogadása – miért fontos nekünk? Mondhatnánk, az a másik élete, ez meg az enyém, az, amiről ír, az az ő bajai voltak, nekem meg sajátjaim vannak. Csakhogy: régi mondás, az okos más kárán tanul, ahogyan más sikeréből erőt merít, töltkezik. Aki pedig szereti a történelmet az egy korábbi generáció történetével a megélt, így személyessé tett történelembe léphet be. Az ötvenes-hatvanas és még a hetvenes évek egyéni, mégis, mert magyar és emberi, ezért minden ilyen meglátású ember számára érthetően tudósít a szerző. És érzékelhetően, ahogyan beleélhetően, hiszen elmondhatom, a különféle helyzetekben, úgy a nemzetrontó erkölccsel szembenállással, vagy a támogatott élet/pénz, vagy pedig az egyenes gerinc dilemmájában teljes egészében úgy cselekedtem volna, ahogyan az elbeszélő. Aki nem tanítósan adja mindezt elő, valamiféle ex cathedra, „én így csináltam, te is ezt kövesd” felsőbbisé-

gével, se nem mesélősen, szájbarágón, hanem emberi és alkotói kétségekkel telin, amelyeket olvasva bennem is fel kell, hogy merüljön, én mit tettem volna, hogyan cselekedtem volna akkor.

Mikor? Amikor kétséges lehet a pályán megmaradás, sőt elindulás lehetősége is, vagy egyáltalán a pusztá fizikai lét, a lenni vagy nem lenni nagy kérdése. Miközben tudom, hogy a nemzetellenes hatalom, vagy akár egy embere eltakaríthat, de ha akar, akkor hagyhat élni és alkotni, ahogyan – ugyanilyen könnyeden – fel is emelhet, ki a sorstársaim közül. Figyelmet, országost, pénzt, megjelenést, tiszteletet, hódolatot, mindent, amire vágyhat egy alkotó, megadva. Csak ezért meg kell vele alkudni. Ez az alkudás folyamata az erős, az akkori élet minden szegmensét maga alá gyűrni kívánó hatalom és embereivel történő megalkudás leírása szívdobogtatóan érdekessé tette ezt az önéletrajzot. Amely, figyelem, nem egy politikus – ellenzéki, vagy hatalmon lévő, esetleg időlegesen vagy véglegesen onnan kieső – dilemmáinak leírása, hanem egy, a mindennapjai cselekedeteiben követhető emberé, aki bármelyikünk lehetett volna és lehetne ma is. Hiszen az Ördög mindig tudja, mit kínáljon fel, ahogyan azt is, mivel fenyegetsen, hogy maga alá gyűrje a jót. Mert jó, alaphoz az ember, csak a Gonosz tesz sokakat önmagával hasonlatossá.

Ez az önéletrajzi kötet tehát nem olyan önéletrajz, amit megszokhattunk. Az életét elmondó nem írja le, ekkor és ekkor ezt tette, ide ment, ezt gondolta, és ez lett ebből. Hanem események, egy ember életének eseményei, olyanok is, amelyek elsőnek nem tűnnek, mert nem tűnhetnek sorsfordítónak, mégis később kiderült, nagyon is azzá lett. És az események olvasata közben jönnek az író, ahogyan a mi kérdéseink is. A keresztúthoz érkezvén merre menjünk, merre mehetünk?

Pósa Zoltán könyvében ezernyi keresztút bukkan fel, amelyekről szólva kibontakozhat előttünk egy mozgalmasan változatos, majdhogynem már kalandos – mindennapi, de emberi – életút.

A mű címe: *Önreflexiók*. Alcíme pedig ez: *Vaskori tekercek a remény országából*. A vaskor a szerző szerint a legerősebben a későbbi embert megalapozó kor. Ez a gyermek, ifjú és ifjúnőtti kor, amiről szól az emlékező író. És miért remény országa? Mert az ifjú ember mindig remél. Ezt a reményt kell magunkban megőriznünk, hogyha testileg nem is, de lelkileg ifjak maradjunk!

Egy olyan alkotó – költő, író – önéletrajzára, amelyet szeretett és a közelmúltban elhalálozott élete társa és műzsája jóváhagyott. Hogy ez az alkotó. Maga. Hiszen a műzsa már csak ismeri az általa művésszé varázsolt embert!

Ne gondoljunk azonban sok könnyes érzelmre, inkább elgondolkodásra készítő eseményre, amelyeket a szerző érzelmektől valóban nem mentesen, ezért általunk is könnyen átélhetőn tár elénk.

Hadd ne áruljak el többet, miközben figyelmeztetek: amennyiben a fentieket olvasva egy belső hang valakiben nem szólalt meg, az a kötetet ne is keresse, és ha véletlenül megleli, ne olvassa el Pósa Zoltán könyvét, mivel nem neki íródott. Aki viszont – bízom benne, a többség – meghallja ezt a belső hangot, annak el kell olvasnia ezt a könyvet!

Amelynek megszületéséről így vall Pósa Zoltán: „Az alkotás, a művészi teremtő erő nem mindenható, nem mindenek fölött való érték. Az alkotónak nincs joga föláldoznia a mindennél fontosabb családot a nagy, vagy nagynak gondolt MŰ matt. Az alkotói gőg és felsőbbrendűség a hozzám hasonló, az alkotáson kívül élet minden területén csetlő-botló ügyetlenkedő emberek hamis önigazolása. Olyan-ná tett minket a Kádár kor langyos álbiztonságának, és a Campus védőernyőjének elfogadása, mint akikről Pál apostol úgy beszél: csecsemőtejet isznak, nem merik magukhoz venni a felnőttnek való kemény ételt. Regényíróként mindezt megértettem. Mind az *Ama török*, mind az *Irodalmi dandy* és a *Menekülés négy sávon* is, nem csak arról vall, hogy a Kádár korban nem létezett hiteles önmagvalósítás, hanem arról is, hogy ennek ellenére, nem vonulhatunk vissza a lelki infantilizmusba. Felnőtté kell válnunk, s kompromisszumokat kell kötnünk a családért, s akár tetszik nekünk, akár nem. az alkotói önmagvalósításért. Nem könnyű föllel-ni az önépítő kompromisszum és az önmegtagadó megalkuvás vékony határvo-nalát, de az Evangéliumon szavával a Szent Háromság is arra biztat minket, hogy találjuk meg ezt a mezsgyét.

Nehéz az élet leckéje, de annak, akinek olyan felesége van, mint nekem, határta-lanul könnyű. Ő tanította meg nekem: Isten mindenkit a saját mércéi szerint ítél meg, s a legnagyobb bűnt is megbocsátja, ha a bűntudatunk nem színlelt, hanem őszintén vagyunk képesek másokat szeretni. Barna Márti Jézust idézi: ne csak azokat szeresd, akik téged is szeretnek, erre a farizeusok is képesek. Tanulj meg ellenségeidnek is megbocsájtani, s igenis, szeretni őket, mint az Atya arcmására formált, ISTENKÉPMÁSHORDOZÓ embert. SZERESD A TE URADAT ISTE-NEDET. SZERESD FELEBARÁTODAT, MINT TENMAGADAT!!!”

(Pósa Zoltán: *Önreflexiók (1948–1973)*, *Vaskori tekercsek a remény országából*, *Önéletrajzi regény I. Időjel Kiadó, Budapest, 2024.*)

Pósa Zoltán

Könyv ezerszer vezeklő népünk pünkösdi diadaláról és kálváriájáról

„Szebb lesz a nyár, szebb lesz az ősz is / szebben hull a hó / Kolozsváron piros-fehér zöld a lobogó.” Akinek nem dobban meg a szíve, s nem nedvesedik meg a szeme dr. Kiss Angyal Ernő és Felesége, Nemes Török Rózsa *Ott, ahol zúg az a négy folyó* – kezdetű dalának hallatán, az nem magyar ember. 1940 szeptember 11-én Kolozsvár főterén ujjongó tömeg fogadta a bevonuló magyar csapatokat, s a Kárpát medencei magyarság anyaországi és határon túlra rekedt honleányai és honfiúi örvendeztek, reménykedve, hogy az első és a második bécsi döntés eufóriája akár a Trianoni országmészárlás teljes revízióját is elhozhatja a sokat szenvedett magyarság számára. mely Kölcsey *Himnusz*ának szavait citálva ezerszer vezekelt az el nem követett vétkekért is. „Megbűnhődte már e nép a múltat, s jövődőt.” Bánó Attila író, újságíró, többek között a Protestáns Újságírók Szövetsége Rát Mátyás életműdíjával, a Magyar Arany Érdemkereszttel, a Magyar Szabadságharcosok Szövetsége Hűség a Hazáért Érdemrendjével. a Legitim Vitézi rend lovagkeresztjével fölékelt kiváló tollforgató, gondolkodó *Észak-Erdély hazatért, 1940* című különleges könyve azért nem okozott nekem meglepetést, mert tudom, hogy jeles kollégánk rendre sokak számára óvatosan, sumákolósan tabuként kezelt témakörökhöz nyúl érzékeny, bátor, ám sohasem sértő szókimondással. Könyvet írt *Vitéz Nagybányai Horthy Miklós, a hazafi, Gróf Tisza István, a vértanú* címmel, hogy csak mutatóba említsek két művet a gazdag életműből, amely a szembenézés egyenességével mondja ki a kendőzhetetlen igazságot. Ahogy az új kötet is, mely ezerszer vezeklő magyar népünk rövid részleges Trianon-revízióját, a pünkösdi diadalt megelőző és azt követő hosszú kálváriáját örökíti meg. Jóval többre vállalkozik hát annál, mint amit a cím ígér, hiszen nem csak Észak-Erdély visszatérését regéli el, hanem tüzetes és részletes történelmi kontextusba helyezi a magasztos esemény előhangját és utórezgéseit is, mintegy történettudományi, szépirodalmi, művészeti érvrendszerrel is alátámasztva, hogy Erdély, s annak most is intranzigens magyar szigetként élő tömbje Székelyföld, a Kincses Kolozsvár, a nyájas Partium, a szász városok különleges aurája, Dél-Erdély felejthetetlenül vadromantikus melankóliája, a misztikus legendák földje, Transzszilvánia nyelviségének minden íze-zamata cáfolhatatlanul jelzi, hogy Erdély szerves, elszakíthatatlan része a magyar nemzeti kultúrának, sőt, egyik mágneses erőközpontja a Szent Korona Egységében fogant történelmi Magyarországnak. Szemezgetve a bőséges, teljes indukcióra törekvő szövegtájból, Bánó Attila könyve arról is vall, hogy

Misztótfalusi Kiss Miklós a kiváló magyar könyvművész nyomdász mily hatalmas életművet teremtett mások mellett a Szent Írás és a Zsoltárok közreadásával az Apafiak, Teleki Mihály korában (melyről minden történelmi tanulmánynál hitelesebben átélhetőbben érzékletes képet nyújt Jókai Mór az *Erdély aranykora*, *Törökvilág Magyarországon*, *A kétszarvú ember* címeket viselő korai trilógiájában). Ez a nagyszerű erdélyi ember vállalta a kicsinyes, a kisstílű meg nem értésből fakadó megaláztatásokat is. Elengedhetetlenül fontos része a könyvnek Erdődi Mihály 1941-es, *A felszabadult Erdély* című fotóalbumának ismertetése, melyhez a legendás író, esszéista, literátor, historikus, könyves ember, polihisztor Cs. Szabó László írt bevezetőt. Ebben az esszében a hún-székelymagyari népeknek nem csak a rokonságról, hanem teljes azonoságról szóló elméletét is megvillantja a nagymester „*A történetírás hol elvette, hol visszaadta a húnokat a székelynek. Most éppen visszaadja. A hegy, a patak, az erdei út azonban nem kéri a tudományt, az odavaló nép emlékezetére bízza magát. Ahol fekszik Zetelaka, ahol az út Fenyédnek fordult, ahol Réka sírját mutatják: ott járt a hún.*” S a könyv gazdag vonatkozási rendszerének bűvópatakszerű recesszív motívuma Erdély művészeti kincseinek megismertetése. Heltai Gáspártól, a bibliafordítótól, a modern magyar próza egyik úttörőjéről, a történelmi regényt megteremtő Jósika Miklóson át a műfajt kiteljesítő, egyetemes értékű regényköltőig, Kemény Zsigmondig, kiváló váteszeink, Reményik, Dsida, Sinka, Áprily, Erdélyi, Jékely tragédialátó lírájáig. S ne feledkezzünk meg Szabó Dezsőről, ki többek között két grandiózus, korszakos regényében, *Az elsodort faluban* és a *Csodálatos életben* sodrón expresszív erővel tárja elénk a nagy háború és Trianon nemzetveszejtő rémdrámáját, s az új fajta, a huszonegyedik századi, a sátánian sivár baloldali liberalizmus lélekölő ürességét is megjövendőző Wass Albertről.

Az imponálóan, lendületesen szóló, gazdag vonatkozási rendszerű könyvből kikristályosodik, hogy az első nagy háborúban honvédeink és katonai vezetőink dicsőségesen harcoltak, ám éppen következetességünk, helytállásunk (melynek következtében a dualista formációból gyáván kihátráló Ausztria megalkuvása miatt egyedül mi, magyarok képviseltük az Osztrák–Magyar Monarchiát), majd a két bolsevik kommunista kormány, a Károlyi, majd a Kun Béla féle vörös puccs rémtettei miatt szabták ránk az antant nagyhatalmak, angolok, franciák, a Versailles-i palotarendszerhez tartozó Nagy Trianonban a világtörténelem legigazságtalanabb országmészárlását, a hírhedett diktátumot. Nekem, frissen *Herczeg Ferenc* díjjal fölékelt írónak különösen jól esik idézni az írófejedelem találó nyilatkozatát: „A párizsi békekonferencia örök példája annak, hogyan nem szabad békét csinálni. Az összes lehetséges hibák közül egyet sem mulasztottak el.” Nem véletlen, hogy Lord Rothermer híres, 1927-ben megjelent, a Trianoni diktátumot igazságtalannak ítéző, a magyarságot pedig a keresztény Európát védelmező hősie és művelt népként

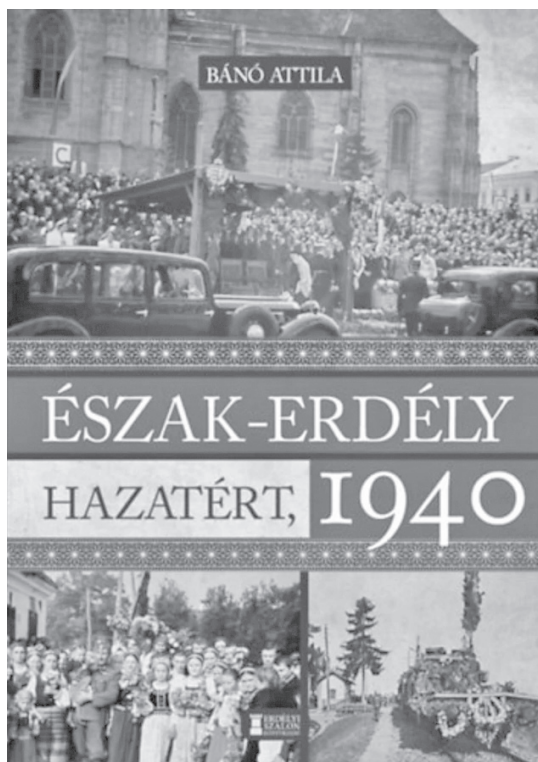
magasztaló cikke után Herczeg Ferencet választják meg a július 27-ben megalakult revíziós liga elnökének. A kötet tragikusan hiteles képet nyújt arról, hogyan kénytelenek erdélyi magyar testvéreink elszenvedni az úgynevezett gyulafehérvári egyezményt minden pontjában megszegő balkáni, román megszállást, évezre-des kulturális értékeink gátlástalan pusztítását, herdálását, a magyar parasztság nincstelenné tételét, a megbízható, tisztességes magyar hivatalnok gárda lecserélését korrupt, megvásárolható, megvesztegethető román bürokratákkal, a magyarság teljes jogfosztottá tiprását. „Nagyrománia” eközben a háromféle hatalmi tömb, a román szélsőbaloldali kommunisták, a nemzeti szocialista vasgárdisták és a kiráypártiak torzsalkodása során úgyannyira tönkrement, hogy megváltás volt számára az egyre erősödés náci Németország és a Führer-Hitler döntése, melynek köszönhetően részben megvalósultak revíziós álmaink.

Az első Felvidékre vonatkozó bécsi döntés rövid ismertetése után a könyv hitelesen tárja elénk a dicsőséges, megható második bécsi döntést eufóriát, amikor 1940 szeptember 5-étől 11-éig bevonultak a magyar csapatok Észak-Erdélybe. Ám Bánó Attila, az árnyoldalakról sem hallgat, s itt kell ismertetnünk Teleki Pálnak, a földrajztudósból lett államminiszternek áldozatos tevékenységét. Ő készítette el az egyetlen tisztességes vörös térképet, amely Magyarország nemzetiségeinek leghitelesebb eloszlását ábrázolta. E kiváló tudós, hazafi 1941. április 2-i haláláig azon munkálkodott, hogy jogos revíziós céljainkat ne a hitleri Németország militarizmusának, nemzeti szocializmusának kiszolgálásért cserébe valósíthassuk meg, s hogy kimaradjunk a második nagy világégésből. Azon az éjszakán lett öngyilkos, amikor Magyarország a jugoszlávokkal kötött örökbarátsági szerződés ellenére átengedte a német csapatokat hazánk földjén, ahogy ezt megörökíti Kelemen Erzsébet József Attila-díjas költő a *Getszemáni magány* című kiváló drámájában. Sajnos, Teleki Cassandrának bizonyult, a második világháborút követően újra Magyarországot sújtotta legerősebben a vérszomjas és diadalittas győztes hatalmak igazságtalan megtorlása. Megkaptuk a Jaltával, az 1945–1991-ig tartó bolsevik szovjet megszállással megfejtelt új Trianont, a világtörténelem leggyilkosabb, békeidőben példátlan kegyetlenséget tanúsító kommunista diktatúráját, s mindezt a képmutató, a krokodilkönnyeket hullató angol, a bennünket mindig eláruló francia és a hipokrita amerikai „kapitalista demokráciák” szemforgató asszisztenciájával, kik 1956-ban is cserben hagytak bennünket. S a jelenünkben a liberális-bolsevik Nyugat, Brüsszel és az Európai Unió lépett a szovjet diktátor helyébe, s megint mi védelmezzük, 2010 óta a remény országaként a keresztény Európát a mohamedán megszállástól, a háborútól, a gyermekek megrontásai is toleráló, mételykén terjedő szívárványos új diktatúrától.

E kisesszé csak ízelítőt adott abból a mérhetetlen gazdagságból, amelyet Bánó Attila *Észak-Erdély hazatért, 1940* című kiváló kötete tár elénk, s azt is sugallja,

amit mi, notórius Erdély-Bácska, Felvidékjáró magyarok hallunk lépten-nyomon a korosztályunkhoz tartozó tisztességes román (szlovák, szerb) értelmiségiektől és ősoREG parasztoKtől: *A magyar világban mi is sokkal jobban éltünk és most is sokkal jobban éreznénk magunkat, mint a mindmáig reánk rótt kilátástalan balkáni sötétségben*. Olvassák hát, ízleljék mondatónként e kiváló, remekműű, értékes, hasznos és szép könyv mondatait és merüljenek el a képek csodaországában is.

(Bánó Attila: *Észak-Erdély hazatért, 1940*. Erdélyi Szalon Kiadó, 2025)

H. Móra Éva

Újból megidézni az ifjúkort

Háy János: A csokimikulásos lány (Európa Kiadó, Budapest, 2025)

Bár a cím legtöbbünkben pozitív asszociációkat kelt, Háy János új könyvében ne számítsunk ilyesmire. Bizony a fájdalom kap itt hangot – még ha sokszor a megszokott, *háyos* humorba csomagolva is. De még ez a humor is inkább kesernyész, szomorkász.

Miről van itt szó?

Gyakorlatilag ugyanarról, mint *A bogyósgyümölcskertész fiában* vagy egy kicsit *A gyerekben*: hogyan éli meg a vidékről Budapestre kerülő fiú a városi létbe illeszkedést, milyen kudarcok, sérelmek, megaláztatások érik, mennyire igyekszik mindezt elkerülni. De van egy óriási különbség. Az említett, korábban született regényekben – negyvenes éveiben írta a szerző – markánsabban jelenik meg a humor; szélesebb mosollyal figurázza ki a külsőségeket előtérbe helyező, Amerikáról álmodozó kamaszt. Figyeljük csak: „*Szedtem a bogyósgyümölcsöt, hogy veszek majd belőle farmergatyát a tangón [...] szedtem, mert ha ősszel felmegyek Pestre gimibe, tiszta égés, hogy nem lesz farmerem, mert az én faterom bogyósgyümölcsöt termeszt, nem farmert, mint az ottani fiúk, akik csak kimennek a gardróbba, és leszakajtanak egy frissen nőtt farmert a vállfáról, aztán gyerünk neki az életnek. Én meg majd égek ott a VOR-os trapézomban [...] hirtelen mintha hosszú, bozontos hajam volna, egy látványos nyakrántással csaptam hátra a hajamat, aztán a kezemmel, olyan laza hányaveti mozdulattal, ahogyan elképzeltem, hogy Amerikában csinálják, azok a fiúk, akiknek hosszú fürtös hajuk van [...] Úgy nyúltam a hajamhoz, a kétcentis rövid hajamhoz, azzal a szabad amerikai mozdulattal...*” Új regényében másképp, érzékenyebben, az időskor bölcsességével elemzi ifjúkori önmagát. Erős a kezdés: a halált emlegeti, meg kéne már halni, hiszen *lejárt a szavatossága*. A magafajta már nem hasznos a társadalomnak se, nincs rá szükség, hiszen a tudásának is lejárt a szavatossága. Kultúrafogyasztó lett csak, ez a helye a világban, Beszédes, hogy a nyugdíjas elfoglaltságokat *végfeleltető tevékenységeknek* nevezi.

Valahonnan innen indul a gyerek- és ifjúkorra való visszatekintés, amelynek elemei spirálszerűen térnek mindig vissza. Annnyira mély és filozofikus mindez, hogy néhány kulcsfogalmat tudok csak megragadni hosszas elemzés helyett. Melyek tehát ezek a vissza-visszatérő elemek?

Apa, anya, biztonság. Igen, valaha ők jelentették a biztonságot. Klasszikus szerepek rajzolódnak itt ki: az apa megmutatja neki a világot, ami egyet jelent a mun-

kával, a *csinálással*. „*A csinálás a legfontosabb.*” Ezzel lehet vinni valamire. Az anya enni ad neki, simogatja, vigasztalja, ha elfárad. Az anya melege mellett még ott van a dunyha alatti meleg, az abszolút biztonság, az egyedüli privát tér. Nem csak meleg, jó, biztonságot adó *szag* is. Innen kell majd elmennie egy *idegen szagú* világba.

Megfelelni akarás. Az apának tervei vannak a fiúval, hiszen azért dolgoznak, hogy ő többre vigye majd. Ahhoz pedig ki kell innen szakadni, aki itt marad, a ranglétra legalján marad; ki így, ki úgy lesz alkoholista. A fiúba beleivódik ez a szemlélet, bár előbb még gyermekien úgy gondolja, azért kell elmennie, mert a nagyszülők meghaltak, nincs ki vigyázzon rá. Aztán lassanként kialakul benne az elvágyódás. Minden vonzó számára, ami városi: házikolbász helyett párizsiról álmodozik, fejkendő s nénik helyett *fejkendőtlén* nénik az ideáljai. Aztán elkerül, pesti gimnáziumba, kollégiumba. És elindul a fájdalmas, két irányú megfelelni akarás: külsőségeiben, viselkedésében a fővárosi diáktársaknak és szüleiknek, de talán elsősorban apjának. És nem megy, rossz tanuló lesz. S úgy érzi, elveszti apja szeretetét.

Szeretés, nemszeretés, büntudat. Utóbbi összefügg az előzőekkel. Úgy érzi, a *szeretést* ki kell érdemelni. A büntudatot alaposan belénevelték (pap, tanítónő, a későbbi tanárok), „... *bűntelennek érezni magadat, az is bűn, az önteltség bűne...*” Már azért büntudata van, mert fiúnak született, csalódás okozva a másodiknak lányt váró szüleinek. Büntudata van a balkezessége miatt, a tanító néni folyton veri a „rossz” kezét, nem szereti őt. Ez csak fokozódik a gimnáziumban, ahol a tanárok mélységes megvetésével találkozik. „*Melyik volt előbb, a rossztanulás vagy a nemszeretés?*” Tulajdonképpen minden megfelelni vágyás célja valamiféle szeretet kicsikarása. „*mikor nekiindulok az új lakóhelyen szeretetet szerezni, akkor nem merek olyat mondani, amivel kockáztatnám, hogy megkapom ezt az érzelmet...*” S a szeretet mellett a szerelemre is vágyik persze, mégpedig a csokimikulásos lánytól. „*Csak úgy érdemes szeretni, ahogyan én szeretek. [...] A csokimikulásos lány majd úgy fog szeretni, csak nekem arra meg kell őt tanítani, mert ugyan egyelőre sehogy se szeret, de majd fog úgy.*” Az a *szeretési gyakorlat*, amiben felnőtt, nem volt elég.

A visszakerülés réme. Az iskolai sikertelenség miatt nem csupán apja szeretetének elvesztésétől tart, hanem attól is retteg, hogy visszakerül a vidékiségbe. Egy balassagyarmati szakképző iskolát emlegetnek, ami óriási kudarc lenne neki. Annyira erős benne az ellenérzés, hogy az iskolai szüneteket *kiűzetésnek* nevezi, vagy inkább *visszaűzetésnek* gyerekkora világába, ami már taszítja. Elvesztette a *gyermekkor nyelvét*, anyjával sem tud szót érteni. Apja kezdődő betegsége pedig rosszat sejtetve munkál a háttérben...

A vidékiség természetrajza. Furcsállja, amilyen idealizált módon szemlélik/tanítják a „nép életét”; a skanzenek és a páros rímű felező nyolcasok jelentik a művelt városiak számára a falvakat. Egy utánozhatatlanul „háýosan” humoros fejtegetés után megállapítja, hogy neki a nép fiaként csak a kapálás, a hideg szobák és a kinti vécé jut eszébe.

Idégenség, máshonnanjövés, kollégistaság, megalázottság. Hiába minden igyekezete (pedig van!), a fővárosi srácok lenézik. Jöjjön a bevezetésben *A bogyósgyümölcsből* idézett részlet ellenpárja: *„Ezekben a ruhákban különlegesnek éreztem magam, és rossz volt, amikor rájöttem, hogy ez a különlegesség milyen jelentéssel bír. Ez azt jelenti, hogy ez az a kollégista, aki különleges akar lenni, ezért különlegesen hülyén néz ki.”* Szívszorító a jégbüfés jelenet: először a kirakaton át figyel, hogy mi ott a vásárlás módja, aztán bemegy, és gesztenyepürét kér, mert annak ki tudja mondani a nevét.

A csokimikulásos lány. Az előtte lévő padban ült (mögötte a táskás lány), így mindig őt nézhette. A tiszta szerelem vágyának megtestesítője, eszménykép. Megindítóan, gyermekien naivak azok a gondolatok, amelyek vele kapcsolatban fölmerülnek, itt nincs helye viccelődésnek. Hogy miért így nevezi, s hogy fejlődik-e valamerre a kapcsolatuk, maradjon a könyvbe zárva...

A lényeg. Olvasóként nekem a következő részlet fogalmazza meg a legpontosabban ennek a fiúnak az elhagyatottságát. *„Ebben a pillanatban jöttem rá, hogy hiába számítottam rendbontónak, én eddig hittem abban, hogy majd odahajol hozzám valaki ezek közül a nagydarab emberek közül, megfogja a vállamat, és azt mondja, segíték, hogy másképp legyen. Valami igazságtalanság történt, amikor idejöttél, elveszítetted az otthonodat, és még nem sikerült megtalálnod, de én segíték neked ebben a keresésben, mert én látom, hogy van benned valami, amiért érdemes.”*

Csapongó szerkesztés, sok elkalandozó részlet, gyermeki jámborság ötvözve az öniróniával, lét és nemlét örök körforgásának filozófiája és sok-sok érzelem – mindezt megkapjuk ebben a könyvben, ne hagyjuk ki!

Lőkös Péter

Radnótiék Párizsban

Vannak városok, amelyek egy-egy külföldi író, költő életében fontos szerepet játszanak, inspirálólak hatnak rájuk, az ott eltöltött idő esetleg élményanyagot szolgáltat későbbi műveikhez. Ilyen város például Velence. Az „Adria királynője” mindig is vonzotta a tollforgatókat, akik azután például egy-egy művük színhelyéül tették meg. Megemlíthetjük többek között Theodor Fontane *L'Adultera* című regényét, Thomas Mann *Halál Velencében* című novelláját, vagy hogy a könnyebb műfaj se maradjon ki: Donna Leon krimijeit. Természetesen magyar írók, költők is megfordultak e városban, így Kosztolányi Dezső is, nem véletlen tehát, hogy 2024-ben a Magvető kiadó megjelentett egy könyvet *Kosztolányi Velencéje* címmel.

A kiadó most egy újabb, hasonló kötettel jelentkezett: *Radnótiék Párizsban*. Párizs még Velencénél is jobban vonzotta az írókat, festőket, zeneszerzőket és más művészeket. Több oldalt is megtöltene azoknak az íróknak a neve, akik rövidebb-hosszabb ideig itt tartózkodtak – csak néhány az ismertebbek közül: Heinrich Heine, Ivan Turgenyev, Rainer Maria Rilke, Ernest Hemingway, Henry Miller, James Joyce, Joseph Roth, a magyarok közül pedig többek között Ady Endre, József Attila, Illyés Gyula, Márai Sándor vagy Radnóti Miklós.

Radnóti magyar-francia szakon tanult a szegedi Ferenc József Tudományegyetemen, innen a francia kultúra, főleg a francia irodalom iránti vonzódása, érdeklődése. Kiváló műfordító is volt, a francia irodalom egyik fontos tolmácsolója, magyarra fordította többek között La Fontaine meséit, Henry de Montherlant *Lányok* című regényének első kötetét és számtalan verset. De saját költeményeiben, írásaiban is megjelenik Párizs. Ki ne ismerné ezeket a sorokat:

*A Boulevard St Michel s a Rue
Cujas sarkán egy kissé lejt a járda.
Nem hagytalak el gyönyörű
vad ifjúságom, hangod mintha tárna
visszhanzana, szivemben szól ma még.
A Rue Monsieur le Prince sarkán lakott a pék.
[...]
Ó, visszatérni, tűnő életem
nehéz sodrából, lesz-e még erőm?
A lent bűzölgő olcsó étterem
macskája pázott fönt a háztetőn.
Hogy nyávozott! Mégegyszer hallom-é?*

*Akkor tanultam meg, hogy hajdanán milyen
ricsajban úszhatott a hold alatt Noé.*

Igen, Radnóti Miklós és felesége, Gyarmati Fanni is Párizs „szerelmesei” voltak, az 1930-as években háromszor (1931, 1937, 1939) jártak a francia fővárosban – először Radnóti egyedül, majd feleségével együtt. Az itt töltött hetek, hónapok impresszióit, élményeit mindketten megörökítették naplóikban, leveleikben, a költő pedig verseiben, riportjaiban is.

Ezekből a levelekből, naplórészletekből, versekből és prózai művekből válogatta össze a könyv anyagát Schmal Alexandra. A kronológiai sorrendbe szedett szövegekből kiderül, hogy Radnótiék bebarangolták gyakorlatilag az egész várost: felkeresték a múzeumokat, templomokat, kávéházakat, parkokat, a Szajna-parti könyvárusokat, 1937-ben pedig a Világkiállítást is. Sétáltak a boulevard-okon, a Champs-Élysées-n, találkoztak Párizsban tartózkodó barátaikkal: Baróti Dezső irodalomtörténésszel, Schöpplin Gyula író, műfordítóval és másokkal. Pozitív és negatív élményeikről egyaránt szólnak, de írásaikból kiérződik, hogy minden alkalommal nagyon élvezék a párizsi létet. Igyekeztek a negatív dolgokat is humorosan felfogni: a Quartier Latin-beli szállodájukban például esténként sajtadarabot készítettek az egérnek, hogy „ne kocogjon ide-oda a padlón éjszaka.” Olvashatunk arról a hiányérzetről is, amit a feleség érzett, amikor nem lehetett Párizsban: „Csak még egyszer kijuthatnánk ennyi időre legalább. Úgy vágyom, vagy élni benne néhány hónapig, beleolvadva a közösségbe, dolgozni, nem mint előkelő kélutazó csavarogni. [...] Ma egy éve milyen boldog voltam Párizsban.” – írta naplójába 1938-ban.

1939 nyarán azonban már érzékeli a hamarosan bekövetkező katasztrófa előszelét, ami Gyarmati Fanni naplóbejegyzéséből kiderül: „Elmegyünk a Champs-Élysées-re leülni egy teraszra, de csalódunk az esti képben, egészen gyanúsán sötét van, összehasonlíthatatlanul más, mint két évvel ezelőtt. Légvédelmi világítás van állandóan, nagyon szomorú és folyton több apró csalódással telek meg.”

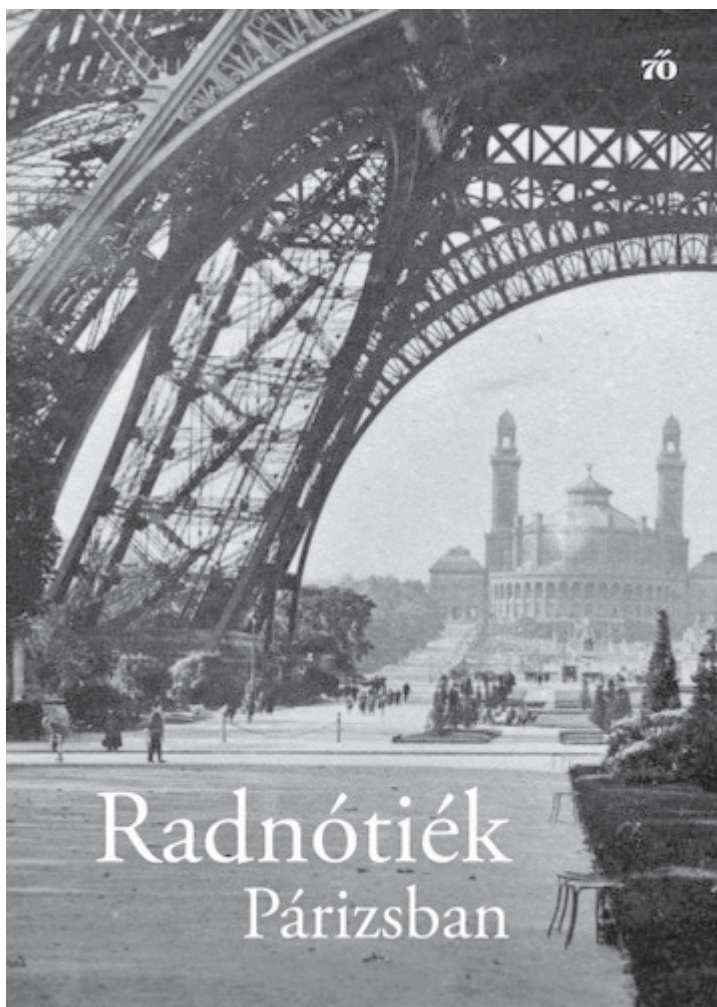
1939 után már nem mehettek többé együtt szeretett városukba, az ezt követő években már csak az emlékek maradtak és a vágyakozás: „[...] ha egyszer béke lesz s megélem [...] akárhogy is, de kiköltözöm egy évre Párisba. El kell végre is intéznem ezt az örökös vágyakozást. S elintézhető ez így? S ha nem? Egy évet megszakítás nélkül Párisban akarok élni”, írta Radnóti 1939. október 10-én naplójába. Amint tudjuk, erre már soha nem kerülhetett sor.

A könyv Gyarmati Fanni 1944. március 15-én kelt soraival végződik: „Ott, a 39-es nyáron a Szent Genováva hegyén, Párizsban, ott búcsúztam el a boldogságtól és a fiatalságtól. Tudtam, éreztem akkor nagyon élesen ezt.”

Jó ötlet volt, hogy a kötet összeállítója a szövegek tartalmához illő korabeli fotókat is válogatott, így a gazdag képanyagnak köszönhetően még jobban beleél-

hetjük magunkat a harmincas évek Párizsának világába. Kíváncsian várjuk, lesz-e folytatása e két kötetnek, hiszen jó néhány írónk, költőnk élete szolgáltatna anyagot ehhez.

(Radnótiék Párizsban. Levelek, dokumentumok Radnóti Miklós és Gyarmati Fanni hagyatékából. Vál. Schmal Alexandra. Magvető, Budapest, 2025)

Tusnádý László

Rügy-idő. Takáts Gyula mindensége

1. Világhajnal

Különös és nagyszerű könyvet írt Halmai Tamás „Az orfeuszi nádasok felett. Takáts Gyula drangalagi költészete” címmel. Olyan költő világával azonosul, akinek az élete majdnem egy évszázadot ível át. Dunántúli alkotó lét-összegzése áll előttünk. Költőnket elsősorban a pannon táj, annak szellemi sugallata, titok-áradása ihlette meg.

Hol van Drangalag? Halmai Gyula vergiliusi magyarázó utasként ezt tárja elénk. Örök és szomorú törvénye a sorsnak, hogy a fél-múlt sokak számára nem érdekes. „Kinőttünk belőle” – vélik sokan. Takáts Gyula művészetére is így tekintenek-e a mostaniak?

A régi bölcsek kiemelkednek az időből, és szomorúak, mert nem hallgatnak rájuk, pedig tanításukban van a „mentő glória”.

Halmai Tamás Takáts Gyula bölcsességét nem akarja a szájunkba rágni, hanem a felhajtóerőt vonja ki belőle, azt, amit keresünk: „Sursum corda! = Emeljük föl szívünket!” Megmaradásunk alapja az, hogy Eurázsia legnagyobb kincseit őrizzük a világ számára. Mi ebben hiszünk. Ezért csúfolnak, megaláznak minket. Csú Fu nevében benne van a csúfolódás. A költő gyermekkorához visz közel ez a név. Része annak a derűnek, amellyel az idős alkotó a világra tekint. Ebben a látásban sok az önirónia. Más az, amikor a lejáratás szinte gyilkos erővé válik. Jövőnknek lennie kell, mert van küldetésünk. A Gyermekek megszületik. A létezés kultúráját veszítik el azok, akik ebben a pici lényben nem látják meg a karácsony fényeit.

Egy olasz közmondás szerint „Az volna a jó, ha az ifjú tudná azt, amit az idős ember, és az idősnek volna lehetősége arra, amire az ifjúnak”. A művészetnek, a költészetnek a varázsa ezt lehetővé teszi.

Toldi a nádasban lel önmagára. Maga az adott hely a „lenni vagy nem lenni” lidérces hona. Takáts Gyula költészetében ez a hely orfeuszi. Ennek a szemléletnek az az alapja, hogy a hosszú élet szépsége és terhe ekkor lesz a legvilágosabb. Lévay József kilencvenedik életéve fölött számolt be léte esendő voltáról. Korához képest egészségesnek érezte magát. Nem panaszkodhatott. Józanul látta azt, hogy jégpályára került, és a jég bármikor beszakadhat alatta.

Tudta ezt Takáts Gyula is. Szerettei közül sokan mentek át a nagy csöndbe csöndesen. Mély látása, iróniája az évek kalapácsütései alatt alakult, edződött. Szólhat a költő akár angyalok nyelvén is, megzavart korunkban nem ér el könnyen a hangja a szépe és jóra szomjas szívekbe.

Ezért kell a józan, tartalmas elemzés, értelmezés, mert így válhat igazivá az a lélekáradás, amely a hajdani szellemiségből száll felénk. Ezt a tiszta és örök áramlást szolgálják az előttünk lévő könyv lapjai. Így találkoznak a legősibb igazságok, létérzések jelenünkkel, jövőnkkel: a folyton-folyvást felderengő hajnallal.

*„Orfeusz lant-húrja szólt:
Lomb, fagyos bérc meghajolt
Hallva bűvös éneket.
Zsendült inda, fű, virág,
Enyhe zápor, napvilág
És nem múltó kikelet.”*

(Shakespeare: *Dal a „VIII. Henrik”-ből*)

Weöres Sándor gyönyörű fordításában idézem Shakespeare szavait. A nyelvzenét oly rendkívüli szinten érző, tudó költőnk sok szempontból áll közel Takáts Gyulához. Az előttünk lévő könyvről szólva keleti utazásra készülünk, de jó az angol bárd látásával felvérteznünk magunkat, nem árt egy pillanatra hozzá zárandokolni.

Jó fokozatosan haladni az idő nagy-nagy tárnamélye felé, felkészülni arra, hogy az itteni elmerülés, a nem mindennapi lét törvényei ne lepjék meg túlságosan az embert.

Takáts Gyula kilencvenhét évet élt. A pannon táj szerelmese volt. Jól látta a XX. század „csillagoltó” sötéttségét, és fényre vágyott: dantei szeretetfényre.

2. Szonett a szavak alkonyán

Halmai Tamás saját verssel indítja Takáts Gyuláról szóló könyvét. Végnapról beszél kétezer-húszon... túl. Oly korban, amelyben létünk meghasonlása a „Dies irae” akkordjait kopogtatja a szívünkön. Buddha szava és Orfeusz húrja zeng. Drangalagra emlékezik, arra a helyre, ahol még sohasem járt.

A művészet erőforrás, létünk, lelkünk tiszta patakája, lélek-áradása. Benne van a mindenségünk, de teljességének titkos rejtekhelyén még nem jártunk. Azért kell minden hajnalban elindulnunk felé, mert joggal félhetünk attól, hogy ember voltunknak ez az egyedüli tartománya, boldog szigete már csak álmainkban létezik. Ott pedig nem a dőreség talmi örömei várnak reánk, hanem az a szent felismerés, hogy az orfeuszi húrok életre kelthetik még a holt reményt. Zenghetnek még az új tavaszról.

Halmai Tamás verset írt az általa tisztelt és szeretett költő nevében. Helyesen cselekedett, mert igazi küldetést folytatott: azt mondta el, amit az eltávozott művész már nem róhat papírra, nem vehet ajkára. A hű elemző ezt teszi a későbbiek során is.

Kaposvár és Bece-hegy a drangalági versek születési helye. Meg lehet-e találni mindenségünk egyetlen biztos pontját? Ezt kérdezhetjük az ókori bölcs örökifjú

lendületével, mert a lehetetlen tagadása adta meg a különböző nagy művészeti korok magasság-reményét, szinte emberen túli erejét.

Halmi Tamás könyvének 19. oldalán két olyan idézet van, amely közelebb visz minket a fenti kérdéshez: „Az érzések gyönyörködtetése szorosan összetartozik a szellemi erővel... A kínai művészettörténetek irodalmi és történelmi lapjait forgatom mostanában. Csü Fu kitalált költő látogat egyre és válogat.” Ezt 1983. október 16-án írta le Takáts Gyula. Majd öt nappal később a következőt: „A kis tuszkulánumom mögött az erdős mészkopár a muskátlikkal, kőrózsákkal, szömörccékkal, vadrózsákkal olyan szép, akárcsak egy japán vagy kínai kert. Ahogy néztem, mint Csü Fu álltam ott.” A költő így éli meg azt, hogy csak ketten maradtak mellettük: a természet és a művészet.

A kínai univerzalizmus szerint az embernek meg kell tanulnia azt, hogy miképpen élhet a természet törvényei szerint. A világ rendjébe így tudunk beilleszkedni és nem a természet legyőzésének lidérces, öngyilkos indulatával. Konfucse szerint az ember fajfenntartása került veszélybe azzal, hogy tudja befolyásolni ösztöneit. Ezt a bajt, veszélyt a hagyományok követésével lehet orvosolni. Az utóbbiakat Arisztotelész is sokra értékelte. Mindebből az következik, hogy világunk meghasonlásának az oka a hagyomány tagadása, az eredeti, gyökerek elvágása. Az élet a változások rendje, de a teremtő fejlődés helyett nem lehet rombolást választani. Mindez elvezet ahhoz az egyre szűkülő folyosóhoz, amelyen át az emberiség a jövőbe juthat.

Nem pátosszal, legfeljebb iróniával hirdeti ezt Takáts Gyula. A költő és a természet találkozása a Bece-hegyen oly szelíd és oly csendes, hogy túl erőltetett párhuzamnak hat, hogy ha zenéről beszélek. Pedig a múzsák testvérisége ezt a lehetőséget önként hozza magával. Csokonai magyar Orfeusz volt, és diákkorában Cimbalomnak nevezték, szólították. Delejes varázslatok rabjait haydni üstdobszimfóniával sem lehet felébreszteni, emberi öntudatra kelteni? A „dob” egyik megnevezése kínaiul „Po Fu”. Csü Fu csúfolódó, csendet alig megtörő hangja is lehet dobszó az éjszakában. Beethoven süketen is többet hallott meg világa zenei valóságából, lényegéből, mint számtalan kortársa. Az indiánok a tőlük több kilométerre hangzó dobok hangját is hallották. Ily adottságuk van lelki vonatkozásban a költőknek, zeneszerzőknek.

3. Fény a Palotában

Halmi Tamás az elemzett versek során gyakran hivatkozik Jézusra. Csü Fu megadja a császárnak azt, ami a császáré, mert hisz abban, hogy világosság nélkül felbomlik a világ rendje. Ám onnan elindul haza – az otthonába. Ott várja az igazi összhang, nyugalom, teljesség, amely a kaotikus, a viszonylagosságok sötét vízű szökőkútjai fölött úgy lebeg, mint kis Mukk papucs. Nagy összességében mégis a legnagyobb bizonyosság. Ott van jelen a szerelem és a család.

Ennek a látásnak a mélyén régi nagyok arca sejlik fel. Nikla és Dardzsiling között Berzsényi Dániel és Körösi Csoma Sándor találkozik. Drangalag Zanglát és zord, rideg kolostorát is felidézheti. Egy hajdani kor lobog fel a sötétben. A nagy tibeti remeténk 1784-ben született, épp akkor, amikor a legnagyobb fényszennyeződés érte jövőnk pisla reményét: II. József nyelvrendelete a legelemibb emberi jogunkat is korlátozni kívánta. Lavotta János ekkor érezte meg azt, hogy az anyanyelv veszélyeztetését, lehet fékezni, enyhíteni a zene orfeuszi hangjaival.

„Még él Lengyelország” – hirdeti a világ számára Chopin zenéje. A testvérműzsák a világvégi vihar előtt seregszemlére gyülekeztek. Harangokat szólítottak meg, zendítettek meg. Így akarták elűzni a halálfelleget.

Csokonai születése után jó negyed félévezreddel, nyelvtársának a művészetén tűnődünk, és kénytelenek vagyunk még a sötétnek is örülni, mert Pascal utódaiként matematikai bizonyossággal is kaphatunk választ – az emberiségre zúduló őrület idején is: ha kihunynak a fények, a gyertyaláng, a mécsvilág kevés, a sötétben is lelhetünk fényt, mert az a lelkünkben lakozik.

Csu Fu üzenetét nem papírra és nem tintára bízta, hanem szívre és lélekre. A lélek fényét adta át. Az, ha nem süt, akkor is ragyog. Ez a tanítás csodája. Jézus az evangélium szerint egyszer írt, akkor is a homokba. Anyanyelve „kicsiny hatósugarú” volt, de amit a szívekbe vésett, az katedrálisokat emelt.

Létünk sokkoló hírei felerősítik a végítélet harsonahangjait, de látnunk kell a fénylő sziklákat, a gyíkot és a játszadozó pici menyétet. „Szabad ég alatt lakozván, nincs nyitott tenyér, melyen ne gördülne végig a nap.” A magyar költészet világnagy pólusai állnak előttünk. A keresztény Európáért életüket áldozó őseink tűnnek fel és a hittel vitázó Szabó Lőrinc, aki csillagfénykoszorús gyászán csak mosolyogni tudó szerelmét siratta.

Halmai Tamás elemzései alapján láthatjuk meg a dunántúli költő művészetének a mélységét: Takáts Gyula sarokkő a magyar költészetben. Csu Fu-i egyszerűsége nem kendőzheti el értékeit, lényegét. Verseiben nyelvünk zenéje megérinti szívünket. Létünkre, küldetésünkre világít rá. Híd voltunk réges-régen, és azok is vagyunk Kelet és Nyugat között.

Az ember maga műremek, de mit ér, ha „csak” a szavak ura? A szó trónfosztásának a korát éljük. Sokan a tömeg „megkezelésére” használják. Arra kopik el. Akik még életet, békét remélnek, azokra talán egy közeli jövőben mesterlövészek agyaros puskája les?

Halmai Tamás belülről látja ezt a nagy költészetet. A verselés rezdüléseit párhuzamba állítja a gondolati, hangulati, érzelmi üzenettel. Jambus és trocheus teremthet-e rendet? Még nyelvzenészek között sem mindig. Halmai Tamás ott említi a verslábakat, ahol feltűnően jutnak szerephez.

Csu Fu Balaton melletti barlangjában tudta Kelet bölcsességét.

Körösi Csoma Sándor megélte a magyarok nagy magányát. A nyelvek tudósa volt. Gyökereinket kereste. A felületesség bajnokai a mi kód-reményeink megtesztelését látták benne: múltunkat kereste, és tibeti-angol szótárt meg nyelvtan írt. Ezt az óriási teljesítményt is igyekeztek ellene fordítani, hiszen azt emelték ki, hogy eredeti tervét megváltoztatta. Rásonyi Leila három évig tanított Tajvanban, és úgy fogadták be, ahogyan az ottani felfogás szerint gondolkoznak rólunk. Lélekben közeli hozzájuk a magyarság. Hagyományuk, ősi szemléletük így tartja.

Az egydimenziós ember a szavak alkonyát éli meg, pedig egy szóból olykor egy világ csillanhat fel. „Szószátyár hosszú szövegek kódében / ragyog az ormok tiszta tája / s kinyitja Csú s hallgatva Berzsenyit / reá szakad vad sziklák között / - akár-csak Körösi Csomára / Tibet és Dardzsiling - / a magyarok szótlan magánya.”

Csú Fu a mécsoltó sötétben lámpást tart elének. A lelki ragyogásban feldereng előttünk az a fény, amelyet születésünkkel hoztunk magunkkal.

A romantika egyik álma volt a Kelet. Valami felderengett az eredetiből, de főképpen az jelent meg, amit az európai ember látni kívánt a számára ismeretlen világban. Nekünk a bölcsőnk volt ott.

Igazi emberi értékeinkről keveset tud a világ. Csönd-üvegharangban élünk. Művelődésünk mégis híd Kelet és Nyugat között. Ennek a kapujában áll Törökország. A törökök Dantéja, Yunus Emre „dört ejderhá”-ról írt – a négy őselemről. A kínaiak öt őselemet ismernek, de fontos az, hogy a sárkány a számukra nem mesebeli szörnyeteg, hanem a világmindenség rendszerező ereje, elve.

Csú Fu pincéjéből tekint ránk. Beavatott személy. Nem turkológus, nem sinológus, hanem ember és magyar. Bece-hegy a mindenség neki. Onnan látja az Andromeda-ködöt. Életünk titkának a tudója. Látásának okosságának az alapja a teljesség érzete. Ez segíti át a bölcsék előtt tátongó szakadékon. Kelet kapujából sorsunk batyujával a hátán lép az igazi és el nem kódósítható lényegünkhöz: minden külső és belső meghasonlásunk ellenére mi az életet képviseljük.

„Elhull a virág, eliramlik az élet” – Petőfinek erről a soráról Kosztolányi Dezső írta a legszebb elemzést. Keleti nyelvek zenéje sejlik fel előtte. Több nyelvre lehet gondolni. Látás, szemlélet miatt villantok elő török szavakat: „ol = légy, létezz”; „öl = halj meg”; „olumlu” = maradandó”; „ölümlü = halandó, múlandó”.

Létezésünk, múltunk boldogsága, tragédiája és örömei örvénylik körül Takáts Gyula szavait. Az Andromeda-ködöt látva porszemmé zsugorodik a mi nagynak vélt világunk, és benne minden kínunk, bajunk, örömünk és meghasonlásunk. Így lesz Csú Fu kínai és magyar, térben és időben iszonyúan távoli meg egyszerre túl közeli. Nevének eredetét már részben említettem. Szívből jövő dobbanása és a dobszó a „Po Fu (dob) kínai alakja más különös párhuzamot is felidéz. Takáts Gyula szellemiségének rejtélyére döbbenünk rá, ha a Konfucse-himnusz következő sorait olvassuk:

*„Magasok Fú s Jí ormai,
Szélesek Csú s Sző partjai,
A szép tettek hatékonyak,
Semmi sem szab határt nekik.”*

(Lükő Gábor fordítása)

Magyar és kínai hősünk így illik bele kínai terébe. Így érkezik hozzánk. Így lesz részese mindennapjainknak. „Mindenben ott él az idő, s az időben nekünk a minden.”

A versek elemzésével, titkaik feltárásával visz el minket Halmai Tamás a vízke-
reszt ünnepéhez. Költői zarándoklata ezzel ér véget.

CSU FU EVANGÉLIUMA

Elindult Csu oda

A szakállába bújva
akár a három szerecsen
elindul Csu oda,
ahol a Bárány,
hogyan ott a negyedik,
a fehér szerecsen legyen.

Erről a ciklust záró versről állapítja meg Halmai Tamás, hogy „Az egyik leg-
szebb Jézus-allúzió ez Takáts Gyula költészetében. Túlvilági ragyogás tűnik fel
másutt is: „Az ajtó ablakán / Csu Fu a napkeltére lát (...) Ragyog, Ragyog / az itten
túli ott.”

A rendkívüli tanítások könyveitől azt várjuk, hogy hatalmas méretűek legyenek.
Meglepi az embert, ha látja, hogy rövid terjedelmű alkotásban is lehet sok-sok
sarkalatos igazság, egyedüli szépség. Halmai Tamás könyve erről győzi meg. Ér-
demes elmélyülni a bemutatott versek világában, mert egyedüli értékek tárulnak
elénk.

*(Halmai Tamás: Az orfeuszi nádasok felett. Takáts Gyula drangalagi költészete.
Takáts Gyula Irodalmi Alapítvány. 2023)*

E számunk szerzői

- Ambrus József (1966) Lajosmizse
 Babus Antal (1960) Budapest
 Bakacsi Ernő (1938) Eger
 Baka Györgyi (1951) Budapest
 Bakonyi István (1952) Székesfehérvár
 Balajthy Ferenc (1946) Székesfehérvár
 Balogh Ferenc (1974) Noszvaj
 Bara Gabriella (2004) Debrecen, Ungvár
 Barsi Balázs (1946) Szécsény
 Bertha János (1961) Fertőd
 Bertha Zoltán (1955) Debrecen
 Bérczessy András (1975) Eger
 Bérczessy Lajos (1949) Budapest
 Bíró József (1951) Budapest
 Bíró László (1950) Pécs
 Bíró Linda, Érd
 Bolovits Gábor (1967) Sármellék
 Botz Domonkos, Budapest
 Bozók Ferenc, Budapest
 Büki Attila (1948) Érd
 Csák Gyöngyi (1950) Budapest
 Csáky Károly (1950) Ipolyság
 Csontos Mária (1951) Sándorfalva
 Cs. Varga István (1946) Eger
 Devecseri Zoltán (1948) Csermajor
 Druzsín Ferenc (1940) Balatonboglár
 Egrý Artúr (1953) Budapest
 Fellingner Károly (1963) Jókai
 Fodor András (1929–1997) Budapest
 Fridél Lajos (1950) Eger
 Fűrész János (1950) Eger
 Gergely Gábor (1981) Eger
 Hajnád Zoltán (1945) Debrecen
 Homa János (1956) Eger
 H. Móra Éva (1958) Eger
 Horváth László, Kapuvár
 Hubert Ildikó (1949) Budapest
 Iancu Laura (1978) Velence
 Jámbor Ildikó (1955) Eger
 Jánosi Zoltán (1954) Nyíregyháza, Budapest
 Juhász Pál (1967) Parádsasvár
 Juhos-Kiss János (1959) Budapest
 Kaiser László (1953) Budapest
 Kaszás István, Székesfehérvár
 Katona András (1948) Budapest
 Katona Kálmán (1956) Mezőkövesd
 Kelemen Erzsébet, Debrecen
 Keletiné Nagy Éva Eszter, Budapest
 Keller Péter (1956) Szőlőgyörök
 Konczek József (1942) Pomáz
 Korzenszky Richárd (1941) Tihany
 Ködöböcz Gábor (1959) Eger
 Kővári Éva, Budapest
 Kuti József (1968) Pécs
 Lőkös István (1933–2025) Eger
 Lőkös Péter (1966) Eger
 Lőrincz György (1967) Eger, Egerszalók
 Lukács Zoltán, Győr
 Malejkó Norbert (1968) Miskolc
 Mátay Melinda Mária (1964) Budapest
 M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
 Mikuska Péter (1952) Eger
 Murawski Magdolna (1950) Eger
 Müller Péter, Budapest
 Németh Nyiba Sándor, Budapest
 Németh Péter (1966) Gyula
 Oláh András (1959) Mátészalka
 Orosz Margit, Bánhorváti
 Parázs István (1952) Miskolc
 Petrusák János (1970) Nyíregyháza
 Pópa Péter, Neuchâtel
 Pósa Zoltán (1948) Debrecen
 Pozsgai György (1954) Budapest
 Prokopp Mária (1939) Budapest, Esztergom
 Radnai István (1939) Budapest
 Sajtos Orsi (1976) Budapest
 Sarkadi Sándor (1935–2014) Sopron
 Sárny Pál (1970) Miskolc
 Sándor József (1942) Kompolt
 Simek Valéria (1953) Bakonycsérnyé
 Sípos Anna (1956) Miskolc
 Szenté B. Levente (1972) Székelykeresztúr
 Széplaki György (1942) Budapest
 Szilasi Ágota, Eger
 Toldi Éva, Veszprém
 Tornai Xénia (1968) Budapest
 Török Nándor (1965) Budapest
 Törő István (1949) Diósd
 Tőkés László (1952) Nagyvárad
 Tusnády László (1940) Sátoraljaújhely
 Vadász János (1951) Budapest
 Varjú Zoltán (1974) Paks
 Vicei Károly (1944) Zenta
 Wessetzky Dániel (1997) Veszprém
 Wilhelm Ottó (1946) Székesfehérvár
 Zilahy L. Ágnes (1951) Székesfehérvár
 Zsirai László (1956) Budapest